
Berkeley
LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Berkeley
LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Leipzig d. Engl. Kunst Anstalt. A. H. Payne scu:

UTAZÁS

ÉJSZAKAMERIKÁBAN.

IRTA

MOKCSAI HARASZTHY ÁGOSTON.

KÉT RÉSZ EGY KÖTETBEN.

MÁSODIK OLCSÓBB KIADÁS.

KÉT ACZÉLRA METSZETT TÁJKÉPPEL.

PEST, 1850.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

Bevezetés.

Átalános nézetek. — Amerikai városok. — Pénzaristocratia. — Egyenlőség. — Vállalkozó társulatok. — Amerikai mértékek és pénznemek.

Az éjszakamerikai szabad statusok valódi nagyságát leirni sikeretlen próba. Ez évben tökéletes leirást népesedésükről, városaikról, vasut- és csatornáikról bárki adjon is, valószinü, hogy midőn munkája kinyomatott, sok helyen, hol talán az iró vadászott, már város emelkedett, vagy hol a bérczeket és posványt csodálta, azokon keresztül vasut épittetett s csatorna huzatott. Átalában az europai meg nem szünik csodálkozni, s Amerika bübájos országként tünik fel előtte; annál inkább bámul a magyar, ki azon önbüszkeségben él, hogy országa tökéletes és már azon kivül élni sem lehet, ha keresztülutaz Németalföldön, hol a mezei gazdaság olly superlativus fokon áll (melly azonban a magyarországi körülményekhez nem illik), s ha innen a hires Angolhonba megy, hol a különbféle erőmüvek csodálatosan dolgoznak, s a világ minden részeiben kereskedni látja annak szorgalmas lakosit. Ez mind hatalmas benyo-

mást tesz az utazóra. Most azonban átkelvén Amerikába azon képzeletben, hogy ez minden tekintetben hátra van, egy vad országot találni gondol: milly nagy a meglepetés, egy országot találni, melly felülmul minden országot sok tekintetben.

Az amerikai nemzetnek semmi sem látszik kivihetlennek s mindent elkövet terve eszközlésére. Azon végtelen erergia, önelhatározás, melly az amerikait a világ minden nemzete felett bélyegzi, majdnem magyarázhatlan. Az amerikai kétszer tovább él, mint más ember, és százszor többet tesz, mint más, azaz, az amerikai korán kel, s mihelyt fen van, mindjárt dolgához fog, legyen az bármi; legnagyobb sietséggel reggeliz, s hogy azalatt hasztalan ne mulaszsza idejét, evés közben hirlapot olvas, s ezt néhány percz alatt végezvén, ismét foglalatosságához lát. Jö az ebéd ideje; ekkor mindenki pontosan megjelenik a harang-jelszóra, asztalhoz ül minden beszéd nélkül, és legfelebb húsz perczig az egész ebédnek vége, s vendéglöben nem ritkán lát az utas magával három- négyszáz férfit asztalhoz ülni, de 15 percz mulva alig lát közülük kettöt, hármat; mindenki ismét foglalatosságaihoz megy s folytatja ügyét. Ezen rend- és sietségböl még a törvényhatóság, itélöbirák, de még a congressus sincs kivéve, söt inkább a nevezettek még jobban terheltetvék; mivel reggeli 9 órától délig, a mikor egy órányi szünet adatik, s ismét vacsoráig, vacsora után pedig sokszor éjfélig és tovább tartatnak törvényszékek, országgyülések s congressus. Átalá-

ban semmivel a világon nem fösvénykedik az amerikai ugy, mint az idővel, mellynek minden perczét szorgalmi félelemmel használni iparkodik, és sehol a világon a legutazottabb vándor sem fog olly kevés henyélő embert — nálunk ugynevezett urakat, kiknek semmi foglalatosságuk nincs — találni, mint itt. Mindenki már fiatal korában kereskedésbe, mezei gazdaságba vagy mesterségbe fog, mellyet azután a veleszületett nemzeti tüzzel gyakorol. Tárva előtte a nagy ország s ennek üdvhozó szabadságai; minden ügybe szabadon ereszkedhetik; nem kell itt folyamodnia s engedelmet kérnie, ha vasutat, csatornát, gőzhajót, erőmüvet, gyárakat s több effélét felállitni kiván; nem nyomatik itt két, három monopolistától el, kik mindenkit elzárnak a concurrentiától, és ez által az egész országot minden tekintetben hátravetik. E rettenetes maxima által hátráltatnak az europai országok olly hatalmasan növekedésükben, és néhány vérszopó monopolistának milliók adóznak; mert csaknem a képzelhetlenségig el van ágazva ezen kullancsoknak hatalma minden ügy-, mesterség- és kereskedésben, s még a jövendőre is minden tervek elkészitvék, hogy csak kezükben maradjon, mi a közönség adózását biztositja. Nem ugy a szabad statusokban: minél több a concurrentia, annál jobb a közönségnek; és azt gondolná sok tapasztalt férfiu, hogy ez által egyik a másikat rontja, mi azonban nem áll, mert azon rendkivüli concurrentia által vasutak-, csatornák- s gőzhajóknál a fuvarbér ugyan végtelen alacsonyra van szállitva, de épen

ezen alacsony állása a fuvarbérnek mindenkit képessé tesz utazni, s minthogy repülő gyorsasággal utazhat, tehát az, ki, ha magas volna az utazási költség, ügyét levél által kénytelenittetnék végezni, — mi a kereskedésben mindig csak szegény surrogatum, mivel számtalan csalásoknak van kitéve, — minden dolgát képzelhetlen rövid idő alatt személyesen végezheti s ismét visszatérhet.

Ezen utazhatási gyorsaság ezreket meg ezreket tart mozgásban; ennélfogva minden hajó, minden vasuti szekér tömve van, s ámbár az éjszakamerikai szabad statusok jelenleg 16,720 gőzöst számlálnak folyóikon, tengerükön, s 35,460 mérföldnyi kész és 28,200 mérföldnyi munkában levő vasutat, csatornát pedig 18,630 mérföldnyit birnak: a „New-York Herald“ hirlapnak 1841diki september 26dikai száma szerint, a gőzhajóknak nagyobb része mégis 55—100 pcentet jövedelmezett évenként. Ugy van ez a vasutakkal is, mellyek mindazáltal nem kamatoznak olly tulságosan, minthogy drága időkben s roppant költségekkel voltak épitve, azonfelül sok csalárdság történt a rosz felvigyázás miatt; de mind a mellett valamennyi meghozza bőven a törvényes kamatokat s értékben növekedik aránylag, mint az amerikai tartományok népesednek. Az amerikaiak energiája, mint már fentebb mondám, minden nemzetekéit felülhaladja és valóban bámulatos.

Mi a városokat illeti, ezek felette különböznek az europaiaktól. Nem lehet ott négylovas hintókat látni fel s alá robogni az utczán fényes öltözetü szol-

gákkal, s ezer meg ezer naplopó uracsokat divatos öltözetben sétálni, — nem! Mindenki foglalatossága után siet, s az utczák telvék ugyan, de foglalatos, szorgalmas emberekkel. — Nem mondom azonban, hogy néha nem lát a vizsgáló szem napjában egy kétlovas hintót kocsis- és inassal, s talán a hintó ajtaján valamelly europai gróf vagy herczeg czimerét. Az efféle alakok ez által akarnak feltünni és aristocratiai szellemben élnek, mindent felkapva, csakhogy mulathassák magokat. E nevetséges tettük anynyira megy, hogy tánczvigalomban, szinházakban télen, midőn a virág drága, egész csomó virággal jelennek meg s a szó szoros értelmében a virág terhe atatt izzadnak; de illyes teremtmények csak kevesen vannak, kik a közönség által nevettetnek, de nem utánoztatnak. A józanabb rész, melly nagy vagyonnal bir, fáradozása jutalmát megelégedett mértékletes kényelemmel, nem tulságos fényüzéssel használja. A városoktól néhány mérföldnyire csinos, igen jó izlésü házakban, gyönyörü kertekkel környezve, közönségesen folyók mellett s valódi paradicsomban lakik, ott fogadja barátit s vadászattal, kis vitorlás hajókkal, stb. tölti azon idejét, melly nincsen elfoglalva hivatala, mestersége vagy kereskedése által; mert legyen bármilly gazdag valaki, egyszer elkezdett pályáját csak ritkán hagyja el. Tudjuk ugyanis, hogy azon férfinak, ki fiatal éveit hivatalban, kereskedésben vagy egyéb foglalatosságban töltötte, késő napjaiban már szokásnál fogva kell mindig valami foglalatosságának lenni, külön-

ben unalom, elégületlenség martaléka lesz. — Nincs itt dombérozás, kártyázás és ivás, vagy más efféle; nem fordittatik itt a természet ellen a nap éjjé, az éj nappá, mint az europai ugynevezett nagy világ teszi; mindenki rendesen kel s feküszik.

Sok iró vádolja az éjszakamerikai szabad statusokat, hogy a pénzaristocratia uralkodik bennük, az kormányoz mindent. Valóban nem tudom, mikép vegyem e vádat, s mit értenek ök általa: azt-e, hogy itt gazdag emberek vannak, kik nem járnak egyformán a szegényekkel, azaz, finomabb ruhájuk van, jobban élnek, mint azok, bort isznak, nem gyalog, hanem kocsin járnak, szép lovakat tartanak s gyönyörü házakban laknak stb? Kérdem azon irókat: mit csináljanak tehát ezen gazdagok, hogy a szegénynyel egyformák legyenek? Talán véres verítékkel keresett vagyonukat feloszszák azok közt, kiknek nincs, vagy pedig ezek is olly házakban lakjanak, mint a szegény, és olly asztalt tartsanak, mint az; vizet igyanak, szekéren utazzanak és durva ruhában járjanak? Miért fáradoztak, miért nyugtalankodtak, hahogy ne használják fáradozásuk jutalmát? Vagy talán azt akarják ama szerzők az által mondani, hogy nem egyforma joggal birnak a szegények a gazdagokkal? Meglehet, ha olly helyeket veszünk, hol fizetni kell a bemenetért. Például a szinházba a gazdag bemehet, mert megfizetheti a bemeneti dijt; a szegény pedig nem, mert nincs pénze; vagy a gazdag hotelbe mehet a pompás asztalhoz, hova a szegényt nem eresztik, mert üres erszényéből nem fi-

zethet stb. E tekintetben megengedem vádjukat; de a szinész ingyen játszani, a vendéglő pompás ebédet ingyen adni nem tartozik. Ha azonban vádjuk alatt azt értik, hogy a szegénynek törvény előtt nincs annyi joga, mint bármelly gazdagnak, ebben igen csalatkoznak. Minden törvényes tekintetben, választásban, szóval mindazon esetekben, mellyek a közigazgatást, törvényhozást, választást, itéleteket stb. illetik, a szegény teljesen egyenlő a leggazdagabbal, söt még jobban részesül azokban; mert igen közönséges, hogy gazdag ember nem gondol a választásokkal, holott a legszegényebb sorsu ezen jogokban mintegy büszkélkedik s nem könnyen mulasztja az alkalmat épen ugy, mint nálunk a bocskoros nemesemberek nem mulasztanak el semmi tisztujitást; mi azonban egészen különbözik attól, mert itt nem itattatnak az emberek és nem vétetnek meg pénzen, az amerikai sokkal büszkébb levén nevelésénél fogva — ezer közül ugyanis alig találkozik egy, ki ne tudna irni, olvasni és ne tartana hirlapot, mellyet mindig rendesen olvas — sokkal büszkébb, mondom, hogysem pénzt venne votumaért. Ha azon urak olly alkalommal lettek volna a szabad statusokban, mint én, mult praesidens-választáskor, midőn mindkét rész minden kitelhető módokat elkövetett, hogy czélt érhessen, jobban tudnának itélni. Szorgalommal vigyázék minden mozgalmukra és mint idegen, ki előtt mindkét rész bátran nyilatkozott, mint részrehajlatlan személy előtt, könnyen beavathatám titkaikba magamat; de távol legyen, hogy itt a gazdag ember

valami praeferentiában részesülhetne, legyen bár annyi kincse, mint mennyi a perui hegyekben rejtezik, s igen lehetséges, hogy épen azért nem választatik meg, mivel gazdag, mert itt is, mint mindenütt, a szegény nem egészen irigység nélkül nézi a gazdag kényelmét; mindazáltal távol sincs ez olly mértékben, mint közönségesen Europában divatozik. Vagy talán bünbeli eseteket értenek a fenemlitett irók, azaz, ha gazdag ember esik büntetőperbe, könnyebben kimossa magát, mint a szegény? Ezt sem lehet állitani, mivel az eldöntés nem egy- vagy kettőtől függ. Azonban lehettek egyes esetek, hol talán a birák pénzzel megvesztegettettek; de annyi bizonyos, hogy itt nincs családi tekintet, mint tul a tengeren, s csak felette ritka eset az, hogy a gazdag ember elkövetett büneért büntetlenül szabadul meg, mert biráit illyenkor közmegvetés követi, minden hirlap czégérezi mint alacsony lelkü, pénzen megvett, hitetlen gyáva teremtményeket, s kirekesztetnek minden jövendőbeli hivatalból stb. Az illyen megrovások valóban jó orvosság mindenkinek, és nem egykönnyen teszi ki magát egy ember is más kedveért vagy pénzeért azon veszélynek, hogy hivataltól, társaságtól és becsülettől megfosztassék.

Ezen fentebb előadott okaimnál fogva sehogy sem látom át, miért legyen itt pénzaristocratia. Nem szégyenli itt a gazdag ember, ha szegény rokoni vannak, rendesen elvárja azokat, meg is látogatja őket időszakonként; mert hiszen miért szégyenlené ezt tenni? neki csak azon joga van, a mi szegény

rokonának, ez csak olly rangban áll, mint ő; távol van itt e tekintetben minden illyes érzés. És valóban meg nem foghatom, miért nincs nálunk igy, hiszen nálunk is a szegény bocskoros nemesember csak azon joggal bir, mellyel a gazdag nemes, csak olly magasszülött, mint ez, s egy perczczel sincs megkülönböztetve: és mégis olly nagyon szégyenli sok család, szegény rokonait látni, és elpirul, ha történetesen más gazdag nemes együtt találja őket, s többször megesik, hogy szegényeket egészen elutasitják házuktól és eltagadják. Ez az éjszakamerikai szabad statusokban nem létezik; mert — mint már mondám — mindenki egyforma czimmel bir. Egy pont van itt, mellyre mindenki kormányozza hajóját, és az e nagy szó „gazdagság". Mindenki oda czéloz, minden erejét oda forditja, hogy ama pontot elérje, nem hogy ezáltal kiemelje magát nagyobb czimre, — nem, hanem hogy magát s övéit boldogitsa jólét által, mert a pénz majd mindent ad, mi ez életben kivánatos, és szerez sok nyugodt órát s jó életet juttat a vele birónak. Azért mindenki szeme előtt tartja az érdeklett czélt és feléje törekszik éjjel nappal lelke minden tehetségével, s minthogy itt a pénz-adta kényelmeket nem családi összeköttetés, hivatal (mert a hivatalviselő férfiak fizetése igen csekély), magas kegyelem által nyerhetni, tehát — mint mondám — az egész tömeg csak pénzt vadász; holott Europában a fentebbi ágazatokra osztatnak fel az emberi foglalatosságok és szerencsekereset. Itt mindenki magának adózik, holott az oceánon tul a

fentebbieknek ezrek s milliók kénytetnek adózni. A meggazdagodási vágy szülé — csekély itéletem szerint — azon módnélküli energiát, feszült szorgalmat s tulságos erőtetést; ez kormányozza az egész közönség szellemét és ez létesite csodákat e gyermekkoru országban; ez teremté a vadont gyönyörüen diszlő földekké s mintegy semmiből varázsolja elő az erdők és sikok közepén a csinos falukat és városokat, mellyek tüneményes sebességgel roppant nagyságra emelkednek; ez teremti minden irányban a vasutakat, csatornákat és füstölgő gőzösöket. Minden villámsebességgel megy az amerikai kezében és gondolatában, ki terveit hirtelen fogja fel s minden akadályok daczára szintolly gyorsan, nagy könnyüséggel és szilárd elhatározással viszi ki, mindenfelé dolgozik, s — mint a magyar mondja — mindig számtalan vas van a tüzben, és végre, ha befejezte éltét, nem váratlan eset, hogy az örökösök a világ minden részeiből szedik össze az elhunyt vagyonait.

Rendithetlen állhatatosság, nagy merészség, elszántság s éles elme bélyegzik majd átalában az amerikait; kaján ő a kereskedésben, különös hajlama van minden előadott tervet, melly haszonhajtó, felvállalni, s bizonyos lehet mindenki, hogy a legmerészebb tervekre, ha nyereséget igérnek, elegendő aláirót találand a tervező. Ez okozza azon sok rendkivüli vállalatokat, mellyek olly csodálatos sebességgel létesülnek; mert ha valamelly fényes elme egy merész tervet feltalál, vállalkozó s pénz elég

van mindjárt, akadály nincsen, privilegium nem kell, vagy ha kell, a társaság bizonyos, hogy azt minden akadály nélkül megnyeri rövid uton. Minden kigondolható tervre, munkára, söt csekélységekre is társaságok alakulnak, mint életmódra, vizivásra, vadászatra, kertészetre, mezei gazdaságra és számtalan egyébre, mit egyenként leirni sikeretlen törekvés. — Ezen társaságok nálunk veszedelmesek lehetnének, minthogy csakhamar monopolium lenne belölük; de itt végtelen hasznára vannak a közönségnek, mert mihelyt látják, hogy valamelly társaság tulságosan nyerekedni törekszik, tüstént találkozik másik, melly oppositióba lép s ez által leveri amazt, és mérséklett árak szabatnak; holott nálunk évtizedek kellenek, mig képes valaki csak egy társaságot is összeállitani. — Azonban iratom foglalatából böven látandja olvasóm az éjszakamerikai szabad statusok jelenlegi nagyságát s megitélheti jövendöbeli növekedését, ha nem gátoltatnak elöre nem látott háborutól, melly azonban távol sem árthat amaz országnak annyira, mint Europában szokott történni, mivel azt nagy viz választja, melly minden irigy vágyakat gátolni képes.

Amerikai mértékek és pénzek.

Hosszmértékek.

Amerikai elosztás szerint egy mérföldben (mile) foglaltatik 320 rood, vagy 1760 yard; egy rood

(vessző) = $5^1/_2$ yard vagy $15^1/_2$ foot; egy yard (rőf) = 3 foot; egy foot (láb) = 12 hüvelyk.

Összehasonlitás hosszmértékeinkkel.

Mivel egy gradusban (15 geographiai mérföld) $69^2/_3$ amerikai mérföld foglaltatik, tehát legpontosabban számitva, egy amerikai mérföld a mi mértékünk szerint 861° 1′ 5″ és $6^{83}/_{100}$‴ból áll.

Az amerikai rőf $5^3/_8$ amerikai hüvelykkel közelitőleg hosszabb a bécsi rőfnél.

28 amerikai hüvelyk egyezik közel 27 bécsi hüvelykkel.

Egy geographiai vagy német mérföldben (4000 öl) van $4^{63}/_{100}$ angol vagyis amer. mérföld, azaz 463 amer. mérföld tesz 100 geogr. mérföldet.

Egy amer. rőf (yard) $1^{617}/_{1000}$ lipcsei, $1^{371}/_{1000}$ parisi rőföt, vagyis 13 amer. rőf teszen közelitőleg 14 bécsi rőföt.

Egy amerikai láb (foot), pontosan számitva, foglal magában 135 $^{114160}/_{1000000}$ ó-párisi vonatot (lineát) és egyenlő $^{964227}/_{1000000}$-ével egy bécsi lábnak.

Négyszögmértékek.

Egy négszögmérföld (square mile) foglal magában 3,097,600 négyszög rőföt, vagyis 28,878,400 lábat; nem különben 640 holdat (acre); egy acreban 4 rood, vagyis 4840 négyszögrőf, vagy 43,560 négyszög láb van.

Összehasonlitás négyszögmértékeinkkel.

Egy amerikai négyszögmérföld teszen 741,741 $^{1609259289}/_{7464960000}$ bécsi négyszögölet.

Egy amerikai hold (acre) közelitőleg $^{7}/_{10}$-ét egy bánsági holdnak, vagyis közel 1159 bécsi négyszögölet, legpontosabban számitva pedig $1158^{62116}/_{64074}$ négyszögölet teszen.

Szárazmértékek.

Egy quarterben 8 bushel, vagy 32 peck, vagy 64 gallon foglaltatik.

Egy bushel = 4 peck vagyis 8 gallon.

Összehasonlitás szárazmértékeinkkel.

Egy quarter foglal magában 14,654,368 ó-párisi köbhüvelyket, vagyis $4^{726718}/_{1000000}$ pozsonyi mérőt.

Egy bushel = $1\,^{181679}/_{1000000}$ véka vagyis 1 véka és $6^{549444}/_{1000000}$ itcze.

Higmértékek.

Egy gallon foglal magában 4 quartot; egy quart két pintet; egy pint 4 gillt.

Összehasonlitás higmértékeinkkel.

Egy amerikai gallon foglal magában 228,971 ó-párisi köbhüvelyket vagyis közelitőleg $9^{3}/_{8}$ magyar

meszelyt, $^{78289}/_{1000000}$-ét egy bécsi akónak vagyis $3^{12}/_{100}$ pintet (Maß).

Sulymértékek.

Egy tonna foglal magában 20 mázsát, egy mázsa nyom 112 fontot, egy fontban van 16 uncia vagyis 32 lat. (Gyógyszertári mérték = 12 uncia.)

Összehasonlitás sulymértékeinkkel.

Egy amer. tonna nyom 1620 bécsi fontot; egy amer. font közelitőleg 26 bécsi latot; egy barrel (hordó) — mintegy két akós — törvény szerint liszttel 196 fontot.

Pénzek.

Aranyban: eagle, fél és negyedeagle. Ezüstben: dollar, fél s negyeddollar és shilling. Rézben: cent.

Összehasonlitás pénzeinkkel.

Egy eagle = 10 dollar, teszen 20 frt. 30 kr. pengőt; egy dollar = 8 shilling vagy 100 cent, teszen 2 frt. 3 kr. pp.; egy shilling = $12^1/_2$ cent, teszen $15^3/_8$ kr. pp.; egy cent kevéssel több egy váltógarasnál.

Legujabb pénzveret szerint van egy dollarban 10 shilling, 1 shilling = 10 cent.

I.

Utazási vágy. — Ajánló-levelek. — Indulás. — Hamburg. — London.

Már több év óta elnyomhatlan láng égett keblemben, országokat beutazni s azok látása által magamnak tapasztalásokat szerezni. Mindinkább növekedett bennem e sovár vágy s végre már türhetlen vala; de körülményeim azt kielégiteni nem engedék hamarabb. Minden alkalmat használtam, hazámban utazó külföldi férfiakkal ismeretséget tenni és ezektől szükséges felvilágositásokat a külföldi utazásmódról s főkép ajánló-leveleket nyerni.

E tervem eszközlésére a mehádiai fürdők látogatása nagy elömenetelemül szolgált, hol majd minden országból és világrészből jeles utazók kiváncsiságból vagy egészségük helyreállitása végett összeseregleni szoktak. Itt ismerkedém meg több igen jeles külföldi férfiakkal, kik mindannyian ajánló-levelekkel a külföldre elláttak.

1839dik évben ismét a fürdőket használván, megismerkedém egy angol hadi hajóskapitánynyal, Benet K. urral, ugyszinte két éjszakamerikai uta-

zóval, Witlok és Hislip urakkal. Ezen jeles tudományu s tapasztalásu férfiak majd kizárólag csak velem társalkodának s minden utazási tapasztalataikat közlék. El valék ragadtatva a külföldről adott rajzaik által, s jelesen Anglia és Amerika vonák figyelmemet leginkább magokra. Huzamos ideig tartózkodánk együtt a fürdőben, s végre elhatározák magokat külföldi uj barátim, velem Bácsmegyében fekvő kis birtokomra jöni s itt néhány hetet tölteni.

Megérkezvén ide, természetes, hogy beszédünk tárgya mindenkor csak a külföld vala. Sokat olvastam már azelőtt az éjszakamerikai szabad statusokról; de jóformán a hány szerző, annyi vélemény külön szinekkel és nézetekkel uralkodik ezen országról. Vegyük a világ bármelly részét, egyről sem fogunk annyi ellenmondásra találni az illető szerzőknél, mint ezen szabad statusokról. Mindenki képzelheti, milly örömmel használtam a véletlen szerencsét, két éjszakamerikai férfiuval összejöni s azok szájából hallani önországuk mibenlétét. Ezeknek szóbeli rajzai ismét ugy különböztek az olvasott utazási munkáktól, hogy ha nem ismertem volna e két férfit azon rövid idő alatt jobban ki, azt gondolhatnám, vagy engem akarnak ámitni, vagy pedig hazájuk iránti nagy szeretet mondatja velük azt, mi majd egészen ellenkező minden eddig olvasottal. Ezen országról végre már nem tudtam, mit gondoljak, s mindinkább elhatározám magamat, személyesen beutazni a magasztalt szabad földet, mellyet számtalan német, franczia, angol utazók és már egy

magyar is — Bölönyi Farkas Sándor — olly különfélekép irtak le, kik mind a mellett megegyeznek abban — néhány irigy angol szerzőt kivéve — hogy nagy és magas polczon áll e regényes uj világ.

Négy heti itt mulatásuk után barátim tőlem ismét eltávoztak, utazásukat tovább folytatandók. Elválásuk alkalmával számos ajánló-levelekkel láttak el, Angliára és Éjszakamerikára szólókkal, s azon forró ohajtásukat nyilvániták, hogy látogassam meg őket honukban s egyenesen házukhoz szálljak.

Most már minden gátak daczára körülményeimet ugy irányzám, hogy jövő tavaszszal utnak indulhassak, mi némelly áldozatok mellett sikerült is. Martius 27én 1840dik évben elindulék hazulról. Nem akarom olvasóimat untatni családom- s barátimtóli elválásom hosszas leirásával. — Csakhamar Bécsbe érkeztem, hol két napi mulatásom után uti levelemet kikapván, postán Prágába menék. Kétségkivül ismeretes majd minden olvasóm előtt ezen ősi város, azért ennek, valamint átalában az europai városok- s országoknak leirását elmellőzöm; mert minden europai nagyobb városok kimeritőleg s tökéletesen le vannak irva olly derék szerzők által, kikkel mérköznöm lehetetlen.

Prágából postán Drezdába, a szász királyság fővárosába, innen néhány napi mulatás után Lipcsébe vasuton, honnan ismét postán Magdeburg poroszországi városba utaztam, minthogy akkor még nem volt elkészülve a jelenleg már bevégzett s járható lipcsei és magdeburgi vasut.

Magdeburgban gőzösre ülék, melly Magdeburg és Hamburg között fut az Elbén. Számos gőzhajó járja jelenleg e folyót, melly majd mindenütt müvelt és gazdag földek között hullámzik csendesen s az éjszaki tengerbe ömlik Hamburgtól néhány mérföldre.

Hamburgba érkezvén, ezen város tekintete által felette meglepettem. Gyönyörü környéke, régi épületei, apró tavai kis vitorlás csónakokkal majd közepén a városnak kellemesen hatottak reám. A csatornák, mellyek az utczákat, mint Velenczében, futják keresztül, s mellyeken kisebb modoru hajók bejöhetnek, és a házak mellé állván, megrakodhatnak, csodálatomat különösen felgerjeszték. Hamburg nevezetes kereskedést üz minden világrészszel, s horgonyzó hajóinak erdősürü magas árboczfái kikötőjében tanusiták fontos állását éjszaki Németországban.

Kellemesen töltvén el több napot e csinos, élénk városban, Londonba indultam egy angol gőzhajón, hova 36 óra lefolyta után szerencsésen meg is érkeztünk. Már a Themsén felfelé hajókáztunkkor perczről perczre növekedett bámulásom, rajta száz meg száz vitorlás hajót ki- s bejöni látván. Minden perczben más más gőzös dulá maga előtt a csendes Themse habjait, számtalan apró csónak, dereglye sürge minden irányban a gőzhajók által felháboritott habokon keresztül. Minden élénk vala, s ugy tetszett, mintha az egész világ hajói, mindenféle modorban, ugy gőzösök mint vitorlások, valami ünne-

pély tartására sereglettek volna össze. Végre mindinkább gátolva lön gőzhajónk sebes haladtában, a mint a Themse keskenyedett és a torló hajók száma szaporodott, s minduntalan meg kelle állnunk, hogy lassan egymás mellett elhaladhassanak a jövő s menő hajók, és egész nagyságában fekvék előttünk London, a világ fővárosa. A Themse mentén mindkét oldalról egy utczát képező gyárak, többnyire hajóépitők, nem érdektelenek a nézőre.

Londonban azonnal barátim felkeresésére sieték, kiket azonban első napon hon nem létük miatt fel nem találhattam; de nem sokára haza jövének, s mi több hétig igen kellemesen töltök időnket. Átrándulánk Londonból Párisba, hol Benet kapitánynak egy testvére vala férjnél, kit meglátogattunk. — Hagyom azonban érdektelen mulatságainkat s utazásom folytatásához térek.

Nem lesz, gondolom, felesleg bármelly olvasómnak is tudnia, ki személyesen nem volt Angolországban, az utazási költség mennyiségét, melly következő:

	frt.	*kr.*
Pestről Bécsig gyorskocsin, 36 óra alatt, egy személytől	15	40
Prágáig gyorskocsin, 40 font poggyászszal, 36 óra alatt	15	8
Drezdáig gyorskocsin, 40 font poggyásszal, 26 óra alatt	7	45
Oldalösszeg .	38	33

	frt.	kr.
Áthozat . . .	38	33
Lipcséig vasuton, első osztály, 40 font pogygyász, 3 óra alatt, 1½ porosz tallér . .	2	15
Magdeburgig postán, 3 tallér 8 garas; vasuton 1 tallér, 2½ óra alatt	1	30
Hamburgig gözhajón, első hélyen 10 tallér, 26 óra alatt	15	—
Londonig gözhajón, első helyen 3 font sterling, 36 óra alatt	28	54
Tehát Pestről Londonig — Hamburg felé — fuvarbér összesen	86	12

Az ételt, italt, szállást és cselédi ajándékot napjában 2 pengő forintra tehetni, ámbár nekem csak 1 frt 56 krba került. Már ebbe bele van számitva mindennap egy itcze bor. Ha tehát valaki sebesen kivánna Pestről Londonig utazni, kerülne egész utazása — 6 napot és 12 órát véve fel — 99 frt. 12 krba.

II.

Indulás Amerikába. — Göz- és vitorlahajók. — Sámson postahajó. — Mulatság a hajón. — Uti társak. — Tengeri betegség. — Kivándorlók. — Milly nyomorral küzdöttek a hajón. — Szélcsend. — Pilóthajó. — Megérkezés.

Mint már emlitém, néhány hétnek kellemes eltöltése után a világ fővárosában, Sámson nevü vitorlás postahajót (packetboot) választók átvitelünkre New-Yorkba. Valamint Angolországban, ugy Amerikában két vélemény uralkodik a gőzösön vagy vitorlás postahajóni utazás iránt, s egy rész ennek, más rész amannak ad elsőbbséget. A gőzös 14—15 nap alatt végzi utját a nagy oceánon keresztül, a postahajó pedig 30—40 nap alatt; de rendesen 30 napra számolnak. Már gyakran végzé ugyan 17—18 nap alatt is utját; de ez kitünőleg sebes utazás, mellyre biztosan számolni nem lehet, mert ritkaság, hogy illy állandó jó szél legyen a tengeren. A gőzösön azonban nem élhetnek az utazók olly nagy kényelemmel, mint illy postahajón, s minthogy a gőzös rendesen minden hónapban csak háromszor indul az angol partokról és ugyanannyi-

szor érkezik meg, sietős dolgu kereskedők mellőzik tehát a kényelmet és kissé nagyobb veszélyeztetést s gőzösnek adják az elsőbbséget gyors járta miatt. Postahajó Londonból minden nyolczad nap indul New-Yorkba, söt Liverpoolból minden negyed nap; az utazók tehát nem sereglenek ugy össze, mint a gőzösökre. — Postahajón a szolgálat rendesebb és átalában minden kényelem nagyobb. A kapitányok egyes személyekre nagyobb figyelmet fordithatnak, mint a gőzösökön, hol nagy a tömeg, s a kapitány egyes utazóval nem gondolhat; de a sokaság miatt a szolgálatot sem tehetik meg olly pontosan, mint a vitorlásokon. Hozzá járul még az is, hogy itt a gőzhajók kapitányai teljességgel nem részesülnek az utazási bérben, holott a postahajók kapitányainak egy harmadrész jár belőle, kik ennélfogva igen nyájasok, figyelmesek az utazóknak minden legkisebb kivánságaira s kitelhetőleg törekszenek utasaik kényelmét eszközölni, és őket mulattatni beszélgetés s különbféle játékok által stb. A mi pedig legfőbb, gőzhajón az utazási bér tartással és szolgálattal 45 font sterling vagyis 435 forint pengő pénzben, a postahajón pedig szinte tartással és szolgálattal 26 font sterling vagyis 251 forint 40 kr. pengő pénzb. Ha tehát valakinek nincs sietős dolga, mindenkor elsőbbséget ad a postahajónak a gőzös felett annál inkább, mivel ez utóbbi több veszélynek van kitéve; mert véletlenül meggyulhat, kazánja elpattanhat, söt a szélvészben sem mutatja magát olly biztosnak, mint a vitorlás, minek nagyszerü tanuja volt a Prae-

sident gőzhajó, melly 1840dik év martius hónapjában elsülyedt, holott a közellévő vitorlás kereskedőhajó, melly távol sem olly nagy és erős, mint a postahajó, kiállá ama borzasztó szélvészt minden nagy sérelem nélkül. Fájdalom, hogy segiteni nem volt képes a Praesidentnek veszélyében; de ezt a rettenetesen duló elemek nem engedék.

Az előszámlált okokat mind tekintetbe véve, arra határoztam magamat, mint már fentebb emlitém, hogy Sámson vitorlás postahajón teendem kétes tengeri utamat, mire nemcsak a nagyobb kényelem, biztosság stb., hanem főleg az utazási bérnek majd feléveli olcsóbbsága is birt, melly egy magyar erszényre mindenkor nagy argumentum; legalább enyémre az volt. A sebesség végett nem törődtem annyira, mert nekem szintugy, mint bármelly utasnak, ki magát reáadja, Éjszakamerikába utazni és utjára két esztendőt szánt, — gondolám —, igen mindegy, 10—20 nappal tovabb megy-e vagy sem?

Uj barátim lekisérének a hatalmas postahajóra mindkettőnket, engem s velem utazó rokonomat, Halász Károlyt. Bucsuzásunk érzékeny vala, mert valóban ezen uj ismerőseinket igen megkedvelők s általuk viszont megkedvelteténk.

A hajón minden sürgött, áruk s egyéb kisebb nyalábok sietve hozattak, a szolgák és matrózok fel s alá futkostak, s minden a legnagyobb rendetlenséggel volt összehányva a hajó tetején. Végre parancs adatott a horgony felhuzására, a matrózok mindnyájan odasietének s csendesen kezdék a csi-

gát csavarni; lassu hangon zendült meg egynek ajkán a partoktóli szokásos bucsuének: „We left the anchor, Blow Wind blow“ stb. s az egész chorus ismétlé az utolsó verseket. Mintegy másfél óráig tartott a horgony felhuzása, és e közben folyvást énekeltek, s nem kellemetlen volt hallani, midőn ezen elszánt és veszélylyel nem gondoló emberek a tengeri utazást minden borzasztó szineivel olly hidegvérüen előénekelték. Felhuzatván a horgony, a hajó elébe egy gőzös lánczoltaték, s midőn megindult, uj barátink kénytelenittettek elhagyni bennünket s partra ugráltak, sokáig integetvén még kendőikkel, mit mi viszonzánk, mig szemeink elől eltüntek. — Ismét lefelé menénk tehát a Themsén, mellyen nehány hét előtt olly nagy várakozással s türelmetlenséggel jövénk felfelé. Utunkban több hajókkal találkozánk, mellyeket felfelé a Themsén gőzösök vontattak, közülük néhányan afrikai, mások kelet- és nyugotindiai partoktól jövének. Látható volt a fedezeteken álló utasoknak part után sovárgó tekintetéből, mint áldják a nagy teremtőt, hogy megszabaditá hosszas kétes utazásukból szerencsésen, és ismét láthatják az áldott partokat. Körültekinték mellettem levő uti társaimra; arczaikról itélve, ellesém gondolataikat s azon ohajtást: vajha már mi is igy megfutottuk volna pályánkat, s a helyett, hogy a nagy tengerre megyünk, most New-Yorknál kifelé vonatnánk. Végre kiére hajónk a Themse torkolatából s tágas pálya állt előttünk. A gőzös most elhagyott, s mi egészen magunkra valánk bizva. Nem

hiheti senki, ha nem próbálta, milly benyomást tesz az utazóra még próbálatlan utra induláskor minden legkisebb tárgy, s midőn vontató gőzösünk elhagyott, épen ugy érzettük, mintha egy őszinte régi baráttól kellene megválnunk, és sokáig nézénk utána sovárgó pillanatokkal, mig végre egészen eltünt. Már estveledni kezdett, és a világitó tornyok a partokon, kellemes, de fájdalmas látványul is szolgálva, gyönyörüen csillogtak különféle lángjaikkal, hogy számukra s helyeikre nézve megismertessenek. A franczia partokról is átlátszottak a vilagitó tornyok, ismét egészen különböző lángszinekkel, időről időre elsötétedve s ismét fellobbanva. Már néhányszor bent voltam a hajó belsejében, de itt hálószobám rendezésével csak keveset foglalatoskodám, mert a környék nézésével töltém időmet, melly környék egészen máskép tetszik, ha befelé megy az ember, mint ha kifelé jö, mi igen természetes, minthogy a sebesen haladó gözösről lehetetlen minden tárgyat böven megvizsgálni.

Ismerkedni kezdék a hajóval, mellyre életemet bizám. Sámson már 12 éves volt, hossza 320, szélessége 30 láb, három árboczczal, mellyek közül a középső mint legmagasb, a hajó fenekétől mérve, 168 lábnyira emelkedék. A hajó igen jó modorban volt épitve s többnyire akáczfából, és egy éjszakamerikai társaság tulajdonához tartozott, melly társaságnak 36 postahajója — mindenik három árboczu — részint Amerika és London, részint Amerika és Afrika, részint pedig az éjszakamerikai és me-

xicoi szabad statusok között vitorláz. Sámson 1100 tonna vagyis 20900 magyar mázsa terhet vihetett. Parancsnoka Smith kapitány volt.

E hajó nem a legsebesb vitorlázónak, de középszerünek mondathatik. Belseje igen pompás, a lépcsök felett az ugynevezett „roundel-cajute“ volt; a lépcsök karzata mahagonifából készült, s a lejárás a férfiak teremébe vezetett, hol rendesen ebédelni szoktak. Ezen terem két nagy ablak által világittatott, mellyek egyenesen felszolgáltak a hajó tetejére; mert egy tengeri hajónak sem lehet oldalán ablak, minthogy a hullámok bezuznák. — Az egyik ablakban egy compas és egy hajóóra függött, ugy hogy a kapitánynak csak az asztal mellöl fel kelle nézni, hogy láthassa, milly irányban megy hajója. A terem közepén végig egy asztal kipamlagolt paddal két oldalról s a terem végében egy pamlag nagy kényelmére szolgált az utasoknak. Az utasok szobáiban az ajtók, oszlopok s egész terem oldalai mahagonifából megaranyozva diszlettek. Az ajtók, mellyek az utasok hálószobáiba nyilnak, mind redőnyökkel vannak ellátva, hogy be ne lehessen nézni, s mégis elég szellöjük legyen, mert ablakukat kinyitni nem lehet; felülről kis ablakuk van olly vastag üvegből, hogy rajta tapodni lehet a nélkül, hogy összetörnék. Illy szoba két-két utasnak adatik, ki az első helyre fizetett; van benne két ágy, egy pár szék, almáriom, mosdóasztal és egy tükör. A kilincsek és sarokvasak mind ezüsttel boritvák. A terem

s minden szoba padlója finom szőnyeggel van bevonva. — A pamlag melletti ajtó a nők teremébe nyilt, melly hasonló s ugy szólván, még nagyobb pompával készült, s benne két pamlag s négy tükör volt. Innét nyiltak az ajtók két oldalról a nők hálószobáiba, mellyek modorra nézve hasonlók a férfiakéihoz. A férfi- vagy első terem bal oldalán volt az élés- s az edényes kamara, annak átellenében a kapitány szobája. — A szobák számozva vannak, s a ki előbb jön a kapitányi hivatalba beiratni magát, joga van választani a szobákból, ide nem értvén a nőszobákat, hova férfinak nem szabad menni. Az asztal, pamlag és padok pántokkal helyükhöz erősitvék, hogy a hajó ingása által fel ne forduljanak vagy helyükből el ne csuszszanak. A nevezett helyek mind a hajó hátulján vannak. A hajó orrában a matrózok tereme létezik, hol függő ágyaik vannak felaggatva. — A terem előtt van a második hely, hol a kivándorlók ágyai sorban deszkából összeszegezvék, három egymás felett. A hely szük és sötét, s egynek-egynek csak 8 négszöglábnyi tér jut, mellyért 5 font sterlinget (48 for. 20 kr. pengő pénzben) fizet s önmagának kell tartani magát. Szenet főzésre ingyen kap és vizet, mi ki van mérve, mindennapra egy gallon (4 itcze). Ezen hely felett van a konyha, ennek végén baromfi-, sertés-, birka- és tehénól, s végre a huskamra. A hajó közepén két szivatyú van, mellyekkel a hajó aljáról huzzák a beszivárgó vizet, jó időben napjában egyszer, szélvészben szünet nélkül. A hajó fedezete hasonlit a

Dunán járó gőzöseinkéhez, csakhogy oldalkarzata jóval magasabb.

A hajó hátulsó része vagyis az első hely igen tisztán tartatik, hogy kényelemmel sétálhassanak az első helyi utasok. Jó időben, ha egyensulyban megy a hajó, játszani szoktak a tetőn apró gömbölyü kerekecskékkel, mellyeket bizonyos czélba kell dobni, s ha az elsőt követő ki nem üti helyéből karikáját, tizet olvas és igy felebb. Ámbár ezen játék egyszerü és szárazon eluntatná a legnagyobb türelemmel biró férfit is, az unalmas tengeri uton nagy örömmel játszik minden egészséges utazó.

Tartásunk igen gazdag, s lehet mondani, tulságos volt. Reggel 7 órakor a szerecsen szolga csengetve járt körül a hálószobák előtt, hogy minden utas tudhassa az időt, s e jelre mindenki felkelt és felöltözött. — Nyolcz órakor reggelink az asztalon állott: rendesen kávé és thea, burgonya vagy apritva vagy hajában, tojás, sonka, hideg birka- vagy marhahus, palacsinta, főtt tyuk, száraz hal s egyéb efféle, mindenkor hat, hét tál étel. Délben tizenkét órakor leves csészékben, sült burgonya, sajt, nyelv, sült alma s felszeldelt hideg sonka szolgáltaték, és a tiz tálat meghaladó tulajdonképi ebéd csak három órakor délután tálaltaték fel, melly közönségesen lud-, pulyka-, kacsa-, tyuk-, birka- s egyéb sültekből állott. Tésztaételt keveset esznek s közönséges tészta itt a pay és pudding. Csemegeül malozsa, dió, alma, narancs s egyéb édességek adatnak. Estve hét órakor ismét thea szolgáltatik különbféle édességek-

kel, nyers füstölt marhahussal, nyelvvel, szalámival s más effélékkel, kilencz órakor pedig vacsora nyujtatik az enni kivánóknak, melly hideg husból, ausztrigákból stb. áll; s igy reggeltöl estig az utazók csaknem kizárólag evéssel foglalatoskodnak. Ezelött a hajókon kiki annyi bort kapott, a mennyit kivánt; de jelenleg ez nincs többé divatban, mivel sok amerikai borral nem él, s mégis annyit kelle fizetnie, mint annak, ki naponként néhány palaczkot ürite ki; ezen szokás tehát, mint igazságtalan, végkép eltörültetett.

Hajónk bövebb megtekintése után másod- és harmadnapra uti társaimmal ismerkedni kivánék. Első napjaiban utaztunknak csak gyéren mutatkoztak uti társaim, vagy ha megjelentek is nehány perczre, tüstënti émelygés beállta miatt szobájukba vonultak; mert azok, kik elöször utaznak tengeren, ha mindjárt valódi betegséget nem éreznek is, beszélgetésre s ismeretségek tételére első napon nem nagy kedvet mutatnak. Minthogy én e kellemetlen s valóban terhes betegségnek kitéve nem valék, azon urakkal, kik már többször utaztak tengeren, ismerkedni kezdék. Ezek közt volt egy angol ezredes, ki kormánya részéröl a Canada és éjszakamerikai szabad statusok közti határvonal ügyében küldetett Amerikába, s egy lengyel ezredes, ki az 1830diki szabadsági háboruban derék véde volt honának és most számüzetve boldogabb hazában kereste kenyerét; továbbá egy Roges nevü német doctor, ki később az indiánokat bejárta velem, s Benet kapitány régi

ismerősöm, ki Canadába hadi hajójára rendeltetett, s későbben Kelet-Indiába indult. Ezen négy ur menten maradt a nyavalyától, de a többiek annyira szenvedtek, hogy több nap az asztalhoz nem jöhettek, kivált Halász Károly, ki 14 napig folyvást fekvő beteg volt s annyira elgyengült, hogy maga erejéből menni sem volt képes. Ugyan e hajón utazott Rentorff Albert, egy fiatal ember, kit egy hamburgi nagykereskedő-ház kereskedési ügyekben s különösen dohányvásárlás végett küldött Amerikába, s Rais hires szinész és egy izmos erős angol ifju, valódi „Landjunker“, ki testvérének Éjszakamerikában földet szándékozott venni, minthogy azt átköltöztetni kivánta. Ezen utóbbi vig természete s bohózatai által az egész társaságot vigasztalá. — Ezeken kivül a nőteremet három asszony lakta: a fentebb emlitett Rais szinésznek neje s két amerikai nő, kik rokonaikat látogatván meg, mintegy három hónapig Londonban mulattak s most férjeikhöz haza utazának.

A második helyen számos kivándorló nyomorgott; angol, irlandi, skot, hollandi, bajor, hamburgi, würtembergi, szász, franczia, hannoverai stb. gyermek, asszony, férfi, öreg vegyest hömpölygött egymás közt, tengeri nyavalyában sinlődve. Összes számuk 252re ment. Mivel teremüket nem lehete eléggé szellőztetni, e szük helyen a rosz levegő anynyira sanyargatá ezen utazókat, hogy csaknem mindnyájan megbetegedtek. Látogatásomkor leirhatlan nyomorban találtam őket. Férj, feleség, gyermek betegen feküdt; nem volt, ki főzzön nekiek, s épen

akkor nyers sonkával és szalonnával kellett élniek, midőn jobbizü főtt ételre leginkább szükségük lett volna. Néhány férfi és asszony ment maradt ugyan a nyavalyától; ezek kitelhetőleg igyekeztek uti társaik sorsán könnyiteni s főzögettek számukra, de a betegekhez képest kevesen levén, ezeket kellően ápolgatni nem győzték. A tüzhely szabad ég alatt a hajó közepén volt, s viharos időben tüzüket a hullámok eloltották vagy ételeiket ehetlenné tevék, mi gyakran megtörtént. A hajókon tüzelésre rendesen kőszén használtatik.

Ezen fentebb előszámlált nemzetek közt legszegényebbek voltak az irlandiak, poggyászuk, ugy szólván, semmi, eledelük burgonya s egy kevés liszt; ruházatuk rongyból volt összeaggatva, mellynek mindannyi szine mutatá a mindenhonnan és minden időben összeszedett foltokat. Többek közt egy gyermeknek régi szalmakalapból vágott legalább nyolcz darab egészité ki testét fedő, ismeretlen szinü rongyait — mert ruhának nevezni nem lehete — melylyek meztelen testét minden mozdulata alkalmával nem legkellemesebben csiklandhaták, mit arczának fintorgatása által eléggé tanusitott.

A második helyi utasoknak tilos azon sétára menni, hol az első helyi utasok kényelmesen járhatnak, hanem a hajó elejére szoritvák, melly lánczokkal, árukkal s egyébbel van rakva, s e miatt sétálásra csak kis hely marad, és a mozgás után sovárgó tömeg ezen kis helyet is egészen elfoglalja. Gyakran megesik az is, hogy az utas szük és rosz szagu üre-

géből fris levegő kedveért bágyadtan hurczolja fel sinlő testét, de csakhamar egy átcsapó hullám által teljesen leöntetik, s nem győzöm eléggé csodálni, hogy ezen gyakori eset egészen meg nem betegité e szegény embereket, holott azon nedvesen kelle lefeküdniek, minthogy kevés ruhájuk levén, a nedvest szárazzal fel nem válthatták. Mindezen leirhatlan nyomort nagy állhatatossággal türik ezen emberek; mert mindenki már mintegy bizonyosra költözik át valamelly rokona meghivó levelére, ki néhány év előtt hasonló nyomorral küzködék, s most áldja azon pillanatot, mellyben magát e boldog földrei kivándorlásra tökélé el. — Csaknem minden bevándorlónak volt levele Éjszakamerikába néhány év előtt bevándorlott rokonától, ki öt meghivá, élénk szinekkel festve jövö boldogságát, függetlenségét s haladó jólétét. Ezen igéretek lebegtek a szenvedő férfi, nő, gyermek előtt, kik zugolódás nélkül türék nyomasztó helyzetüket, mert azon remény kecsegteté, hogy nyomoruságuk nem sokáig tartand, s akkor minden szenvedésnek, minden fájdalomnak egyszerre vége lesz.

Az emlitett utasokon és kapitányon kivül volt a hajón egy főhadnagy és egy alhadnagy, 68 matróz, két szakács, egy konyhainas, egy steward és két szolga a férfiak, s egy szolgáló kizárólag a nők számára, és végre Raisnak két kis gyermeke mellett két dajka. Volt még a hajón egy sereg apró s nagy kutya, továbbá egy izmos tehén, gyönyörü borjával, melly előbbi kávénk- s theánkat böven látta el tejjel,

nem különben mintegy tiz darab apró s félig hizlalt süldő, tizennégy darab hizott birka, számos lud, tyuk, kacsa és pulyka, mellyek zajos egymásközti csatái nem ritkán mulattak bennünket.

Illy körülmények közt az éhenhalástól nem rettegénk, söt inkább az busitott, hogy ennyi eleség mind általunk lesz elfogyasztandó, s nem kevés időbe telik, mig az ohajtott révbe érkezünk. De a remény, melly senkit holta napjáig el nem hagy, bennünket is táplált, s bizva ringattuk magunkat a tenger hullámain.

Nem akarom olvasómat utazásunk részletes leirásával untatni, csak azt jegyzem meg, hogy utunk 42 nap tartott, melly idő alatt semmi nevezetes nem történt. Szélvészünk nem volt, s inkább szélcsend miatt panaszkodhatánk, melly rendkivül hoszas utunkat okozta; mert, mint fentebb megjegyzém, Londonból közönségesen 30 nap alatt érkezik a postahajó New-Yorkba.

Betegeink már a második hétben majd mindnyájan fellábadoztak s használák a gyakori kellemes időt, melly azonban senkit sem örvendeztete, minthogy hajónk haladtát gátolta.

Időnket jobbadán evéssel, játékkal töltök; mivel tengeren a literaturáhozi kedv egészen elmulik, s ha az utas ment marad is a szokott nyavalyától, tökéletes egészséggel azonban s főkép jó kedvvel senki sem dicsekedhetik. Gyomorfájás, étvágyhiány s más ezerféle bajok szállnak meg mindenkit, s mondhatom, hogy mi egész utazásunk alatt csak növény-

életet éltünk. Gondolatunk és beszédünk csaknem kizárólag a körül forgott, vajjon mikor fogunk partot látni stb., s kiki képzelheti, milly kellemesen lepettünk meg, midőn a kapitány egy délben számitásait megtevén, jelenté, miszerint holnap reggel, ha szelünk szolgál, minden bizonynyal partot látandunk. Örömünk határtalan volt, s már a tett fogadások fejében hozattuk a pezsgő borokat. Az egész társaság ünnepélyes vigságban sürgött késő estig, s rövid alvás után már hajnal hasadtával csaknem mindnyájan a hajó fedezetén álltunk, miután a hajón levő nők is korán kibontakoztak az álom karjai közül, legyőzhetlen vágytól égve, az óhajtott partokat láthatni. S valóban a világosság növekedtével szembetünt a nyugoti láthatáron egy fekete vonal, mellyet azonban tengeri utat még nem tett némelly társaink felhőnek tekintének; de a tapasztaltabbak s kapitányunk szinte vidám arczczal jelent meg közöttünk, s biztossá tevének, hogy a látható fekete vonal Uj-Scotia partjai, és egy két óra mulva egy pár világitó-torony látcsövön szemlélhető leend. Ezekre mindnyájan kicsapongó öröm által ragadtattunk el; ének, táncz, fogadás és egyéb bohózat átalános volt, s a szárazon illy társaság kétségkivül tébolyodottnak tartatnék.

Mindezek utazásunk 40-dik napján történtek. Szünni kezdvén az első benyomás hatása, helyébe leirhatlan türelmetlenség s partra lépti vágy lepe meg; szelünk — mindnyájunk végtelen boszuságára — alig lengedezett, s hajónk csigaként haladt. A

látcsö kézröl kézre járt, s mohón nyult kiki utána, látni ohajtva az uj világ malasztos földét s rengeteg öserdeit. Igy mult a nap. Beállván az éj, nyugtalan kebellel feküvénk le s ohajtva lestük a szél feltámadását. Kivánságunk teljesült, éjjel kedvezö szél emelkedett, s midön a kelö nap elsö sugári üdvözlék az uj reggelt, a Sandyhooke nevü világitó-tornyok mellett találtuk magunkat, kapitányunk állitása szerint husz mérföldre New-Yorktól, melly a hegyek s az öböl görbülete miatt nem látszott ugyan, de fekvését a kéményekböl emelkedö füst jelelé. Napfelkeltével szelünk ismét elállván, mintegy elátkozva, egy helyben maradni kénytettünk, s nyugtatanságunk mindinkább növekedett, tudván, hogy a száraz földhöz alig vagyunk tiz mérföldre s azt a beállt szélcsend miatt még sem érhetjük el. Különbféle tervekkel járultunk tehát kapitányunkhoz s különösen arra is kértük, adna egy két csónakot, hogy kievezhessünk a parthoz, melly kivánságunkat azonban a tapasztalt kapitány azon fontos okból nem teljesité, mivel ha hirtelen szél támadna s ereje növekednék, mire elég példa van, akkor mindnyájan a habok közt találnók sirunkat. Állitásának igazságát átlátva, megszüntünk öt tovább ostromolni. Ezen egész napon s a következö éjjel is szélcsend uralkodott; csak másnap reggel, mintegy tiz óra felé kezde gyenge szellö lengedezni, de ez hajónkra olly kevéssé hatott, hogy csaknem egy helyben maradánk. Nem sokára egy árboczos hajócska tünt fel a láthatáron, felénk tartva, s felhuzá csillagos lobo-

góját, melly jelre kapitányunk is lobogót huzata hajónk legmagasb árboczára.

Kérdéseinkre azon választ nyertük, hogy a felénk vitorlázó hajócska pilot-hajó, melly kalauzunkat hozza, ki hajónkat fogja vezérleni, minthogy minden érkező és induló hajó Sandyhookeig s innen kalauzoltatni szokott a számtalan kősziklák s zátonyok miatt, mellyek fekvését a kapitányok nem tudhatják.

Ismét növekedék örömünk, hogy legalább embert láthatánk a sovárgott malasztos országból, s a várva várt hajócska mindinkább közeledék, mig végre egészen hajónkhoz simula. Kapitányunk megszólitá a jövevényeket, s néhány kérdés és felelet váltása után csónakot bocsáttata a kis hajó tetejéről egyik parancsnoka, a lebocsátott csónakba pedig egy napsütött képü, szálas, karcsu fiatal ember szállt, magához véve egy nyaláb hirlapot, és hajónk jobb oldalához evezteté a csónakot négy izmos legénynyel. Kapitányunk leereszteté a kötéllajtorját s hősünk macskagyorsasággal hajónkon termett. Nagy kiváncsisággal fogtuk körül az uj világ szülöttét, ki kapitányunknak átnyujtá a hozott hirlapokat, mellyeket ez közöttünk eloszta. Uj társunk a vendégszerepet csakhamar letevé s kapitányunktól a hajó parancsnokságát átvevé, a bárka pedig, melly uj parancsnokunkat hozá, más érkező hajó elébe indulva tőlünk elbucsuzék.

Jóllehet a szél időközben egészen megszünt, hajónk mégis a beállott dagály által vitetve, lassan e-

lőre haladt. Mi mindnyájan az uj világból nyert hirlapok olvasásával voltunk elfoglalva, midőn egy induló postahajót vontató gőzösnek érkezése jelenteték. Minden szem arra fordult, s mondhatom, határtalan éldelet volt tudnom, hogy mi most a nagy utat kiállván, a kikötőbe sietünk, nem pedig innen kifelé indulunk. A két hajó harangozás által üdvözlé egymást.

A fentebb érdeklett gőzös, melly Ontario postahajót vontatá, nem sokára visszatért, hajónk elébe fogá magát s gyorsan vive czélunkhoz. Megérkezvén a vesztegintézet s harminczad helyen, hajónk megállott, a vesztegházi s harminczadi tisztek megérkeztét várandó. A várt tisztek nem sokára egy csónakon megjövének s átvevék kapitányunktól a szállitmány jegyzékét és a hajós nép egészsége iránti hivatalos jelentést. Az első helyi utasoknak megengedtetett, a hajót tüstént elhagyni s a vontató gőzösön New-Yorkba menni, minthogy a hajóknak mindaddig tilos a kikötőbe vitorlázni, mig minden terem kisikálva, mosva s tisztitva nincs; a második helyen jött utasok pedig a vesztegintézetben, hol két napig kell maradniok, minden szennyes ruhájukat kimosni kötelesek.

Tudtunkra adván kapitányunk, hogy hajóját elhagyhatjuk és a városba mehetünk a reánk várakozó gőzössel, magunkkal vivénk egy napra való ruhát, s többi butorainkat szobáinkban hagyva, elindulánk. Kapitányunk is nem kis örömmel jött velünk, mert már várakozott a városban reá fiatal nője más-

fél éves fiával. Egy óra mulva New-York kikötőjébe érkezvén, az ugynevezett Batterián szálltunk ki. Melly érzés fogá el keblünket s milly éldelet volt, 42 napi tengeri utunkat elvégezve, ismét száraz földre léphetni, tollam leirni nem képes.

Az egész társaság a hires Astor-hotelbe szállott. Ide érkezvén, egy bureauxba mentünk, hol nevünket a megérkezti nap feljegyzésével saját kezünkkel kelle beirnunk; azután egy szolga által a harmadik emeletbe vezettetének, hol egy pompás szoba, nagy fénynyel butorozva, egy kis hálószobával mutattatott mindenikünknek lakul.

Egy napi pihenés után számos ajánló-leveleimet keresém elő s a New-Yorkban lakó személyekhez szólókat átnyujtani szándékozám; de előbb Witlok barátomat, kivel Mehádián ismerkedtem meg s ki New-Yorkban lakott, akarám meglátogatni. Feltalálván lakását, felmenék a pompás épület lépcsözetén s kérdezém az elömbe jövő, bajuszomon nem kevéssé bámuló szerecsen szolgát ura iránt, de megtudván, hogy nyári jószágán mintegy 30 mérföldre a várostól tartózkodik, eltökélém magamat, a város utczáit s épületeit megtekinteni s más nap barátom nyári lakára kirándulni, mi könnyen eszközölhető vala, mert vasut vezet birtokán keresztül.

III.

New-York. — Kikötő. — Raktárak. — Boltok. — Fával kirakott utczák. — Szinházak. — Hirlapok. — Amerikai vendégszeretet.

New-York London után, a szó szoros értelmében, kétségkivül legelső kereskedő-városa a földnek, s kikötőjében a világ minden részéből találni hajókat, mellyek által kereskedési viszonyokban áll a föld minden vidékeivel. New-Yorknak legnagyobb s legszebb kikötője van. Egyik félen a fenséges Hudson-folyó küldi vizét a nagy oceánba, másik félen a Sound folyó mossa a város egy részét s mindkettő a városon alul egyesülvén a tengeröböllel, a kikötő olly tágas, hogy könnyen 200,000 hajó horgonyozhatna biztossággal benne. Melly város dicsekedhetik illy kikötővel? — Nagyszerü benyomást tesz az idegenre, ha a város éjszaki fenső feléről déli részének lovagol vagy kocsiz. Mintegy 6 mérföldnyi hosszu kikötőben több sorban látja állani az oriási nagyságu tengeri hajókat 150—200 lábnyi magas árboczaikkal, mellyek tetején különbféle szinü és alaku nemzeti lobogók lengenek. Leérvén a

város aljára, a Batteria terén nyugotnak felfelé még nagyobb és sürübben álló hajókat pillant meg a néző, mint az előbb emlitett részen. A szünetnélküli harangozás jelenti a számtalan pompás és büszkén alkotott gőzhajók érkeztét és indultát, mellyek csaknem minden ötöd perczben jőnek és mennek folyókon és tengeren. Szakonként egy egy ágyulövés tudatja a lakosokkal valamelly roppant tengeri hajó megérkeztét. Csendesen ereszkedik ez a kikötőbe, vidám arczczal tekintenek róla száz- és százan az eléjük mosolygó szép városra, s öröm dagasztja keblüket, hogy ismét száraz földre léphetnek hosszas tengeri utazásuk után. A bevándorlók serege kétes reménynyel üdvözli az ohajtott uj világot, és sokak szemeiből hálakönyek gördülnek áldozatul a teremtőnek, hogy őket szerencsésen juttatta ezen uj hazába. — Amott a matrózok remény s félelem közt éneklik a bucsudalt s huzzák fel a horgonyt, hónapokra, évekre indulva a tenger kétes hullámira. Mindezek mélyen hatnak a néző lelkére. A hajókbóli ki- s berakodás, a zajos tömeg sürgése s az élénk mozgás mindannyi nagyszerü és szép látványok.

A város alsó részén, felfelé a kikötő mellett, a házak földszine áruk rakhelyeül használtatik; fentebb a második utczában pedig a nagykereskedők boltjainak hosszu sora nyulik, tömérdek, száz meg száz ezer dollart érő árukkal, mellyek részint belföldi gyárak készitményei, részint Europa, Asia s Afrika termékei s gyártmányai. Fentebb kezdődnek ismét a különbféle pompás boltok fényüzéshez tartozó áruk-

kal, hasonlók a londoni illynemü boltokhoz, kivált a Broadway-főutczában, hol minden kigondolható hasznos és hasztalan dolgokat láthat a vizsgáló. A városban csinos lakházak diszlenek, elég tágas ugyan, de nem legtisztább utczákban. Minden boltok és kávéházak légszeszszel világitvák, söt a légszeszvilágitás házaknál is alkalmaztatik.

A város utczái kő helyett többnyire fával vannak kirakva. Ezen, véleményem szerint egyik legérdekesb találmányt leirni szükségesnek tartom. Mind a járda, mind a kocsiut tiz hüvelyknyi tölgyfakoczkákból áll. Az utcza egész szélében illy koczkákkal rakatik ki, mellyek azután olly erősen szorittatnak össze, hogy az a legjobb dugaszolással felér. Ez gyönyörü tekintetet ad az egész utczának, az ember szinte puhán jár rajta, s a kocsik is könynyen és sebesen haladhatnak legkevesebb zörgés s moraj nélkül. A ki városban lakott, képzelheti, milly kellemes igy kirakott főutczában lakni s minden zaj- s robajtól menten lenni. De ez nem egyedüli haszna ezen kirakásnak, mert illy utczákon a kocsi igen keveset romlik, s hány szegény ló lába marad épen? midőn a kövezet egy két év alatt közönségesen a legjobb lónak lábát elrontja; de a gyakori patkózás is szükségtelen. New-Yorkban némelly főutczák már husz év óta fával rakvák ki s mindeddig csak kevés javitást kivántak; kétséget nem szenved tehát, hogy ezen koczkázat tartós is. Mutasson nekem valaki egy husz éves kövezetet, mellynek legalább fele kiszedve s ujonan berakva

nincs; holott ezen husz éves fakoczkázatnál 30,000-ből eddig csak mintegy 400 szedetett ki. Ezen fávali kirakás átalában elfogadtatni látszik az egyesült statusokban, s minden városnak sok helyein felszedik a régi kövezetet és fakoczkákat raknak helyébe. New-York néhány év mulva egészen igy lesz kirakva, minthogy jelenleg mindenütt erősen dolgoznak rajta, ámbár itt ezen fávali kirakás aránylag többe kerül, mint a kövezés; mert a kő városoknál rendesen olcsóbb mint a fa. Nálunk azonban a fakoczkázat minden bizonynyal alig kerülne egy harmadrészébe a kő árának, különösen azon alsó-magyarországi városokban is, hol a kő fuvara felette magasra rug, holott a fa egy hatodrész erővel hozathatik.

New-Yorknak több szinháza van, mellyek közönségesen telvék s jó szinészekkel dicsekednek, de az operák nem igen mulattatják a nézőt. A zene meglehetős, s a zenészkar csupa idegenekből áll, mert az éjszakamerikai szabad statusokban a zene átalában nem igen müveltetik; az itteni muzsika rosz és fülhasgató s hasonló a moraviczai vagy halasi bandákéhoz, azon különbséggel, hogy ezeknek nincs olly irgalmatlan nagy dobjuk és olly fülsértő sipjuk.

A város megett aránylag magas hegyek emelkednek, mellyek oldalait többnyire pompásan s jó izlésben épült házak diszesitik, bájoló kertektől környezve, nagyszerü kilátással a büszke Hudson- vagy Sound-folyóra. Nem nagy távolban csinos apró falucskák fekszenek elszórva, mellyek boldog lakosai

a teremtőt áldva, élvezik malasztos szabadságukban éltüket, mert mindennel birnak, mit egy mértékletes sziv kivánhat.

New-Yorkban mintegy 30 hirlap szerkesztetik s jelen meg naponként. A „New-York Herald“ 50,000 példányban nyomatik. Mellyik hirlapja a világnak dicsekedhetik ennyi előfizetővel? A többi hirlapnak is bámulásig számos előfizetője van. Átalában az egyesült statusokban minden város, söt néhány házból álló falu is bir hirlappal, s e boldog országban minden ember tart hirlapot, mert képes árát fizetni, s mivel joga van politicai tárgyakhoz szólani, tudni is akarja, mit végez a kormány, a törvényhozó test s az egyes birák, és miként állnak az ország dolgai stb. Felette sokan érdektelen országnak, vadon erdőnek tekintik az egyesült statusokat, és sok nagy tudományu utazó nem tartja Amerikát látogatásra érdemesnek, azt hive, hogy itt nem lesz alkalma tapasztalásait bőviteni; de igen csalatkozik. Hidd el, kedves olvasóm, nagyérdekü ország ez, s bő tudományt, tapasztalást szerezhet itt mindenki, és a külön érdektől ment vizsgáló meggyőződik, hogy a köznevelést és ipart tekintve, az amerikai felülmulja a világ minden nemzeteit.

Két napot töltvén New-Yorkban, gőzkocsira ültem s másfél óra alatt Witlok barátomnál valék. Képzelhetni, mint bámult látásomon. Nagy örömmel fogada s tüstént néhány barátjaért külde. Az egész napot s az éj egy részét elválásunk ótai események elbeszélével töltöttük. Két nap mulva, mellyek vig-

ság és öröm közt teltek el, barátommal visszatértem a városba, hol több derék hazafiánál mutatott be, s ez alkalommal Jackson Hamilton urral, Jackson volt praesidens testvérével is megismertete, kinek szivességét később számtalanszor használni szerencsés valék. Nyolcz napi itt mulatásom után bucsut vevék egy időre, ellátva néhány száz ajánló-levéllel a statusok belsejébe, s több városaikban lakó kormányzók, generalisok s egyéb derék férfiakhoz. Mielőtt a várost elhagynám, uj ismerősim lakomát adtak tiszteletemre a Clinton-hotelban, hol egy külön teremben mintegy 80 személy gyült össze. Szép és hosszas angol beszédek tartattak, mellyeket azonban nem fogtam fel egészen, minthogy szónoki nyelven adattak elő, én pedig az angol nyelvben még akkor elég jártas nem valék s a magasb stylust nem értém. Valóban repesett szivem, midőn illy számos szabad polgárt, mindannyi nagy hazafit s jeles férfiut, láték együtt, kik tiszteletemre adák e lakomát. Mindez örömre gerjeszte s nem bántam meg utazási elszántságomat.

Végre eljött az idő s bucsuznom kellett. Rövid szavakban köszöném meg nagylelkü barátim szives vendégszeretetét s megigérém, hogy nem sokára ismét meglátogatom őket bő tapasztalással országukról. Bucsuszavaimra ujolag ékesen felele Jackson ur s felszólitá a társaságot, kisérne el a gőzösig, mellyen utazni szándékozom. Ezen felszólitás nagy lelkesedéssel fogadtatott, s mindnyájan lekisérének a kikötőhöz. Itt elválánk.

IV.

Hudson. — Vontató gőzösök. — Hoboken félsziget — Párviadalok. — Fort Lee. — Fort Washington. — Montgomery. — Clinton. — Westpoint. — Katonai nevelő-intézet. — Kosciusko emléke. — Newburgh. — Mountain-House. — Zuhatagok. — Fulton.

Barclay-utcza végén a pompás Troja gőzösre szállván, hajónk a Hudson-folyón felfelé jobbról a város kikötőjében horgonyzó számtalan vitorlások mellett gyorsan hasitá a habokat. Ezen folyó szépségét leirni csekély tollam nem képes. Ki valaha a Rajnán vagy Duna alsó részén utazott, annak lehet ezen szépségről fogalma, csakhogy azok nem olly szélesek és mélyek, mint a Hudson. Ezen folyó jobb és bal partján két három emeletü lakházak diszlenek, bájoló kertekkel környezve; ezen épületek szépsége elragadó. Távolabb virágzó faluk és városok fekszenek a hegyoldalban, s helylyel közzel meredek köszriklák 200—600 lábnyira nyulnak ég felé. A mindig fel- s lerepülő gőzösök — mert ritka óranegyed, mellyben egygyel az utas nem találkozik, — s a Hudsonon járó számtalan vitorlások,

némellyike 400—500 tonnányi teherrel rakva, ritka elevenséget adnak e folyónak. De leginkább bámul a külországi utas, midőn egész faluhoz hasonló tárgyat szemlél a habok közt mozogni, toronyalaku épülettel közepén, s közeledtekor látja, hogy ez gőzös, melly több hajót vontat maga mellett és után. Ezen hajók különösen épitvék és ki vannak festve s távolról folyosókkal ellátott házaknak látszanak, mert mindeniket folyosó környezi ; közönségesen 80 — 100 lábnyi hosszuak, 25 — 30 lábnyi szélesek s 50—60 tonnányi teherrel rakvák. Egy gőzös 10, 15, 20, nem ritkán 30 illy hajót vontat, de alig halad 6 — 7 mérföldnél többet egy óra alatt. Huszonkét illy vontató jár fel s alá a Hudsonon, de csak Albanyig.

Közel a városhoz Hoboken félsziget tünik szembe, honnan gyönyörü kilátás ajánlkozik a folyamra s átellenben fekvő városra. Ezen most milliókat érő félszigetet M. B. tábornok hasznos szolgálatiért jutalomul nyerte a kormánytól. Tovább Weehanken nevü hely fekszik, hol közönségesen a párviadalok végeztetnek, mellyek azonban már ma igen gyérek, mivel a törvények által szigoruan tiltatnak. Innen mintegy két mérföldre hegyek kezdenek emelkedni s csaknem 20 mérföldre tartanak, meredeken felnyuló magas kősziklákkal, mellyek Palisades név alatt ismeretesek.

Ez irányban mintegy négy mérföldre nyugotnak Fort Lee agg vár fekszik egy kősziklán, 220 lábnyi magasan a viz tükre felett, s átellenben középmagas

hegyen Fort Washington daczolni látszik minden ellenségnek; a szabadsági háboru alatt mégis az angolok által 1776 évben elfoglaltatott, s 2600 föböl álló örsége hadi fogságra vitetett, melly diadal azonban nem soká lartott, mert a vár ismét az amerikaiak kezére került. A folyó szélessége egy mérföldtől öt mérföldig növekedik, s a széles hely Tappan-Bagnak neveztetik. Itt a folyamtól néhány lépésnyire látszik az amerikai historiában hires André sirhalma, a keleti parton pedig a Singsing fogház emelkedik. Mintegy 20 mérföldre ismét változni kezd a folyó melletti vidék s kiesb nézetet alig képzelhetni; jobbról és balról hegyek emelkednek, az utóbbiak 1200—1500 lábnyi magasságig. Ezek megett a folyó mintegy elenyészni látszik s csak a fordulatnál tünik ismét fel egész csendes nagyságában. Itt fekszenek a Putnam angol tábornok által 1767 évben ostromlott Montgomery és Fort Clinton. Ezen utóbbin keresztül egy kis patak foly s tavat képez, melly bloody pond (véres tó) nevet nyert, mivel a kegyetlen angolok által leölt várlakosok vére vörösre festé ezen tavat.

Westpoint és környéke hires a szabadsági háboru idejéből. Nagy és véres csaták vivattak itt, s az angolok 8 év alatt sem ezen helyet el nem foglalhatták, sem hajóikkal félebb nem vitorlázhattak, mivel a vár tökéletes ura a folyónak. A vár felett mintegy 600 lábnyira az akkor jó karban volt, de most romokban heverö Fort Putnam fekszik, hol jelenleg katonai nevelő-intézet állittatott a kormány

által. Minden külön statusnak joga van ezen intézetbe évenként két ifjut küldeni, kik négy évet töltvén ott, mint tisztek külön ezredekhez osztatnak ki. A tanitásmód igen czélszerü. Nem rég négy tapasztalt tisztet utaztatott a kormány Europában a végett, hogy minden jelesb europai katonaiskolákat megvizsgálván, a legczélszerübb tanitásmódot tapogassák ki. Ezen intézet tehát most tökéletes nevelésü s tanult tiszteket képez az országnak. Diszes épületei még inkább ékesitik a természettől szépséggel különben is dusan megáldott környéket. A hegy, melylyen Wespoint fekszik, a folyóba nyulik s mintegy félszigetet képez. Innen lenézni az alant hullámzó hatalmas folyóra, magas hajókra, repülő gőzősökre és csónakokra, leirhatlan éldelet, s nehéz megválni a természet e kedvenczétől. Itt emelkedik az amerikaiak által olly buzgón tisztelt Kosciusko fehér márványból rakott egyszerü, de izletes emléke, s alább ezen hős kertét mutatják, mellyet saját kezével alkotott és müvelt.

Mintegy 8 mérföldnyire Westpointtől Newburgh fekszik a hegyoldalban, melly város különbféle gyárai- és faiskolájáról hires. Sok new-yorkinak nyári lakása van itt, s ezen szép izlésben épült magányházak mosolygó kerteikkel kies nézetet adnak e regényes tájon épült városnak, melly jelenleg 14,000 lakossal bir. Itt láthatni egy régi kőházat, mellyben Washington tábornok tartá fő hadi szálását. Ezen számosok által látogatott ház mint egy kedves emlék tartatik fen. Keletnek a Beakon nevü két hegy lát-

ható, egyike 1500, másika 1700 lábnyi magas, mellyekről tüzek által adattak jelek a forradalmi háborukor. Ezen hegyeket sokan látogatják, mert tetejükről Vermont-, New-Hampshire-, Massahusetts-, Connecticut és New-York statusok szemlélhetők.

Tovább 15 mérföldre egy más virágzó város mosolyog az utas elébe : neve Poughkeepsie ; lakosainak száma mintegy 12,000. Nem rég selyemgyárt alapitott e városban egy társaság s 200 ezer dollart fektetett belé; de a gyár már kifizette magát s jövedelme tiszta nyereség. Az itt létező különbléle vasszergyárak közül legjelesb a csavargyár. Az ebben erőmü által készitett különbféle alaku és nagyságu csavarok a kézzel csináltakat tetemesen felülmulják, s minthogy itt kevés kéz hozzájárultával rövid idő alatt temérdek csavar készül, a tulajdonosok jutalmas áron adhatják készitményeiket. Ezen várostól éjszaknak számos népes város virágzik különbféle gyárakkal.

A folyó nyugoti partján Catskill falucska rejtezik a hegyek közt. Itt kiszáll az utas, az innen mintegy 15 mérföldre fekvő Mountain-House környékét megtekinteni. Ez egy nagy vendégfogadó s magas hegyek közt fekszik a hegyoldalban 2212 lábnyira a viz szine felett, a hegy magassága pedig 3840 láb. Nyáron számtalan vendég látogatja e regényes tájékot. A kilátás egyike a legbájolóbbaknak az egész egyesült statusokban. Két mérföldre a vendégfogadótól a Cavernous-zuhatagok gyönyörködtetik a nézőt; a viz 172 lábnyi magasságról esvén le s né-

hány lépésre tovább folyván, ismét 85 lábnyira zudul a mélységbe.

Szükségtelen emlitenem, hogy Fulton a Hudsonon próbálta első gőzösét s Albanyig hajózott vele. Ha Fulton kétkedő baráti, kik ezen első kisérletét szemlélték, a halál mély álmából feltámadnának (néhányan még élnek, kik ezen első utat tevék a gőzösön) s tanúi lehetnének e dicső találmány diadalának, látván, mint hasitják pompás gőzösök az éjszakamerikai szabad statusok számtalan folyó- és tavainak hullámait, mint küldik, a Ganges-, Indus-, Tigris-, Euphrates-, Nilus- és Dunán s a nagy oceánon repülve, ég felé kondor füstoszlopaikat, milly éldelet volna ez!

Visszatérvén, ismét hajóra ültem, tovább folytatva utamat a regényes folyón, jobbról és balról mosolygó apró városok és faluk közt, mellyek boldog lakosai a jövő s menő gőzösökre nem is ügyeltek, mivel ugy hozzájuk vannak szokva, mint mi a parasztkocsikhoz. Végre Albanyba érkeztünk, melly 160 mérföldre fekszik New-Yorktól.

V.

Albany. — New-York-status. — Erie- és Champlain-csatorna. — Vasutak. — Gyárak és kézmüházak. — Termékek. — Bankok. — Kormány. — Törvényhozó test. — Tisztviselők. — Nevelés. — Fogházak. — Rabok. — Iskolák. — Templomok. — Középületek.

Albany az első europai gyarmatok egyike Amerikában, s legelőször hollandiak telepedtek ide 1612-ben. Három évvel később a hollandi szolgálatban levő Hudson hajós fedezte fel azon tájékot, hol most New-York fekszik. Ezen hajós egy nyugot és éjszak közt Indiába vezető rövidebb utnak felfedezése végett küldetett ki a nyugotindiai társaságtól; ezt azonban nem eszközölheté, de Amerikának ezen részét fedezte fel. Haza érkezte után ezen jelentésére egy hollandi társaság alakult, melly kizárólagos kereskedési szabadalmat nyert bizonyos időre. E társaság telepitette meg azon helyet, hol most Albany fekszik, s a bevándorlottak itt egy várat épitettek, melly Christaens parancsnoksága alatt állt s Auraneának neveztetett. E név 1620-ban Beneewik-, 1625-ben pedig Williamstadra változott. 1664-ben

II. Károly angol király foglalta el ezen hollandi gyarmatot s testvérének, York herczegnek, ajándékozta. Albany 1790-ben 3498, 1800-ban 5349, 1810-ben 9356, 1820-ban 12630, 1830-b. 24238 és 1840ben 33,721 lakost számlált. Gyors növekedését nem azon körülménynek, hogy New-York-status fővárosa lett, hanem fekvésének köszönheti, minthogy innen vezet a hires Erie-csatorna, melly a nyugoti nagy tavakba szolgál s az Ohio és Missisippi által a mexicoi tengeröböllel köttetik össze. Az Arcansas- és Red-folyón egész a Rocky-hegyekig minden hajón mehet, a Champlain-tóval pedig csatorna egyesiti egész a Szent-Lőrincz-folyóig. Innen ered a lakosok jóléte, s nagy tisztelői is ezek Fultonnak, ki a gőzhajózást találta fel, s Clintonnak, ki az előbb nevezett csatornákat tervezte. New-York-status nagy kiterjedése s számos népessége miatt az amerikaiak által imperialis statusnak neveztetik; hossza 316, szélessége 304 mérföldet s területe 47,000 négyszögmérföldet vagy 31,080,000 acre földet tesz, nagyobb tehát mint az angol Wales és Isle of man egyesülve, minthogy ezek csak 43,990 négyszögmérföldet tesznek; Virginia azonban jóval nagyobb New-York-statusnál. — Az összes egyesült statusok területe 2,300,000 négyszögmérföld. Ha tehát tekintetbe veszem, hogy tavaik s folyóik legnagyobbak a világon, hogy a föld termékeny s az éghajlat kedvező, hogy a közlekedés vizen és szárazon könnyen eszközölhető, hogy jó nevelés, ipar és szorgalom a nemzet főtulajdona s

mintegy vele születik, ide értve a szabad kormányzást s el nem felejtve az ezer meg ezer bevándorlókat, kiknek száma évenként 100 — 200,000-re megy, kérdem, mik lesznek az éjszakamerikai egyesült statusok egy század mulva, ha valamelly veszély nem éri e dicsö nemzetet?

Az Erie- és Champlain-csatornák statusköltségen épittettek, összes hosszuk 655 mérföld 343 zsilippel, s 11,962,712 dollarba kerültek. A jövedelem 1836 évben 1,614,336 dollart tett, tehát 12 %-en felül, és 1840-diki november 25-én a bevett csatornadij 3,175,208 dollarra ment. Ebből láthatni, hogy jövedelmük aránylag növekedik a nyugoti tartományok növekedéséhez képest.

Az egész status 43 vasutat számlál, mellyek öszszes hossza 3465 mérföld. Ezen vasutak nem statusköltségen, hanem magányvállalkozók által létesittettek.

A New-York-statusban létező gyárak és kézműházak eredménye 1835-ben következő volt:

	Gyárak száma	A feldolgozott nyers anyag értéke.	A készitmények értéke.
Örlömalom	2051	17,687,008	20,140,435
Fürészmalom	6948	3,651,153	6,881,055
Olajmalom	71	214,813	275,574
Hengermalom	965	1,994,494	2,894,096
Gyapjukártoló mal.	1061	2,179,414	2,551,638
Pamutgyár	111	1,630,352	3,030,709
Vasgyár	334	1,450,825	2,433,192
Vashámor	293	2,366,065	4,349,949
Szeggyár	144	168,896	363,581
Hamuzsirfözö	337	2,278,420	3,098,042
Üveggyár	693	438,394	726,418
Kötélgyár	13	163,312	448,559
Horgony- és láncz-gyár	63	664,394	980,083
Olajfestésü posztó-gyár	2	1,999,000	2,675,325
Festögyár	15	338,875	591,116
Lóhermagmalom . .	69	20,871	56,432
Timárgyár	412	3,563,592	5,598,628
Borsmalom	70	919,252	1,825,940
Serfözöház	94	834,238	1,389,446

Az apróbb gyárakban egyes családok által feldolgozott nyers anyag értéke tett 15,000,000 doll., a készitmények pedig eladattak 20,299,840 doll.; a gyárak- és müházakban feldolgozott nyers termék értéke tett 43,400,922 dollart, az ebböli készitmé-

nyek pedig 60,669,097 dollaron adattak el; és igy maradt a gyárakban 17,268,175 dollar, melly pénz különben kiment volna az országból.

Hogy a fent előszámlált gyárak és kézmüházak száma 1835 óta egy harmaddal szaporodott, emlitenem szükséges; de minthogy az 1841-dik évi egész összeirásnak birtokába nem juthaték, a részleteket mellőzve, egyedül az eredményt közölhetem. Az összes nyers termék ugyanis ezen évben 117 millio 735,425 dollarra ment, elkészittetett pedig 175,294,308 dollarnyi. Megjegyzendő itt, hogy a szaporodás a szeszfőző- és pálinkaházakra nem érthetik, mivel a mérsékleti társulatok napról napra szaporodván, amazok száma mindinkább csökken. Azonkivül 1835 óta olly gyárak alakultak, mellyek fentebb nem emlittetnek, millyenek a selyem-, bibor- és kalapgyárak.

A következő jegyzékből láthatja az olvasó, milly sebesen növekszik a cultura:

	1825. évben.	*1835. évben.*
	dollar	
9,655,426 acre föld . .	179,024,175	241,385,650
1,885,771 dar. élő marha	15,134,210	18,857,710
525,895 darab ló	17,481,400	26,244,750
4,261,765 darab birka	5,244,808	6,392,647
1,554,388d arab sertés	4,403,719	4,663,074
Összesen . . .	221,288,312	297,543,831

Tiz év alatt tehát csupán a mezei gazdaságban 79,255,519 dollarral növekedett a tulajdon. A most

érintett tiz évi szaporodást az utolsó öt év (1835dik évtől 1840ig) jóval meghaladta, mint a következőkből látható:

Müvelés alatt levő acre föld	Ló és öszvér	Szarvas marha	Sertés	Birka	Baromfi	Buza	Kukoricza morzsolt	Árpa
	d a r a b					b u s h e l		
13,284,123	676,115	2,642,438	2,116,953	5,381,225	—	11,853,507	10,342,560	2,498,170
Egy acre föld általános értékét 25 dollarra téve	d a r a b j á t				Készpénzül dollarban számitván értékét	b u s h e l		
	50 dollarral	10 dollarral	3 dollarral	1 1/2 dollarral		1 dollarral	75 centév.	50 centév.
	s z á m i t v a					s z á m i t v a		
332,113,075 dollar	33,805,750	26,424,830	6,349,859	8,071,837	2,116,953	11,853,507	7,816,920	1,249,085

avagy összesen 431,802,369 dollar értékü vagyon. Az itt feljegyzett gabona azonban csak azon rész, melly kereskedésbe jött, s nem egész termése New-York-statusnak; mert tudva van, hogy ott is, hol szorosan tartoznak a jobbágyok termésükről számolni, mint Porosz- és Bajorországban, egy részét a termésnek mégis eltagadják, holott az egyesült statusokban senki sem kényszeríttetik termése bemon-

dására, s a feljegyzés csak a növekedés kitudása végett történik.

A bankok e statusban mindig a legjobbaknak tartattak, mostan is arany- s ezüsttel váltják be minden időben bankjegyeiket. A bankok vizsgálásában eljárt küldöttség 1837 évi tudósitásának eredménye következő:

New-York város 18 bankja:

	Januar 1-én.	*Majus 4-én.*
Kölcsön s váltó (discont)	36,442,000	35,683,000
Arany és ezüst	3,854,000	2,596,000
Forgásban	8,115,000	4,931,000
Magány személyek letéteménye	11,180,000	9,536,000
Status letéteménye	7,176,000	3,820,000

New-York-status különbféle városaiban létező 63 bank:

	Januar 1-én.	*Majus 10-én.*
Kölcsön és váltó (discont)	26,979,000	26,822,000
Arany s ezüst	1,439,000	1,100,000
Forgásban	12,461,000	9,601,000

Ezekből láthatni, hogy a városi bankok 1 januarius óta kisebbiték a discontot mintegy 800,000 dollarral és a forgást majd 3,000,000 és egy negyeddel.

1837-dik évben forgásban volt a statusbankok által 37,301,460. — 1837-diki majusban felfüggesztő törvény hozatott, melly e következő sommát engedi meg:

	Tőke.	*Forgás.*
24 New-York városi bank	20,861,200	14,100,000
75 belföldi bank	16,440,260	15,430,000
Összesen	37,301,460	29,530,000

A kormányt, melly Albanyban tartja ülését, a törvényhozó test gyakorolja, s ez két házra oszlik: a képviselők és a tanács (senatus) házára. Az első 128, a második 32 személyből áll; ezek minden második évben választatnak a nép által, a tanács negyedrésze, azaz 8 személy pedig minden évben. A fizetés mindkét ház személyeire egyforma, t. i. három dollar napjára. Ezen két ház rendesen december első hetében kezdi üléseit, mellyek 70—80 napig tartanak. Hogy e statusban legnagyobb rend uralkodik, jó lélekkel mondhatom, s tetemesebb csalások példája nem is létezik, mert a hatalom fel levén osztva, egy vagy két tisztviselő visszaéléseket nem követhet el, de ha tenné is, a nép tüstént elbocsáthatja hivatalából, s illy elbocsátott hivatalnokot közmegvetés követ, és minden hirlap czégérezi nevét.

A köziskolák jegyzékét alább adandom, s most átalában csak azt emlitem, hogy a nevelésnek áldásai kiszámithatlanok, mert ez által szelidülnek az erkölcsök, ez által gátoltatnak meg sok büntettek, mellyek csaknem mindig tudatlanság s baromi érzések következményei. Már Washington tábornok és praesidens januarius 8-án 1790ben a congressus előtt tartott remek beszédében egyebek közt mondja:

„Semmi sem tartja fen jobban ótalmunkat, mint a felvilágositás,köznevelés, tudomány és literatura; — köznevelés és tudomány minden országban legbiztosb alapja a közjólétnek, s olly országban, hol a közönségtől származik a közkormányzási elv, mint nálunk, okvetlenül szükséges és elkerülhetlen, stb.“ Adams János, az egyesült statusok második elnöke, következő szavakkal élt az első beszédben, mellyet a congressushoz intézett: „Mindenki mélyen fogja érezni, milly elkerülhetlenül szükséges a közfelvilágositás mindennemü s idejü népnél; törekedjünk azért s minden erőnket oda forditsuk, hogy azt eszközölhessük köziskolák és szabad könyvtárak által, mert egy respublicai kormány, köztudomány s erény nélkül, lélek nélküli test, rom s rothadék, és eledele lesz a féregnek.“ Jefferson Tamás praesidenssé lett választatása után szinte illy értelemben szólt: „Mindenek felett legfontosabb ága kormányunknak a tudomány és felvilágosodás terjesztése a köznép között, s nincs más biztos alap a béke s közboldogság fentartására. Gátoljátok tehát és számüzzétek a vakságot s tudatlanságot, javitsátok a törvényeket s hozzatok ujakat a nép neveltetése tárgyában.“ Ugyszinte Madison James 4dik, Monroe James 5dik s Adams John Quincy 6dik presidens is beszédeikben a köznevelést mint a legfőbb és legszentebb kötelességet festék le s a törvényhozó test egész erejét s figyelmét erre fordittatni kérék. Hogy a nevelés által temérdek büntettek gátoltatnak meg, tanusitják a fogházak. E végett egy, fogházak megvizsgálására

kiküldött biztosság jelentésének eredményét közlöm az olvasóval.

New-York-status börtönében találtatott 670 személy, kik közül 8 academiában, 24 köziskolákban neveltetett, s 13 egy keveset tudott olvasni, összesen tehát 45 egyén volt, ki némi nevelést nyert, 625 pedig sem irni, sem olvasni nem tudott. Ezek közül 402-en a büntettet részegségben követték el. A Connecticut-status börtönében levő 800 rab közül csak kettő nyert nevelést s tudott irni és olvasni. Hasonló eredményt mutatnak a philadelphiai, s auburni fogházakróli jelentések is. Innen tehát kitünik, milly mértékben kevesiti a büntetteket a népnevelés, s ezt erősiti azon körülmény is, hogy New-York-status, mellynek népessége felülhaladja a másfél milliót, csak 670 rabot számlál, holott a törvények bármelly legkisebb büntett iránt felette szigoruak, mint ezt a New-York Herald hirlapból szedett következő adatok mutatják. Bizonyos Hasket egy 12 dollar értékü öltönynek elorzása miatt a statusbörtönben töltendő 18 hónapi rabságra itéltetett, Kimbal Károly pedig, ki egy 21 dollar értékü ezüstórát lopott el, két és fél esztendőre. Naylor János egy 75 dollar értékü arany óra miatt, mellyet az utczán orzott el, 8 esztendőre küldetett a statusfogházba. Végre Stran M., a Clinton-hotelben egy ládát törvén fel s ebből 200 dollart lopván el, 16 évi fogságra lön elitélve. — A rabok nincsenek terhére a népnek, söt még hasznot hajtanak; mert New-York-status fogházai azon felül, hogy minden költ-

séget megfizetnek, mi a rabokra, tisztekre és az épületek jó karban tartására fordittatik, nem csekély nyereséget adnak évenként a statusnak, mivel minden rab dolgozni köteles.

Ámbár, mint már emlitém, a törvények olly szigoruak New-York-statusban, mégis csak 670 rab van, s ezeknek ismét legalább fele nem benszülött, hanem bevándorlott nemzetbeliekből áll, kik itt is előbbi pályájukat kivánnák követni s tán épen az igazság keze elől szöktek át Amerikába. De ne menjünk annyira s nézzük csak Magyarországot és vegyük fel, hány rab esik Bácskában 100 lakosra, hány Györ- vagy Posony megyében. Mi ennek oka? Valóban nem az, hogy a györ- vagy posonymegyei fenyitő-törvényszék irgalmasabb, mint a bácskai, hanem az, hogy Györ- és Posonymegyék meglehetős iskolákkal birnak s lakosaik jobbadán irni s olvasni tudnak. De vegyük fel csak azt is, hogy Bácskát három nemzet lakja: magyar, ó-hitü és német, s vizsgáljuk most a rabok számát és meggyöződünk, hogy midőn mintegy 115,000 német lakosra alig esik 3—4 rab, s a rabok egy harmadrésze magyarokból áll, a többi mind ó-hitü. Ennek oka az, hogy a németek csaknem mindnyájan tudnak irni és olvasni, s a megyében több reformatus magyar falu létezik, mellyekben a szülők nevelni törekszenek gyermekeiket, holott az ó-hitü köznépnél a nevelésre legkisebb gond sem fordittatik, a gyermekek szülőik pályáját követik, s a rosz erkölcsök azután legvadabb s legborzasztóbb indulatokká fajulnak, mint

ezt Piszarovics s hires czinkosai tanusitják, kik nem elégedvén meg a gyilkolással, az embereket elevenen nyuzák, a nyers hust sóval s paprikával hinték be, tüzes vassal égették stb. Szintolly rettenetes példája neveléshiányból származott vakságnak a cholera idejében Zemplénmegyében kiütött lázadás.

Albanyban az apróbb köziskolákon kivül még két academia létezik: egyik fi- másik leánynövendékek számára. Az első 1813ban alapittatott, s a városi közpénzalapból 100,000 dollar adatott felépitésére. A három emeletü épület terméskőből alkotva, 90 lábnyi homlokával s két szárnyával, a statusház átellenében fákkal és zöld pázsittal diszlő szabad téren áll. A városi mayor s recorder hivataluknál fogva a főigazgatók, s melléjük a nép még 16 egyént választ, kik ezen intézetet együtt kormányozzák. Egy oktató a mathematicai s egy a philosophiai tudományokat, egy ismét az angol literaturát, egy a latin és görög, egy a franczia, olasz és német nyelveket tanitja. Az egyedek ezen iskolába a 6dik évből 30ig vétetnek fel s abban vesznek oktatást, mit a szülők vagy serdültebb korban magok a tanulók választanak. A 4dik osztályban, hova a tanitvány először lép, olvasás, irás, számvetés, nyelvtan elemei, földleirás, természethistoria és közönséges historia tanittatik, a 3dik osztály tárgyai: magasabb földleirás, grammatica folytatása, próza, versek; a 2dik osztályé: felsőbb arithmetica, könyvvitel (Buchhaltung), algebra, mathematica, természeti philosophia, architectura, mathematicai földle-

irás és rajzolás, s végre az 1-sö osztályban romai régiségek-, mythologia-, ancient historia-, biographia-, latin és görög s egyéb nyelvekben oktattatnak a tanulók. A tanitás dija évenként egy növendéktől az 1-ső osztályban 28 dollar, a 2dikban 20 dollar, a 3dik és 4dikben 16 dollar. E somma az iskola fentartására, tanitókra s egyebekre szükséges költségeket teljesen fedezi. Ezen academiába évenként ingyen is vétetnek fel bizonyos számu tanulók a köziskolákból, kik itt tanulás és jó magaviselet által tünteték ki magokat s szegényebb sorsu szülök gyermekei.

A leányintézetet 1817dik évben egy társaság épitette 30,000 dollarnyi költségen. Az épütet szinte csinos s homlokát 6 lábnyi átmérőjü és 50 lábnyi magas joniai oszlopok ékesitik. Ezen intézet főczélja, növendékeit azon szükséges tudományokban részesiteni, mellyekre különben csak a férfinem szokott tanittatni. Eddig a társaság részéről évenként választott 13 személy által kormányoztatik. El van ezen intézet egy számos, válogatott könyvből álló könyvtárral s természeti tárgyak gyüjteményével is látva. Azon növendékek, kik az intézetben laknak, évenként 200 — 250 dollart fizetnek, — mostani számuk 204 — ; a helyben lakó s ide csak iskolába járó leányok tanitási dija pedig csak 12—32 dollar évenként: az első osztályra ugyanis negyed évenként 8, az utolsó- vagy negyedikre pedig csak 3 dollar esik.

Minden illy intézeteknél azonban, mellyeket Éjszakamerikában meglátogaték, azt tapasztalám, hogy csaknem semmi idő sem engedtetik a tanulóknak szabad levegőbeni mozgásra és testgyakorlatra, mi olly igen szükséges az ifjuságnak, s ennek tulajdonitom, hogy itt a fiatalság arcza sáppadt, alig látszik lélek benne s hosszas betegségből lábbadóhoz hasonlit. Ez nagy hiba, mellynek orvoslását mindazáltal a kormányzók és szülők szükségtelennek vélik.

Albany 26 templommal bir, mellyek közt néhány remek és szép. — A középületek közt nevezetes a statusház (legislationhall), mellynek joniai porticoja fenséges tekintetet ád. Az épület 115 lábnyi hosszu, 90 lábnyi széles és 50 lábnyi magas, három emeletü s tetején az igazság szobra áll, melly 12 lábnyi magas. Az itt levő statuskönyvtár 32,000 válogatott könyvet foglal magában. Jelenleg egy uj statusépület készül a statustisztek lakásaul fehér márványból; pompás és szép izlésü lesz. Szintugy említést érdemel a városház, hol a városi tanács tartja üléseit. A magányházak is átalában csinos épületek. A város négy ujsággal bir. A lakosok közt emlitésre méltó bizonyos Reusselaer István, ki a legelső német megszállóktól származik. Őse adományképen 24 négyszögmérföldet birt a folyó mentében, melly birtok gyermekről gyermekre mindenkor az első szülöttre szállt. Midőn Reusselaer vette át, mind vadon volt, de müvelés által rajta gyönyörü gazdaságok varázsoltattak elő. Ehhez járult még, hogy régibb időben a fentnevezettnek valaki 50,000 dollar-

ral tartozott, de ezen öszveget kifizetni nem birván, a hitelező adóssága fejében földet kénytelenittetett átvenni, melly azon időben alig ért valamit, értéke azonban a sebes népesedés által annyira növekedett, hogy Reusselaernek, az előbb érintett 24 négyszögmérföldet ide értve, esztendei jövedelme 4,000,000 dollart jóval felülmul. A majoratusok egy későbbi törvény által el levén törülve, ezen roppant birtok az örökösök közt egyenlően fog felosztatni. Szép osztály leend ez.

VI.

Saratogai fürdök. — Vizesések. — Uticai vasut. — Utica. — Trenton-zuhatagok. — Syracus. — Utazók nagy száma. — Intézetek. — Sós források. — Sófőzések.

A saratogai fürdőket szándékozván meglátogatni, gözkocsira ültem s két és fél óra alatt az amerikai fényüzés helyén valék. Albanyból lovakon vonattak ki a kocsik néhány mérföldre, hol locomotiv fogatott eléjük, s innen gözzel folytattuk utunkat. Mintegy 22 mérföldre a gözerőmü lecsatoltatott, a 200 lábnyi magas hegyről gépek segitségével nagy gyorsasággal bocsáttattak le a kocsik, s a völgyben ismét lovak fogatván be, igy jutánk a még hátra levő néhány mérföldnyi uton rendeltetésünk helyére.

Saratoga august. 12én 1702ben Mohawk indián főnök által adatott Schuler David és Livingston Robertnak nagy darab földdel csekély aprólékért cserébe, kik csakhamar ismét eladták 345 dollarért. Az első gyarmat azonban csak 1715ben telepedett le, de ezen hely 1743ig kevéssé ismertetett, melly időben az irigy indiánok megtámadván a kis falut,

ezt hamuvá égették s mintegy 30 családot leöltek. 1755 egy Johnson Vilmos nevü angol tiszt, ki egy csatában sebesittetett meg az indiánok által, lett ezen hely alapitója.

Ezen angol tiszt engedelmet nyert, egészsége helyreállitása végett egy ugynevezett fort-wardba menni, hol ideigleni indián agens lön s az indiánok által annyira megkedveltetett, hogy ezek javaslák neki, menne velük az élet forrásaihoz, hová öt egy e végett készitett saraglyán el is vitték. Johnson ezen vizet hét hétig, melly idő alatt az indiánoktól vadhussal láttatott el, használván, annyira helyreállott, hogy önerejéből mintegy 30 mérföldre fekvő lakába visszatérhetett. Ennek hire csakhamar elszárnyalt, s a fehérek házakat kezdének épitni e forrás körül. Most számos nagy vendéglő létezik itt s évenként, nyári időben, ezrek látogatják ezen mulató- és gyógyhelyet, főkép a gazdag déli tartományokból. A fürdőtől néhány mérföldre több mulatóhelyek, tavak és a Hudson-folyó három vizesése láthatók.

Saratogán nyolcz napig mulattam, melly idő alatt számtalan ismeretségeket tevék, kivált déli tartományokbeli vendégekkel, kik később önházuknál barátságos elfogadással és szivességgel örvendeztettek meg. Midőn mind a helyet, mind környékét elegendőkép ismerém, visszamenék Shenectadyig, honnan vasuton néhány óra mulva Uticába érkezém.

Az uticai vasut mentében mindenütt jó birtoku gazdák, csinos házakban lakva, tünnek az utazó sze-

mébe, távolabb meglehetős nagyságu faluk és városok virágoznak s tökéletes jólétre mutatnak. A föld nem felette gazdag ugyan s kavicsos és agyagos, de szorgalmas müvelés altal várakozáson felül terem. Ezen vasut csaknem folyvást a csatorna közelében s több izben azon fut keresztül.

Uticát 1788ban csak egy család lakta, de a következő évben már többen üték fel itt tanyájukat. 1813ban 1700 lelket, 1816ban 2816ot, 1820ban 2972öt, 1823ban 4017et, 1826ban 6040et, 1829ben 7460at, 1830ban 8323at, 1835ben 9500at s 1840ben már 12,782 lelket számlált. Ezen városban számtalan mindenféle árukkal ellátott boltok láthatók; 21 temploma, több iskolája, két gymnasiuma s egy leánynevelő-intézete van. Több nevezetes épületei közt emlitendő a museum.

A Trenton-zuhatagok Uticától 15 mérföldre esnek. Az ezekhez vezető ut gazdag s jól müvelt földek közt halad, szép gazdaságok s majorok gyönyörü házakkal tanusitják tulajdonosaik jólétét és boldog helyzetét. Az egész környék már el van foglalva, mit a vasut és csatorna erre vezettetése tetemesen elősegitett. A föld termékenysége következő: egy acre tiszta buza ad 15—20, zab 30—40, árpa 30—40, burgonya 150—200 bushelt.

A város körül 4—5 mérföldre fekvő földek ára egy acre 200—250 és 300 dollar, a távolabb fekvőké 80—100—150 dollarig. A marha ára, kivevén különös vérfajokat: egy tehén 20—25—30, egy pár ökör 50—60—70—80 dollar; jó erős faj

fiatal igás ló 100—200—250 dollar, a sertés fontja 6 cent.*)

A zuhatagokat a West-Canada- s Creek-folyó okozza; az esés 120 lábnyi, s a viz egyenes vonalban zuhan le több helyen kősziklákon keresztül. E zuhatagok szélessége változik 150 lábtól 200ig. A második esésnél, melly mintegy 42 lábnyi magasról zuhan le, nem annyira maga a zuhatag lepi meg a nézőt, mint a remek s ritka szépségü kilátás; nagyszerü alakban mutatkozik itt a természet köröskörül. Még valamivel magasabbra, az ugynevezett Pinnaclehoz jutva, mindkét zuhatagot látja a vándor, s lemenvén a folyó medréhez és keresztül egy hidon, ismét külön három zuhatag tünik szemébe: az első 49, a második 37 és harmadik 11 lábnyi széles. A természet egész vadságában jelenik itt meg, de kellemes benyomást hagy maga után a nézőben. A zuhatagok felett egy házacska áll, hol ételt kaphatni, s midőn ezt költi el a vándor, egyszersmind szemeit is legeltetheti a távolba nyiló fenséges kilátáson. E házacska felett még három zuhatag van, az első 18, a második 27 és harmadik 12 lábnyi széles. Több órát töltvén itt, tökéletesen megjutalmazva fáradozásunkért, ismét visszatértünk s a vasuton Syracus felé robogtunk.

Syracus Uticától 53 mérföldre fekszik. Az egész utvonalban ez a legujabb város. Az első ház 1829-ben épittetett, s most már mintegy 1300 két-, há-

---

*) Itt az eleven sertést is font számra árulják.

rom-, négy- és ötemeletü pompás házzal bir, népessége pedig meghaladja a 14,000et. Fekvése, mint csaknem minden városé az éjszakamerikai szabad statusokban, szép és gyönyörü, minthogy ezek rendesen vagy folyó- vagy regényes tópartokon épittetnek. Syracus az Onondaga-tó partján fekszik, s közepén a nevezetes Erie-csatorna vezet keresztül. A városra két körülmény felette kedvező befolyást gyakorol: egyik a nevezett csatorna keresztülmente, másik az, hogy az albanyi s uticai vaspálya itt végződik, melly utóbbi azonban gyorsan készittetik tovább egész Buffaloig. Syracus egyre másra 1200 utazót vendégel minden nap, kivevén a téli időt, mikor kevesebben utaznak. Utczái rendesek, az épületek közt emlitést érdemel a Courthouse, melly nagy és tömör épület. Van egy academiája, melly 25,000 dollarba került, s igen diszíti a várost; a tanitványok száma 230. Hasonló ehhez az ugynevezett nö-seminarium, mellyben számos leány jó és finom nevelést nyer.

Ezen várostól mintegy két mérföldre Salina nevü városka mellett kezdödnek a sófőzések, mellyeket a kormány társaságoknak ad; ezek minden bushel sótól 6 centet tartoznak fizetni, s e jövedelem az Erie-csatornára felvett kölcsön kifizetésére fordittatik. Az érdeklett sófőzések az Erie-csatorna ontarioi ága mentében mintegy 8 mérföldnyi hosszaságra terjednek.

A sós források még az indiánok által fedeztettek fel, kik apró válukban napon párologtaták ki a só-

vizet s igy nyerék sójukat. Midőn a fehérek ide telepedének s belebb belebb vándorlának, csakhamar felfogák ezen források fontosságát, az indiánoktól megvevék azokat és Salina várost alapiták. Ezen város végén egy vizmü létezik, melly szivárvány kutakból 250 lábnyi mélységből huzza fel a vizet, s minden perczben 360 gallont vagy 24 akó 14 itczét ürit a viztartóba, honnan facsöveken vezettetik minden irányban 7—8 mérföldnyi távolságra.

A só kétfélekép készittetik. Vannak gyárak, mellyeknél a viz 5—600 négyszögöles, deszkával padlózott tartókba eresztetik mintegy fél lábnyi mélységre, hol mindaddig marad, mig egészen ki nem párolog minden vizrész s csak a só marad hátra. Az ujabb gyárak főzik a vizet. A gyár egy hoszszu deszka-fészerből áll, mellynek közepén végig mintegy 20 kazán van berakva, ugy hogy mindezek egy tüz által füttetnek, magában értődvén, hogy az első kazán a tüz nagyobb hatása miatt kétszer, sőt háromszor fogja kifőzni a belé üritett vizet, mig az utolsó egyszer. A kazánok felett egy facsatorna vonul, s a viztartóból ebbe eresztetik a viz; minden kazán felett egy csap van, s az, mihelyt a kazánból a só kivétetik, megcsavartatván, a kazán tüstént telve van, s a viz csakhamar forrni kezd.

Ezen sóforrások átalában leggazdagabbaknak tartatnak a világon; mert 40 gallon egy bushel sót

ad, melly alabastrom fehérségü. A gyárak összesen naponként mintegy 35,000 bushel vagy 315,000 mázsa finom sót készitenek. Hivatalos jelentések szerint az összes gyárak által naponként 835 öl fa égettetik fel, egy ölnek ára pedig rendesen 7—8 dollar.

VII.

Utazás az Erie-csatornán. — Oswego. — Lewiston. — Niagara-zuhatagok. — A két indián. — Az indián nő és férje. — Az égő gőzhajó. — Leod M. — Legszebb ajándék. — Bucsuzás a Niagarától. — Baleset a vasuton.

Syracus- és Salinánál válik kétfelé az Erie-csatorna, s egyik ága Buffalónál az Erie-tóba vezet. Én az utóbbin vevém utamat Oswego felé egy packethajón, melly óránként felváltott három ló által huzatva, nagy sebességgel haladt. A táj ezen egész ut mentében remek s gyönyörü, de többnyire hegyes és erdős. A csatorna csaknem mindenütt az Oswego-folyó mellett ásatott, melly folyó sziklás medre és csekély mélysége miatt nem hajózható, de a tájra nézve mégis felette kedvező, mert számtalan különbféle gyárakat s nagyszerü modorban készült malmokat hajt. Utamat kellemesen töltém részint a táj nézésével, részint néhány ismerősimmel, kik nyugotra utaztak. Végre Oswegóba értünk, melly Salinától 38 mérföldre van.

Oswego az Ontario-tó partján, hason nevü folyó torkolatánál fekszik, szép és biztos kikötővel, melly

a kormánynak 200,000 dollarba került. Növekedését azon körülmény sietteté, hogy az Ontario-tónak csak kevés jó kikötője van. Lakosai belföldi kereskedést s halászatot üznek. Fekvése nagyon festői és regényes, gyönyörü kilátással a tóra, melly Canadát választja el az egyesült statusoktól és helylyel közzel 60 mérföldnyi széles. — Ismeretes ezen város Cooper hires amerikai regényiró munkáiból, mellyek csaknem minden nyelvre fordittattak. Középületei közt a Courthouse, két bank és hét templom tünik ki. Mostani népessége 7500 lélek.

Oswegóból utamat az Ontarión futó gőzösön folytatám, melly egész Lewistonig vive. Lewistonnál kiszállván a gözösből, ismét vasutra juték, mellyen 7 mérföld- és 342 vesszőnyi távolságra a kocsik nem göz, hanem lovak által huzattak az utnak emelkedése miatt; azután egyenes vonalban futván a vasut, gőzös fogatott a kocsikba s repülve vitt Niagara városba, melly épen a vizzuhatagok szélén fekszik.

Ide érvén, mindenki nagy várakozástól elfogva, a világszerte hires Niagara-zuhatagokat látni siete. Csakhamar én is tehát vezetőt szerzék, kit minden időben könnyen kaphatni. Már utamban hallám a borzasztó morajt, s most egy hidon haladék át, melly nem csekély költséggel épittetett az oriási erővel zuduló folyón és egy szigetbe vezet; a moraj perczenként növekedék, a fák felett sürü fehér köd repült a magasba; kilépvén az erdőből, előttem feküdt a természet iszonyu müve. Csekély tollam, csekély felfogó erőm e fenséges látványt leirni. Költői

elme kell ehhez, s ez sem képes elérni a valóságot. Különös érzés fogja el a néző szivét: érzés, melylyet soha ezelőtt nem ismert, mintegy fájdalmi öröm, éldelet, lassu borzadás; s egy ismeretlen hatalom által ellenállhatlanul késztetve látszik, leugrani a sebes mélységbe s együtt menni a siető hullámokkal, és minél tovább tekint a mélységbe siető hullámok után, annál nagyobb e késztető erő, annyira, hogy a néző néhány perczre helyét odahagyni kénytelen. Ezen érzés nem csak engem, hanem minden uj látogatót elfogott, s van példa, hogy férfiak, kik boldogul és függetlenül éltek s eszükbe sem juta öngyilkolás, vezető nélkül látogatván meg e helyet, ellenállhatlan felsőbb hatalmu érzés által vonatva, a mélységbe siető hullámok közé veték magokat s örökre elvesztek.

Buffalótól mintegy 15 mérföldre kezdődik a Niagara-folyó (inkább az Erie-tó szorosának vagy csatornájának volna nevezhető), mellynek szélessége 1 mérföldtől egész 5-ig változik; vizei lehullván, az Ontario-tavat képezik. Ebből ered a nevezetes Szent-Lőrincz-folyó, melly a nagy tengerbe ömlik. Az emlitett 15 mérföldre 164 lábnyit tesz az esés azon pontig, hol a meredek mélységbe lezuhan. Folyásánál sebessége lépcsönként növekedik, és a mederből kiálló kősziklák büszkén látszanak daczolni e hatalmas erőnek. A moraj perczről perczre nő, a dühhel futó habok oriási erővel ütköznek össze a daczoló kövekkel; több ölnyi magasságra szóratik fel a viz, myriadnyi gyémántokként ragyogva a fényes

napsugárban; tajtékozva rohan tovább a mély eséshez s villámsebességgel menydörög le a mélységbe és felszökik ismét forgószélként több ölnyi magasságra, mintegy megboszulni kivánva rettenetes esését, de erőtlenül esik vissza a köszirtre s csak sürü ködöt küld ég felé, és ugy tetszik, mintha lelke volna ez a leesett hullámnak, melly néhány percz előtt olly hatalmasan daczolt a köszirtekkel, s most borzasztó esése után a csendes és szédülő örvényben lassan és lassan forog, mig végre halálos veritékét, mintegy két lábnyi magas tajtékot viselve hátán, tovább hömpölyög s egészen elnémul, mint egy haldokló teremtés, melly lelkét adja ki.

A zuhatagokat Goats sziget választja el, s a város és sziget köztiek amerikai, a szigeten tuliak pedig canadai zuhatagoknak neveztetnek. Az amerikai zuhatagok szélessége mintegy 900, függőleges esése 164, a viz vastagsága vagy mélysége pedig az esésnél 158 lábnyi. A canadai esés 1800 lábnyi széles s egy üreget képez széle felé, a viz sebességénél fogva mintegy 160 lábnyira ragadtatván el a sziklától, ugy hogy ezen üreg alá kiki bátran mehet és innen nézheti a leeső vizet, melly kárpitként terül az üreg előtt. — A lezuhogó viztömeg zöld szine a habok hófehérségével gyönyörü látvány a napfényben, s az esés lábánál felemelkedő fehér köd, melly a viz borzasztó szétzuhanása által okoztatik és mind a két esésnél sürü füstként emelkedik a magas ég felé, mig egyesülve a felhőkkel azok közt eltünik,

bájos tekintetet ad a természetben gyönyörködő szemnek.

Az amerikai részén egy 200 lábnyi lépcső van, mellyen le lehet menni a zuhatag lábához; ezen lépcső elég biztos ugyan a lejárásra, de szebb s tisztább lehetne. A lépcső aljánál állnak a csónakok, mellyeken át lehet evezni a canadai részre s itt széles kocsiut viszen fel a partra. A csónakok mintegy 6 személyt vehetnek fel, s egy ember által hajtatnak. Az evezés nem jár veszélylyel, ámbár a vizben örvények vannak, s nincs példa, hogy illy csónak veszett volna el valaha. A canadai részen angol katonaőr áll, minden látogató, nevét szándékát s utja czélját stb. feljegyzi, s ezen jegyzékek a parancsnokságnak naponként bemutattatnak. Az amerikai részen illyesmi nem történik.

Az Erie-tó és zuhatagok közti távolság 20 mérföldet tesz, a szélesség pedig az amerikai és canadai partok közt 1 mérföldtől 9 mérföldig változik, s a mélység különbféle : 15 lábtól 250ig. A vizirányos vonaltól, hol a folyó az Erie-tavat elhagyja és az Ontario-tóba ömlik, az egész esés 334 lábnyi, s a két parton, mellyek között foly, néhol, a viztükörtől számitva, 400 lábnyinál magasabb kősziklák emelkednek. Az eséseknél nagyobbnak tartják a mélységet, mint távolabb, minthogy a leeső viz sulya által a fenékszikla mindinkább kimosatik. A táj sokkal szebb a zuhatagok megett, mint előttük néhány mérföldre. A perczenként leeső viztömeg többek által felszámittatott. Pieken szerint 113,510,000 gallont

vagy 18,524,000 köblábat tesz. Ezen nagy mennyiségen nem fogunk bámulni, ha tekintetbe veszszük a négy belföldi tó nagyságát, a Huron-, Erie-, Michigan- s más számtalan folyókkal, mellyek beléjük ömlenek; de csodálatra méltó marad az, hogy ezen temérdek viztömeg a zuhatagokon alul több mérföldre olly keskeny csatornába szoríttatik.

Közönségesen azt vélik, s mély tudományu férfiak által is, kik a dolgot jól megvizsgálták, állittatott, miszerint hajdan a zuhatagok közelebb valának az Ontario-tóhoz, de évezredek alatt apródonként tovább és tovább mosatott a zuhanó elemek ágya. Ezen véleményt leginkább a canadai részen létező üreg igazolja. A felette levő köszikla ugyanis lassanként olly vékonyra mosatik, hogy annak a szörnyü vizteher alatt le kell törnie, s igy az eséspont több lábbal mindig hátrább vettetik, mit a folyó ágyában fekvő nagy köszirlák kétségen kivül tesznek.

Bizonyos Patch, ki a magasból, mint például árboczfákróli leugrások által hiressé lett, egy 118 lábnyi magas zuhatag felett beugrott a vizbe és szerencsésen kijött a hullámok közül, de 1829ben a Genessee-eséseknél 125 lábnyi magasságról ugorván be, többé vissza nem tért. Több hónap mulva a folyó torkolatánál mintegy hat mérföldre azon helytől, hol beugrott, találtatott meg teste. A Niagarazuhatagok szépsége, mint a lakosok állitják, télen át sokkal felülhaladja a nyári esés szépségeit, nem mintha télen több viz esnék, mint nyáron, hanem azért, mivel a felszálló gözköd minden körüllevő

tárgyat belep s ahhoz fagy és ez brilliántként sugárzik a napfényben; 25—30 lábnyi magas ragyogó kristálytornyok emelkednek az itt ott kiálló sziklákon, a szüntelenül leeső köd és viz által 100 s több lábnyi szélességre növekedve; a fák ezüstbe foglalt drága kövekkel látszanak elboritva.

Beszélik, hogy egy indián ifju ellenségét, egy más indiánt, a partoknál vadászni találván, őt erős karokkal felölelé, közellevő csónakába veté s ezt hirteten a parttól eltaszitá. A csónak nagy sebességgel ragadtatott a mélység felé, s az ifju látván, hogy menekednie nem lehet, minden nesz nélkül a csónakba lefeküdt s a hullámoktól lesodortatott. — Egy indián nő kissé ittas férjével egy csónakban evezvén át a vizen, férje egész uton kegyetlenkedett ellene. Midőn parthoz értek, a nő, kinek kezébe volt az evező, partra ugrott s nagy erővel taszitá be a csónakot; a férj látván, hogy menekedni képtelen, felfogá a mellette levő palaczkot, szájához tevé s ivott és minden lárma nélkül rohant a mélységbe.

Gyönyörü látvány lehetett a Carolina nevü gőzhajó, mellyet az angol kormány lángolva bocsáttatott le a Niagara-zuhatagokon. A canadai lázadás alkalmával ugyanis az amerikai polgárok s különösen több buffaloi lakosok átmentek a patriotákat eledellel, pénzzel és egyébbel segiteni, sőt sokan közülük a csatákban is részt vettek. — Carolina gőzös nehányuk által az amerikai részen fekvő s az egyesült statusokhoz tartozó Navy-Islandbe küldetett. Drew angol kapitány látván, hogy a hajó horgonyt vet a

nevezett helyen, éjjel mintegy 40 embert küldött ellene, kik az ótalmatlan hajót megtámadván, egyet a rajta levő amerikai polgárok közül megöltek, a hajót elszabaditák a horgonyról s felgyujták, és lángolva a viz sebes esésének bocsáták. Ezen esemény nagy forrongást okozott az amerikaiaknál, minthogy tulajdon földükön öletett meg egy polgártársuk s égettetett fel hajójuk. A kormány elégtételt kivánt, de mind eddig nem nyerhete. E tavaszszal azonban bizonyos Leod M. nevü al-sherif a canadai részről Buffalónál elfogatott s börtönbe tétetett, minthogy azzal dicsekedék, hogy ő ölt meg egy átkozott jankeet a Carolina gőzhajón s Niagarán létekor azon könyvbe, hova az idegenek neveiket szokták jegyezni, azon észrevételt irá neve után, hogy az amerikaiak találák fel az első gőzhajót, de az angolok taniták meg őket, mikép kelljen azon lehajózni a Niagara-zuhatagokon. Az angol követ Leod M. szabadon bocsáttatását kivánná ugyan, de ki nem eszközölte.

A leirt zuhatagokat a szigetek- s 4000 acre földdel, mellyen a város áll, Johnson tábornok nyerte ajándékba a kormánytól szolgálatiért, ki itt egy várost mért ki, melly, képzelhető, napról napra milly óriási lépésekkel növekszik. Számtalan fürész- és örlőmalom, különbféle vasesztergák s egyéb műhelyek vannak felállitva már is benne; a szükséges vizet csatornákon a műhöz vezetni csekélység. Szükségtelen mondanom, hogy ez szép ajándék vala, mert millio és milliókat ér jelenleg; s én azt tartom,

hogy minden halandók közt legszebben jutalmaztatott meg e férfiu, ki egy illy remek müvét a mindenhatónak nyeré ajándékul polgártársaitól.

Vérző szivvel vevék bucsut a teremtő nagy müvétől, melly annyira gyönyörködtete s egyszersmind fájdalmas, soha nem tapasztalt érzéseket gerjeszte bennem. Ismét és ismét visszatérve legeltetém szemeimet a mélységbe tünő hullámokon, elválásomat látatlan erő gátolá, s ugy tetszett, mintha egy szeretett élő teremtménytől kellene örökre megválnom. Meredten nézék a mélységbe, midőn megettem a szolga mondá: „Mindenütt kerestem az urat, de nem találhattam; a gőzös már elment.“ — „Elment“, ismétlém örömlobbanva, „nem tesz semmit“ — tevém utána — „annál tovább maradok itt, jóllehet már több napot töltöttem e helyen.“

Másnap reggel azonban csakugyan elindultam s Buffolónak vettem utamat, melly 35 mérföldre fekszik. Az ide vezető vasut egyik a legrégibbek közül s igen rosz karban áll, mert fája csaknem egészen rothadt. Alig haladánk 14 mérföldet, midőn a rothadt fa letört, s ez által a gőzös utáni kocsik kerekei levettetvén a sinről, robajjal zuhantak le a töltésről. A töltés mintegy 8 lábnyi magas vala s jobbról balról mocsár; a kocsik jobbra s balra estek s csaknem mind darabokra törtek, de az utasok közül, ámbár néhány százan valának, szerencsére egynek sem

történt baja. Tréfa volt nézni, mikép másztunk ki a mély sárból, melly a kemény esést gátolván, az öszszezuzástól megmente bennünket. Csakhamar összeszedvén magunkat, kik a gőzerőműves kocsira felfértünk, reárakodánk, s igy, mint heringek összeszórulva, mintegy 80an érkeztünk Buffalóba; az elmaradtakért ismét kiment a gőzös uj kocsikkal.

VIII.

Buffalo város eredete s növekedése. — Egy hivatalos jelentés. — Amerikai gabona és liszt elleni tilalom Angliában. — Buffalo fontossága. — Középületek. — Vendéglők. — Az amerikai tavak. — Rochester. — Regényes környéke. — Gyárak, műházak és malmok. — Társaságok.

Buffalo 1814ben csekély falucska volt. Ezen évben az angolok által az egyesült statusokkal viselt háboruban leégettetett s 1825dik évig alig érdemel emlitést, mert lakosai ekkor sem haladák meg az 1200 lelket. Ezen időtől kezdve azonban óriási lépésekkel kezde növekedni. Az Erie-csatorna bevégezte megnyitá a hajózást a nagy tenger és a tavak közt; a congressus 1827ben a tavak veszélyes partjain világitó-tornyokat épittete, s 1829ben az egyesült statusok bankjának egy fiókbankja alapittatott Buffalóban. Ezután több társaság létesült itt s 1831ben Buffalo a városok sorába emeltetvén, a kis falu 1838ban 20,000 lélek lakává lett.

Hivatalos adatok szerint a kereskedés tiz év alatt 600% növekedett, most azonban aránylag még inkább növekszik. A tonnák szerinti mennyiség 1830-

ban tett 1850 tonnát, 1835ben 10,650et és 1840-ben 26,792öt; a keresztülmenő tiszta buza 1832-ben tett 100,000 bushelt, 1837ben 640,000et és 1840diki november 10kén 980,000et, a liszt pedig 1832ben 22,000 barrelt (egy barrel 200 font), 1837ben 147,000et s 1840ben nov. 10én 624,640 barrelt, mi által a csatorna jövedelme az első félévben már meghaladá a mult egész évi jövedelmet. A következő tudósitásból, mellyet egy küldöttség nyujtott be New-York-statusnak, átlátja az olvasó, milly hatalmas erő által növekedik az uj világ: „Az Erie-csatorna nyugoti vége hasonnevü tóba néz, s legdicsőbbike s középfele azon hatalmas hajózható tóláncznak, melly messze behat határunk vonalaitól a hatalmasra növő statusokba. Ezen roppant tavak partjai körül öt óriási status büszke hatalommal növekszik s két végtelen nagy birtok (territorium), mellyek kiterjedése jóval meghaladja az 580,000 négyszögmérföldet. Mindezen földek lakosai csatornánk egyenes adózói már most is, és jövendőben még nagyobb mértékben lesznek és maradnak. Huszonegy év elforgása alatt olly tetemes volt a bevándorlás ezen országokba, hogy már most is felülmulja a 3 milliót, s ha a bevándorlottak száma eddigi mértékben fog növekedni, mit feltenni biztos alapon lehet, minthogy évről évre sürübben sereglenek a jövevények, kétséget nem szenved, hogy 1850ben a 8 millio lelket meghaladja. Az érdeklett birtokok két uton küldhetik productumaikat s nyerhetik a szükséges árukat: a hatalmas Mississippi-fo-

lyón le a mexicoi tengeröbölig, s a nagy tavakon és az Erie-csatornán az atlanti tengerig. Akár hajlandóság, akár a törvény jobb ótalma, akár az éghajlat vagy olcsóbb fuvar legyen oka, a tapasztalás azonban mutatja, hogy a statusunkon keresztülvivő utnak adatik az elsőbbség. Három nagy csatorna (egyik nagyobb mint Erie-csatornánk) épittetik serényen s fenakadás nélkül az Ohio-folyótól az Erie-tóig, mellyek ezen két vizet örök barátsággal összekötendik ; egy másik, müvében remek és épitőjét halhatatlanná teendő csatorna vonatik mintegy 42 mérföldre, mindenütt borzasztó kősziklák között, melylyeket sok helyen lőpor által kelle széthányatni. Ezen csatorna hosszas utja után a Michigan-tavat a hajózható Illinois-folyóval egyesitendi, s ez által a Mississippivel, mellybe az elébb nevezett folyó ömlik. A kereskedés előmozditására tett ezen óriási lépéseken felül még különbféle irányokban 2300 mérföldnyi vasutak épittetnek, hogy az utazás sebesebb s gyorsabb lehessen a tenger keleti partjaig. A nevezett müvek mind gyorsan haladnak, s némellyek már bevégezve örvendeztetik vállalkozójukat; — az egész munka kerülend 68,000,000 dollarba. Ezen gyermekkoru s bölcsőben fekvő országok távol s nagyban haladának meg minket, holott mi régi megszállók s mindennel ellátva vagyunk. Ezen nagy országokra felette kedvezően hat azon körülmény, miszerint terveikben egyetértenek s a közmunkákat olly vonalban irányzák, hogy egymást támogathassák és igy egyik a másikat gazdagitja s fentartja.“

„Hivatalos jelentésekből tudjuk, hogy a nevezett országok esztendei termése már is felülhaladá a 128,000,000 dollart. A termesztmények értéke, mellyek az Erie-csatornán vitettek keresztül, 1839-ben 118,807,436 dollart tesz; ha tehát tovább is fog növekedni (miben kételkedni nincs okunk), 8 millio nyugoti társunk 1850ben csatornánkon legalább mintegy 600 millio dollarnyi értékü termesztményt küldend át. Hogy ezen számitás nem tulságos, a tapasztalás mutatja; mert az 1835ben Angolországban 8 millióból álló földmüvelö népesség által termesztett productomok ára tett 804 millio dollart, s a francziaországi pénzügyminister becsüje szerint 5,237 millio frankot, vagyis 980 millio dollart."

„De még más okok is valósitják azon véleményt, hogy ezen nagy belországaink még többet termeszthetnek, mint más nemzetek azon szám mellett, mert 1ször a föld igen termékeny, 2szor az éghajlat felette kedvezö a termesztményekre s 3szor a föld képzelhetlenül olcsó (egy acre ára csak 1¼ dollar). Mindezek képesitik polgártársainkat, olcsóbban adni termesztményeiket Europának, mint az ottani lakosok önhazájukban képesek termeszteni. Ha tehát azon oriási munkák (csatornák és vasutak) elkészülnek, a távol nyugoti egyenes és lapályos Canaanföldröl csak néhány centbe kerül egy mázsa lisztnek lehozatala. Hogy ez egész keleti tartományainkra nagy hatással lesz, kétséget nem szenved, minthogy mi soha sem leszünk képesek azon áron termeszteni productumainkat, mint amazok dusgaz-

dag földükben, csekély fáradsággal eszközölhetik. De azért ez nem lesz romlásunkra, mert előttünk áll a nagy s bizonyos ut gyárak épitésére, s földeinken buzavetés helyett marhát hizlalunk s gyárainkban munkáló embereinkkel étetjük. Miért nem volnánk mi képesek minden szükségeseket magunk számára megkésziteni? miért adjuk a millio s millio dollart minden évben Europának? nincsenek talán embereink, kik a müködést értik, vagy többe kerül ez, mint más országban? Nem! nem! az vak hiedelem! Elég embereink vannak, kik értik a gyárakbani müködést, elegendő erőnk van azt teljesitni; sőt ha hasonlitást teszünk az angolországi és honi gyárak közt, látni fogjuk, hogy ott a napszám csak olly magas, mint nálunk, s ha azonfelül figyelembe veszszük a nagy adót, mellyet minden személy, minden gyár a kormánynak fizet, nem különben a sokkal drágább életmódot, tisztán láthatjuk, hogy nálunk a gyárak olcsóbban kész ithetnek mindent, mint amott stb."

Mindezek bámulatra ragadják a figyelmes olvasót, ki az ezen jelentésben előadattak valóságáról önszemeivel győződött meg a nagy nyugoti birodalomban, ha tekintetre veszi még azt is, hogy a mit tapasztalt, sokkal meghaladja mindenben a jelentő küldöttség számitását. S valóban, ha itt fen nem akad mindenkinek számitása, tehát sehol sem; nincs itt semmi basis, mellyre csak keveset is lehetne alapitani; mert minden évben több s több a bevándorló: 1838ban 1,850,000, 1839ben 2,260,000 volt, és 1840ben, mint mondják, közel lesz 3,000,000.

Mr. Bukingham, angol parliamenti követ, ezeket mondá egy beszédében az alsó házban: „Mi az amerikai gabona és liszt szabad behozatalának gátolása által azt eszközöltük, hogy az amerikaiak olly nagy vámot vetettek minden angol árura, melly miatt képtelenek lettek a kereskedők tőlünk árukat venni, s gyárakat épitettek és napról napra épitenek. Második eredménye törvényünknek az, hogy millio és millio embertársaink s angolok tökéletesen jól nem lakhatnak, minthogy a magas ár miatt képtelenek annyit szerezni, hogy gyomrukat kivánságuk szerint megtölthessék. Mi egymásnak ártunk a nélkül, hogy legkevesebb hasznot érnénk el. Ha mi minden vám nélkül bocsátanók be az amerikai gabonát vagy lisztet, azok tőlünk kétannyi gyárkészitményeket vennének, minthogy buzával és liszttel fizetnének, s nem jutnának soha azon szükségre, hogy gyárakat épitsenek; de mivel mi nem akarunk tőlük venni gabonát s lisztet fizetésül gyárkészitményeinkért, ők nemcsak hogy nem vesznek tőlünk semmit, sőt mint opponensek lépnek fel, s az élelmek olcsó áránál fogva s azért, mivel gyáraiktól adót nem fizetnek, nem sokára képesek lesznek, nem csak országukból készitményeinket kizárni, hanem az europai egyéb birodalmakat is olcsóbban, mint mi, fogják gyártmányaikkal ellátni. A mi nehézségeink napról napra növekednek, övéik pedig enyésznek, s végre annyira elhagynak bennünket, hogy őket soha többé utól nem érhetjük.“

„Valóban fő ideje, hogy e bajon segitsünk, mig lehet; mert ha még néhány évet igy hagyunk elfolyni, bizony késő lesz, s azon parancsoló és hatalmas osztálybeliek Angolországban, kik most azzal kecsegtetik magokat, hogy földjövedelmüket biztositják ezen veszedelmes politica által, elsők lesznek, kik siránkozni fognak, hogy nem figyelmeztek az őket intő szóra; mert a dolgozó néposztály nagy száma a szükség borzasztó esetébe jutand, akkor látandják azon urak a következményeket.“

Buffalo a tavakra és a hatalmas nyugoti tartományokra nézve olly fontos, mint New-York a tengeri hajózásra s New-Orleans Nyugot-India- és a mexicoi tengeröbölre nézve. — Hatalmas vizereje számos malmokat hajt, s ezek száma napról napra még inkább növekszik, és nem sokára csak ezen egy ág 10,000 embernek fog munkát adni. Vannak több vasgyárai is, minthogy a vasat Pittsburgból olcsón kapja az Ohio-csatornán, s azon körülmény, hogy mintegy 40 mérföldre a várostól kőszén nagy tömegben találtatik, ezen gyárakra nagyon kedvezőleg hat. A hajók épitése itt jóval olcsóbban eszközöltethetik, mint bár hol, s ez által 50,000 embernek bőven adhat munkát. Ezek szerint Buffalo lesz kétségkivül az egész éjszaknyugoti statusoknak középrakhelye, és nagy hatalmas várossá fog növekedni, s ez mindaddig tartand, mig Wisconsin ki nem vivja a koronát, mi néhány év elforgása alatt bizonyosan megtörténendik, minthogy ezen birtok, a

nyugoti határvonalat véve, az egyesült statusok közepén fekszik a hatalmas Mississippi partján.

Buffalo fekvése igen kies és kényelmes az Erietó partján. A föld, mellyen a város áll, aránylag emelkedik; a kikötő, raktárak s gyárak az első részen léteznek, a középületek, lakházak s boltok pedig az emeltebb részt foglalják el. Utczái tágasak, s a Maine-utcza 2 mérföldnyi hosszu s 120 lábnyi széles, mind két oldalról pompás házakkal, boltokkal s vendéglőkkel. A városban több négyszögterek léteznek, mellyek néhány holdnyi földet foglalnak el, fákkal beültetvék s zöld gyeppel kirakvák; az utczák mind illy négyszögre futnak ugy, hogy csaknem mindenünnen a tó vizét láthatni. Középületei számosak, mellyek közül a City-Hall s 21 templom nevezetesek. — Mintegy 10 nagy és számos kisebb vendéglője van, s ezek valamint egész Amerikában, ugy itt is, nagyszerü stylben épitvék s kényelemre és tisztaságra nézve mindent felülmulnak, mit eddig e nemben láttam. A középületek közül, mellyek épülő félben vannak, emlitendők az egyetem és az exchange (börze), melly nagyobb mint a new-yorki, londoni, parisi, lisaboni vagy amsterdami. Az egész épület hossza 245, szélessége 200, magassága a dom közepén 222 láb; az oszlopok átmérője 10 láb 2 hüvelyk, magassága pedig 86 láb; lapos teteje, melly a boltozatot tartja, fen 93 négyszögláb és 40 lábnyi magas. Az egész épület 5,000,000 dollarba fog kerülni.

A számtalan gőzösöknek, mellyek a nagy folyókon s földünk legnagyobb édes vizü tavain járnak, már fentebb adám rajzát, s ezuttal szükségesnek látom amaz óriási tavakat is emliteni. A superior, azaz, felsőbb tó, közel 500 mérföldnyi hosszu, 175 mérföldnyi széles, mélysége 900—1200 lábnyi; a Huron- és Michigan-tóba ömlik. A Huron-tó 230 mérföldnyi hosszu, 160 mérföldnyi széles, a Michigan 330 mérföldnyi hosszu, szélessége pedig 55—90 mérföldig változik. Mind a kettő mintegy 1000 lábnyi mély s csaknem 600 lábbal fekszik felebb a tengerviz tükrénél. Vizüket az Erie-tó fogja fel, mellynek hossza 230, szélessége 55—74 mérföld, mélysége pedig alig 120 láb s együtt a Niagara-zuhatagokon alul az Ontario-tavat képezik, melly 220 mérföldnyi hosszu és 30—55 mérföldnyi széles; mélysége 500 lábnyi, de több helyeken az ón 1800 lábnyira sem ér feneket. Itt számtalan tavakra s folyókra szakadván, Montreal- és Quebecnél az atlanti tengerbe s a Szent-Lőrincz-folyóba ömlenek.

Az Erie-csatornát emlitém már Albany leirásánál, részletesb leirása azonban itt következik. Ezen csatorna hossza 363 mérföld; a Hudson-folyónál kezdve az Erie-tóig 83 zsilipe van, 90 lábnyi hosszu és 15 lábnyi széles. Tizennyolcz aquaeductus vezeti a vizet utakon és folyókon át, leghosszabbak: kettő, mellyek a Mohawk- és egy, melly a Genessee-folyón visz keresztül; amazok egyike 748, másika 1188, a Genesseen keresztül vivő pedig 804 lábnyi hosszu. — Itt egy tunnel van, mélysége 72

láb, hossza pedig mintegy két mérföld. Lockporton 5 kettős zsilip létezik; itt egymásután lassanként 60 lábnyira emeltetik fel a hajó 15 percz alatt, mig egy másik ugyanazon időben lebocsáttatik. A csatorna fent 40, fenekén pedig 28 lábnyi széles, s összesen 11,000,000 dollarba került. Most azonban, hogy két hajó mehessen egyszerre, egy ujabb törvény mind két oldalon 60 lábnyira szélesittetni s ezenkivül hármas zsilippel elláttatni rendelé e csatornát, mi 10,000,000 dollarnál többe kerülend.

Minden utasnak tanácslom, hogy Buffalóból Rochestert, hova vasuton néhány óra alatt elérhet, látogassa meg. Most ugyan csak fele kész az utnak, de rövid idő mulva az egész elkészülend.

Azon tért, hol most Rochester fekszik, 1808-ban sürü vadon foglalá el néhány mérföldnyi távolságra. Csak két házacska állt itt a Genessee partján s lakosaiknak sok viszontagságokkal kelle küzdeni. A két merész család kérelmet nyujta a new-yorki törvényhozó testülethez, melly Albanyban tartá ülését, egy hid építtetése végett. Felolvastatván a kérelem, a követek egyike ezen szavakkal ellenzé a kérelmet: „Valóban nem tudom, miért költsön a status egy hid épitésére; tán hogy a rókák s farkasok járjanak át, vagy a bikák hátukat a napon melegithessék rajta; mert nem hiszem, hogy csak két ember menne is évenként ezen keresztül, ha csak medvevadászatkor nem.“ A hid építtetése mindazáltal elhatároztatott. 1812ben két ház vala felépitve a hidfőnél és néhány acre föld mindenik körül fáktól kitisz-

titva s kukoriczával beültetve, mellyet csak nagy fáradsággal valának képesek megőrizni az odasereglő medvék étvágyától.

1815dik évben az elsö kis templom állott már, minthogy 400 négyszögmérföldre nem volt hely, hol isteni szolgálat tartathatott volna. Ezen templom az egész község költségén épittetett, melly akkor csak kevés lélekből állt, s a külön vallásu tagok abban egyeztek meg, hogy minden vasárnap más vallásu isteni szolgálat tartassék. Rochester 1818ban 331, 1820ban 1500, 1825ben 4274, 1830ban 10,836, 1835ben 15,000, és 1840ben 20,191 lakost számlált. A városok sorába még 1834ben vétetett fel, s első polgármestere (mayor) Child vala, ki még most is örvendez a város sebes haladtának. Választatása alkalmával tartott beszédében következőket hoza fel: „Rochester, mindnyájunk tudomására, külkereskedésnek vagy pénznek semmit sem köszön, s legnagyobb részint, ugy szólván, kizárólag olly kereskedök- s mesteremberektől telepittetett meg, kik szorgalmat, takarékosságot s fáradhatlan ipart és nagy tökepénzek helyett csekély erszényt hoztak magokkal. Ezek munkája a hajdani vadont virágzó várossá teremté, s mindazok, kik ezt eszközlék, örömet érezhetnek e napon s büszkék lehetnek önérdemükre. Ezen férfiak egy várost alapitának, s a mindenható fáradságukért, mielött életpályájukat befuták, ezen város megnyiltát és virágzását látniok engedé. Egyesült erövel törénk kevés pénzerönkkel számtalan gátokon keresztül, s szép jutalom koro-

názza tartós iparunkat s függetlenségünket; jóllét s fellegtelen jövendő biztositsa agg fejünket s gyermekeink jövő pályáját. stb.“

Ezekből látja a szives olvasó, milly sebesen növekszik csaknem minden város nyugoti részén e statusnak, s valószinü, hogy ott, hol az utas most néhány házat lát, kevés év elforgása alatt kiterjedt város fog létezni.

Rochester gyönyörüen fekszik ugyan a Genessee jobb és bal partján, de nem legrendesebben van felmérve. Hossza mintegy 3, szélessége pedig 2 mérföld, számtalan hidakkal a folyón keresztül. — Itt vezet az Erie-csatorna Buffalónak. A középületek s templomok jó izléssel dicsekednek.

A kereskedés főága: tiszta buza, kukoricza és liszt, mert a környék földe igen termékeny. A buza az itt létező számtalan malmokban lisztté öröltetve, a csatornán New-Yorkba küldetik. Az itteni vizerő a legnagyobbak közé tartozik az egész egyesült statusokban s annyi malmot képes hajtani, mennyi a parton elfér. 1825ben csak a város akkori hosszában 2000 husz lóerejü gözmüre számittatott, akkor azonban e hely hatodrészét sem birta mostani terjedelmének. A városban létező eséseknek jelenlegi hossza azon javitás által, hogy a legelső eséseket is használják, két s három helyen alább végtelenül növekedett, ugy hogy egy ujabb számitás szerint az egész város hosszábani vizerő 18,000 husz lóerejü gözmüre vagy 360,000 lóerejüre becsültetik, mi 100,000,000 dollar értékü. A város hosszában 200

lábnyi a vizesés, ide nem értve a városon kivülit, melly a számitásban nem foglaltatik. Milly hatalmas hely leend itt idővel, ha az ipar különbféle gyárakat állit fel, képzelheti az olvasó.

Sok vászonra festett remek örökiti Rochester valódi regényes környékét, mellyek közül néhányat Londonban a nyugot-indiai panorámában, valamint a new-yorki museumban felállitottban láthatni.

A zuhatagok felette gyönyörüek. Az egyik csaknem a városban, másik mintegy két mérföldre éjszaknak, — a 3dik pedig mintegy 30 mérföldre van. Ezen utóbbit időrövidség miatt nem látogatám meg. A középesés 96, az alsó pedig az első lépcsőig 25 lábnyi, s innen 88 lábnyira zuhan a mélységbe. Itt ugrott le a fentebb emlitett Patch Samu. A zuhatagoknak eredeti szépségét nagyon csonkitják a csatornák, mellyek a vizet esésén felül minden irányban a müködő malmokra vezetik. Ezek olly nagy hatást gyakorolnak az esésekre, hogy nem ritkán, ha a folyóban alant áll a viz, ez csak üvegtáblaként halad le a kősziklák előtt, s néha nagy szelek által egészen a partokhoz csapatva zuhog le.

Az őrlő malmokon kivül már több gyár is müködik: a szőnyeggyárak ritka szépségü müveket állitnak elő, s néhány posztógyár közönséges posztót készit. Emlitésre méltók a tüzoltó-vizerőmü-, puska-, marokko- és szattyángyárak s nagy papirosmalmok. Létezik itt egy zongoragyár is, melly nagy kereskedést üz és számtalan zongorát készit évenként, mire az is mutat, hogy Buffalóban, az amerikai ven-

déglőben, mintegy 35 zongora létezik, s ritka jobb birtoku család az amerikában, mellynek házi butorai közt egy zongora nincs. Vannak továbbá Rochesterben nagy esztergagyárak, vasöntő-intézetek s mindenféle hámrok. Az utolsó évben egy selyemgyár létesült, mivel itt az eperfa buján tenyészik, s a folyó felső részein vad eperfa is fedeztetett fel. Az eperfának majd minden nemeivel birnak már a lakosok, s nagy készületek tétetnek ezen fanem szaporitására. Bir ezen város jótékony egyesületekkel is, mellyek száma mintegy 14 ; előszámlálásukkal nem akarom fárasztani az olvasót. A külön vallásu templomok száma 29. Van három bankja, számos nagy vendéglője , két academiája s több kisebb iskolája mind a két nem számára.

Sebes növekedését nem kevéssé mozditotta elő az Erie-csatorna , melly által e város közép-kereskedőhelylyé vált a tenger és tavak között. A Genessee-folyó az Ontario-tóba ömlik, melly csak 10 mérföldre fekszik Rochestertől és könnyen hajózható. Ezen tóhoz részint a Genessee-folyón, részint egy csatornán juthatni.

Különös figyelmet érdemel a Genessee-folyón keresztül vezető kőhid , melly egy negyedmérföldnyinl hoszabb s az Erie-csatorna medrét foglalja magában, minthogy a folyó jóval mélyebben fekszik mint a csatorna, s valódi öröm nézni , mikép halad itt a hajó magasan a folyóban menő hajó felett!

Ezen csatorna épitésekor sok okoskodó hibázott szerencsétlen sikere jövendölésében, mivel mindig

találkoznak rövid látásuak az emberi nem közt, itt szintugy, mint Europában, csakhogy itt, ugy hiszem, nem olly sokan, mint a tengeren tul, legalább minden esetre kevesebben, mint Magyarországon, hol még olly nagy hatalommal birnak némelly urak, kik birkájuk és ökrük felszámitásán kivül keveset tudnak az ország politicai állásáról, s kiknek olvasása a Kistükörön s a mult országgyülési törvényczikkeken tul alig terjed. Illy emberkék minden józan javitásnak nagy szájjal ellene mondanak, egyéb okot nem tudván adni ennél: „Csak mi maradjunk a régiben, a mi apáink eléltek igy, mi is elélünk", és ezen argumentummal torkolják le a józanabb s meszszebb látó részt. Oh szerencsétlen hazám! meddig fogják illy szörnyetegek gátolni hatalmas virágzásodat, holott a természettől özön kincscsel áldva vagy!

Bir Rochester ásványos fürdőkkel, mellyek nagy kényelmére szolgálnak a lakosoknak, de idegenektől gyéren látogattatnak. Vannak itt nagy köz-séták is a vizeséseknél, fákkal beültetve, mellyek csakhamar megjutalmazzák az ültető fáradságát kellemes árnyékukkal. Van továbbá több hirlapja, valamint két könyvtára. Ezek egy társaság tulajdona; minden tag évenként 4 dollart fizet, s minden idegen, ki a társaság tagja által vezettetett be, valamint ott, ugy más illy helyeken is, egy évig kénye szerint használhatja a könyvtárt.

IX.

A nagy tavakon járó gőzösök. — Utazási költségek. — Gyors utazás. — Cleveland. — Gyárak. — Hidegláz. — Változó éghajlat. — Bortermesztés. — Detroit város lassu növekedése. — Csempészet. — Nagyszerü terv. — Michigan-status. — Betegségek. — Lassu haladás okai.

Rochesterből visszatértem Buffalóba, teljesen megelégedve, hogy e tündérszépségü várost s környékét nem mulasztám el meglátogatni, s azután tovább Cleveland városnak vevém utamat. A fentebb emlitett nagy tavakon 120 gőzhajó jár fel s alá, s belső pompájára nézve egyik a másikkal vetélkedik. Egy-kettőt, mellyeken utaztam, részletesebben irandok le. A Greatwestern 360 lábnyi hosszu, 500 lóerejü és mintegy 1000 tonnás. Az első emeleten elül van az erőmü, hátul a nők tereme s mind két oldalon szobák, finom két ágygyal s pompás ágyneművel, selyemleplegekkel, tükrökkel s székekkel ellátva; a teremet drága szőnyegek boritják, s pamlagok, ingó székek s tükrök ékesitik. — A harmadik emeletnek egész hosszát egy terem foglalja el, s mind két oldalon szobákkal, mellyek mindenikében

három ágy van a' férfiak számára. E szobák egyik ajtaja a terembe, másika a hajó körüli folyosóra szolgál. A teremet hasonlókép finom szőnyeg boritja, s közepén végig asztalok állanak, mellyeken reggeli, ebéd és vacsora szolgáltatik. A nök teremében zongora van, s az asztalok félrehuzatván, esténként tánczmulatságok tartatnak, mellyek átalában fényesek, minthogy rendesen pár száz utas s ezek közt 30—40 nő mindig van egy hajón, mert az utazás kényelmes és olcsó levén, a nők gyakran mulatság kedveért utaznak. A zene fejfájást okoz ugyan az europainak, de a benszülött jobbat nem ismervén, megelégszik vele. Ezen hajó Buffalo és Chicago között jár s rendesen négy nap alatt végzi utját oda és szintannyi idő alatt vissza. Chicago 1150 mérföldre fekszik az emlitett várostól. A hajóbér szolgálattal s reggeli-, ebéd- és vacsorával 20 dollar. Ezen gőzös 165,000 dollarba került. Az Illinois 450 lóerejü, közel 900 tonnás, épités-módjára különbözik némellyekben az előbbitől, s butorzata még sokkal fényesebb. Szinte azon utat teszi, ugyanazon áron.

Az emlitett 120 óriási gőzösön kivül mintegy 250 nagyobb s kisebb vitorlás hajó jár e tavakon, sok közülök három árboczfás.

Az utazási költség ezen általam leirt utvonalon következő: New-Yorktól Albanyig tartással 1 dollar 75 cent, Uticaig vasuton 3 dollar 75 cent, Syracusig 2 dollar, Ozwegoig csatornán, tartással, 1 dollar 4 cent, az Ontarión gőzhajón tartással 3 dollar, Niagaraig 50 cent, Buffaloig 90 cent, összesen 12 dol-

lar 94 cent. Az utas New-Yorkból reggel indul el s öt órakor estve Albanyba, onnan pedig, az uticai és syracusi vasuton egész éjjel menvén, reggeli 7 órakor Syracusba ér; itt reggeliz, 9 órakor csatornahajóra ül s öt órakor estve Oswegóban találja magát, hol az Ontario-gőzösre száll, egész éjjel megy és reggelre Williamstownban van, honnan ismét vasuton tüstént tovább haladván, 9 órakor reggel Niagarába ér, s ott töltvén esti 6 óráig a napot, 8 óráig gőzkocsin Buffalóban lehet. Ha azonban igen sürgető dolga van, nem kell az estét bevárnia, hanem tüstént tovább mehet a vasuton s még ebédre Buffalóba érhet. Ezen hosszu utat tehát a fentebbi kevés költséggel 54 óra alatt megtehetni.

A fent emlitett fényes gőzösön Clevelandig utaztam. — Cleveland Ohio-statusban fekszik, s mint minden keleti város, nem régen rakta le talpkövét, sebesen növekedett s az Ohio-csatorna gyors elkészülte által nagy várossá lön. Házai szépek; közép mennyiségü gyárai közül kitünnek a vasgyárak, mellyek az itt készült malom- s egyéb vaseszközökről hiresek. Azonkivül számtalan kádárokat foglalatoskodtat hordók készitésével, mellyekben nagy mennyiségü liszt küldetik szét Europa, Asia, Afrika s déli Amerika tartományaiba. Az Ohio-csatorna a városon végig, az egész Ohio-statuson keresztül vezet s Portsmouthnál az Ohio-folyóba ömlik. Az egész Ohio-status, némelly kisebb hegyeket kivéve, átalában termékeny agyagos földdel és sürü magas őserdőkkel bir, mellyek még müvelve nincsenek.

Az éghajlat csaknem mindenütt egészségtelen, s a hidegláz főkép a jövevényt rendesen meglepi; de mind a mellett ezer meg ezer bevándorló telepedik szünet nélkül e sürü erdőségbe, s nem kevés életével adózik nyerekedési vágyaért; az pedig, ki a lázzal küzdve s kevés vagyonát orvosra és gyógyszerekre költve, 4—5 év mulva látja, hogy földét kitisztitani nem képes, végre odahagyja e helyet, csekély áron adván el más szerencsevadásznak kevés irtott birtokát, mellyen a fenálló széntuskók szomoru tekintetet mutatnak, s tovább megy a magasztalt kelet felé. A buzaféle termés gyakran hibás, mert a clima télen át igen változó; a hó gyakran elolvad s hetekig kopaszon hagyja a vetéseket, a hideg azonban ismét beáll, a fagy példátlan mélységre hat, s ez nem ritkán egészen tönkre teszi a vetést. — A bor meglehetős, s nem kétlem, hogy hires magyar borainkhoz hasonlókat lehetne itt termeszteni, ha Magyarországból hozatnának venyigék s a honunkban divatozó müvelés alkalmaztatnék; de itt sem a tőke, sem a bor kezelését nem értik; a szölövesszöket soha sem vágják le, hanem magasra és terepélyre hagyják nőni; kapálásról szó sincs s átalában a szölőmüvelés és borralbánás itt csaknem olly ismeretlen, mint nálunk a pacséri biró előtt a theatermesztés.

Ohio-statust átalában gazdagnak lehet mondani; mert a régi megszállók, kik minden viszontagságok daczára megmaradtak, gazdag és gyönyörü földeket birnak, az erdőből csak aránylagos részt hagyván

meg. Két három emeletü kényelmes és csinos házaik, tágas istálóik, csüreik, kövér marháik és lovaik, szép hintaik s tiszta, fény nélküli öltözetük jólétre, gazdagságra s kényelmes megelégedett életre mutatnak.

Clevelandból Detroiba vettem utamat. — Detroit Michigan-statusban fekszik s a legrégibb keleti városok egyike, melly franczia kivándorlók által már mintegy 150 év előtt szállatott meg; de sokáig nyomorral küzdött, mig ujabb időben néhány amerikainak figyelmét fel nem ébreszté. Ez időtől fogva növelkedni kezdett, de még most sem dicsekedhetik gyors haladással, bár kiterjedése meglehetős nagyságu. Az Erie-tónál néhány régi roskadt ház áll, mellyek mint ritkaság az egyesült statusok kivált e részében vonják magokra az utas figyelmét s e hely régi megtelepitését tanusitják. Utczái tágasak, de rendetlenek; ujabb épületei izlésre mutatnak. Gyára kevés van. Üveggyárai tetemes hasznot hajtanak. Ezen város hires a csempészetről, mellyet nagy mértékben üz a canadai részszel.

Detroitból egy vasut vezet keletnek, melly mintegy 60 mérföldre járható, de főczélja a társaságnak ezen vasut egyik ágát az egész statuson keresztül a Michigan-tó partjaig, a másikat pedig Chicagoig vezetni s gőzhajózást alapitani Milwalkyig (a Michigan-tó partján Wisconsin-birtokban fekvő város) és ez által mintegy 820 mérföldnyi kerülést elháritani, mellyet Detroit- vagy Buffalóból jelenleg minden hajó tenni kénytelen, minthogy az egész Michi-

gan-statust körül kell hajóznia, mielőtt Milwalky- vagy Chicagóba ér. Ámbár ezen terv kivitele a közönségnek kiszámithatlan nyereséget hajtana mind idő- s költségkimélés tekintetében, mind áruk s termesztmények szállitására nézve, mindazáltal csak lassan készül s haladása nem hasonlit a többi statusokbani illynemü munkákéhoz. Ennek okát némellyek abban találják, hogy a felügyelés nem angol-amerikai, hanem franczia kézben létezik, mások pedig azt vélik, miszerint a társasági tagok nem legjobb hirben vannak s azért nehéz a szükséges pénzkölcsönt kieszközleniek, s csak lassan haladhatnak elő azon pénzzel, mellyet az elkészitett ut hoz be. E két ok közül mellyik a valódi, nem tudhattam meg; de bármilly lassan épüljön is ezen vasut, remélhetni, hogy két év alatt elkészülend.

Michigan-status sürü erdőség-, lapályok-, nagy rétek-, mocsárok-, s néhol siványhomokból áll. A lapályokon tulságig gazdag a föld, de a mennyire termékeny ez, annyira egészségtelen a levegő s mindenféle betegségeket okoz, mellyek közül az epe- és forró láz az uralkodók; kegyelem nélkül söprik el ezek a jövevényt s nem ritkán a régi benszülöttet is. Ez egyik oka, hogy olly lassan halad elő e különben olly termékeny földü szabad status. A második oka e lassu haladásnak pedig következő: e status ugyanis különbféle javitásokhoz fogván 1834 és 1835ben, e végett nagy kölcsönöket vett fel, s a közönséges bankbukáskor ennek bankja is megbukott. — Ez és a rosz kormányzás terhes adós-

ságba sülyeszté, mellyekből kivergődnie eddig lehetetlen volt. Hogy ezen adósságok kamatjai fizettethessenek, miután a statusnak semmi mellékjövedelme nincs, adót kelle a lakosokra vetni, kik e szokatlan terhet nem örömest viselik, s ki tulajdonát eladhatja, olly helyre siet, hol ezen uj vendég nem látogatja meg; ez tartóztatja a bevándorlókat is az ottani letelepedéstől.

X.

Az éjszakamerikai szabad statusok és Canada közti különbség. — Két hajó összeütközése. — Amerikai Gibraltar. — Cserekereskedés. — A kősziklán fenakadt gőzhajó. — Indiánok ügyessége. — Milwalky. — Ezen város gyors haladása. — Kilátás a tóra. — Mr. Junon. — Házak jövedelme. — Mesterséges hid.

Utam tovább folytatva, gőzösre ülék, melly keletnek indula. Már Buffalónál és Detroitnál csodálkoztam s az uton mindinkább nött bámulásom azon, hogy Canada és az egyesült statusok partjai közt olly nagy a különbség, jóllehet a föld s éghajlat egyenlö, és csak néhány mérföldnyi széles viz választja a két országot. Ez kedves hazámat juttatta emlékezetembe. Ha az olvasó lefelé megy a Dunán, szembe fog tünni, hogy mig a magyar part mentében virágzó faluk s városok müvelt földekkel mosolygnak elébe, a serviai part mentében csak imitt amott talál nyomorult fakunyhókra müveletlen földekkel s vadonokkal. Ezt itt a' törvény s eclypticai sötétség okozza; de Amerikában az illy különbség csaknem megfoghatlan. A fentebbi hasonlitás azonban tökéletes, mert a szabad statusok részén nagy

városok dus kereskedéssel, fényes boltokkal, melylyek a kényelem és fényüzés minden czikkeivel bőven ellátvák, s gazdag majorságok diszes épületekkel és hullámzó vetésekkel gyönyörködtetik az utazót, holott a canadai részen csak nyomorult házakat kevés müvelt földdel, vadonokat és sivatagokat lát a szem, s falut vagy várost hiában keres, és ámbár a határt képző vizek fele Canadát illeti, ennek még sincs sem gőzöse, sem valamire való vitorlás hajója. — Szintolly ritkaság itt a vaspálya s a csinált ut. — Canada, szabadságait tekintve, felülmul minden europai monarchiai igazgatást, mivel Anglia átalában nem terhelheti ezen gyarmatot, különben birását koczkáztatná, mi egyébiránt idővel minden gát ellenére csakugyan megtörténik.

A Huron-tón valánk, midőn mintegy 10 órakor estve iszonyu összeütközés rázá meg hajónkat. Kiszaladván okát vizsgálni, alig volt időm látni a hajót, melly feszitett vitorlákkal sebesen futva a sötétben, hasonló sebességgel haladó gőzösünkkel összeütközött. Ezen hajó 11,000 dollarnyi áru sóval volt megrakva s oldala gőzösünk által bezuzatván, elsülyedt, és mivel a viz itt 150 lábnyinál mélyebb, még árboczfái is eltüntek s az egész néhány percz müve volt, ugy hogy a kapitány 8 matrózával alig menekülhete gőzösünkre s még ruhájukat is a sülyedő hajón kelle hagyniok. A mi gőzösünkön csak az orránál kiálló rud zuzatott össze, s mi hálát adván az égnek, hogy nem a mi hajónk volt a kisebb, mintha

semmi sem történt volna, tovább haladánk és korán reggel már Mackinaw-várnál horgonyt vetének.

Mackinaw a Huron- és Michigan-tó egyesülténél közép magasságu kösziklán fekszik és szigetet képez, mellyet a nevezett tavak környeznek. Ezen vár jelenleg csak az indiánok betörései ellen szolgál, de ritka erősségü lehetne, mert tökéletes ura a viznek, mi az 1812diki angol háboru alkalmával elegendőkép bebizonyult, a mikor amerikai Gibraltar melléknevet nyert. A kis sziget kitünőleg egészséges levegővel dicsekszik, s nincs példa, hogy valaha ragályos betegség uralkodott volna rajta. Lakosai tréfául azt mondják, hogy ha meg akarnak halni, el kell menniek, mivel itt meghalni nem képes az ember.

Több öreg kereskedők laknak itt, kik az indiánokkal cserekereskedést üznek. Ezen kereskedők 30—40 év előtt jöttek ide, s letelepedvén, az indiánok közt pokrócz-, lőpor-, serét- s üveg nyakgyöngyért vad böröket cserélgettek be. Milly nyomoru életet éltek ezek, mennyi viszontagságon mentek keresztül, csaknem képzelhetlen. Gyakran évig sem láttak fehér embert; sem házuk, sem kenyerük, sem más élelmi szükségük nem volt; sokan közülük indián hölgyeket vettek feleségül, kikkel jelenig teljes megelégedésben élik csendes napjaikat. Most már száz és több ezer dollarral birnak, de a cserekereskedést folyvást üzik. — Némellyike 30—40,000 dollarnyi áru holmit biz egy ismerős indiánra, ki ezzel a távol keletre megy, s azt az indiánok közt

bőrökért cserélvén be, visszatér számolni megbizójának, ki iránt rendithetlen hüséggel viseltetik, s nincs példa, hogy valaha csak egy is visszaélt volna a benne helyezett bizodalommal.

Ugyanazon éjjel Cleveland gőzhajó Mackinawnál egy kősziklára futott s nem vala képes magát saját erejével leszabaditani. A mi gőzösünk tehát Missouri gőzössel együtt elébe fogatott, s ezen müködés adott alkalmat a vár és környék megvizsgálására. Egy kis falu áll a vár alján a parton, hol néhány száz indián üté fel tanyáját, ide jövén át becserélni némelly szükséges holmit az érdeklett cserélőktől. Néhány uti társammal kiszállék s meglátogattam az indiánokat. Egyik uti társam egy shillinget*) 20 lépésnyire tett ki, s mutatá az indiánnak, hogy ha nyilával háromszorra találja, övé lesz. Az indián csakhamar megérté, czélba vette a shillinget s másodszorra nyilával kivette a hasitott fa közül. Ezt többekkel megkisértettük, s majd mindnyájan nyertesek lőnek, s köztök 10—12 éves gyermekek is voltak. Egyik indián két hüvelyknyi vastag deszkát 4 lépésnyire nyilával keresztüllőtt, ugy hogy a nyil hegye a tulsó oldalon jöve ki. Csodálatos ügyességgel s erővel birnak ezen indiánok, s vizen kitünő biztossággal járnak. Csónakaik nem hosszabbak 12 lábnál és legfelebb 3 lábnyi szélesek, s illy lélekvesztőn kis vitorlával keresztülusznak ama hatalmas

---

*) Egy shilling olly nagy, mint egy tizes.

vizeken, hol a hullámtorlatok miatt néha nagy hajók törést szenvednek.

Gőzösünk majd egész nap a Clevelanddel foglalatoskodván, csak estve felé folytathattuk utunkat s más nap Milwalkyba értünk. — Milwalky Wisconsinbirtokban, melly 1836ban vétetett meg az indiánoktól, a Michigan-tó partján fekszik, rendes talpkövét 1837ben tette le. Szép és tágas kikötője lesz, ha elkészül. Az éjszakamerikai szabad statusokban egy város sem növekedett olly gyorsan, mint ez. Alig kezde létezni, már is várossá válék, s a mult évben ezer ház épittetett. Mindenhonnan sereglenek ide a bevándorlók. Minden jövevény különbség nélkül, ki az első évben érkezett s csak kevés ingatlan tulajdont vásárlott, jóléttel, söt gazdagsággal dicsekedhetik. Egy házhely, melly néhány év előtt 25—50 dollarért vétetett, most 1—2000 söt 5000 dollart ér, s egy acre föld, mellyért $1^1/_4$ dollar fizettetett a kormánynak, jelenleg 50—60—100 s több dollaron adatik el. Minden mesterember, ki itt telepedett le, munkájaért magas fizetést nyert, s egy napra 2, 3, 4 s 5 dollart is kapott. Mindenki épittetni, földét müvelni stb. sietett, s ez által jólétet vivott ki magának; de a később érkező is, habár nem olly gyorsan boldogul, bizonyos lehet, hogy független életet szerezhet magának öreg napjaira.

A város három hegyen fekszik, mellyeket folyók választanak el egymástól, s mindenikről fenséges festői kilátás nyilik a nagy tóra, s tiszta időben 15 s több mérföldre minden gőzöst és vitorlás

hajót szobája ablakából láthat a lakos, nyugotnak tekintve pedig szép magas erdőt s apró hegyeket szemlél. Öröm fogja el a néző keblét, bámulata nő, ha körültekint s meggondolja, hogy ezen nagy mü négy év teremtménye, s önkénytelen azon kérdést teszi magának: „mi leend e szabad status száz év elforgása után?“ — „Négy év s nem több?“ kérdém vezetömet, egy ottani lakost, kivel a gözösön ismerkedtem meg. „Nem több“ felelt, — „s hol most a várost látod, ezelött csak egy kis faház állt, mellyben mr. Junon cserekereskedö 35 évig lakott, ki, midön a kormány ezen birtokot az indiánoktól megvette, ezen várost mérte ki s a bevándorlóknak adta el. Ezen ember száz meg százezer dollarral bir jelenleg.“ — „Mikép lehetett olly hirtelen illy várost épiteni, — honnan vettétek a deszkákat?“ kérdém tovább. „Némelly részét Green-Bay- és Michigan-statusból több száz mérföldre hajón hoztuk, s ezalatt füreszmalmokat épitettünk egész erövel, mellyek csakhamar segitének nagy mennyiséggel; azonban még most is messze földröl kénytelenittetünk deszkákat hozni, mert a füreszmalmok nem képesek szükségünknek megfelelni.“

A bevándorlás olly számos, hogy jóllehet minden irányban uj házak mintegy varázslat által emelkednek, ezek még sem elegendök. A kereskedök gazdag boltokkal birnak, nem ritkán 60 és 70,000 dollart érö áru van bennük, s nem csalatkozom azt állitva, hogy Pesten nem volnék képes mindazt találni, mit itt találtam. Többen közülük házakat épite-

nek, s a mesteremberek és munkások bérük három részét árukban, u.m. thea-, kávé-, czukor- s ruhában s egy részét készpénzben veszik ki. Ez által a kereskedő kétszeresen nyer s vevőt biztosit magának. Mihelyt a ház felépittetett, kibéreltetik s 30 % kamatoz, azonfelül a fundusnak és a rajta álló háznak értéke is mindinkább emelkedik. Ez igazán biztos mód tőkepénzek beruházására. Valamint Milwalky, ugy majd minden nyugoti uj város fogalmat haladó hirtelen gyorsasággal épül s évről évre, napról napra óriási lépésekkel növekszik.

Minthogy a kikötő még nem kész, a nagy gőzösök tehát nem jöhetnek a' városba, két kis gőzös épittetett, mellyek az utasok- és áruknak folyókon maradó gőzösökbőli szállitására szolgálnak s éjjel nappal mozgásban vannak. A Milwalky-folyó felső részén egy mesterséges hid van, mellynek közepe különös müszerkezeténél fogva egy ember által nyittatik meg a hajók átbocsátására. Ezen hid mintegy 700 lábnyi hosszu, mivel a folyó partján levő mocsáron is keresztül szolgál.

Gyára még kevés van e városnak; legérdekesebb a számtalan esztergákat s egyéb müszereket hajtó gőzerőmü, mellyek segitségével székek, ágyak s más házi butorok készülnek. A munka kitünőleg szép, s a gyár itt, hol csaknem minden embernek házi butorra van szüksége, felette jövedelmes.

XI.

Wisconsin-birtok. — Prairie Wileds. — Tavak. — Éji szállás. — Az elszaladt lovak. — Jefferson. — Madison és környéke. — Green-Bay. — Termésréz. — Ólombányák. — Fox-folyó. — Winebago. — Vendégszeretet. — Mineral Point. — Galena. — Crawford. — Prairie du chien. — Lótolvajok.

Néhány napot töltvén Milwalkyban, Halász Károly rokonommal, kivel hazámból kiindultam, s Roges doctorral, ki összebeszélésünk szerint Milwalkyba jött, tovább folytatám utamat. Mindenikünk egy lovat vásárlott, minthogy az egész Wisconsin-birtokot kivántuk beutazni. Reggel jókor elindulánk, s kis poggyászunkat nyeregbe szoritva és 16 lövetü puskáinkat vállunkra vetve, jó kedvvel haladánk előre. Az ut mentében apró faházakat találánk sürü erdő között, s a házak körül néhány acre föld vala kitisztitva, mellyen a tuskók közt szép magas kukoricza, buza, zab s burgonya gazdagon mutatkozott; de látszik, hogy itt a lakosok csak lassan haladnak elö, mert sürü erdőt kiirtani nem csekély munka. Egy ember, bár serényen dolgozzék, évenként nem képes többet 4 acrenál kitisztázni, vagy ha csak a

fákat vágja le s égeti fel, 10 acret, de akkor a tövek benne maradnak, mi 7—8 évig tetemesen akadályozza földe müveltetésében; azonfelül első évben semmit sem termeszthet, másodikban csak nagy nehezen annyit, hogy házi szükségeit elláthatja, s eladásról még szó sem lehet, és évek mulnak el, mig olly darabot tisztáz ki, hogy eladásra is maradhat terméke. A ki itt telepedik le, eleinte sok viszontagsággal kénytelen küzködni s készpénzét, mi földének kifizetése után maradt, a szükséges ruházatra s egyéb holmira költi el. A ki tehát sürü erdőben szándékozik letelepedni, lássa el magát elegendő pénzzel legalább két évre. Ezen kis gazdák azonban tanyájukat az erdőben több tekintetből ütik fel: közel levén ugyanis a városhoz, termékeiket mindenkor könnyen bevihetik, s a földeiken levő fa, bár most nem sokat ér, kevés év mulva bizonyos kincs leend, minthogy már most is 2½ doll. adják ölét. Azonkivül pedig országut mellett fekvén, korcsmákat tartanak, mi legalább annyit jövedelmez, hogy ebből főmunkájuk mellett elélhetnek.

Mintegy 20 mérföldet lovaglánk sürü erdők közt az országuton, melly 62 lábnyi széles s a kormány költségén vágatott ki. Itt számtalan forrást találtunk, s a házak többnyire forrás eredeténél vannak épitve. Áthaladván a 20 mérföldnyi tért, egy patakon keltünk által, melly a sürü erdőt választja el a ritkától, hol a tölgyfák az ugynevezett oakopeningokban csak kevés számmal léteznek. Ez valódi szép nézet az ilylyenhez nem szokott szemnek! Képzeljünk egy angol

parkot, mellyben ritkán elszórva agg tölgyfák emelkednek gyönyörü zöld pázsiton: illyenek ezen tölgynyilások, s itt ott 4—5 lábnyi átmérőjü terepély fehér tölgyfák állanak 2—400 lábnyira egymástól, ölnyi magas fütől környezve. Megálltunk s darab ideig legeltettük szemeinket a természet e gyönyörü müvén. A müvelt Angol- s Németországban századok kellenek, mig az ember hasonló berkeket képes teremteni; itt a természet alakitott illyeket, s csak a szorgalmas lakót várják, ki használja malasztos földüket s a fák hüs árnyékát.

Folytatván utunkat, Prairie-Wileds falucskába érénk, mellynek első háza két év előtt épittetett. Környéke bájoló, keleti részén egy tojásdad tó fekszik, melly mintegy 2 mérföldnyi széles és 3 mérföldnyi hosszu; nyugot felől pedig egy gazdag prairie (gyep, mellyen fa nincs) terjed, sudar s terepély különbféle fáju erdőtől környezve. Ezen prairie nagy részint már be van keritve fakorláttal, s gazdag terméssel biztatja tulajdonosát, bőven jutalmazva kevés fáradozását!

Nyugoton egy patakocska foly s egy vizi malmot hajt. Ezen malom négy emeletü s 380 lábnyi hosszu épület; két kerék van benne, melly 6 követ hajt; 24 óra alatt őröl 1650 bushel buzát. Minden munkát maga teljesit: a buzát a garadra viszi, a lisztet zsákba tölti stb., ugy hogy egy ember az egész malmot elláthatja; került 45,000 dollarba.

Prairie-Wileds rendes utczákra van felmérve; házai csinosak, mellyek némellyike két, három e-

meletü ; földszinti épület csak kevés vagy épen egy sincs. Van néhány boltja is. A kész házak száma összesen mintegy 220, sok pedig még készülőben van, többek közt két templom. E falucska kimért házhelyeit, a már eladottakat s házakkal ellátottakat kivéve, négy ember birja, kik összeállván 2 év előtt, a kormánytól $1\frac{1}{2}$ dollárért vették a föld acreját s egy falut mértek ki, 2000 házhelylyel. Most egy 60 lábnyi széles és 120 lábnyi hosszu házhelyet, melly nekik tán 10 centbe került, 150—200 doll. adnak el, s kétséget nem szenved, hogy rövid idő mulva egy házhely ára ezer dollarra is felrugand. Ezen falu növekedését leginkább a vizi malom s gazdag prairie okozta. A falutól $8\frac{1}{2}$ mérföldre már minden föld magányosoké, s mostani ára a falu alatt 60—100 dollar acreje, tovább pedig 30, 20, egész le 6 dollarig. A levegő fris és egészséges.

Innen jobban éjszaknak tartánk, hol a telepek még igen gyérek. Gazdag és zsiros földön haladánk elöre a tölgynyilások között, lovainkat lassan léptetve, mert ezen természeti kertben felette kellemes az utazás. Minden irányban számtalan apró tavakat találtunk, mellyek 3—5 mérföldnyi hosszuk és szélesek. Nem képzelhetni ennél szebbet. A pompás terepély fák közt egyszerre tündöklő tóra bukkan az utas; vize kristálytiszta, alja különféle szinü kaviccsal kirakott, fenekén 25—30 lábnyira a legkisebb tárgy látható, s ezer meg ezer halak uszkálnak a fris elemben. Partjai közönségesen elég magasak, s a lejtösen emelkedő zöld pázsit gyönyörü fáival a

vizben tükrözi magát. Nem ritkán közepén bájoló sziget áll, mellyen vörös fenyvek s más különféle fák emelik égfelé koronáikat.

A nap már nyugvó félben vala s azon reménynyel, hogy majd valahol házat érünk, tovább haladánk, de rég ut nélkül menvén, reményünk nem teljesült, s végre egy gyönyörü tó szélén telepedtünk le. Lovainkat kinyügözvén, fát hordánk össze s csakhamar igen nagy tüzet gerjeszténk, de most láttuk, hogy nem indulánk el tökéletes készülettel; mert ámbár puskáinkkal lőhettünk vadat, edényünk azonban és sónk nem levén, éhen fekvénk a földre, nyergünket vánkos gyanánt használva. Egyikünk rendre őrt állott, s éjfél után, eltöltvén őridőmet, én is földre vetém magamat, nem sokára azonban feltekinték s látván, hogy őrnek kiállitott harmadik társunk alszik, körülnézék a lovak után, de ezeket sehol sem hallám. Felköltém tehát egyik társamat s azon irányban, a honnan jöttünk, a lovak keresésére sieténk; több izben megálltunk s földre tett füllel hallgatóztunk; végre csakugyan hallottuk a lovakat legelni, és hozzájuk közeledtünk, de ezek észrevevén bennünket, mindig tovább szaladának. Az éj sötét és borult vala, s szakonként esni kezdett; mi versenyt kezdénk futni lovainkkal, s csak több mérföldre sikerült egyikét megfognunk. Ez megtörténvén, a másik maga megállott; a harmadik azonban megállni nem akarván, kénytelenek voltunk lóháton bokron folyón keresztül utána vágtatni, s csak délután mintegy 3 órakor egy keritésben fogtuk el.

Most már a ló kezünkbe vala ugyan, de elhagyott éji szállásunk, harmadik társunk és nyergeink hollétét nem tudtuk, magunk pedig lovainkkal együtt halálig el voltunk fáradva, minthogy közel 40 s több mérföldet mehettünk. A szerencsére bizván magunkat, a nap irányában menénk, mert tegnap keletnek jöttünk. Ut közben több tavakra talólánk, mellyek ahhoz, hol társunk vala, hasonlitának ugyan, de egyik sem volt az, hol őt elhagytuk. Végre csakugyan társunkra akadtunk, ki a lovak elfutásáról mitsem tudván, midőn felébredtekor senkit sem talált, kétségbeesve várta sorsának fordultát.

Kevés pihenés után ismét fáradt lovainkra ülénk, s egy kopott utra találván, ezt követtük, mig mintegy 8 mérföldre egy házhoz értünk, hol 28 órányi éhezés után felette jól esett a sós sertéshus, mellyet azóta soha sem ettem olly étvágygyal, mint akkor. Itt tudtuk meg, hogy azon tó neve, mellynél tanyáztunk, Painlake. Ezen háznál találkozánk mr. Rochwilleal, ki hallván balesetünket, magához hiva meg éjszakára, s mi elfogadván szives meghivását, jó vacsora s puha ágy lön jutalmunk. Más nap reggel megköszönvén gazdánk szivességét, tovább folytatva pályánkat, egy sürü erdő közt kivágott, mintegy 13 mérföldnyi hosszu országuton a Rock-folyóhoz, innen pedig Jeffersonba értünk, melly a grófság üléshelye. Ezen helység nincs ugy megáldva lakosokkal, mint Prairie-Wileds, s csak 7 háza van, mellyek közt a korcsma játszik főszerepet; elég magas és diszes, s tágas szobái vannak, de sós sertés-

hus-, sült szalonna- és héjában főtt burgonyára van itélve az utas. — Oka ezen lassu népesedésnek a sürü erdő s azon körülmény, hogy a Rock-folyó alsó részén itt ott hideg láz uralkodik.

Doctor társunk nem levén képes utját lóháton folytatni, Jeffersonban egy csónakot és egy embert fogadánk, s lovainkat a korcsmáros gondviselése alatt hagyván, bebárkáztuk magunkat. A Rock-folyó mintegy 200 lábnyi széles, igen csendesen foly, alja itt ott kösziklás, s alacsony vizálláskor a gözhajózást gátolja. Éjszaktól délnek megy s Illinois-status egy részén folyván keresztül, a Mississippibe ömlik. Hossza mintegy 300 mérföld. Keleti s nyugoti partja eredetétől kezdve torkolatáig felette gazdag és kövér, s a föld termékenysége majd hihetetlen. Csendesen haladánk lefelé, fel-felváltva evezőinket; a folyó partján sürü erdők tölgynyilásokkal váltakoztak, s itt ott házak állottak vagy most épülének, jeléül az uj telepedésnek. A gabona sok helyen gazdagon állott, helylyel közzel azonban nagy rétekre akadánk, mellyek tavaszszal folyók által öntetnek el. Estve Fort-Atkinsonba értünk, melly szinte nem nagyobb, mint Jefferson, s itt meghálánk. Következő napon ismét tovább haladánk s a Koskonon nevü nagy tóhoz értünk. Ezen tó mintegy 12 mérföldnyi hosszu, 9 mérföldnyi széles, s a folyó keresztülfut rajta. A tóban fü növén, ennek elrothadása öszfelé hideglázat szül. Mind a folyóban, mind a tóban igen sok hal találtatik, s az utóbbiban száz mázsa számra fogatik egy huzásra.

Keresztülhaladván a tón, gyönyörü zöld prairie terjedt szemünk előtt. Mindenfelé dolgozó embereket látánk; némellyek szántottak vagy arattak, mások épitének vagy ujdon szántott földüket keriték körül. Távolabb kövér marhák andalogtak a magas gazdag füben. A prairiet erdő környezi, s az uj lakos közönségesen ugy választja földét, hogy háza forráshoz essék, és fele erdőt, fele tiszta gyepet vásárol a kormánytól. Ezen prairiek több százezer acret foglalnak magokban, s a föld felette kövér és termékeny.

További tartózkodásom Illinois-stat. széleit mosó Rock-folyó mellett hideglázba ejtett, de néhány hét mulva fellábadván, nyugotnak folytattuk utunkat, és hogy ismét éhséget ne kelljen szenvednünk, bográcsot, sót s paprikát vivénk magunkkal. Utunk változva tölgynyilások és prairiek közt vezetett, melylyek csak gyéren, vagy épen nem valának megszállva s néha 20—25 mérföldet mentünk a nélkül, hogy házra találtunk volna, mig Madisonba értünk.

Madison, Wisconsin-birtok fővárosa, hegyen fekszik, négy fenséges tóra van kilátása, s nem hiszem, hogy a világ bár mellyik fővárosa szebb s remekebb kilátással dicsekedhetik. Az országház legmagasb ponton áll, honnan mind a négy tavat látni. — Ezen tavakat különbféle fák környezik, mellyek levelei gyönyörü festői tekintetet adnak az egésznek, s ugy tetszik, mintha ügyes kertész állitotta volna össze ezen facsoportokat. Kevés idő mulva nyáron át számtalan vendégei lesznek e városnak a

déli részekből, kik most New-York- és Philadelphiába menekülnek a betegség elől. A város egészséges fekvése, gyönyörü környéke gyorsan fogja azt növeszteni; tetemes nagyságra azonban számot nem tarthat, mert hajózható vize nincs. A vasut s csatorna keresztül fog ugyan rajta vezetni, de mivel nem azon részen áll, hol az utóbbi a folyóba ömlik, ezek reá nézve csekély érdeküek, s Madison csak magányosok lakása, de kereskedő város soha sem leend. Jelenleg a kormányzónak és a birtoki (territorialis) kormány tiszteinek lakhelye, s az országgyülés minden évben itt tartatik. Még csak mintegy 100 háza van s boltja csak kettő, de ezekben is egyedül csekély értékü áruk találtatnak.

Az érdeklett tavak egyikének partján igen jó s különbféle szinü épület- és mészkő találtatik. A várostól mintegy hét mérföldre egy gazdag czink-bánya fedeztetett fel, melly azonban a magas napszám miatt most nem müveltetik. A lakosok egy kis vitorlás hajót épitettek, mellyen gyakran mulatják magokat, fel- s alá vitorlázva sima hátán a pompás tavaknak, mellyek mindenike több mérföldre terjed. Mivel e környék a hajózható Michigantól távol esik, még igen gyéren van megszállva.

Madison megtekintése után jobban éjszaknak vettük utunkat a vadonon keresztül, s mind inkább növekedett bámulatunk. Utunk számtalan apró prairien vezete keresztül, mellyeken kis halmok emelkednek. Minden illy halom tetejét s oldalait különféle gyönyörü fák diszesitik, s körül 100—200 acrenyi

gyep terül, magas hullámzó füvel, s tovább ismét egy halom áll s ismét gyep körüle, mintegy emberek számára elkészitve, a nagy természettől hogy azokat használják fáradság nélkül. Milly végtelen gyönyörü majorságokkal diszeskedni, milly boldog embereket fog ezen vidék nem sokára táplálni! Minden halmon egy csinos ház, istálló stb. fog emelkedni s mi lesz ehhez képest a németalföldi gazdaság, mik ehhez képest a milliókba került angol fényüzetes puszták! Soha, soha olly tökéletes, olly nagyszerü tekintete nem lesz azoknak, mint a mit egy szegény ember néhány forinttal képes itt teremteni; mert hiszen itt csak ház kell, a többi már meg van. Ide kellett volna jöni amaz angoloknak, megtanulni a természettől, mi szép és nagy. — Ha mindjárt temérdek pénzzel képes is hegyet emelni a gazdag angol vagy német, s a mindenható ad neki olly hosszu életet, hogy e hegyen ültetett fáinak árnyékát éldelheti: bir-e olly forrást teremteni, millyen itt csaknem minden hegyből kibuzog, egy forrást, kérdem, ehhez hasonlót, melly lábnyi magasságra pezseg fel hófehér homok közt s hideg, mint a jég, és uj erőt s kedvet önt a fáradt vándorba? Nem, nem, emberi kéz, emberi hatalom nem képes illy földi paradicsomot alkotni, bár Peru kincsével birjon is, és ez mind eladatlan, lakatlan, használatlan; holott e gyönyörü, kövér és termékeny föld acreje csak $1^1/_4$ dollar. Mi ez illy gyémántért! Oh Europa lakosa, ha ezt tudnád, egy perczig sem késnél felkerekedni s letelepedni e paradicsomban!

E gyönyörü tájékon haladván keresztül, számtalan szarvast riasztánk fel nyughelyéből, s ezer meg ezer vadtyúk, fogoly és fáczán repült fel mind untalan előttünk, de szükségünk is volt ezekre, mert e környéknek épen nincs lakosa, s mi élelmünket fegyverünkkel kénytelenitteténk szerezni. El lévén bográcscsal látva, a vadhust igazi magyarosan készitettük el, melly életmódtól már régen el valánk zárva, s már ennél fogva is kedves vala helyeztetésünk. Esténként nagy tüzet raktunk s elköltvén vacsoránkat, a tüz körül vetettük ágyainkat.

Utunkat, amerikai szokás szerint, compassal tettük; minden amerikainak tudniillik, ki nyugoton utaz, compas van zsebében. Nem sokára a regényes Winebago-tóhoz értünk, mellynek hossza 33, szélessége 10 s kerülete 74 mérföld, területe pedig 221 négyszögmérföldet foglal el. Egy földmérő a congressusnek benyujtott tudósitásában ezeket mondja e tóról: „Nehéz volna e tó szépségét és festői környékét leirni, — Winebago-tavat látni kell, hogy elegendőkép méltathassék azon benyomás, mellyet látása okoz“; s ezen szavak valóban nem tulzottak. Itt ott a tó körül látni lakosokat, s e vidék némelly része majd igen is sürün van megszállva.

Megkerülvén a tavat, utunkat néhány aprő falun keresztül mindenütt dus prairiek s tölgynyilások közt és helylyel közzel sürü vadonokon fel egész Green-Bayig folytattuk. Green-Bay a Michigan-tóból nyelvellik be, mintegy 15—20 mérföldre, s

hasonnevü város épül partján, melly régebben kezdetett el, mint Milwalky, mivel a birtok ezen része előbb vétetett meg az indiánoktól, s a fehérek által csakhamar elfoglaltatott. Green-Bayhez közel fekszik Astor város a Nina- vagy Fox-folyó torkolatánál néhány mérföldre délnek. Mind a kettő kétségkivül nagy várossá fog növekedni, mihelyt a Fox- és Wisconsin-folyók közti csatorna elkészülend. Mind a két város egészséges fekvéséről régóta híres. Green-Baytől nem messze fekszik a felső tó (Superior lake). Ennek déli részén nagy tömegben találtatik rézércz és nem ritkán 25 és több fontnyi tiszta rézércz is ásatik ki ; 1828ban Green-Bay közelében egy 44 fontnyi tiszta rézdarab szántatott ki. Van itt több ólombánya is, de mindeddig nem müvelteték. A városban egy kormány-föld-eladó hivatal létezik. Az egész birtok három kerületre van osztva s minden kerületben egy hivatal van, hol kiki vehet földet $1\frac{1}{4}$ dollaron acreját.

1. A green-bayi kerületben 13,000 négyszögmérföld méretett ki, de ekkorig a kormánytól csak 137 township (városhatár*) bocsáttatott áruba, miből azonban csak 37 township adatott el, a többi pedig még kormányáron megvehető.

2. A mineral-pointi kerület 100 townshipet foglal magában, melly mind áruba vala bocsátva s nagyobb része el is kelt, mivel számos érczbányái sok

*) 1 township = 36 négyszögmérföld ; 1 mérföld = 640 acre.

külországi kereskedöt vontak ide, mert földe egyszersmind igen termékeny.

3. A milwalkyi kerület 150 townshipet foglal magában. Ez szinte mind áruba bocsáttatott a kormány által, s mintegy fele eladatott; másik fele még megvehető a kormánytól $1\frac{1}{4}$ dollaron.

A fentnevezett városban szép boltok s házak láthatók. A bevándorlók nem ritkán százanként szállnak itt ki a hajókból, s innen az ország belsejébe utaznak, jövendő éltük szinhelyét keresni, hol jó reménynyel neki fognak, a vadonból nyájas térséget teremteni. — Nagy kereskedési czikk itt a halak, mellyek a Superior és Michigan-tavakban fogatnak s 1000 mázsa számra küldetnek szét.

Rövid kerület után visszatérénk Astorba, hol a Fox-folyó délről eredve a Michigan-öbölbe szakad. Ezen folyó mentében mindenütt délnek vettük utunkat. A Kaukalan- s Lafontainnál kezdődő esések a hajózást mintegy 22 mérföldre tetemesen nehezitik és veszedelmeztetik, s most csak 25—45 tonnás hajók képesek rajta járni; de nem sokára ezen akadályt is vagy a kormány, vagy magánytársaság el fogja háritani. Hossza mintegy 200 mérföldnyi, ide értvén azon tavakat, mellyeken keresztül foly, szélessége pedig néhol 1, de átalában csak $\frac{1}{4}$ mérföld. Partján, mint már emlitém, prairiek, tölgynyilások és vadonok váltják fel egymást, ezek veres, fekete és fehér tölgy-, czukorjuhar-, füz-, különbféle faju pálma-, tizenkétféle platán-, nyir-, több faju fenyő-, hárs-, bük-, kőris- 's egyéb fával.

Ezen folyó mentében az utas két nagy vizerőre talál, mellyek a szabad statusok bár mellyikével vetekedhetnek s kevés költséggel számtalan gyárakat ellátni és kerekeket hajtani képesek: egyik de Pere, másik Kaukalan falunál. Maga a folyó Winebago város felett ered mintegy 10 mérföldre, s mi különös figyelmet érdemel, csak $^3/_4$ mérföldre esik a hatalmas Wisconsin-folyótól; az egyik délnek, a másik éjszaknak foly. Ezen két folyó keresztülvágja az egész birtokot. Áradás alkalmával a Wisconsin hullámai nem ritkán a Fox-folyóig hatnak el, s illyenkor a hajók egyik folyóból a másikba átmehetnek. Itt van a Portets-csatorna elkezdve, melly a két ellenkező vizet egyesitendi.

Winebago vár egy dombon áll a Fox partján, $^3/_4$ mérföldre a Wisconsin-folyótól, s az indiánok véletlen beütései ellen építtetett; közönségesen mintegy 7—800 katona végzi benne a szolgálatot. Ezen vár harcztani tekintetben csekély érdekü ugyan, de az indiánok ellen czéljának tökéletesen megfelel. Az utast szives vendégszeretettel fogadják a jó nevelést s társaságot szerető hadfiak. A tisztek többnyire nősök, s minthogy sorsuk csaknem szünetlenül távol minden müveltségtől a vadonban tartja őket, magok közt szoros társaságos kört képeznek s megelégedten és boldogul élnek. A hadi szolgálat csekély s télen egészen megszünik. Ez alkalmat ad nekik a vadászattal tölteni idejüket. Azonkivül jó paripákat és kocsilovakat tartanak, s télen a szánkázás egyik legkellemetesb mulatságuk, mellyben a nők is ré-

szesülnek, kik nyáron át gyermekeik nevelésével s virágos kerteik ékesitésével foglalkoznak.

Néhány nap mulva elbucsuzván e vendégszerető derék hadfiaktól, utunkat délnek uz ugynevezett katonai uton folytattuk Mineral-Point felé. Az ut gazdag, kövér földeken, prairiek, tölgynyilások közt vezet egy hegygerinczen, melly az egész birtokot Green-Baytől keresztülmetszvén, a vizek folyását felosztja; a keleti oldalon minden patak s folyó részint a Michigan-tóba, részint a Rock-folyóba szakad, a nyugoti részen levők pedig a gyönyörü Wisconsinba (melly Prairie du Chiennél a Mississippibe torkallik) és az oriási Mississippibe öntik ki vizeiket. Mintegy 30 mérföldre Winebago vártól kezdődik az érczes föld, az ugynevezett Blumount és környéke, melly ólom-érczczel van telve. Számtalan ember foglalatoskodik ennek ásása- és olvasztásával, s mi legbecsesbbé teszi ezen egész tájat minden más érczbányákkal ellátottak közt, az, hogy a leggazdagabb érczerek felett buja, termékeny földek léteznek, és néhány lábnyira a földszintől az emlitett földalatti áldás találtatik. Ezen érczerek vizszinlegesen éjszaktól délnek vonulnak. A gazdag erdők az olvasztást tetemesen könyitik és olcsóvá teszik.

Mineral-Point már 1827ben szállatott meg a fehér amerikai törzsöktől, melly az indiánokat felebb szoritá, ide csalatva a gazdag ólomérczek által. A város középnagyságu, gazdagon ellátva boltokkal s csinos házakkal. Nagy kereskedést üz ólommal az egyesült statusok keleti részeibe. Sok angol bányászt

Cornwallisból számlál lakosai közt s nem kevés angol nagy tökepénzes tulajdonát foglalja határaiban, kik fö foglalkozása az ólombányamüvelés. — Élénk készpénz- és cserekereskedés üzetik e városban. Közelében nem rég nagy s gazdag rézerek fedeztettek fel. Eddig a nyert ólom tengelyen küldetett Galenába, melly a Mississippi partján fekszik, ámbár Mineral-Point csak 14 mérföldre esik a Wisconsin-folyótól; minthogy e folyón gözösök nem jártak. Ezen már most az általam mult öszszel megindított gözhajónak rendes járása által a Wisconsinon s felsö Mississippin tetemes költségkiméléssel segitve van.

Mineral-Pointtől a Wisconsinba a Blu-folyó vezet, melly néhány ezer dollarnyi költséggel 25—30 tonnás hajókra nézve hajózhatóvá tétethetik.

Galena város Illinois-status éjszaki részén fekszik, mint emlitve volt, a Mississippi partján, s élénk kereskedö várossá emelkedett számos lakosokkal; fö kereskedése ólom és deszka, melly áruczikkek a Wisconsin-folyó éjszaki részéröl hozatnak ide. Évenként maga Wisconsin-birtok e városba két s több millio font ólmot küld, melly számtalan gözhajón New-Orleanson keresztül New-Yorkba szállittatik. Jowa-birtok ólmának is legnagyobb része innen hajóztatik a Mississippin le s a mexicói tengeröblön keresztül fel az atlanti oceánon New-Yorkba és a többi tengermelléki városokba.

Innen fel Crawfordba utazánk. Crawford a Wisconsin torkolatánál, melly itt $1\frac{1}{4}$ mérföldnyi szé-

les, a Mississippi partján fekszik, hasonló Winebago várhoz, csakhogy nagyobb, s több katonája van. Közel hozzá fekszik Prairie du Chien városka. — Ezen kis város csak lassan növekedik, minthogy a prairie homokos s nem igen gazdag. Lakosai csaknem mind francziák, kik régóta kivándorlottak anyaországukból s itt kerestek menedékhelyet. Közülük sokan indián nőket vettek feleségül, s ez által közel rokonságba jövének az indiánokkal, sőt nem kevesen egészen indián életmódhoz szokván, ezekkel évenként egyik vadonból a másikba vándorolnak. Ez az ugynevezett half-breed (félvér), azaz fehér atyától és indián anyától származott ivadék. A kormánytól minden fejre 320 acre földet és bizonyos mennyiségü pénzt kapnak, s közönségesen 5—6000 dollar esik egyre.

E prairién tartózkodnak még indiánok is, kik azonban nem élnek már eredeti vadságukban. Rendesen hires lótolvajok e környéken, s az orzott lovakat nagy étvágygyal emésztik fel.

XII.

English-Prairie. — Serétgyár. — A prairie, — Egy est a Wisconsin partján. — A szerző földet vásárol. — Mr. Bryant. — Széptáj nevü város alapitása.

Crawfordnál keresztülmenvén ismét a Wisconsin-folyón, annak keleti partját éjszaknak követők, hol English-Prairiebe értünk, melly egy még csak most létre lépő falucska, termékeny földdel s erdővel. Néhány mérföldre ólombányák müveltetnek gazdag nyereséggel a lakosok által.

English-Prairietől mintegy 30 mérföldre Helena kis falu fekszik a Wisconsin partján egy serétgyárral, mellyben évenként mintegy 600,000 font különbféle nagyságu serét öntetik. Környéke szegény, hegyes és homokos földből áll, de a folyó nyugoti részén egy fenséges róna prairie terjed, melly helylyel közzel különbféle faju szép fákkal diszlik. Itt alkalmasint nem sokára népes város alakuland.

Csak lassan haladhatánk ut nélkül a folyót környező sürüségben s középmagasságu hegyeken keresztül, s néha több mérföldet kelle kerülnünk a mocsárok elmellőzése végett, mellyeket a folyó kiön-

tései okoznak. Sokszor az ingoványos földön lovaink hasig buktak be, s reánk esve majd agyon nyomtak terhükkel. A nagy záporokból eredt számtalan apró patakok- és folyókon át, szakonként reánk szakadó záporok között, folytatók utunkat, de mindezen akadályok daczára is jó kedvvel haladánk előre, mig végre két napi terhes és veszélyes utazás után Sack-Prairie átellenében egy magas hegyre érvén, a legszebb kilátás lepe meg bennünket. Bámulva jártattuk szemeinket a természet e remekén, s elragadtatva csaknem mindhárman egyszerre kiáltánk: „Oh fenséges!“ S e látvány valóban az is vala, mert hosszas utazásom folyta alatt sem Europa-, sem Amerikában a természet müveit illy tündöklö nagyságban nem szemléltem, s lelkem teljes meggyöződéséből mondhatom, hogy szebb hely e világ bármelly részében nem létezhetik.

A hegy alján ragadó sebességgel hullámzott a regényes s $^3/_4$ mérföldnél szélesb Wisconsin, számtalan bájoló szigetekkel ékesitve, a folyón tul pedig egy tündér szépségü, minden eddig látottat haladó prairie terült zöld pázsit-bársonyával, büszke erdőtől és egy hegyláncztól, mellynek festői részei leirhatlanok, mintegy az idő vihara ellen öriztetve, s órák multak el, mig képesek valánk e fenséges látványtól elválni. Végre lemenénk a folyóhoz s tul egy kis falut pillantván meg, érkezésünk jeléül fegyverünket löttük ki. Nem sokára két ember kompon jelent meg érettünk. Mi csodálkozásunkat jelentők ki, még ennyire fehér embereket találni, s ők vi-

szont nem kevéssé bámultak, hogy e helyen illy utasokra, bajuszos és szakálos emberekre, találtak.

Átkelvén a vizen, egy lakóhoz szálltunk. Ámbár fáradt és törött valék, nem nyughattam s öszszefutám gyorsan a folyó szélén s néhány mérföldre belebb a prairiet. Gazdag zsiros földe csakhamar megerősité véleményemet, hogy ha valaha város épülend e ritka szépségü folyó partján, itt lesz annak helye. Innen nézve át, a tulnan fekvő, különbféle fákkal diszelgő hegyekre s völgyekre, szinte mély behatást érez a bámuló vándor. Visszatérvén szállásomra, vacsorához ülénk, s ennek bevégeztével kiváncsiságomtól késztetve, ismét kimenék a part szélére. Szép est vala, s szakonként csak a wipperwill (kellemesen csevegő éji madár) gyönyörü hangja zavará meg a mély csendet. A hold sugari ezüstszint árasztának a tulparton emelkedő magas hegyekre, és e gyönyörü látványtól elragadtatva, késő éjig andalgék a magányban, mig végre nyughelyemet felkeresve lefeküdtem; de bár mennyire el valék fáradva, az álom még is kerülé szemeimet; egy megfejthetlen vágy fogta el lelkemet e táj iránt s elhatároztam, itt egy kis birtokot vásárlani. Más nap reggel korán összejártam az egész tájt s ennek látása határozatomban még inkább megerősite. Néhány lakossal azonnal alkuba is bocsátkozám s csakhamar megegyezvén, a kivánt sommát lefizettem s tulajdonosa levék a legszebb helynek, melly a folyó eredetétől kezdve egész végeig, bár mellyik partját véve, létezik. Uj birtokom a folyó partján egy négy-

szögmérföldet vagy 640 acret tett, mit egy sectiónak neveznek. Acrejét 3 dollaron alkudtam ki s egy harmadát kész pénzben, két harmadát pedig áruban fizettem le; mert meg kell jegyeznem, mikép barátim azt javaslák, hogy New-Yorkban posztót s egyéb holmit vásároljak, minthogy az éjszakamerikai szabad statusokban mindenki kereskedő, ez tehát reám nézve sem lesz kellemetlen, s igen sokat nyerhetek rajta csaknem minden veszödség nélkül, mi csakugyan valósult is, mert a bevásárlott árukat majd három annyin adattam el a távol nyugoti tartományokban, mint mibe nekem kerültek.

Sack-Prairie lakossága hat családból állt, kik a folyó szélén e szép vadonban üték fel tanyájukat. Mindnyájukat meglátogatám, nézeteiket kérvén ki, mitevő legyek szerzett birtokommal. — Ámbár ezen családok csaknem a legvégsőbb szélén voltak a culturának, még sem lehete tőlük megtagadni a jó nevelést, olvasottságot s józan itéletet. Fából összevert lakjaik mutaták, hogy itt csak néhány hónap előtt telepedtek le. Mindnyájan azt tanácslák, hogy várost alapitsak, mivel e helyen elkerülhetlenül kell városnak épülnie. Azt álliták ugyanis, hogy az egész folyó mentében, melly e tájat kivéve, hegyek és mocsárok közt fut, városnak alkalmas hely nem találtatik, pedig hogy a hatalmas Wisconsinon nem sokára gőzösök járandnak, kétséget nem szenved; ezeken a gazdag föld termékei, valamint a nagy mennyiségben található ólom és réz, söt vasércz is levitethetik majd a déli tartományokba. Hozzá járul az

is, hogy e helyen még mintegy 220,000 acre legszebb és legdusabb gyepből álló föld a kormánytól $1^1/_4$ dollaron megvehető. Ezen nézeteket magam is osztám, de azt is átlátám, miszerint, ha várost akarok alapitani, legalább 10,000 acre földet kell vásárlanom, s mindenek előtt egy nagy vendéglőt, iskolát és több lakházat, továbbá egy fürész- és őrlőmalmot épitenem, s az Europából bevándorló szegényebb lakosokat deszkával s egyéb épitő-szerrel segitenem.

Mindezek létesitése pénzbeli tehetségemet felülmulván, ezuttal csak egy lakház épittetését, 200 láncz föld bekeritését és a gyepnek feltörését alkudtam ki s némelly szükséges szerek vásárlása végett mindkét társammal Milwalkyba menék, honnan Roges doctor utazását tovább délnek folytatá, azon igérettel bucsuzván el, hogy jövő tavaszszal visszatérend hozzám, s együtt látogatjuk meg az indiánokat.

Milwalkyba Mr. Bryant nevü bevándorlott angollal ismerkedém meg, ki csak mintegy 14 nap előtt érkezett ide nejével és három gyermekkel, s már házakat és földeket vásárlott, mellyekkel azonban nem volt megelégedve, mondván, hogy megcsalódott azokkal.

Minthogy ezen ur nekem felette megtetszett, bővebben ohajték vele megismerkedni, mi meg is történt, s csaknem elválhatlanok lettünk egymástól. Eleven szinekkel dicsértem előtte uj birtokomat s állitám, miszerint azon reményben vettem azt, hogy

nem sokára valakinek nagy nyereséggel eladhassam, mert meg vagyok győződve, hogy egy év alatt tizannyi lesz ott a föld értéke a sebesen haladó telepedés miatt. — Uj barátom kiváncsi lön a helyet megtekinteni s mi kocsira ülvén, Madison felé indulánk, melly csak 20 mérföldre fekszik kis birtokomtól. Három nap mulva Sack-Prairiebe érkeztünk, s nem csekély volt az angol meglepetése; illy gyönyörü tájékot az egész unióban még nem látott, s azonnal elhatározván magát, felkiáltott: „Itt akarok lakni, s nem máshol.“ Néhány napot itt töltének, minden irányban megvizsgálván a környéket, azután Mineral-Pointra menénk, hol a kormányi földeladó-hivatal létezik; uj barátom azonnal megvett s kifizetett 10 ezer acre földet és mindkettőnk nevére iratá. A megvásárlott földnek nevemre iratását ellenzém eleinte, felhozván, hogy nem áll tehetségemben a reám eső öszveg kifizetése, mert ámbár eleget nyerék a magammal hozott árukon, de pénzemtől egészen meg kellene magamat fosztanom s nem volna miből élnem, sem mivel haza utaznom; ha kereskedem, megkettöztethetem ugyan minden időben; abban mindazáltal, hogy a földet eladhatom, nem vagyok bizonyos. Uj barátom mindezen ellenvetésim daczára terve mellett marada. „Barátom, éljünk társaságban“, monda „pénzem elég van, legyünk mindenben fele nyereségre, s most azonnal lássunk a város alapitásához, épittessünk malmot s egyebet. Idővel majd a tőkét visszafizetheti a nyereségből, és én kamatot sem követelek.“ Ez valóban nemes és elfogadható

ajánlat levén, kevés megfontolás után hozzájárultam, s azonnal visszautazánk Sack-Prairiebe a szükséges tervek elkészitése végett.

Minden a legnagyobb hévvel kezdetett el: földmérőt fogadtunk a házhelyek s utczák kimérésére; a madisoni hirlap utján mindenféle mesteremberek hivattak meg, s a bevándorlók szinte hirlapok által letelepedésre szólittattak fel stb. A munka folyton folyt, épület épület után emelkedett, s már látszott a város létesülése, de neve nem volt még. Angol barátom ezt reám bizván, én gyönyörü környéke tekintetétől Széptájnak keresztelém, melly nevet jelenleg is viseli s az országgyülésen is az épülő városok sorába e név alatt jegyeztetett be.

Mihelyt az elsö ház felépült, barátom tüstént ebbe költözött nejével s gyermekeivel. Csakhamar három emeletü nagy vendéglö s egy tágas iskola épittetett, egyszóval a néhány hét elött csendes vidék egyszerre élénk helylyé változott. A bevándorlók minden irányban jövének, a folyón rendes kompátjárás állittatott fel s nem siker nélkül, mert mindennap szép pénzt keresett. A leendö várostól három mérföldre füresz- és örlömalom épittetett. Mig városunk épitése ekkép halada, én minden irányban utaztam, különbféle áruczikkek, ugyszinte szarvasmarha, ló, birka és szerszámok vásárlása végett, mert minden mesterember azon feltét mellett fogadtatott fel, hogy bérének csak negyedrészét kapja kész pénzül, a többi 3 rész pedig kész ruha-, czu-

kor-, kávé-, csizma-, sőt marhával is, ha szüksége van reá, fog kifizettetni, illy fizetésmód divatozván mindenütt a nyugoton épülő uj helyeken. — Vételeimben szerencsés valék s tetemes sommákat nyerénk. — Illinois-statusban, melly már régen telepittetett meg, 180 tehenet borjastul és 60 ökröt vásárolván, azokat Széptájra hajtatám, hol a teheneket a bevándorlóknak s tovább a környéken nagy nyereséggel adtuk el, ökreinket pedig földeink müvelésére használtuk. Minden dolgaink jól sikerültek, nyereségünk már jóval haladá a beruházott tőkepénzt, s társam nem győze eleget hálálkodni, hogy velem találkozott. A lakók számára épitett házak kibéreltetvén, 30 procentet hoztak, a főutczákon s a folyó partján egyegy házhelyet 50—60 dollaron adtunk el, melly nekünk felébe sem került, s reményünk mutatkozott, hogy egy két év mulva 5—600 dollaron fogjuk eladhatni. Ezek mellett városunk előmozditására szükséges legfőbb eszköz, egy gőzhajó, hiányzott. Egy illy hajónak készittetését tervezém tehát társamnak, ki, látván terveim szerencsés kimenetét, minden javaslatomra örömmel hajolt. Egy gőzös végett tehát Pittsburgba indulék, de utamban megkináltattam egygyel, melly csak néhány hét előtt készült el, azon folyó azonban, hová szánva volt, némelly időben hajózható nem levén, a gőzhajó tulajdonosa által áruba bocsáttatott. E hir hallására a gőzöst felkeresvén, iránta olly alkura léptem, hogy árának felét, vagyis a 60 részvényt, 16,000 dol-

larral én fizetem ki, ugyanannyit pedig az épitő tart meg azon feltét mellett , hogy e hajó a Wisconsin- és Mississippi-folyókon fog járni. Ez alkalommal egyszersmind különbféle árukat is vásárlék a Széptájban felállitott bolt számára, s most minden megvolt, mi a város sebes növekedését biztosithatá.

XIII.

Készület az indiánok látogatására. — A vezető. — Indulás. — Érzemények. — Csörgő-kigyók. — A barlang. — Termékeny föld. — Hal kenyér helyett. — Nagy tó. — A szarvas. — Zápor. — Indián nyomok. — Az első indiánok.

A tél beállott s időközben hol Széptájon, hol Cincinnati–, St. Luis– s más városokban mulaték, midőn tavasz felé februar végével Roges doctor lord Malgred angol utazóval Széptájon beköszönt. Azelőtt nem ismertem a lordot, de a doctor utjában találkozott vele s tervét közlé, hogy tavaszkor az indiánok közé szándékozik velem utazni. A lord nagy kedvet mutatván ezen utazásra, a doctor által uti társul szólittatott fel.

Minden készületeket megtevén hosszas utamra, az ügyviselést Halász Károly rokonomra bizám. Társam s barátom Bryant nagyon ellenzé elmenetelemet, mert már igen hozzám szokott vala s félt, hogy veszély érend utamon; de az én elhatározásom erős és tántorithatlan maradt. Hallgatok a bucsuzásról, melly

igen fájdalmas volt. Egy szép tavaszi reggel csónakra ülénk s a folyón lefelé Crawford várnak evezénk, hova három napi utazás után elérkeztünk.

Mint minden vár itt, ugy ez is csak az indiánok berontása ellen épittetett. Mi igen kitünö szivességgel fogadtattunk az örség tisztei által. Vajmi jól esik az idegennek egy szives „fogadj isten!" távol hazájától s rokonitól, gondolhatja az olvasó.

Több napot töltvén ezen derék tisztek közt, további készületeket tevénk az elöttünk álló hosszu, fáradalmas és veszélyes utra. A várparancsnok szives segedelmével csakhamar egy halfbreed (indián anyától s franczia atyától származott) vezetöt találánk, kivel abban egyeztünk meg, hogy naponként egy dollart fizetünk neki egész utazásunk ideje alatt, mellyet mintegy három hónapra tüztünk ki. Vezetönk, egy 30 éves izmos férfi, majd minden indiántörzsök nyelvét érté, s igy biztosan indulhatánk vele; francziául csak töredezve beszélt, de annál jobban angolul. Mindenek elött tudtunkra adá, hogy szarvasbör-inget, nadrágot, bocskort és sipkát kell csináltatnunk, mert sürü erdökön, hegyeken és folyókon fog vezetni utunk, s posztóruhánk a fák közt csakhamar rongyokká válnék, a folyók átuszásában pedig vizzel sz十ván magát tele, alkalmatlan és nehéz volna; holott a szarvasbör-öltöny könnyü s hamar megszárad. Mi ezen utasitás szerint a szükséges öltözetet megcsináltattuk; vettünk továbbá egy kis bográcsot, és sóval s paprikával is, melly böven terem az egyesült statusokban, elláttuk magunkat. Azon-

kivül mindenikünk 10 font lőport vásárlott s azt, vezetőnk tanácsa szerint kis bádogpalaczkokba öntvén, hogy megnedvesedés ellen annál jobban biztosithassunk, e palaczkokat hármas hólyaggal boritottuk be. Miután végre az indiánok számára szükséges ajándékokkal, ugymint: bicskák-, apró csörgök-, tükrök- s üveg gyöngyökkel is elláttuk magunkat, utunkra egészen el valánk készülve. Elutaztunk előtti estvénket a nőikkel jelen volt tisztekkel töltöttük; az egész társaság vigan volt, és sok pohár ürittetett szerencsés utazásunkra. Már késő éj vala midőn ezen szives jó emberektől elbucsuzánk, kil minden kitelhetőkép iparkodtak vendégszeretetüke mutatni irántunk. A várparancsnok egy igen neme faju vadászebbel ajándékozott meg, és igy két kutyám vala, mellyek hiv társaim maradtak egész hosszas és terhes utamban.

Korán reggel eljöve kalauzunk, felkölteni bennünket, s mi felugrálván nyughelyeinkből, azonnal felvettük uj szabásu öltönyeinket, mellyek igen kellemesen hatottak testünkre, mivel a szarvasbőr meztelen testre öltve bársonyhoz hasonló. Semmi ruhát nem vihetvén magunkkal, poggyászunkat szives gazdáinknál hagytuk azon kéréssel, hogy ha nem találnánk visszajőni és semmi tudósitást nem küldünk, kevés poggyászunkat tartsák meg, iratainkat pedig családainknak Europába küldjék el, kik czimét az iratok boritékán látandják.

Végre elindulánk a tisztek kiséretében, kik a Mississippi kompátjárásaig jöttenek velünk. Itt bu-

csut vevén tőlünk, mi a kompra lovaglánk, s a komp nagy sebességgel haladt a tulpart felé, mig mi szives gazdáinknak köszöngetténk s ők zsebkendőikkel intének végbucsut a távozóknak.

Csendes reggel vala, s legkisebb szellő sem rezgeté a fák zsenge leveleit, mellyek különbféle zöld szinezete bájosan játszék össze az előttünk hullámzó fünek zöldével. Milly érzetek fogák el keblemet, midőn szó nélkül lovaglánk egymás mellett! Egész nagyságában tünt fel előttem utunk viszályos és veszedelmes léte, s egy sötét gondolat a másik után emelkedett agyamban; lelkem előtt állt családom, s egy kérdés a másikat üzé lelkem mélyében. Mi lesz belőlem, gondolám, ha megbetegszem hosszu fáradalmas utamban? Enyhelyem valamelly köszikla vagy barlang leend. Velem maradnak-e uti társaim, ha hosszas sanyaru betegség lepne meg? Hogy fogadtatunk a vad nemzetek által? Nem fognak-e fegyverünktől megfosztani vagy rabszolgákká tenni? Találunk-e mindenütt elég vadat s nem fogunk-e gyakran nagy éhséggel küzdeni? Mikép fogjuk a számtalan nagy folyókat átuszni? Nem fog-e éjjel álmunkban valamelly ragadozó vad megtámadni és széttépni, mielőtt időnk leend magunkat védeni? Illy s hasonló gondolatok támadtak lelkemben, s megvallom, már már bánni kezdém, hogy e veszélyes utnak tettem ki magamat, s ha társaim közül csak egy is visszatérni kiván, nem mondom, hogy reá nem álltam volna; de magam illy gyengeséget, illy ingatagságot nyilvánitani nem akarék.

Kalauzunk messze elöttünk lovaglott önelégülten, söt örömmel, mert ámbár a halfbreedek félmüveltek, s irni és olvasni tudnak, mégis észrevenni rajtuk ollykor a vadság iránti vonzalmat, s örömest mennek a vad nemzetekhez és szeretnek mulatni közöttük. Másik két uti társam is gondolatokba mélyedve, szótlan bizá magát lovára, s ugy hiszem, őket is utunk sötét képe háborgatá. Vezetőnk egy hegyoromra érkezvén s lovát megállitván, körültekinte s felszólita, sürgetnénk egy kevéssé lovainkat, különben nem érünk ma kitüzött helyünkre. Mi e hangra lovainkat felserkentők, és mintegy örülve, hogy kiragadtattunk álmodozásinkból, tovább haladánk. „Nemde mylord“ szólék angol szomszédomhoz fordulva „gyönyörü reggel ez? A természet olly fenségben áll ezernyi bájaival elöttünk!“ „Igaz“ válaszolt társam „én azonban inkább szeretném, ha a természet ma kissé zordonul tünt volna fel s nem olly lágy, olly bájoló alakban, mivel igy a szivre igen mélyen hat; valamint a természet lágy és szende, ugy az érzetek inkább lágyulnak, mert ugy veszem a természet hatását, mint a zongoráét, ha erősen sujtom rá ujaimat, erős és zajos hangot ad, ha pedig gyengén illetem, szende hangon felel s melodiát lehelnek hurjai? Ha a nap csendes, s bájoló szépséggel tünik fel a reggel, nagyszerü, magyarázhatlan ünnepélyében, ez az emberi szivre s érzelemre hasonló benyomást tesz, s egy kevéssé szeles, borus idő által érzéseim nem ragadtattak volna el annyira.“ A doctor is megszólalt: „Igen“ monda

„kétségtelen, a mit ön állitott, s hogy kevésbbé csendes és bájoló reggelen nem lettünk volna olly mélyen elragadtatva érzeteinktől. Én több illy reggeleket láttam már s mindig mélyen hatottak reám, de soha olly hatalommal, mint jelenleg. Ennek okát igy magyarázom: mi életünkben hasonló veszélyes és kalandos utra még nem indultunk, sem illy bájoló reggelen, sem zivataros kedvetlen időben, s merem állitani, hogy lett volna bár millyen az idő, szorulva érezném keblemet, mert bár mikép vegyük a dolgot, nem kevés viszontagságokkal fogunk mi küzdeni.“ Igy beszélgetve vezetőnkhöz értünk.

„Tekintsenek még egyszer vissza“ monda vezetőnk durva hangon, „innen még látszik a vár. Sok idő mulik el, mig ismét környékén legeltethetik szemeiket, és mondhatom, hogy sokkal derekabb emberek lesznek akkor, mint most, mert legalább megtanulandják, hogy lehet élni nagy kőházak és más, tudja isten, milly haszontalanságok nélkül is.“ Illyféle beszédét tovább folytatá, de mi nem ügyeltünk reá; arczunk a vár felé volt forditva, és valóban olly nehéz vala tekintetétől elválnunk, mintha gyermekkorunk lakja lett volna; annyira hatott azon gondolat reánk, hogy ez az utolsó hely, hol fehér emberek laknak, kik nyelvünket értik s érzéseinket és gondolatinkat felfogni, betegségünkben malasztos gyógyszert nyujtani képesek. Gondolatinkból ismét vezetőnk vad hangja ébreszte fel. „Mi az ördög!“ szóla, „mindig arra az átkozott fészekre fognak-e nézni, mellyet már régen le kellett volna égetni. —

Serkentsék ügetésre lovaikat, mert lesz elég dolgunk, mig ezen réten keresztülvergődünk, hol az átkozott csörgő-kigyókon kivül egyebet nem látunk, melly fajból annyi van itt, hogy az egész Chipowe-törzsök jól lakhatnék vele."

„Micsoda", kérdé a doctor, „a Chipowe-indiánok tehát eszik a csörgő-kigyót?"

„Még azt sem tudod?" szóla vezetőnk, „természetes, hogy eszik, és pedig mint nagy nyalánkságot. A Chipowe-indián egész nap elkuncsorog, hogy csak egyet is foghasson, s ha szerencsés vadászatában, a kigyó fejét levágván s bőrét lefejtvén, husát tüznél megpiritja s nagy étvágygyal emészti el."

„És e kigyó husa nem árt neki?" kérdé angol társunk, „s más nemzetek a Chipowe-indiánokon kivül eszik-e e kigyófajt?"

„Tudtomra igen sok nemzet eszi a csörgő-kigyót", felelt vezetőnk; „de az én nemzetem, a Winebago-törzsök, nem él vele."

Azalatt leereszkedénk az előttünk fekvő rétre, melly minden irányban apró vizekkel vala keresztülmetszve, sok helyen mocsáros, sülyedékeny fenékkel. Itt ott fák állának, mellyek nagyobb része már száraz vala. Számtalan illy száraz fa a vihar által letörve vagy a tövek elrothadta miatt kidőlve hevert a földön. Az illy fa, 3—4 lábnyi magas füből ki nem látszván, csak akkor vétetik észre, midőn a ló belé botlik. Mivel pedig ezen fák sürün feküsznek egymás mellett s az egy irányban ledőltek galyai nem ritkán egymásba fonódnak, a megkerülés tehát le-

hetetlen levén, nem marad egyéb hátra, mint átugratni a 3—4 lábnyi átmérőjü fákon, mi azért is bajos, mert illy ugrás által a ló gyakran hasig sülyed a mocsárba. Minthogy azonban már elöbbi kisebb utunkban illy mocsárokon gyakran áthaladtunk, lovainkat vezetve, türelemmel folytatók fárasztó utunkat. Egyszerre kutyám hangosan elugatván magát, elöre sieték, feszült figyelemmel nézve azon helyre, honnan kutyám szava hangzott. A nagy fü miatt eleinte sem kutyámat, sem egyebet nem láthattam ugyan, de csakhamar igen zajos csörgés hatott fülembe s mindjárt tudtam, hogy csörgő-kigyó. Azonnal felugrám lovamra, hogy jobban láthassam s csakugyan egy vastag ledölt fán nagy kigyót pillanték meg, melly kutyám felé emelve fejét, farkával szünet nélkül csörge. Én neki irányzám fegyveremet s keresztüllövém az undok állat fejét, mire kutyám böszülten rohanván reá, kegyetlenül marczongolni kezdé. Miután társaim is hozzám jöttek, megtudni a zaj okát, tovább haladtunk s mintegy két óra mulva kivergődtünk e terhes utból, nem kevéssé fáradtan mind magunk, mind lovaink. Kiérvén, egy gyönyörü hegy alatt telepedénk le terepély fák hüs árnyékában, s leoldozván táskáinkat, azon étkekből, mellyekkel a várban szives gazdáink kegyes nöi böven elláttak, jó izüen falatozánk. Elvégezvén ebédünket, egy órányi pihenésre lenyugodtunk, mi valóban igen jól esett; azután ismét utnak indultunk. Utunk gyönyörü hegylánez közt kemény gyepen ve-

zete. Kalauzunk elöre siete, hogy mi is utána iparkodván, még a Vidra-folyóhoz érhessünk, hol, mint állitá, egy szép barlangban olly kényelemmel hálhatunk, mint bármelly köházban. Már esteledék, midőn hosszas lovaglás után az érdeklett folyóhoz eljutánk. Vezetőnk csakhamar feltalálta a barlangot, s mi lovainkat lenyergelvén, szabadon bocsátók azokat, magunk pedig a barlangba menvén, ezt éji szállásra elég alkalmasnak találtuk, s mint látszott, nem mi valánk elsök, kik itt kerestek ótalmat. A nyilás olly szük volt, hogy egy ember alig férhete be, de belseje tágas boltozatot mutatott, melly fejünk felett mintegy 30 lábnyi magasan terjede, szélessége pedig 80, s hossza 300 láb lehetett. Közepén tüzelőhely s itt ott különbféle szárnyasok tollai szétszórva látszának. Mi is a barlang közepén nagy tüzet rakánk, melly nem csak világot ada, hanem a barlangban levő szunyog-milliókat is kiüzé, mellyek a felemelkedő füst által csendes nyughelyükből felriasztva, egész hangversenyt kezdének, s nem kis zavarodással és veszteséggel vezeték a különbféle faju s nagyságu szunyogkirályok seregeiket a szük ajtón kifelé. Elővevén estelinket, jó izün s élénk és vig beszélgetések közt emésztők azt, mert ugy tetszett, mintha reggeli sötét gondolataink egészen eltüntek volna, s mintegy megkedvelni látszánk uj kalandos éltünket. Beszélgetésünkben néha néha vezetőnk is részt vett s felette józan itéletet tanusitott. Azon ostromló kérdéseinkre azonban: „hol leszünk holnap illyenkor, mikor fogunk az első indiánokhoz

elérni?" stb. nyugodt, de elhatározott „nem tudom"-mal felelt.

Végre mindenikünk ágyat készite magának egy nyaláb falevélből, s pokróczát magára huzva, csakhamar mély álomba merült, mellyből harsogó fütty ébreszte fel. Felugrálván kimentünk, s vezetőnket a barlang előtt találtuk, ki indián mód szerint füttyök által hivá össze lovainkat. Ezen harsány s éles és több angol mérföldre elható hangot vezetőnk, két ujját szájába illesztve, eszközlé, mint nálunk a juhászok szokták, midőn ebeiket hiják össze. Lovaink hallván az ismert füttyöt, azonnal összefutottak, s vezetőnk egy kevés sót adván nekik, mi megnyergeltük s az előttünk levő folyamba hajtottuk azokat és utánuk mi is bevetettük magunkat, uszva követvén őket; uszó mellényeinkre azonban, mellyekkel, vezetőnket kivéve, el voltunk látva, ezuttal nem vala szükségünk s később is csak kevés folyónál használtuk.

E nap többnyire kies tájékon folytattuk utunkat compas mellett nyugoti vonalban a 42-ik fok alatt. Utközben több fáczánt és vad tyúkot lövénk s izletes ebédet késziténk belőlük kis bográcsunkban, miután mi hárman azt végeztük egymás közt, hogy minden nap felváltva más legyen a szakács, mert vezetőnk vadját csak kevéssé piritá meg tüz és füst felett, s igy mohón nyelte el. Délután számtalan szarvasokat egész csordákban láttunk futni s legelni, 6 óra tájban pedig egy folyó partján ütők fel tanyánkat. A környék bájoló vala, gyönyörü kazán-

alaku völgy, hegylánczoktól környezve és sebesen hullámzó folyó által keresztülhasitva, mellynek szélessége mintegy 600 láb lehete, s partját büszke fák s ezer meg ezer szinü s faju virágok koronázák. A köszirtek különbféle alakokban elragadó szépséggel emelkedtek elöttünk. Lovaink lenyergelése után tüzet raktunk, s nyughelyeinket még napvilágnál káka- és gyékényből elkészitvén, a folyóhoz sietének halakat horgászni, s horgainkra pudvas fából szedett bogarakat huzván, csakhamar elég halat fogtunk vacsorára, mellyek igen jó izüek és ritka szépségüek valának.

Más nap átkelvén a folyón, utunk többnyire gazdag rónákon vezete, mellyeken egy pár ezer lánczi sürü erdő fedé a földet. Számtalan jó izü s jéghideg forrásokat találtunk utunk mentében, s méltán lehet mondani, hogy a természet ezen helyeket csak azért alkotta, hogy az ember ide jöjön s fáradság nélkül használja, mert mindennel ellátvák, mi nagyobb munkát kivánna. Van erdejük, van forrásuk, van gazdag földük, mellyet csak fel kell turni, hogy gazdag termést adjon, ez pedig könnyen eszközölhető, mert sem gyökér, sem kő nem gátolja. Nem ritkán 3, 4 lábra fekete hamvas a gyep s szintolly magas füvet terem, melly minden tavaszszal buján felnő, és az őszi derektől meglepve, haszonvétlenül szárad el. „Nagy isten!“ sohajték fel számtalanszor, „hány ember nyomorog Europában s alig képes mindennapi sovány eledelét megkeresni; holott itt annyi millio s millio láncz föld haszonvétlenül hever!“

Ebédünk e napon fáczán-, fogoly- és vadtyukból állott. Kenyerünk nem levén, apró halakat fogtunk egy kis csörgő patakban, s azokat nyárson szárazra megsütvén, kenyér gyanánt ettük a hushoz. Ebéd után tovább indulánk s még azon nap egy tóhoz jövénk, mellynek sem hosszát, sem szélessegét nem láthattuk. Az vala most a kérdés, délnek menjünk-e vagy éjszaknak, hogy ezen tavat rövidebb uton kerülhessük meg. Vezetőnk csakhamar elhatározá, hogy éjszaknak induljunk, s mi a tó szélén folytatva utunkat, estve egy körülbelül 20 ölnyi széles és a tóba ömlő patakhoz értünk s e torkolatnál ütöttük fel tanyánkat. Én azonnal átmentem a patakon a tulparton emelkedő hegyre, hogy, a mennyire lehet, a tó végét láthassam s a hegy megetti tájékot megtekinthessem. Nem kis fáradsággal — mert sokkal messzebb volt, mint eleinte látszék — feljutván a hegytetőre, körülnézék, s határ nélkül terjedt előttem a mély csendben nyugvó tó és ragyogva tükröző vissza az alkonyhoz közeledő napot milliónyi reszkető sugáraival. Balra az áttekinthetlen lapály dusgazdag gyepével nyult messzire, helyenként különnemü fákkal ékesitve s számtalan apró forrásoktól átragyogva, mellyek felbugyogó vizei, mint ezüst táblácskák, csillogának a nap sugáriban. El valék ragadtatva, szivem hangosan vere, s érzésem ellágyult és le nem irható tehetlenség fogott el. Ugy tetszett, mintha fájdalom és kéj s legdicsőbb éldelet egyesült volna keblemben, mintha egész létemnek érzelmekbe kellene szétolvadnia. Egy

madárka sem szólalt meg, egy levél sem zörrene a nyugvó galyak közt; e siri csend, a természet ez ünnepélye olly mélyen hatott lelkemre, hogy tudtom nélkül megindultak könyeim, s mondhatom, hogy azon pillanatban gondolatom nem volt, és észtehetségem megszünt müködni; csak érzés, de nem kellemetlen, nem keserü, fogta el szivemet; egy köszirtre ülve a távolba nézék, s könyeim záporként hulltak a nélkül, hogy tudtam volna miért. Ezen öneszméletlen állapotomból halk zaj serkente fel, s lábamnál fekvő kutyám is elugatá magát. Feltekintvén, hatalmas jávorszarvast láték előttem, mellyet az ugatás egy pillanatra megállitott. A mint azonban megsejte, tüstént futásnak eredt a hegyről lefelé, s mintegy 200 lépésre megállván, visszafordula s felfelé néze, mintha az okot kémlelné, melly őt szaladásra készteté. Eleinte elbámulék e gyönyörü állaton, de csakhamar felfogám fegyverem, s a szarvast czélba véve, elsütém azt, mire a hatalmas állat öszszerogyott. Most lélekszakadva futék hozzá, de mire oda értem, ismét emelkedni kezde fektéből. Látván, hogy a golyó nem hatott velejébe, hanem szemén által csak a homlokcsontot furá keresztül, egyik kezemmel orrlikát fogám meg, a másikkal pedig torkát iparkodám bicskámmal átmetszeni, de a jávor egészen lábon levén, a metszés nem sikerült, hanem csak torkába szurtam a kést, melly, mivel kicsiny vala, egészen belefutott. A jávor azalatt felágaskodván, engem eldobott s ismét lerogyott. Most ujolag egyik kezemmel szarvát, másikkal orrlikát

ragadván meg, ugy vélém öt letarthatni, mig elvérzi magát, mert torkából erösen futott a vér; de alig fogám meg, midön ujra felugrott, elgyengülése miatt azonban ismét lerogyván, velem együtt a hegyröl lefelé hömpölyödött több ölre, hol felálla s olly hatalmasan rázá meg fejét, hogy néhány ölre fejjel egy ledölt fának repülék s több perczre eszméletemet vesztém el. Midön magamhoz jövék, a szarvast eltünni látám már a sürübe. Csak most juta eszembe fegyverem s hogy azt meg kellett volna töltenem; visszamenék tehát érte, megtöltém és a vérnyomon szarvasom után indulék, de látván, hogy az est már beállt, félbehagyám a nyomozást s tanyánkra sieték. Nem kevéssé boszantott, ha elgondolám, mint fognak társaim nevetni, hogy bicskámat el hagyám vinni a szarvas által.

Már késö volt, midön a tanyát elértem, hol társaimnak kalandomat elbeszéltem. Kalauzunk nagy figyelemmel hallgatott végig s azután negyedóráig tartó hangos kaczajra fakadt. Dagadt fejem nem kevéssé fájván, s magam a mozdulhatlanságig levén elfáradva, a neveléshez kedvem nem vala, s már boszantani kezde a hosszas kaczagás, midön végre vezetönk nevetni megszünt s csak mosolyogva kérdé: „Nem tudja-e azon vadászati szabályt, miszerint a lövés következtében összerogyott szarvas után futni nem kell, hanem a fegyvert ujra megtölteni és a lerogyott állat felkeltét bevárni? Illy megsebesitett szarvas ritkán megy távol azon helytöl, hol sebet kapott, s ujra lefekszik. Várni kell tehát egy két

óráig, mig vére megfogy, azután pedig hozzá lopózni és fektében néhány lépésnyiről rálőni. Köszönheti szerencséjének", monda tovább vezetőnk, „hogy a szarvasnak szemét lötte ki, mert különben halálig gázolta volna önt." E tanitás után örültem, hogy minden veszély mellett olly olcsón fizettem tudatlanságomat s vakmerőségemet.

Éjfél tájban nagy szél által ébresztettünk fel, mellyet csakhamar felhőszakadással vetekedő zápor követe. Pokróczunkat fejünk felett összehuztuk ugyan, de sikeretlenül, mert végre ez is átázott. Nagyobb tüzet raktunk tehát, melly ugyan elég nagy volt előbb is, de a nagy eső oltani kezdé. Hogy az olvasónak a távol nyugotban rakatni szokott éji tüzről fogalma legyen, képzeljen magának nagy fatörzsökből s vastag galyból összehányt és lángban álló legalább 14 lábnyi hosszu s 8 lábnyi széles tüzet; mert ezt rendesen olly helyen rakja a vándor, hol két három fa egymásra dölve hever. Ezen fák nagyobb galyait ugyanis fejszével, melly nélkül senki sem utaz, levágja, a törzsökre hányja s igy gyujtja fel. Mig a fergeteg dühöngött, a villám több fát sujtott le a közellevő hegyekben, s mi meggyőződtünk, hogy itt a menydörgések sokkal erősbek, és több menykő hull, mint Europában.

Reggel felé megszünvén az eső, az ég kitisztult, s alig viradt meg, midőn elindultunk s utunkat mindenütt a tó partján folytattuk, mellyet több helyen igen hegyes táj környeze, mi utunkat nem kevessé nehezité. Utközben vezetőnk szarvast lőtt, mellynek

szügyéből a legjobb darabot kivágván, ezt magunkkal elvittük. Előttünk számtalan szarvasok száguldoztak minden irányban, de nem bántottuk őket, mert sajnáltuk e szép állatokat minden haszon nélkül éltüktől megfosztani. Végre a tó szélére vezetett utunk, hol meghálás végett egy gyönyörü helyen telepedénk le. Estve néhány szép halat horgásztunk, azután a nappal lőtt fáczánokat s vadtyukokat a szarvashussal együtt megsütöttük, a halakat pedig magyar szokás szerint paprikásan én készitém el, melylyeket uti társaim igen jóizüeknek találtak, állitván, hogy halat jobban készitve még nem ettek. Ennek oka azonban nem annyira a halak jósága, mint inkább a huzamos lovaglás, éji kinthálás és gyaloglás lehete. Vacsora után megelégedten s azon reménynyel fekvénk le, hogy ezen éjjel nem keresztelte-tünk meg olly irgalmatlanul, mint mult éji tanyánkon, mi nem is történt.

Korán reggel ismét felszedtük poggyászunkat, már valahára indiánokat látni ohajtva. Mintegy 4 órányi lovaglás után bennünket jóval megelözött vezetőnk megállván, kiálta: „Közel vagyunk már a Winebago-indiánokhoz, s nem telik bele egy óra, látni fogunk közülük valakit.“ Mi természetesen nagy kiváncsisággal kérdeztük, vajjon honnan tudja ezt, vagy ismeri tán a környéket. „Nem“, felelt vezetőnk, „egy Winebago-indián lakását ismerni annyit tenne, mint egy sasét, melly tojáson nem ül.“

„Nem laknak tehát ezek“, kérdők tovább „rendesen egy helyen?“

„Nem“ szóla vezetőnk, „ha egy tájt kivadásztak és kihalásztak, más vidékre költöznek, hol néhány évig tartózkodnak s tiz és több év mulva, midőn felteszik, hogy a vad ismét felnövekedett, térnek vissza az elhagyott tájra.“

„Honnan tudod tehát“, kérdők tovább, „hogy közel vagyunk hozzájuk; mondd meg, hogy mi is tudjuk máskor.“

„Ti buták vagytok s ahhoz nem értetek“, válaszolt vezetőnk, „nem látjátok ezen nyomot?“ folytatá, földre mutatva, hol mi figyelmes vizsgálatunk daczára egyebet nem látánk összehullt leveleknél, kérdésére tehát „nemmel“ felelénk.

„Nézzétek“, monda, „erre ment egy indián és pedig férfi, s azt is merem állitani, hogy fiatal ember vala és sietve haladt.“

Jóllehet az indiánok finom érzékéről már előbb hallottunk, mégis kétkedve nevetének vezetőnkre, azt hivén, hogy el akar ámitani; mert lovainkról leszállva, minden levelkét megvizsgáltunk, de legkisebb nyomot sem fedezhetének fel.

Ő nevetésünket megvetve fogadá, s világosan látszott arczán az önbizottság, mintha mondaná: gondoljatok ti bármit felőlem, nekem mégis igazam van. A mint tovább haladánk, ismét igy szólt a vezető: „Hohó, itt két asszony ment és egy gyermek, mintegy 9 éves. Nem sokára tanyát fogunk érni, mert ezek halászni voltak, s mint látom, nem üresen mentek.“ — Mi ezen észrevételeit csak könnyen vevők; nem sokára megint felkiálta: „Nemde, mon-

dám, hogy hárman mentek erre; ime ott vannak!“ Mire nagy kiváncsisággal nézénk fel, de annál kevésbbé láthatánk valakit, minthogy előttünk mintegy két ölnyi magas sürü mogyoróbokrok állottak.

„Barátom“, szólt a doctor vezetőnkhöz fordulva, „te nyilván álmodol, hogy látnál te embereket és tudnád, hogy többen vannak, holott az előttünk álló sürü bokrokon keresztül nemcsak nem láthatunk, de átvergődnünk sem lesz könnyü.“

„Már mondám egyszer“, viszonza amaz, „hogy ti, fehér emberek, buták vagytok, s ámbár magam sem vagyok képes igazi indiánnal mérkőzni, mivel fehér atyám vala; de anyám erényeiből mégis háramlott reám annyi, hogy illy csekélységeket kivehessek.“ Igy beszélgetve érénk a bokrok közé, hol vezetőnk még több észrevételeket tön s állitá, hogy csakugyan nem csalatkozott, mert valóban hárman mentek erre, kiknek egyike gyermek volt, valamint azt is bizonyosan tudja, hogy asszonyok.

Mintegy fél óra mulva kiérvén a sürüségből egy ritkás tölgyfa-erdőbe, „Ott vannak, nemde mondám“, kiálta vezetőnk, „most már csak elhiszitek?“ Mi arra tekintvén, csakugyan távolabb három egyént, két nagyobbat és egy kisebbet, pillantánk meg s közelebb lovaglánk hozzájuk. A két nagyobbik mintegy öt és fél lábnyi magas vala. Hajuk több apró ágakba fonva hátul lógott le, s vállaikat nagy kendőként összehajtott pokrócz, melly uj korában fehér lehete, de most az idő viharaitól egészen fekete szint mutata, egyéb testüket pedig szarvasbőr-nad-

rág fedé, melly a hasonló bőrből készült bocskorig ért le, hol azzal össze volt füzve. A nadrág varrása közt mintegy három hüvelyknyi széles bőr látszott, melly ki vala csipkézve és különbféle rajzokkal czifrázva. Midőn hozzájuk érénk, minden csodálkozás nélkül reánk nézének, de azonnal tovább folytaták utjukat, s képvonásaikban legkisebb változást sem veheténk észre. A harmadik egyén 9—10 éves gyermek lehete s néha néha reánk tekintgete, de ugy tetszett, mintha a mellette menők által dorgáltatnék csodálkozásaért. Vajjon a két nagyobb férfi-e vagy nő, meg nem különböztethettük. Széles arczuk kiálló arczcsonttal, melly, mint később tapasztalám, minden indiántörzsök tulajdona, kicsiny de fényes és igen tüzes fekete szemük, lapos és nagy liku orruk, kerek képük, arányos szájük s kevéssé nagy fülük vala, s abból, hogy arczukon szőr nem látszott, azt következtettük ugyan, hogy nők, de e tekintetben csalatkozhattunk volna, mert az indiánoknál valamint a nő-, ugy a férfinem is szakálltalan.

Egyenes testállásuk, csinos erős lábaik és karjaik széles kezekkel egészséges törzsök jelét mutaták. Az egyik halakat vitt kezében, a másik pedig kévébe kötött gyékényt. A velük menő figyermek, bocskorát kivéve, meztelen vala.

Vezetőnk lassan halada mellettünk s kis szünet után megszólitá őket, de nem mintha kérdést intézne hozzájuk, hanem inkább regélni látszott nekik. Nyelve igen durva s fülsértő volt. Végre uj társaink egyike hasonló nyelven felelt vezetőnknek, de

csak röviden s a nélkül, hogy minket csak egy pilnatra méltatna. Erre vezetőnk tudtunkra adá, hogy e tájon lakik három négy indián család, hogy, mint elöbb állitá, közülük egy férfi ma erre vadászott, ki mintegy 30 éves, s hogy ők nem régen jöttek e vidékre a jó halak és számos vadak kedveért, de törzsök-nemzetük a Tankora-tó partján van.

Mi igen kiváncsiak lettünk megérteni, vajjon milly jelekből tudhatta vezetőnk az indiánok közellétét s hogy a férfi 30 éves lehete, hogy társaink ketteje nő s egyike halat visz stb. Ostromolni kezdök tehát vezetőnket titka megfejtése iránt, ki is következőleg válaszolt:

„Én meg tudtam mondani, hogy egy ember ment erre, mert nyomát láttam a levelen. A levélnek öszszezuzatását ugyanis észrevevén, figyelmezni kezdék s tapasztalám, hogy minden lépésnyire össze van zuzva, ezt tehát nem fa leesése vagy kő gördülése okozhatta. Láttam továbbá az összezuzott levelen, hogy fiatal embernek és pedig sietve kellett arra mennie, különben nem volna a levél csak a nyom sarkánál és hegyénél összezuzva, mert az öreg ember lassan megy, tovább van lába a földön s nem hág olly erővel lába hegyével, sem olly erősen nem rug sarkával, ha uj lépést tesz. — Azt pedig, hogy valamit sebesen követett, onnét tudtam, mert szeme nem levén utján, azért botlott meg a keresztülfekvő fában s esett rajta át, mit épen a fa oldalánál látható nyom és a letépett moh eléggé mutatá. Ezen három személy itt létét könnyü volt tudnom,

mert két nagyobb és egy kisebb nyomot találtam; hogy nők voltak, azt a kifelé tartó nyomokból láttam, mert a férfiaké befelé tart, vagy legalább egyenes. Hogy nem üresen mentek, az itt ott megsértett galy, s hogy egyikük halat vitt, a nyom mellett talált halpikk tanusitá. Hogy mind a nők, mind a vadász, nem rég mentek erre, onnan gyanithatám, mivel az összezuzott levelek pora még ott hevert, mellyet ellenkező esetben a tegnapi szél bizonyosan elhordott volna; hogy végre a sürüségben, hol ti kinevettetek, láttam a három egyént, az is áll, mert én a bokrok tetejére vigyázván, azt mozogni láttam, s a mozgásból kivehettem, hogy legalább három személynek kell lenni, melly ezt okozta. Itt van egész titkom, mellyet én semmi erénynek sem tartok, s ha ti olly élénken figyelmeztetek volna mindenre, épen ugy tudnátok azt, mint én.“

Nem kevéssé bámultunk az egyszerü megfejtésen, s annyi bizonyos volt előttünk, hogy az előszámlált körülményekből egy fehér ember sem lett volna képes illy következményeket huzni, mert ahhoz különös ösztön s főkép gyakorlat is kell. „Hát vajjon minő lesz fogadtatásunk ezen uj társaink férjeinél?“ kérdők tovább, „mert azok, mint látszik, nem sokat törődnek velünk.“

„Abba“, felelt kalauzunk, „igen hibáztak, ha azt gondolák, hogy csodálni fogják önöket. A mi nemzetünknél nagy gyengeséget árul el a csodálkozás, azért figyelmeztetem önöket is, hogy lássanak bár

mit, azon igen ne bámuljanak, hanem vegyék úgy, mint már régen látott s megszokott tárgyat; különben elvesztenék e nemzet elött minden vendégi tiszteletet.“ Illyféle tanácsot többet is adott vezetönk, mit mi nagy figyelemmel jegyeztünk fel emlékeinkbe.

XIV.

Indián lak. — Fogadtatás. — Csónakok. — Önkénytelen fürdö. — Egy indián megajándékoztatik. — Indián ebéd. — Indián helység. — Látogatás a fönöknél. — A barátságpipa. — A nönem. — Medve- és szarvasvadászat. — Baleset. — Egyik uti társ eltünik.

Mintegy félórányi lovaglás után egy kis folyóhoz jövénk, hol az indián nök lefelé fordulának, s intvén vezetönknek, hogy öket kövesse, mi is arra igazitók lovainkat. A folyó nagyon kanyargott, s partján, melly sürü s magas erdövel vala fedve, egy uj, de eléggé tört ösvény vezete, mellyen rövid idö alatt egy fáktól tiszta s gyepes dombocskára értünk, hol indián wigwamot találtunk. Ezen wigwam fagalyakból s gömbölyüre vala épitve, és akkora lehete, mint nálunk egy közönséges juhászkunyhó. Tetejétöl földig héj boritá, mellyet vastag hársfákról fejtenek le az indiánok; egy illy fahéj nem ritkán olly nagy, mint egy tápéi gyékény. E kunyhó legfelebb 6 lábnyi magas volt, állani tehát csak közepén lehetett volna, hol azonban rendesen tüz ég. Kint a wigwam elött több pózna vala beásva, mellyekre nagyobb vadböröket szoktak aggatni, ezek

mellett pedig több oszlop a földbe leverve s ezeken keresztül gerendák és a gerendák fölibe mintegy rácsot képező vékonyabb, körül belől 2 hüvelyknyi átmérőjü rudak rakva, hova szinte a vadbőröket teritik és feszitik ki, hogy össze ne száradjanak. A bejárás előtt két indián férfi hason hevert, — melly fekvésmód legkedvesebb előttük — s mint gyanithatók, jövetelünkről már értesitve vala. Hogy ezen két egyed a férfinemhez tartozott, csak később tudtuk meg, mert öltözetre s arczra nézve semmiben sem különböztek az előtalált két nőtől. E két nő és a velük volt gyermek egy pár perczczel előttünk értek fel, s a nők szó nélkül mentek be a wigwamba. A két heverő férfi megérkeztünkkor nem kelt fel s alig üté fel fejét egy kevéssé, de minden csodálkozás nélkül. Vezetőnk néhány szót váltván velük, leszállt lováról s nekünk hasonlót tenni intvén, lovainkról mi is leugránk, lenyergelők azokat s utasitása szerint egy helyre raktuk minden poggyászunkat, melly mellett, mint mondá, őrködni fog, különben ellopják. Az indiánok még mindig fekve maradának, minket pedig kalauzunk a wigwamba vezete. Ennek közepén tüz ége, körüle apró karók valának leverve, a karók s oldalfalak közti tér pedig famohhal vala megrakva s fölibe medve-, bölény-, farkas-, róka- s egyéb vadbőrök teritve, mellyek, mint látszott, ágyul szolgáltak, mert rajtuk több gyermek hevere. A tüz melletti helyet egy hihetőleg a fehérektől cserélt kis vasfazék foglalá el, s egy pár kovás puska, néhány iv és nyil s egy kö-

ből faragott pipa vastag szárral egészité ki a butorzatot. Mindenütt igen nagy rondaság uralkodék ; az ágyban heverő gyermekek, ugy az utban talált nők is ujnyi szenynyel valának fedve. Ismét kimentünk a még most is heverő két indiánhoz; arczaik félig vörösre voltak festve, különbféle huzásokat és rajzokat mutatva. Hajuk szinte apróra vala befonva, a homlokon elül egyenesen elvágva, a hajhoz pedig vékony szarvasbőr-szijjal egy keskeny pléhtok kötve s ebbe néhány fáczán- és fogolytoll dugva, mintegy vitézség jeleül. Az idegennek e tollak szolgálnak ismertető-jelül a férfi- és nőnem közt, s az arczvonásokból csak huzamos köztükléte után tudhatja meg a nemkülönbséget, mivel a nők arcza szintolly széles és durva, mint a férfiaké.

Körültekintvén a szabadban, kedvesen lepe meg e tájnak soknemü szépsége. A folyó jobb partján szinte kis dombocskán két kunyhó állt, hasonló az előbbihez, száritó póznákkal és rácsokkal; előttük egy csoport gyermek ugrált. Keletfelé a nagy tó ragyogott, mellybe néhány száz lépésre az utmutatónkul szolgált kis folyó ömlék. Erre a két indián mellé telepedénk le, kikkel vezetőnk szakonként egy pár szót válta, mikre ők szinte gyéren feleltek. Mi jelek által tudtukra adók, hogy látogatásukra jövénk, s ők szinte jelek által válaszoltak, hogy szivesen látnak ; azon jeleket, mellyeket ők vagy mi nem érténk, kalauzunk magyarázta meg. Azután egy pár bicskával ajándékoztuk meg gazdáinkat, mellyeket tőlünk minden köszönet nélkül vettek át, s in-

kább adónak, mint ajándéknak tekintének. Midőn ebédünk készitéséhez fogtunk, ezt az indiánok nem akarák megengedni s értésünkre adák, hogy majd főznek az asszonyok. Hoszabb fekvés után felkele az egyik s puskáinkat nézegeté, de nem fogta fel, mikép használtatnak; mert mind hármunknak a New-Yorkban ujdon feltalált 8 lövetü fegyverünk vala. Én megmutatám neki a titkot és a fegyver használatát, mire ő nagy örömét jelenté ennek czélszerüségén, kérdve tolmácsunkat, vajjon fognak-e a Missisippihez ez évben cserekereskedők illy puskákat hozni, mivel egyet becserélni kiván, s hány hód-, medve- s vidrabőr kivántatik egy illy fegyverért. Vezetőnk válaszával megelégedni látszék s kijelenté, hogy nem fog addig nyugodni, mig annyi vadat nem lő, melly elég lesz illy puska megszerezhetésére.

Ezután átvezetének bennünket a folyón. Ezen hid helyett egy nagy fa volt keresztüldölve, mellyen kevéssel a tulpartig kényelmesen lehete ugyan haladni, de itt már csak az ingó galyakon kelle menni, s mi illy hidhoz nem szokott ügyetlenek, minden perczben a lebukástól tartottunk, mig indián vezetőink nevetve s nagy gyorsasággal futottak át. A doctor kis poggyászunknál maradt, mi pedig felmenénk a másik halmon lakó indiánokhoz, kik szinte a csodálkozás minden jele nélkül fogadának, de többen bajuszunkat kisérték, vajjon oda van-e ragasztva vagy természetes. Wigwamjuk belseje hasonló vala a fentebb leirtéhoz. Innét lementünk a tó part-

jához, hol néhány kis csónak vala kikötve. Leoldván egyet, bele ültem, de alig rugtam el a parttól, a csónak azonnal felbillent velem. Én minél elöbb talpra álltam, minthogy a tó szélén nem igen mély volt a viz, s ismét nagyobb figyelemmel próbáltam meg szerencsémet, de sikeretlenül, mert egy pár mozgást tevén az evezővel, tüstént a vizben találtam magamat, mig a parton álló indiánok s uti társaim nem kevéssé neveték hasztalan erőködéseimet. Végre számtalan felbukkanás után kisérletem annyira sikerült, hogy legalább a parthoz birtam vergődni, de nem evező, hanem kezeimmel hajtva a csónakot. Ezen indián csónakok még sokkal kisebbek, mint nálunk a sokaczoknál szokásban levő lélekvesztők. Egy csónakban csak egy személynek van helye s mozdulatlanul kell ülnie, különben a sulyegyent elveszti és vizbe bukik, de számos gyakorlat után végre megtanul az ember benne evezni; valahányszor az evezőt felemeli, mindannyiszor az ellenkező részre kell hajolnia, ha felbillenni nem akar. Uti társam is megpróbálá szerencséjét, de siker nélkül, mert ő is, mint én, számtalanszor felfordult. Erre az indiánok egyike, kiknek ügyetlenségünk nem kevés mulatságot szerzett, veté be magát, nyil sebességgel halada a csendes tó fényes hátán, s valóban bámulni lehete gyorsaságát, mert minden gőzhajóval versenyt futhatott volna. E kis tréfa után, melly jól keresztüláztatá mindkettőnk ruháját, visszaindulánk a tanyára. Én szerencsésen átjuték a galyakon, de az angol, bocskora még nedves levén, megcsu-

szott az ágon és fejjel lefelé az itt nem csekély mélységü vizbe bukkant. Csak várám feljöttét s nem tudám okát megfejteni, miért késik olly sokáig; de mig igy tünődém, addig az egyik indián nyilsebességgel a vizbe ugrott s lebukván néhány ölnyire a fától, ismét feljött uti társammal, ki mint látszék, már sok vizet nyelt s magán kivül volt. Én ápolására átmenék a fán s csodáltam, hogy mint ügyes buvár és uszó önerejéből a viz szinére nem jött. Az indiánok fejre állitván az angolt, nem leggyengébben verék hátát, mi által a lenyelt viztől megszabadulván, magához jött s vizben maradtának okát megfejté. Ruhája ugyanis a fának vizbe nyuló galyaiba akadván, ezek közül ki nem bontakozhaték, mig az indián segitségére nem jöve. Most vevém észre, hogy puskája, mellyel lebukott, sehol nincs, s épen kérdezni akarám, vajjon nem lehetne-e kihozni, midőn ugyanazon indián, ki társamat megmenté, néhány perczre a vizből lélekzetért felbukott s három négyszeri lebukás után a puskát csakugyan felhozá s azonnal társamnak átadá.

Az angol lord igen meg volt illetődve ezen indián nagylelküségén s kérdezé a tolmács által: mivel hálálhatja meg élte megmentését? Az indián elneveté magát és mondá, mikép ő nem gondolja, hogy tetteért hálát érdemelt, mert ezen tréfa öt nagyon mulatta. Az angol vezetőnkhöz fordula s kérdezé, ha tudna-e magának egy fegyvert szerezni az indiánoknál, minthogy ö azon nyolczlövetü puskát, mellyet a vezetőnek adott használatul az utra, ezen

indiánnak kivánná ajándékozni, mert látta, melly igen megtetszettek nekie fegyvereink, midön azokat elöbb olly figyelemmel vizsgálta.

A vezető nem ellenzette, mondván, hogy megszerzi ő az indián jó kovás fegyverét, mellyel ö eleget lőhet az egész uton. A lord átadá tehát a fegyvert az indiánnak s értesité a tolmács által, hogy valahányszor ezen fegyvert kezébe veszi, emlékezzék azon idegenre, kinek életét mentette meg.

Az indián zajos örömmel fogadá az ajándékot s mindenféle ugrások közt azonnal meg is próbálta. Kétszáz lépésnyire tudnillik egy levágott galyat tűzött ki s abba egy fehér gombát szurván, felfogá a puskát, rövid czélozás után elsüté s mindnyájunk bámulására azon kis gombát, melly alig lehete nagyobb egy tallérosnál, keresztüllövé olly fegyverrel, melly előtte egészen ismeretlen volt. Szerencsés próbája után teljes megelégedés és valódi öröm mutatkozék arczvonásain.

Visszatérvén szállásunkra, doctor társunknak elbeszéltük a történteket, ki nem kevéssé illetődött meg, de egyszersmind az indián nagylelküségét is csodálta.

Nem sokára az ebéd megkészült, mellyhez jó étvágyunk vala, minthogy reggeli óta semmit sem evénk, s már lehetett mintegy négy óra. Az ebéd, melly parázson sült halból minden só nélkül és egy kevéssé megpiritott szarvashusból álla, hasitott fadarabokon hozatott ki, belöle azonban, jóllehet éhesek valánk, jóizün nem ehettünk, mert az indiánnök,

kik főzték vagy inkább sütötték, olly rondák valának, hogy minden számba tett falat megdagadt, s alig birám lenyelni. Felszólitám tehát vezetőnket, adná tudtukra az indiánoknak, hogy mi magunk főzünk ebédet, mivel illy eledelhez, melly azonban igen jól van elkészitve, nem levén szokva, könnyen megbetegedhetnénk.

Kis bográcsunkat mindjárt elő is vettem, vadtyuk-, vadgalamb- és fogolyhust apritva belé, jóizü paprikást főzék, mellynél a paprikát épen nem kiméltem. Ebédünkhöz ülvén, meghivtuk gazdáinkat is, kik noha egy óranegyed előtt temérdek halat s szarvashust emésztének fel, mégis olly étvágygyal látának a bográcshoz, hogy iparkodnunk kellett az evéssel, különben éhen maradtunk volna. Azt vélém, hogy a paprika csipni fogja őket, s azt kellemetlennek találandják, de csalódám, mert épen a paprika volt az, mi nekik annyira megtetszett, hogy a mint bográcsunk kiürült, mindjárt jelek által tudtomra adták, főznék még egyszer, mit azonban azzal kivántam elháritani magamtól, hogy nincs több husom, e nélkül pedig nem lehet főzni. Mire az egyik tüstént felugrott és egy nagy darab szarvasczombot hozott, mellyet beapritván, azonnal meg is főztem.

Az indiánok ujonan neki ültek a bográcsnak s nőiknek darabonként adának a husból, mert ezek soha sem esznek férjeikkel, valamint a leánygyermekek sem. A nők felette jónak találák készitményemet s kértek a paprikából, — miután pedig tol-

mácsunk által a dolog megfejtetett elöttük, az egyik mindjárt tudta, hol lehet e füszert vadon találni.

Másnap nyugotnak folytattuk utunkat. Most gyakrabban találánk itt ott elszórva az elöbb leirtakhoz hasonló indián lakokat. Az indiánok mindenütt bámulás nélkül fogadtak, megkinálták ételeikkel, wigwamjukkal s nö- és leányaikkal, mi a Winebago-indiánoknál közdivat. Éjszakára rendesen indián családhoz szálltunk, mert itt legalább enyhelyet nyerénk esök és szelek ellen, mellyek nem ritkán gátlák utunk kellemét.

Néhány napi veszélyes és fárasztó utazás után, majd olly sürü fiatal erdökön, hol a ló elött két három ölre felnyuló különnemü fákat kézzel kelle kétfelé hajtanunk, majd nagy hegyeken és számtalan folyókon, majd egész napig tartó réteken és mocsárokon keresztülhaladva, minden akadályok daczára szerencsésen a törzsök lakhelyére, a tó partján, hol az indián fönök lakott, megérkeztünk. Már estveledék, midön egy ritka erdöböl kiérve, a hegytetöröl lábainknál gyönyörü sik tájat pillantánk meg, mellyet azonban laposnak nem nevezhetünk, mert itt ott dombocskák emelkedének minden irányban; 500—600 ölre egymástól a már elöbb látottakhoz hasonló indián lakok tüntek szembe, csakhogy sokkal nagyobbak, magasbak s nem gömbölyüek, hanem hoszasak valának, nagyságra nézve egy a Tankora-tó partján magas dombon álló wigwam által felülmülva. Ez elött a száritó póznák és rácsokon kivül három hosszu pózna emelkedék,

mellyekre különbféle szinü rongyok mint lobogók valának tüzve. Csendes pompában fekvék elöttünk a szép tér, a pázsiton itt ott meztelen gyermekcsoportok czikáztak, a lakok elött pedig félig meztelen férfiak ültek vagy hason hevertek. A wigwamok oldalain gyengén bekeritett kertek léteztek, melylyekben nagy vakandok-turásokhoz hasonló felhányt dombocskák kukoriczával és ugorkával valának beültetve, miből látszott, hogy ezen indiánoknak már van némi fogalmuk a vetésről. A nök különbléleképp valának elfoglalva: némellyek kobakokban vizet vittek, mások a kertben dolgoztak; az egész táj meglehetős elevenséget mutata. Midön leértünk, egy csoport gyermek futott elénk és bámulással fogadott. Később néhány férfira akadánk, kik kevéssé felemelvén fejüket, ismét elöbbi helyzetükbe tevék magokat, mintegy megbánva, hogy olly hasztalan okoztak fejüknek mozgást. — Vezetönk senkihez sem szólt, hanem egyenesen a magason fekvő nagyobb wigwamnak tarta, mellyet mint a fönök lakhelyét jelele ki. Számosb kunyhók elött haladván el, hol azonban meg nem szólittatánk s csak kevés figyelmet látszánk gerjeszteni, a fönök lakához érkezénk, hol mintegy tiz indián, ki fekve, ki ülve, apró köpipákból dohányozott. Leszállánk lovainkról, s vezetönk, mint látszék, a fönök után tudakozódék, ki is egy pár percz mulva kijöve s utána két izmos fiatal ember.

A fönök, egy izmos sugár termetü, zordon tekintetü férfiu, egy ölnyi magas lehete, — erős hosz-

szu karok-, vastag csontos lábak-, széles mell-, gömbölyü arcz- és nagy fejjel, mellyről sürü fekete haja apróra befonva csüngött, több sastollal ékesitve, miket a főnökökön kivül másnak viselni nem szabad. Átható fekete kis szeme élesen vala reánk függesztve; kiálló pofacsontjai, nagy szája, tágas orrlikai ezen izmos férfiunak kellemetlen tekintetet adának, mi az által is sokat veszte, hogy semmi szakál és szőr nem látszott a széles arczon, melly az idő és szenvedelmes életmód viharainak nyomát viselé. Öltözete egy skarlátszinü, vállán párduczbörként átvetett pokróczból állt; félig meztelen teste különbfélekép szinezve, s arczára párduczhoz hasonló állat, mellére medve s egyéb állatok valának festve; szeméremtestét egy darab szarvasbőr takará; térden felülig szarvasbörharisnya nyult, néhány vékony szarvasbör-szijjal a fentebbi takaróhoz fűzve; lábait pedig szinte szarvasbörből varrt bocskor fedé. Karjai meztelenek voltak s rajtuk különféle alakok tetovirozva.

Mig a főnök nagy figyelemmel vizsgált bennünket, két izmos fiatal férfi lábához ült, egyik márványból faragott nagy pipát, hosszu s mintegy két hüvelyknyi vastag szárral, másik egy baltát, ugynevezett tomahawkot, tarta kezében. Ezek valának a főnök őrei.

Vezetőnk a főnökhöz következő beszédet intéze, mellyet később angol nyelven mondott el előttünk:

Nagy főnök! Téged, ki 30 halálos ellenségedet megöléd és a gonosz szellemhez küldéd, hogy ott

siránkozzanak nyomorult halálukon ; ki 45 gonosz nemzettel, mindannyi háborus, hitvány, merész emberekkel, bajnokul megvivtál s tomahawkoddal legyözéd őket és diadalmad után vitézséged jeleül fejbőreiket lefejtéd ; kitől, mint a párducztól, minden nemzet retteg és fél ; ki a legnagyobb medvével szembe száll, megküzd s rajta diadalmat vesz ; ki a párduczot tomahawkjával megtámadja s meggyőzi ; kinek hatalmas csapásai a párducz agyvelejét esőként fecskendik szét, ki a bölényt dühödtté ingerli s azután vele megütközik, mindenkor győzedelmesen; — te, ki e vitéz tetteid által világszerte hires levél, felingerléd e távol vidéken lakó emberek vágyát, téged láthatni, minek tovább ellen nem állhatván, eltökélék magokat, meglátogatni a világszerte hires főnököt; eljöttek tehát messze, messze földről tul a nagy vizen, mellynek feneke nincs, mellynek hullámai a hatalmas szelek által tölgyfamagasságra hányatnak fel, mellyben akkora halak vannak, hogy ezen tó kicsiny volna számukra, tul — mondom — a nagy vizen, hol soha sem nyugszik le a nap, eljöttek városokon, folyókon, erdőkön keresztül hozzád, veled a barátságpipát szivni, egy bölénybőrről enni, egy tuhalakuhából inni, egy szarvast vadászni, egy medvét nyomozni és azt veled együtt meggyőzni; kivánják gyors lovadat szemlélni és annak nyilsebességét csodálni, s akarják nemzeted tánczát látni és bámulni. Téged s nemzetedet országukban megdicsérendenek ; ha pedig nem ugy viseled magad, mint nemzeteid szokásai vendég iránt kivánják, ak-

kor készek veled életre halálra küzdeni, s nemzeted és magad szégyenére fejed bőrét diadalmuk jeleül magokkal elvinni."

A főnök ezen hosszas beszédre, melly hangnyomat nélkül mondatott el, szinte olly lomhán következőket válaszolt:

„Hogy hiremet hallottátok, nem csodálom; hogy eljöttetek, szeretem, s azért velem fogtok egy barátságpipából dohányozni, egy bőrről enni, egy tuhalakuhából inni, egy szarvast vadászni; látni fogjátok lovamat futni hasonló sebességgel, mint ősz ember által hajitott tüzet; látni fogjátok nemzetem által a diadalmas kigyótánczot járni, s mindent, mit nemzetemnél egy vendégnek adni szokás, megnyertek. Ha pedig azzal visszaélni találnátok, akkor meg fogok veletek tomahawkommal életre halálra vivni, s meggyőzvén benneteket, mi kétségtelen, fejbőreiteket czimereim közé akasztom", fejezé be a wigwam előtt álló egyik oszlopra mutatva, hol számos fejbőr, szarvasbőr-szijra fűzve, lógott.

Ezután a főnök által wigwamja belsejébe vezettetének, melly elég tágas vala 15—20 ember elfogadására s egyébként a többi wigwamok belsejéhez hasonlita. Az ágyak sokaságáról itélve, számos családjának kellett lenni a főnöknek. Két puskán, néhány iven és nyilon, egy párduczbőr-öltözeten s néhány sastollon kivül egyéb e lakban nem létezett, csak a tüznél állt egypár rosz, mint látszék, repedt vasfazék, inkább mutatványkép, mint használat végett. Beléptünkkor néhány nő és leány gug-

golt a tüz körül, de tüstént felkeltek s a lak hátulsó részébe vonultak, hol ismét leguggoltak. A fönök átvevén az öt hiven követő öröktöl a barátságpipát a hódbőrből készült sallangos dohányzacskóval együtt, megtölté az öblös pipát, mig mi a tolmácsunk által adott jelre a tüz körül helyet foglaltunk, azaz, a földre, melly nem kevéssé piszkos volt, leültünk. A fönök is leguggolván, a két ör, mint két hiv eb, jobbról balról lábához feküdt. Helyzetük igen kinos lehete, mert a tüz meglehetősen égett, mellytöl alig valánk néhány arasznyira, holott különben is alig türhető meleg vala.

Most az egyik ör fönöke pipájára egy darab parázst tön, ki is néhányszor bodor füstöt ereszte a pipából, lerázá a parázst, egy nagyot szivott s az egész füstöt reám, mint hozzá legközelebb ülöre, olly erösen fuvá, hogy szemembe, orromba nyomult. Mindjárt köhögni kezdék, szemem könybe borult s már fel akarék kelni, midön tolmácsunk reám kiálta, vegyem el a pipát, szivjak egyet belöle s a füstöt fujjam a mellettem ülöre. Ez nagy kivánság volt ugyan, de meg kellett tennem, mert elöttem álltak a fejbőrök s a fönök szavai: „ha nem viseljük magunkat ugy, mint nemzete szokásai kivánják, életre halálra meg fog vivni velem, s fejbőrömet lefejteni.“ Ez, gondolám, mégis roszabb volna, mint a pipázás, s a pipát nem kevés félelemmel kivevén a fönök kezéből, olly keveset, mint csak lehete, szivék belöle s a füstöt mellettem ülö társamra bocsátám. Már honomban is elég erös dohányt szivtam, millyen a ka-

padohány is, de ez semmi az indiánok dohánynemüjéhez képest, mellyet kinikkiniknek hivnak s egy fanem gyökerének héjából készitenek. A csemetegyökér héját ugyanis lefosztják s napon megszáritva porrá törik és ugy szivják. Erejére nézve hasonló a paprikához s szine is olly verhenyeges sárga.

A barátságpipa kézből kézbe ment, mig ismét a főnökhöz került, ki mint előbb, egy nagyot szivott, s a füstöt reám bocsátván, a pipát kezembe adá a dohányzás folytatása végett. Én azt szinte tovább adám, mint előbb, de már alig valék képes ülve maradni, minthogy az egész wigwam forgott velem, s hideg veriték csorgott arczomról; annyit azonban még láthaték, hogy két társam nem kevésbbé szenved, mert a doctor igen gyenge pipás volt, s nem kis aggály fogott el, midőn őt életjel nélkül hátradőlni látám. Azonnal felugrám és segitségére akarék sietni, de csakhamar észrevevém, hogy magam is igen roszul vagyok s a vezetőre kiálték, vinné a doctort ki a szabadba, hova magam is tántorogva követém. A lord is utánam jöve, de inkább hömpörögve, mint lábán. Kiérvén, a tó szélére tántorgék s a vizbe vetém magamat. Ez által könnyülést s enyhet érezvén, ismét felmenék s tanácsomra társaim is, kik igen roszul valának, példámat követék. Én még gyermekkoromból tudván, hogy a pipátóli roszullét után biztosabban lehet dohányozni s nem félhetni, hogy ez ismét olly nagy mértékben ártson, bemenék a wigwamba, elfoglalám előbbi helyemet, s nyugton várva, mig a pipa hozzám került, jót sziv-

tam belőle s a füstöt erősen fuvám egy mellettem ülő indiánra. Ez által megnyerém a főnök irántami hajlandóságát, ki háromszor elég erősen vállamra üte s valamit monda nyelvén, mit azonban nem értettem, s mi egy másik indiánnal beszélő vezetőnk figyelmét is elkerülte. A pipa még két- vagy háromszor körülmenvén, a főnök felkelt és kiment a wigwam elébe, követve mindnyájunktól.

Most értésemre adá vezetőnk, hogy a főnöknek szánt ajándékot adnánk át, mit azonnal teljesiténk. Ezen ajándék állt egy bicskából, vörös posztóra felvarrt szánkacsörgőkből és egy kis pisztolyból, miket nyugodtan, mint neki járó adót, vett tőlünk át, de bár hogy iparkodék a nyert ajándékoni örömét titkolni, ezen öröm félreismerhetlenül mutatkozott arczvonásain. Nemzete szokása szerint a csörgőket vállán keresztül magára akasztá, a vörös bőrövet, mellyben a pisztol vala, derekához csatlá és a bicskát szinte az övbe tevé. Ezután megrázkódott s mind ő, mind a körülálló indiánok nagy tetszéssel hallgaták a csörgők egyszerü harmoniáját. Pisztolyát is megpróbálta, s egy pár golyót lövén ki belőle, jónak nyilatkoztatá. Figyelemmel vizsgáltam az indiánok arczait, ha nem tapasztalok-e irigységet vonásaikban, de semmi illyest nem vevék észre, sőt mind örülni látszék a főnök illy szép ajándékán.

Beállván az est, gazdánk egy üresen álló wigwamba vezettete bennünket, mellynek lakosai hihetőleg bővebb vadászat kedveért néhány hónapra máshová költöztek. Poggyászunkat már ott találtuk,

min nem kevéssé bámulék, minthogy a pipa kellemei közt egészen elfelejtők kis holminkat őrizni. E gondatlanságunkra mindjárt figyelmeztetém vezetőnket, ki azonban megnyugtatásunkra kijelenté, lennénk aggódás nélkül, mert hol a főnök lakik, s azon vendégnél, ki a főnök által fogadtatik el s a főnököt teljes megelégedésére ajándékozta meg, mint jelenleg történt, nem lehet félni, hogy csak egy gonb is ellopassék.

Wigwamunkban mintegy 8 — 9 nő és leány a tüz körül guggolt, többnyire pipázva, de nem olly hosszu és vastag száru pipából, hanem mindeniknek egy kis kőpipája volt, mellyből bodor füstfellegeket eresztgete. Ágyaink azon kényelemmel, mellyet vad indiánnő lehetségesnek tart, bölény-, medve-, párducz-, róka- s farkasbőrökből valának elkészitve. A tüz mellett egy kis parázson számunkra nagy darab medvehus pirult, mellyet a nők bejöttünkkor előnkbe tevének, néhány lépéssel hátrább állván meg, mert az indián nőnek valamint férjével, ugy más férfival sem szabad ennie, mivel e tiszteletre nem tartatik érdemesnek. Miután a husból egy keveset elemésztettünk, egy más ételt tevének elönkbe, kukoriczalisztből vagy inkább darából készültet, (a kukoricza csak két kő közt töretvén össze egy kevéssé), melly hasonló volt a pulykafiaknak nálunk adatni szokott keverékhez, mert a kukoriczadara nyersen vettetik lótejbe, s rövid ázás után az indiánok nagy nyalánkság gyanánt eszik ezt. Mi azonban nem

találván jónak ezen ételt, csak alig illettük meg, mire a nők által nagy étvágygyal emészteték fel.

A nők ruházata igen hasonlit a férfiak öltözetéhez, mint már felebb leirtam. Szeméremről semmit sem tudnak; férjeik vendégeiknek küldik nőiket s leányaikat, s nem ritkán egymással nőt cserélnek bizonyos időre, vagy szó nélkül is élnek e szabadsággal. Mint vezetőnk értesite, a főnök is mind három nőjét s öt leányát ide küldé, hogy vendégei közülük tetszésük szerint választhassanak. Miután a wigwamunkban jelen volt nőket apró tükrökkel, üveg-nyakgyöngyökkel stb. megajándékoztuk, nagy öröm jelével távoztak el.

Másnap korán reggel megjelent wigwamunk előtt a főnök, vadászatra hiván meg bennünket, melly meghivást nagy készséggel fogadtuk, s csakhamar elindulánk és pedig gyalog. A főnök gyorsan s ügyesen haladt elöre; hol mi nagy fáradsággal jutánk át, ott ő két kisérőjével, kik árnyékként követék őt s ha hosszabb idöre megállt, lábánál jobbról balról feküdtek le, minden idövesztés nélkül, villámsebességgel ment, és sürüségeken, mocsárokon, dült fákon stb. mint a szellő repült át, s végre megállván, mondá vezetönknek: „Itt fogunk medvéket vadászni; ezen idötájban rendesen ide szoktak jöni.“

Vezetőnk angolra forditá a főnök szavait, hozzá advári, ne távoznánk messzire a főnöktől, hogy láthassuk, mikép fogja vadászni a medvét. Mi tehát nem kis bajjal utána ügetének. Nem sokára a földre mutatva mondá, hogy medvenyomra akadt, és pe-

dig nagy s vén kanmedvéére; mi azonban, bár miként meresztettük szemeinket, a nyomnak semmi jelét nem láthattuk, s még kevésbbé foghattuk meg, mikép vala képes a főnök állitani, hogy az vén és kanmedve. De illy s még csodálatosb esetek az indiánok által későbbi utazásunkkor megfejtettek, mi azon meggyőződést szülte bennünk, hogy minden vad nemzet éles és megfejthetlen combinatióval bir s nem ritkán szag után indul, mint az eb.

Nem sokára, midőn egy dombocskára értünk, inte a főnök s puskáját egyik őrének átadván, helyette tomahawkját vevé kézbe, mire mind a két őr lefeküdt, annyira földhöz lapulva, hogy ámbár közel valánk, mégis nehéz vala őket látni.

Vezetőnk nekünk is inte, feküdnénk le s maga is lefeküdt, a főnök pedig magányosan nyilsebességgel haladt tovább. Midőn a völgy tulsó szélén álló bokorhoz ért, egy előbb már felkapott követ nagy erővel a bokor közepébe dobott és azzal sebes futásnak eredett. Egy pár percz mulva látánk egy nagy medvét kijöni tajtékzó mérgesen és a főnök után haladni, de ez macska-gyorsasággal egy nem messze álló tölgyfára mászott. A medve utána ment s a mint felért, az indián a legalsó ágra lépett s azon kifelé. A medve itt is utána eredt, de nagy vigyázattal; — a főnök néha néha megrázta lábával a galyat, mire a medve megijedten kapaszkodott belé s mindannyiszor megállt. Ennek többszöri ismétlése után az indián kifelé ment a galyon, meddig csak lehete; a medve látván, hogy az ág hajlani kezd,

megállt s mérgesen néze az indiánra, ki ingerlése által az állat dühét végtelenül nevelé. Végre a főnök lehajolván, megfogá a galy végét s leveté magát róla, mig a galy majd földig lehajlott vele ; akkor elbocsátá azt s talpra esett. Midőn a medve ellenségét földön látá, nagy vigyázattal visszafordult. A főnök emelt tomahawkkal a fa tövénél várá azt, s midőn karjával elérheté, olly sulyosan csapá tomahawkját a medve lapoczkájába, hogy az állat iszonyu orditással lerohant; most a főnök nyilsebesen mellé szökött, a medve másik lábával utána nyult, de ezt a vadász kikerülvén, tomahawkjával másik lapoczkáját is ketté vágta; mire a medve egészen lerogyván, amaz reáugrott s fejét ketté hasitá. Ezen fényes győzedelem után a főnök egyet füttyente, s eddig mozdulatlanul feküdt őrei felugrálván, gyorsan, mint szarvasok termettek a főnök mellett. Vezetőnk értésünkre adá, hogy most mi is elmehetünk a csatatérre, s beszélé, mikép a főnök első csapásra is ketté hasithatta volna a medve fejét, de bátorságát akará mutatni vendégeinek, hogy nem fél koczkázni egy medvével. A medve hátulsó lábaira állitva, nyolcz lábnál magasabb lehete s 4 mázsát nyomhata; szőre olly gyönyörü fekete vala, hogy szinte tükrödzött.

A főnök, diadalmával megelégedve, arczvonásainkban kémlelé, milly fokra emelé bámulatunkat, mit fel is talált, mert nem kevéssé csodáltuk merészségét, s örülénk, hogy e csatának tanui lehetének. Nem sokára elővevé a tőlünk nyert bicskát s

meggyőzött ellene fejtéséhez fogott őreivel, kik azonban csak a medve lábait tarták s az állatot forgaták, mint azt a szükség kivánná. A fejtés és bontás nagy gyorsasággal ment végbe, azután négy darabra vágatván a hus és minden darab egy lehajlott külön ág végére akasztatván, az ágak felbocsáttattak, s igy a hust semmi ragadó állat sem a fáról, sem a földről el nem érheté. A bőr kifeszittetett és szinte egy ágra akasztatott. Készen levén minden, hazafelé indulánk.

Utközben egy pár fáczánt és vadtyukot lőttünk. A nap már közel vala nyugtához, midőn haza érénk; s mivel a mult estve az indián nők által készitett étkekből nem igen eheténk, nagyon éhesek valánk; fáczán- s vadtyukhusból vacsorát késziténk; minthogy ez alkalommal senki sem gátolt, kedvünk szerint jól laktunk. Csak most juta eszünkbe a medve husa s bőre, megkérdezők tehát vezetőnket ez iránt, ki azt válaszolá, hogy a főnök női és leányai már kimentek, mind a hust, mind a bőrt hazahozandók. — A nők ugyanis, bár milly messze lő férjük vadat, azt haza hozni kötelesek, mert az indián illyennel soha sem vesződik s átalában méltóságán alulinak tartja a munkát vagy teherhordást s erre a nőnemet véli teremtve. Sok izben bámulánk utazásunk folyta alatt, hogy a nők mindenkor feltalálják a vadat, a férj csak a tájékot jeleli meg, melly nem ritkán 8—10 mérföldre fekszik, s a nők férjük nyomán elmennek, s feltalálván a martalékot, hátukon haza hurczolják. Egy egészséges indián nő gyakran

150—200 fontnyi terhet hoz egyszerre haza. Az indiánok, midön nöiket választják, igen figyelmeznek azok erös testalkatára.

Ez éjjel a nagy fáradság után jó izüt aludtunk, s már kelt a nap, midön a fönök ismét megjelent, szarvasvadászatra hiván meg bennünket, melly hajka által vala megtörténendö. Mi felugrálván, azonnal felkészültünk s utnak indulánk, miután mindenikünk egy jó darab fött hust tett vadásztáskájába.

A fönök sebesen ment elöttünk két örével. Most a Tankora-tó partján vezete utunk s középmagas hegyek környezék a tó partját. A mintegy 40 mérföldnyi hosszu és 30 mérföldnyi széles tó regényes táját kétszeres szépségben tünteté elö a vörösen felkelö nap; csendes vala az idö, minden nyugvék, csak itt ott repüle fel egy madárka, tollának gyönyörü szinpompájában ; mert alig képzelhetök az itteni madarak különbféle szinei és szépsége, de fájdalommal tölti el az utas kebelét, hogy azon regényes tájakon, hol annyi ezernyi ezer tündöklö szépségü madár honol, nem hallani madáréneket, s mintegy kihalva látszik erdeje s pázsitja és egész bájoló vidéke Éjszakamerikának.

Zaj nélkül haladánk, mig egy mély völgybe érénk, mellynek két oldalán meredek kösziklák majd egészen kopaszon emelkedének. Itt megálla a fönök, s jel által tudtunkra adá, hogy csendesen legyünk, azután megvizsgálá a helyet, s megfogván kezemet, egy bokor mellé egy nagy dölt fához állita. Vezetönk megsugá, hogy ha látom a szarvasokat jöni s

összecsödülni, feküdjem a fa alá (melly nem volt egészen a földre dőlve), különben a szarvasok meggázolnak. Miután a főnök többi társaimat is külön dölt fák és bokrok megé, de mind a völgy innensö részén — a völgy legfelebb 100 lépésnyi lehete — elhelyezé, egyet füttyente, mi néhány percz mulva viszonoztaték, s számtalan füttyöket lehete hallani, de nagy távolságban köröskörül. Néhány perczig néma csend lön, mire távolról hangzó leirhatlan orditás következék, s koronként egyegy lövés hallatszott; nem sokára itt ott futó szarvasok szabadulást keresve jelentek meg, s mihelyt egy lövésnyire jött hozzánk valamellyik, kimélet nélkül lelöttük. Én legközelebb valék a főnökhöz, s alkalmam volt látni, milly biztossággal czéloztak mind ő, mind őrei, kik tudtomra egyszer sem hibáztak. Az elejtett szarvasokat azonban csak lerogyni hagytuk, vagy ha sebesitve tovább haladtak, nem követtük, mert meg volt tiltva, rejtekhelyünket elhagynunk.

A zaj mindinkább növekedék és közelebb jöve; mintegy három óra mulva már egészen a völgy nyilásánál valának az orditó indiánok. Most száz meg száz szarvas szorult a völgybe, mindenünnen záporként hullának a nyilak és golyók a szegény ártatlan állatok közé, mellyek egyik félről a másikra szaladtak; nem ritkán egész csorda tört keresztül rejtekhelyünk felett, s a dölt fák ótalma nélkül minden bizonynyal összetiportattunk volna a böszült állatoktól, mellyek növekedő ijedelemmel minden irányban próbálák a menekvést, de annál nagyobb kárukra,

mert minden megfutamlás után egy egész charge adatott reájuk s ölé őket rakásra, miután már én régóta felhagytam a lövéssel, mert sajnálám tovább hasztalanul mészárlani a szegény állatokat. Most azon még egyedül szabad helynek, hol a völgy végén a tó kezdődék, tartván az egész csorda, s néhány bátorszivü szarvas mintegy 14 lábnyi meredek partról a tóba vetvén magát, az egész csorda utánuk iramlott, midőn a főnöknek egy harsogó füttyentésére mindenünnen indiánok ugrálának fel rejtekhelyeikből, min nem kevéssé bámultam, azt gondolván, hogy mi csak heten vagyunk, mert idejöttünkkor, bár ide s tova jártunk, egy lelket sem veheténk észre. A sürü lövöldözés különösnek tetszett, de azt hivém, hogy a hegy tetejéről történik, rejtekemből nem igen mervén felnézegetni, mert szüntelen nyilak és golyók fütyöltek el fejem felett. Felugorván a főnök, intésére követém őt, s mindenki nagy sietséggel futott azon helyre, hol a szarvasok a tóba ugráltak. Itt egy fenséges látvány lepe meg: egy csoport szarvas gyönyörü szarvaival, fejét büszkén tartva fel, uszott a tó közepe felé, jobbról balról meredek kősziklák közé rekesztve, s látván, hogy ott lehetetlen kimenekednie, tanácskozni s habozni látszának, merre kelljen venni utjukat, hogy a vadságra nézve hozzájuk hasonló indiánoktól megmenekedhessenek. Alig érének a tó széléhez az indiánok, tüstént szinte a vizbe ugráltak s ott rejtekben készen tartott csónakjaikba vetvén magokat, a szegény uszó vadakat követék. A főnök nekem is inte, hogy

ugorjam utána, mert számunkra is van csónak készen; de lelkem egészen el volt fájdalomtól fogva, igy üldöztetni látván ezen ártatlan gyönyörü állatokat. A parton maradtam tehát, honnan minden esetre jobban láthattam mindent, mintha magam is részt vettem volna az üldözésben.

A doctor azonban el vala ragadtatva e nagyszerü vadászat által s nagy sebességgel a többi indiánokkal vizbe ugrott, hol egy csónakot adtak neki. A csónakok csaknem egyszerre indulának meg, s a többivel ő is elsurrant, mert egy kevés gyakorlata volt már az evezésben, minthogy mind hárman gyakran tanulgatánk e csikalaku paripákon uszkálni. Utóléretvén a szarvasok, az indiánok nagy hévvel körülvették őket, mire amazok megfordulának, s fel levén bőszitve, egyenesen a csónakoknak rohantak s felforgatták azokat. Az indiánok kiugrálván a csónakokból, lebuktak, s midőn a csorda keresztüluszott rajtuk, ismét felüték fejüket, kiforditák a vizet csónakjaikból, s beléjük ugráltak, mert igen jól tudják a vizet taposni s magokat halként a vizből ki s egyenesen a csónakba vetni. Ez alkalommal a doctor is felfordittatván, lebukott s ez által a szarvasok hatalmas döféseit kikerülte ugyan, de midőn a vizet kelle csónakjából kiforditani, fenakadt s azt mindenféleképp, de siker nélkül próbálgatá.

Most vevém észre, hogy a lord nincs az üldözők közt; visszafelé nézék tehát, azt hivén, hogy ő is valamelly magasabb helyről nézi a vadászatot, de sehol sem látám. Sötét gondolat lepte meg lelkemet.

„Hátha“, mondám magamban, „kiváncsiságból felemelkedett rejtekéből s golyó vagy nyil találta ?“ — Haladék nélkül volt rejtekére szaladék vissza, hol őt a fához közel csakugyan fel is találám, egészen vérrel elboritva s fájdalmaktól és égető szomjuságtól kinozva. Baja iránti kérdésemre csak ennyit vala képes felelni: „Vizet, vizet! mert mindjárt meghalok.“ Én egy közellevő forrásból az ólomedénybe, mellyet mindig magammal hordoztam, vizet meriték s társamnak vivém, ki is lecsilapitván szomját, nagy könnyebbülést érze s elbeszélé kalandját.

„Midőn ide jöttem“, monda, „táskámat néhány lépésnyire a fától letevén, csak puskámat hozám magammal, gondolván, hogy elég lesz azon nyolcz lövet, melly benne van, mert illy nagyszerü vadászatról nem is álmodhatám. Miután a nyolcz töltést kilöttem, épen akkor jöttek legsürübben a szarvasok és számtalanszor átugráltak a fán, melly alatt feküdtem. A mint egyszer ismét keresztül s felfelé a hegynek futottak, azt hivém, hogy mig visszaszaladnak, elég időm lesz táskámat elhozni, hol többi töltéseim voltak; hogy pedig golyó vagy nyil ne érjen, hason akarék tovább csuszni, de alig voltam néhány lépésnyire, midőn egy nagy himszarvas, mellyet a bokor miatt előbb nem láthattam, észrevett, dühösen reám rohana s szarvával öklele, a nélkül, hogy magamat ellene védhetém. Azalatt az egész sereg visszajött, mind rajtam keresztültiprott, s fejem, arczom s egész testem annyira összegázoltatott, hogy majd eszméletemet vesztém el, s alig maradt annyi

erőm, rejtekemhe visszavonulni. Egyszerre eltüntek a szarvasok, s gondoltam, hogy alkalmasint a tóba ugráltak. Felkelni próbálék tehát, de sikeretlenül s kiáltásomat sem hallá senki; végre elhallgattam, segedelmet várva, de a szomjuság majd megölt. Mint érzem, csontom eltörve egy sincs, de igen meg van gázolva egész testem. Most már meghültek az inak s ez iszonyu fájdalmat okoz; fejem is egészen dagadt."

Nagy nehezen lábra állitván a beteget, lassan a forrás felé vezetém, hogy ott megmoshassam, mi, ugy hivém, enyhiteni fogja fájdalmát. Időközben beborult az ég, villámlott, nagy szél fujt s zápor kezde szakadni. A forráshoz érve, levevém a lord szarvasbőr öltönyét, s a jéghideg vizzel kezdém őt mosni, mire, hozzájárulván az eső is, nagy enyhülést érzett egész testében. Most ismét azon aggódtam, hogy a vadászok sokáig nem jönek, s már estveledék, midőn ismét a tó partjára siettem, hol néhány indián a parthoz huzogatta a szarvasokat, mellyeket a vadászok tomahawkjukkal vágtak le. A vizben csupán e fegyver használtatik, mellyet az indián több lépésnyire elhajit, igen ritkán hibázva el czélját; a tomahawk nyele végén egy szarvasbőrből hasitott szij van, mellynek másik végét kezében tartja s ha a baltát elhajitja magától, azon szijjal ismét visszarántja.

A szarvasokkal foglalkozók nem tartozának a vadászokhoz, hanem a hajtók seregéhez. Integeték nekiek, de nem érténck; visszatérék tehát a lord-

hoz tanácskozni, mit tevők legyünk. Mig együtt beszélgeténk, hallottuk a hegyről levonuló vadászokat, kik a tónál hagyott puskájukért jövének. Vezetőnknek tudtára adtuk az angol esetét s hogy haza menni nem bir. Mire ez néhány szót váltott a főnökkel, s ez tüstént rendelést tön a beteg elvitelére, én pedig doctor társunkat nem látván a tömeg közt, ennek holléte iránt kérdém a vezetőt, ki azt válaszolá, hogy őt régen itt lenni gondolá. Értesitém továbbá vezetőnket, miképen a doctort csónakjával felfordulni és abba kapaszkodni láttam ugyan, de nem véltem őt veszélyben, minthogy annyi indián vala körüle, és épen azon pillanatban juta eszembe angol társunk is.

A főnök kérdezősködött a doctor iránt a vadászoknál, kik közül néhányan szinte látták, midőn csónakja felfordult, de eszükbe sem juta, hogy bele ne birna ismét ugrani, mit minden indián gyermek képes megtenni. Azonnal a tóparthoz sietének tehát, de már sötétedett, s a vizen semmit sem látánk. Kérésemre a főnök több indiánokat küldött a tóra, a doctort keresni, kik azon válaszszal jöttek vissza, hogy sem a csónakot, sem a doctort nem találhatják. Csaknem bizonyosnak gondoltuk angol társammal, hogy a doctor vizbe halt, s én szemrehányásokat tevék magamnak, hogy őt veszélyben látám, s még is elhagyám; de az nyugtatá meg lelkemet, hogy állapotját nem tarthattam veszélyesnek, mert több csónak vala körüle, s szükség esetében jó uszó levén, ki is uszhatott volna a partra. Mig igy tünődém, két

izmos indián egy vesszőből rögtön font cserénynyel jelent meg, s bele fektetvén a beteget, olly tüneményes sebességgel mentek vele, hogy alig birtam őket követni.

Érzéseim nem valának legkellemesbek; egyik uti társam alkalmasint befejezte élte pályáját, a másik több hétre tehetetlen lön akár tovább, akár viszszautazni. Illy képletek kinzák lelkemet. Midőn felérénk a hegyre, hátra tekinték; a völgyben számtalan tüz égett. Ezek iránti kérdésemre azt felelé vezetőnk, hogy most a leejtett szarvasokat fejtik, s a tüzeket részint azért rakják, hogy lássanak, részint hogy a farkasok és rókák meg ne kezdjék a lött vadat.

Már késő volt, midőn wigwamunkba értünk, hol tüstént egy öreg indián nö jelent meg, társamat egészen meztelenre vetkezteté és egy zöldes zsirnemü szerrel minden sebét kimélet nélkül s erősen bedörzsölé. A lord fogcsikorgatva türte e kezelést, de hallgatott. Eltávozván a nő, alunni készülénk, de előre láttuk, hogy nem igen fogunk álomban részesülni: én uti társunk sorsa, az angol pedig sebei miatt; nem sokára azonban mélyen alunni hallám társamat, min annál inkább csodálkoztam, minthogy a sebláz beálltát féltem. Sok hánykódás után magam is elaluvám, sötét álmoktól kinozva: majd egy medvén száguldni láttam a doctort, majd vizben fuldokolni, s végre borzasztó arczvonásokkal elsülyedni. Nehéz álmomból nagy örömemre egy halk zaj ébreszte fel. Még sötét vala, de a fejlö hajnal világá-

nál a tegnapi vén nőre ismerék, ki a lord sebeit ujra megvizsgálván, bizonyos olajszerrel kené be. — Én azonnal felkelék s vezetőnkkel lóra ülvén, a doctor felkeresésére indulánk, mire már egészen megvirradt. Sebesen ügetve egy gyaloguton haladánk a tegnapi csatatérre, s midőn odaértünk, nagy volt meglepetésem, a doctort elevenen s egész épségben találnom; igen bágyadt volt ugyan, de járhatott s ép egy darab szarvashussal foglalatoskodék, mellyet nagy étvágygyal költe el.

„Tegnap“ igy kezdé esetét beszélni „felforditatván a szarvasok által csónakom, egy darabig uszkáltam körüle, a vizet ki is forditám, de beülni nem valék képes, mert mindjárt felbillent. Mig igy vesződém, a szarvasok más irányt vettek, az indiánok nagy tüzzel követék őket, s én észrevétlenül maradtam el; jobban s jobban erőködém csónakomba ülni, mi által erőmet annyira kimeritém, hogy végre képtelennek véltem magamat kiuszhatni a viz szélére. Már félni kezdék menekvésem végett; senkit sem láttam, kiabáltam, de senki nem hallott. Szerencsétlenségemre nagy szél támadt, s az eső is szakadni kezde. A tó habokat hányt, s a szél befelé kezdé hajtani a csónakot. Azt hivém, hogy vesznem kell, de annyi eszméletem volt még, hogy a csónakra fekünni határozám el magamat, mit még elég jókor meg is tevék, s most a szél egész erővel hajta vitorlás hajóként a tó közepe felé. Később a szél s az eső megszünt ugyan, de estveledni kezde, s mint gyanithatám, több mérföldre leheték a parttól.

Csakhamar az éj is beállt s elhagyott a remény, ez éjjel megszabadulhatnom. Az idő, szerencsémre, csendes és meleg volt, s az egész éjt a csónakon töltém, azaz, azon átkozott kis csónak felfordulva hasam alatt volt, s mindig attól kelle félnem, hogy ki ne csuszszék alólam. Boszuságom nevelésére még a sok apró hal is minduntalan vagy ujaimat vagy lábamat csipkedé. Végre nagy örömemre hajnallott, s alig viradt meg, már több indiánokat láték minden irányban evezni apró csónakjaikban. Ez egészen felviditá lelkemet, mert bizton remélhetém, hogy csakhamar reám akadnak, mi meg is történt. Két csónak nyilsebességgel jött felém, az indiánok vizbe ugráltak, felforditák csónakomat, s engem beültetvén, azt csónakjaik közé szoriták és egy szarvasbőrszijjal azokhoz köték, jelek által tudtomra adván, hogy csendesen üljek. Erre képzelhetlen gyorsasággal hasiták a habokat, koronként egy harsogó füttyet hallatván, melly hihetőleg jelül szolgált a többi indiánoknak, hogy reám akadtak.“

„Körülbelül egy negyedóra előtt ide érkeztünk s én éhség–, álomtalanság– és viztől igen bágyadtan érzém magam; az indiánok azonban gyaniták éhemet s ezen darab sültet hozák, melly igen jól esik. — Hát angol társunk hol van?“

„Angol társunk otthon fekszik sebeiben“, felelék s elbeszélém balesetét. A doctor sajnálkozott rajta s azt vélé, hogy ha felgyógyul, jobb lesz viszszatérnünk, mert már néhány igen sulyos kaland ére bennünket. „Arról tanácskozni még elég időnk lesz“,

válaszolék, „most nyugodja ki magát egy kevéssé hogy haza mehessünk.“

Mig társam pihent, én a különbféle indián csoportokat nézém, mellyek nagy hévvel fejtegeték a, tegnap lemészárlott szarvasokat. A nők megjelenének s megrakván lovukat és magokat, ugy hurczolák a gazdag zsákmányt minden irányban haza felé.

Miután a doctor kipihente magát, felültetém őt vezetőnk lovára s szállásunkra sietének. A lord nagy örömünkre már semmi fájdalmat nem érze s nem győzé elegendően magasztalni a vén indián nő isteni gyógyszerét.

Minden további vadászatot megköszönve, tudtára adtuk a főnöknek, hogy mihelyt társunk felkelhet és képes lesz utazni, tovább szándékozunk folytatni utunkat. A főnök sajnálkozék, hogy olly hamar elhagyjuk őt, és megigéré, hogy bár merre megyünk, elkisérend bennünket egy darabig.

XV.

A Sack- és Fox-indiánok. — Főnöki lak. — Kigyótáncz. — Összekelések. — Bölényvadászat. — Sós források. — Arcansas-folyó. — Indiánok jelleme. — A Rade-Jakate-indiánok. — Vad lovak.

A lord egészsége néhány nap mulva tökéletesen helyreállván, tanácskozni kezdénk, ha tovább menjünk s veszélyeztessük-e tovább életünket? Sok pro et contra után abban egyeztünk meg, hogy szégyen volna visszatérnünk, miután több indián nemzetek látogatására tökéltük el magunkat, s hirlapokban is előadatott, hogy mi a távol nyugotba utazandunk; mi pedig még csak az első és legközelebb levő indiánokat láttuk, kik nem is mondathatnak egész vadaknak, minthogy a fehérek némelly szokásait elfogadták, s félig meddig ruházatuk is van. Közakarattal határoztuk tehát el, hogy tovább megyünk, mert igazán felvéve, nem az indiánok vadsága okozá baleseteinket, hanem saját ügyetlenségünk.

Értesitvén a főnököt határozatunkról, mikép nyugotnak szándékozunk utunkat folytatni s a többi derék indián törzsököket meglátogatni, ujra igéré,

hogy elkisér bennünket. Más nap mind a férfiak-, mind a nőktől jelek által elbucsuzánk s a mint észrevehettük vonásaikból, mindnyájan sajnálkozni látszottak elutazásunkon. A lord azon vén nőt, ki őt olly remekül gyógyitá, többféle üveg-gyöngyökkel és egy aranygyürüvel ajándékozá meg, miken az nagy örömet mutata.

Igy válánk el e vad indiánoktól, s mondhatom, nem minden érzés nélkül, mert már hozzájuk szoktunk és jeleiket is érteni kezdtük. Ezen érzés azonban megvan minden utazóban, mert az utazó előbb szövetkezik azokkal és simul hozzájuk, kiket utjában talál, mint kikkel otthon lakik egy városban. Velünk is igy történt. Ámbár sem szokásaikat, sem nyelvüket nem értők, még is voltak közöttük némellyek, kik iránt barátságos vonzódást éreztünk, mint a főnök, ki csaknem mindig velünk volt, s ennek két őre. Igen kedvesen vettük tehát a főnök kiséretét, s felszedvén poggyászunkat, utnak indulánk számtalan gyermektől kisérve, a főnök és őrei s három vagy négy izmos indián társaságában.

Az indiánok gyalog mentek, de mind a mellett képesek voltak velünk haladni. Első éjjel egy indián családnál ütők fel tanyánkat, s az indiánok szivesen fogadának mind minket, mind főnöküket, de minden kitüntetés vagy szolgai alázat nélkül a főnök iránt, kinek háboru idején engedelmeskednek, meghivására megjelennek, de egyéb tisztelettel vagy személye iránti hódolattal nem viseltetnek, sem adót neki akár bőrökben, akár egyébben nem fizetnek.

Négy nap együtt utazván, melly idő alatt semmi nevezetes nem történt, a főnök elvált tőlünk s éjszaknak indult, mi pedig nyugotnak folytattuk utunkat. Nyolcz napi utazás után a Sack- és Fox-indiánok tartományát értük el, mert náluk is bizonyos hegyek és folyók mintegy határvonalul szolgálnak. Nem sokára lovagló indiánokra találánk, kik vadászatról tanyájukra látszának visszatérni. Az ifjabb, egy szálas izmos férfi, mintegy 30 éves vala, minden öltözet nélkül, vállán keresztül egy iv és tegez akasztva, s az ebből kilátszó nyilakat festett tollak ékesiték; bogár fekete haja vad fürtökben derekáig ére, mellyekhez különbféle szinü tollak valának erősitve; mindenféle szinekkel tetovirozott testén vadállatok látszának ábrázolva; arcza rézszinü, de vonásai szabályosabbak valának, mint az eddig látott indiánokéi; pofacsontjai nem álltak ki annyira, mint a Winebago-törzsöknél; szemei, széles képét tekintve, aránylagosak valának, s orra lapos ugyan nagy orrlikakkal, de nem kellemetlen alkatu; fülében vállig lecsüggő rézkarikákat viselt; tekintete vadságra, buszuállásra mutatott. Lova alig lehete 14 markos, mellyről hosszu lábai egész földig lógtak le.

A másik lovag éltesebb vala, s valamelly nyavalyában látszék sinlődni, mit halavány s bágyadt szine tanusita. Egyébiránt magas termetü, lapos arczvonásu és hátranyomott homloku vala, hajdan izmos és, mondhatni, szép ember lehetett.

Feléjük lovaglánk s vezetőnk megszólitá őket nyelvükön, melly, ugy tetszett, különböző vala né-

melly szavakban a Winebago-indiánokétól. A két lovag egy pillanatot vete reánk s röviden felelt vezetőnknek, ki hozzánk fordulva tudtunkra adá, hogy két napi utazás után minden bizonynyal a Sack- és Fox-indiánok fő lakhelyére, a Nissisene-tó partjára, érendünk, hol főnöküket is találandjuk. Vezetőnk tovább beszélvén velük, ők néha feleltek, s vezetőnk beszéde tetszeni látszék nekik, ki, mint később értesitteténk, a Winebagóknáli tartózkodásunkat beszélte el.

Vezetőnk javaslatára, miszerint jó leend ezen közel lakó két indiánhoz szállnunk, tovább ügeténk velük, s alkalmam vala a fiatalabbikat kedvem szerint megvizsgálni. Olly hatalmas erős ereket, izmos csontokat előbb nem láttam. Végre megérkezénk a tanya előtt; ezen tanya, mint már tapasztalásunk megtanitott, szinte ideiglenes vala, mit annak épitése s helyeztetése mutata.

A tanyához érkezvén, a két indián bement s néhány szót váltott a benlevőkkel; utánuk mi is bemenénk s belsejét a már leirt wigwamokéhoz hasonlónak találtuk. Bent három nő kötelet font bölénybőr-szijakból; mind a három egészen meztelen s termetük igen szabályos és izmos vala és szépeknek lehete őket mondani, kivált az egyiket. Mihelyt megpillantának, a kötélfonást félbehagyák s figyelmesen vizsgáltak bennünket tetőtől talpig, de minden bámulás vagy ijedés jelei nélkül. Hozzájuk közeliténk, megnéztük a köteleket s jelek által tudtukra adók, hogy tetszik munkájuk. Arczuk nem vala visszata-

szitó, s ha a nyájasság egy kis nyoma mutatkozott volna rajta, kellemesnek nevezhetném. Mind hárman termetre s arczvonásaikra hasonlitának egymáshoz, s mint később megtudtuk, testvérek valának, egyikük pedig nöje azon izmos férfinak, kivel az uton találkozánk. Mi mind a nőket, mind a férjt megajándékoztuk, ki, miután vezetőnk által szállással és étellel s nöjével és ennek testvéreivel megkinált, elhagyá wigwamját, egy kitüzött vadászatra menendő.

A környék igen kies vala, s bizonyos az, hogy bárhol találjon a vándor indián tanyákat, ezek mindenkor vagy folyók, vagy tavak partjain feltünően gyönyörü regényes tájékon épitvék.

Más nap utunk gyönyörü rónák és erdők közt vezete, mellyekben nem ritkán öt hat lábnyi átmérőjü fákat találánk. Ezen utunkban igen sok ólmot s rezet fedeztünk fel a hegyekben, melly darabokban a földszinen hevert. Az indiánok átalában ólmukat magok készitik, valamint rézből is különbféle czifraságokat, ugymint füllengőket, nem különben apró dobalaku hangszereket, mellyek körül csörgők függenek. Minden mérföld, mellyet áthaladánk, mindinkább elragadott, s bocsásson meg az olvasó, ha annyiszor fárasztom egy tárgy ismétlésével, de az emberi sziv sir a kebelben, ha azon tömérdek dusgazdag földet haszonvétlenül látja heverni.

Két és fél napi utazásunk után a kivánt helyen valánk, melly idő alatt számtalan indiánokra találtunk, kik szinte meztelenek voltak. Ezekről itélve,

a Sack- és Fox-törzsök sokkal erősb, mint a Winebago, s mind a férfiak, mind a nők szebbek amannál, de viseletük is vadabb, s mint látszék, sokkal büszkébb.

Harmad nap délfelé érkezénk a főnök lakához. E lak egy magasabb dombon álla, s a tágas wigwam póznára kitüzött rongy-lobogóival uralkodni látszék a többiek felett; egyébiránt mindenekben hasonlitott a már leirt indián lakokhoz. A börszáritókon legtöbb bölénybör volt kifeszitve. A dombról számtalan indián lakokat lehete látni, mellyek a völgyben és közellevő hegyoldalban emelkedének. A főnök kint állott laka előtt; mintegy 50 éves lehete, termete magas és izmos vala s oroszlányerő néze ki inaiból; egészen meztelen kezében tomahawk, s feje nagy sastollakkal volt ékesitve; széles arczán három nagy sebhely mutatkozott, füleiben több apróbb függökkel két nagy füllengő csörömpölt, melly egy kávés fiindzsa aljnyi nagyságu lehete; tetovirozott testén különbféle ragadozó állatok látszának és erős inait még inkább emelék ; körüle mintegy örsereg több zord tekintetü fiatal indián állott.

Vezetőnk csaknem azon szavakat intézé a főnökhöz , mellyeket a Winebago-főnök előtt monda el, s a főnök válasza is hasonlita amazéhoz.

A viszonos üdvözlések után a főnököt pisztolylyal, bicskával s vörös posztóra varrt csörgőkkel ajándékoztuk meg, ki megelégedten fogadá adományunkat. A barátságpipa ez alkalommal nem volt

olly káros hatásu reánk, mert már egy kevéssé megszoktuk.

A Sack- és Fox-indián törzsök egyike a legizmosabb-, erösebb- és vitézebbeknek, de egyszersmind legvadabb és legvakmeröbb is. Ök tartják magokat leghatalmasb nemzetségnek, s azt mondják, miként, hacsak akarnák, az egész világot képesek volnának meghóditani. Minden férfi hátas lóval bir, mi a csatában elleneik felett, kiknek kevés lovaik vannak, nagy elsöbbséget ad nekik. A harczban elszántak, dühösek s foglyaik iránt irgalmatlan kegyetlenek. Megbántatásukat el nem felejtik s mind addig lesekednek, mig ellenüket ki nem végzik és fejbörét le nem fejthetik. Békeségben ritkán élnek, s gyakran a csendes tenger melléki orosz birodalomban lakó nemzetek üldözésére mennek ki. Minden mozdulataik ügyességet mutatnak s lovaikat igen meg tudják szeliditeni és rendes fordulatokra tanitani. Csak kevés puskájuk van, de nagy tökélyre vivék a lövést, nyilaikkal pedig másfél hüvelyknyi deszkát keresztülütni képesek. Nem ritkán versenyt nyilaznak harmincz, negyven lépésröl egy másfél hüvelyknyi vastagságu füzfagalyra, mellyet a nyillal másod- vagy harmadszorra mindenkor keresztülhasitnak. Ezen nyilasok az apróbb zuhatagoknál is, hol a halak felfelé ugrálva, magokat egy perczre a vizböl kivetik, az illy halakat majd mindannyiszor keresztülfurják nyilaikkal, söt kacsát stb. reptében sokszor elejtenek. A gyermekek már öt éves korukban nyilazni tanittatnak s apjukat vadászatra kisérik.

Ezen indiánok testállása szembetünőleg egyenes, mert mihelyt megszületik a gyermek, szarvasbőr-szijakkal egy deszkára kötöztetik, mellyen egy éves koráig marad. A nőnem termete sokkal szebb, mint a Winebago-indiánoknál, s arczvonásaik is kellemesebbek; a tisztaságra jobban ügyelnek, de ezeknél is divatoz azon undok szokás, hogy gyermekeik fejéről a tetüt megeszik. Itt is minden terhet a nök viselnek, ők termesztik a kukoriczát s kapálják földét, mi igen terhes, mert a vaskapa vagy ásó felette ritka s ezek helyett kökapákat használnak. Ha férjeik háboruba vagy távolabb vadászatra mennek, az egész butort nőik viszik utánuk, mihez nem ritkán két gyermek járul, kiket szinte hurczolniok kell, mig a férj nagy kényelmesen sétál elül tomahawkjával s nyilaival. Sokszor az anyák megölik leánygyermekeiket, hogy anyjuk sanyaru sorsát elkerüljék.

Ezen indiánok vendégeiket szivesen fogadják s megkinálják nőikkel és leányaikkal, kik minden vonakodás nélkül követik férjük s atyjuk parancsát. A férj nem sokat beszél nöjével; ha visszatér hosszas vadászatról, ezt mondja nöjének: „haza jöttem“; mire a nö igy válaszol: „jól tetted“. Ezzel vége a beszélgetésnek. A nö elébe teszi a hust vagy vizben áztatott kukoriczalisztet, s állva nézi, mikép emészti férje eledelét. Ezután a férj kimegy a wigwam elébe, hová szomszédjai is eljőnek, s hasra feküvén, elbeszéli vadászatát s milly szerencsével jutalmazá meg a jó szellem stb. Sokszor az indián két három

hétig elmarad tanyájától. Az indián majomilag szereti gyermekeit és soha sem bünteti őket, nőjét sem veri, de ha meg nem elégszik vele, megvetéssel bünteti.

A főnök igen barátságosan fogada bennünket, s a körüle levőknek megparancsolá, miszerint semmi vendégszereteti szokást fogadásunknál el ne mulaszszanak. Ezen főnök, mint látszék, nagyobb hatalommal birt népe felett, mint a Winebago-főnök, mi onnét eredhete, mivel vakmerő s elszánt vala a csatákban, még eddig senki által meg nem győzetett s népe közszeretettel s félelemmel ragaszkodván hozzá, mindenki vakon engedelmeskedék parancsinak. Kiszivás a barátságpipát, egy üresen álló wigwamba vezettete bennünket, hová nőit s leányait szolgálatunkra elküldé, kiket s különösen a főnök két leányát, valóban szépeknek találtunk s szinte ajándékokkal láttunk el, mellyeket nagy örömmel fogadták. Szemérem köztük épen nem létezik. — Azután e nők különbféle hussal kinálták meg bennünket, melly egy kevéssé megpiritva, de különben egészen nyers vala; a hus mellé kenyér helyett szárazra sütött apró halat evénk.

A következő napot pihenéssel és az indiánok wigwamjainak megtekintésével töltöttük. Ugyanazon nap az indiánok lovaikat is gyakorlák, tomahawkjokat minden irányban hajigálva; legsebesebb nyargaltukban fel- s leugráltak lovaikról, fadarabokat futva hajigáltak egymásnak s azokat a leve-

gőben elkapdosták. Estve felé a kigyótánczot járák, melly kedves mulatságuk.

Van egy kerek réztáblájuk, mellyen sok apró csörgő függ. Ezen réztáblát a főnök, vagy ha ez részt nem vesz a tánczban, más valaki kezébe fogja; minden tánczoló egy bőrt köt derekához, mellybe mellette álló társa fogózik, majd olly formán, mint nálunk a rácz kólénál, csak hogy ez nem kerékben, hanem sorban megy. Most a vezető csörgetni kezdi a réztáblát, mi a zajt neveli; a tánczolók lábaikkal először lassan dobognak, azután jobban jobban jobban, mig a zaj mindig nagyobbodik; a csörgőt verő tánczos vezeti az utána tomboló tömeget mindenféle figurákban; hol lehajolva, hol félgörbülve megy, hol lefekve csuszik előre, a többi mind utánozza mozdulatit; néha összebonyolódik az egész sor s ismét kibontakozik, mindenféle hajlongások s a szabadon levő egyik kéz- és arcznak különnemü jártatása közt; végre a moraj legmagasb fokar hág, s kiállhatlan orditássá válik, melly több mérföldre hallható, s az egész föld reng dobogásuk alatt, mert néha 3—400 ember veszen részt e tánczban. Vannak ezenkivül csatatánczaik, hasonlók a kigyótánczhoz, de más mozdulatokkal, mellyek gyakran annyira felbőszitik őket, hogy ingerültségükben neki mennek a fáknak és kőszikláknak s azokat vad dühhel lerombolják. Illy tánczok után mindnyájan a földre vágják magokat, hosszabb ideig szótalanul pihenve ki fáradságukat. A nőnem sem ezen tánczokban, sem más mulatságokban nem részesül, s nem emlé-

kezem, hogy láttam bármilly társasági mulatságos összejöttüket.

Ha a fiatal ember el akar venni egy neki tetsző leányt, wigwamjába megy, fasipján, melly furulyához hasonló, több napig furolyáz s azalatt nem eszik s nem iszik. Ha ezt anyja vagy, ha ez sincs, valamelly barátnője látja, megkérdi, vajjon kiért küldi ezen hagokat; mire a férfi megnevezi kedveltét. A nő elmegy a leány anyjához vagy, ha ez nincs, ennek közel rokonához, előadja az üzenetet, s ha a férfi tetszik a leánynak, ez feketére festi magát s a wigwam közepére ül, hol mindaddig ülve marad, mig a férfi érte nem jő; a szomoru furolyás pedig kedvező hirt vevén, sipját tüzbe veti s a leányhoz indul, kit a leány közel rokonai, apja, anyja s testvérei, mert az indián ezentul rokonságot nem ismer, elvárnak. — A vőlegényt hölgye a tüzhelynél ülve fogadja, s ennek leányrokoni egyegy fagalylyal ajándékozván meg mind a vőlegényt, mind a menyasszonyt, ezek a galyat elégetik, mondván, hogy akkor válnak el egymástól, mikor ezen galy ismét levelet hajtand. Erre a férj nőjét uj lakába vezeti. A többnőség nincs ugyan tiltva, de még is ritka indiánnak van két vagy három felesége, s az illyennek már igen jó és szerencsés vadásznak kell lennie, mert élelmüket csupán a vadászat és halászat adja. Ha több nője van is egy férjnek, köztük soha legkisebb viszongás sem támad.

A Sack- és Fox-nemzetség képes volt mintegy 10 év előtt 10—20,000 fegyverest kiállitani, holott

most alig szedhet össze 5—6000et, annyira megfogytak részint a magok közti háboruk, részint azon egészségtelen clima által, mellyben néhány év előtt a Criktrahakohia-indiánok ellen harczoltak, kiket jobbadán lemészárlának ugyan, de magok is sárga és epelázban ezrenként elhullának, s mivel háboruba családostul szoktak menni, nem csak férfiak, hanem nők és gyermekek is áldozati lettek e nyavalyáknak. Ezen háborura nagy keservvel emlékeznek és azt mondják, hogy a gonosz szellem, melly a Criktrahakohiak pártfogója, mindig velük volt, holott az ő szellemük az egészségtelen levegőben megbetegedvén, e miatt őket nem segithette. E két szellemet hiszik ezen indiánok, de sem az egyiket, sem a másikat nem imádják vagy tisztelik.

Néhány napot szokásaik s életmodjuk vizsgálásával töltének, főkép pedig lovaikon gyakoroltuk magunkat, mivel a nagyszerü bölényvadászatra készülénk, mellynek már olly régen örültem. A lovak olly gyakorlottak valának, hogy nekünk mozgásaikra nem kelle ügyelnünk, hanem csak lebukástól őrizkednünk, s az indiánok nagy készséggel mutogaták, mikép bánjunk lovaikkal. Elég gyakorlottságot szerezvén a lovaglásban, egy derült reggel mintegy 200 indián kiséretében bölényvadászatra indulánk a Red-folyóhoz, mellynek közelében, mint mondák, ezen állatok tartózkodni szoktak. Mi a főnök leggyakorlottabb ménein lovaglánk. Az indiánok akár nagyobb, akár kisebb számmal utaznak, mindenkor egyenként mennek, s ez által az első menetre ösvényt

törnek, melly azután sürübb járás után számos évig fenmarad; azon tartományokban tehát, hol az indiánok laknak, bizvást mehet a vándor illy ösvényeken, mert ezek mindenkor indián tanyához vezetnek. Mi is illy uton menénk : a főnök elül, mi utána, s hátra tekintvén, különösnek tetszett a hosszu lovagsor, melly ennyi, apró lovakon ülő meztelen izmos férfiakból állott. E nap delet nem tarťánk, hanem ozsonnáig foĺyvást ménénk; ekkor az indiánok lovaikról leugrálván, azokat futni hagyák, magok pedig részint vadászni, részint halászni elszéledtek.

Mi is példájukat követve mind hárman egy ritka erdőbe mentünk s mintegy 200 lépésre maradtunk egymástól egy vonalban, hogy a felbukó vadat egymásnak hajthassuk. Még nem messze valánk, midőn a doctor megállt s fegyverét kiejté kezéből, egész testén reszketve s szemeit meredten egy fára függesztve. Felé sieték, s a mint közelebb értem, fütyölni hallám őt; kutyám, melly azalatt odaszaladt, szinte hirtelen megálla s mintegy legyökerezve látszék. Gyanitám a doctor remegésének okát; figyelemmel nézék a fára, mellyre szemei függesztve valának, s egy párduczot pillanték meg ágai között. Mi tevő legyek, gondolám magamban; ha nem lövök, társamat minden bizonynyal széttépi, mert a párducz minden perczben leugorhatik, mi a doctor legkisebb mozdulatára meg is történt volna; ha elhibázom, akkor mindkettőnk veszte bizonyos. Nem volt időm gondolkozni, czélba vevém a vadállatot, szerencsésen fejbe lövém, s a puska durranására a fárol le-

gördült. A doctor ijedtében néhány lépést hátra ugrott s elesett. Oda sieték, ha tán még egy lövésre volna szükség, de a párducz néhány percznyi rugdalás után páráját kiadá. Mi szerencsét kivánánk egymásnak, s midőn nyugottabb lön a doctor, okát kérdém fütyölésének, miről ő azonban mitsem tudott, s mint látszék, e hangokat tudtán kivül félelem csikará ki. Én a párducz bőrét lefejtém s társaim segitségével tanyánkra vivém. Az angol egy vad pulykát lött, mellyet vacsorára késziténk el.

Korán reggel mindenfelől harsogó füttyöket hallánk, mik által az indiánok lovaikat szokták összehivni. Elindulván, délnek tartánk s egy magas hegy ormára érvén, gyönyörü látvány lepé meg szemeinket. Több százezer holdnyi róna feküdt előttünk, itt ott hófoltokkal. Nem csekély vala bámulásunk e meleg tartományban most havat találni; de a főnök eloszlatá tévedésünket, értésünkre adván, hogy a mit látunk, nem hó, hanem só. A sós forrásokból felbuzgó viz tudnillik elönti a róna mélyebben fekvő részeit; a viz kipárologván a nap hevében, csak a só marad fen, melly hó fehérségü s néhol több lábnyira fekszik. Közel ide tartózkodnak a bölények s a só kedveért gyakran eljönek e tájra. Ezen völgy mély benyomást tön reánk. Helyenként a hófehér sófoltok közt fü s apró zöld csemeték kellemesen játszának a fehér szinhez; a forrásokhoz közellevő bokrokat egészen só boritá, s a galyaikra jegedett sókövecskék gyémántként ragyogának a napfényben. Tapasztalásból tudja az olvasó, milly gyönyörü télen

napos időben a zuzmarás fa, s képzelheti, mennyivel elragadóbb vala itt e látvány, hol hófehér foltok váltakozának a hullámzó pázsittal. — E táj megpillantására lovaink is nyeriteni kezdének, miből gyanitók, hogy ez nem ismeretlen előttük. Midőn a völgybe értünk, az indiánok lovaikat elbocsáták, mellyek tüstént a sót kezdék nyalni. Mi azalatt a közellevő forrásokat tekintettük meg, mellyek nagy számmal léteznek itt minden irányban. Nagyságuk 2—3 négyszög lábnyi s vizük olly tömérdek sós, hogy azt inni nem lehet. A felbuzgó viz magának mosott kis csatornában néhány lépésre elfoly, azután 50 — 60 négyszögölnyire elterjed, kipárolog és sót hagy hátra, melly mind fehérségre, mind finomságra hasonló a hóhoz. Ha illy völgyecske megtelt sóval, a forrás ismét uj csatornát mos magának s igy távolabbra fut; innen van, hogy a magasabb dombocskák gyönyörü zöld pázsittal s apró csemetékkel ékesitvék, mig a laposok temérdek sóval ellepvék. Ezen sót csak fel kellene szedni, s elvitele igen könnyü volna, minthogy a hajózható Red-folyó közel van. Később hallottam St. Luisban, hogy egy társaság készül alakulni ezen só kivitelére, de mivel jelenleg Syracusból, New-York-statusból, igen olcsón kapják a sót, annyival kevésbbé sietnek vele, minthogy az indiánok ez iránti engedelmét kellene előbb a középponti kormány által kieszközölni.

Következő reggel az indiánok különféle irányban széledtek el; minket a főnök magával vive, s utunk a folyó partján vezete. Egy hegyre érvén,

gyönyörü prairie terjedt lábainknál, mellyen nem kis meglepetésünkre néhány ezer bölényt látánk csendesen legelni. A fönök vezetönk által tudtunkra adá, miszerint jobb lesz itt maradnunk s innen néznünk, mikép fogja ő egy két segéddel megtámadni a bölényt, hogy megtanulhassuk ezen állatot vadászni. Tanácsát örömest elfogadtuk, mert egyikünknek sem látszott nagy kedve e vadállatok megtámadására.

Mi tehát a hegyen maradván, a fönök s vezetönk a többi indiánokkal lenyargaltak, s mindenik külön irányban ügete; a fönök egyenesen egy a csordától kevéssé távolabb legelö bölénynek tartva mintegy 200 lépésre közeledék hozzá; a bölény koronként felüté fejét, a felé jövö lovagra néze s ismét tovább legelt. Midön a vadász mintegy 100 lépésre volt, sebesen kezde vágtatni az öt most figyelmesen nézö vad felé, tizenöt lépésre érvén, reá lött, s mint látszék, megsebesité. A fegyverdurranásra tüstént megfordult a ló és ellenkezö irányban egész erejéböl vágtatott, a megsebesitett bölény pedig utána. A lovag koronként hátra tekintve fegyverét gyorsan megtölté, s látván, hegy a böszült állat közelit, egyet füttyente, mire lova tekervényesen kezde szaguldani, mint a nyul az agár elött. Ez által kétszer háromszor megforditá a bölényt, melly nagy testével képtelen vala az ügyes kis lovat követni; igy csalogatá egy ideig a gyakorlott vadász üzöbe vett martalékát, midön egyszerre lovát bal térdével oldalba nyomván, ez hirtelen megfordult s megállott.

A bölény nem levén képes olly hirtelen megállani, midőn a főnök elött néhány lépésnyire elsurrant, ez fültövön czélba vevé s földre terité, azután pedig lováról hirtelen leugorván, fejét tomahawkjával ketté hasitá. Mind ez a többi közel legelő bölényekre nem igen látszott hatni, mert a legközelebbek egy kevéssé megfutamodtak ugyan, de csakhamar ismét nyugodtan legelének. Az elejtett állat bőrét a főnök lefejté, azután egy másik bölényt tüzvén ki martalékul, ezt hasonló módon győzte meg.

A hegyről messzire lehete látni, s tisztán kivehettük a többi vadász-indiánokat, elszórva a terjedt prairien; darabig néztük e valódi vadász-éldeletet, azután neki bátorodván, mi is lementünk szerencsét próbálni, és még az nap nagy örömünkre néhány bölényt lőttünk is. Délutáni négy óra tájban a főnök visszavonulási füttyét hallatá, mire visszatértünk a hegyre s onnan mult éji tanyánkra, hol már számos nőket találánk, kik a zsákmány hazahordása végett követék férjeiket. Azon éjjel majd szünet nélkül bőgni hallottuk a bölényeket leöldösött társaik felett.

Másnap reggel alig vártuk a vadászat kezdetét, neki bátorodva a tegnapi jó siker által; de a bölények éjjel jó távolra vonultak vissza, s csak reggeli tájban tüntek ismét szemünkbe. Ezen állatok sohasem tartózkodnak erdőkben, hanem kizárólag sik gyepeken, mellyek nem ingoványosak, mert ha lesüppednek, ki nem birnak vergődni a sárból, minthogy egy vén bika nem ritkán 14 mázsánál többet nyom. Lóhátoni vadásztatásuk tehát czélirányos és

biztos. Az indiánok következőkép is szokták a bölényeket vadászni. A legelő állatokat ugyanis körülvevén, nagy lármával a hegyeknek szoritják olly helyen, hol a tulsó részen néhány száz lábnyi meredek mélység van. Ezen hely szabadon marad; az üzőbe vett állatok megriadtan neki szaladnak, leugrálnak s összezuzva hullnak a mélységbe. Ezen vadászatok azonban csak őszszel tartatnak, midőn a bőrök legjobbak mind használat-, mind eladásra.

Mi csaknem egy hétig folytattuk e mulatságos vadászatot; jó kedvünkről itélve, egyikünk sem sajnálá idejöttét, s minden szenvedett sanyarok el valának felejtve. Én részemről, mint szenvedelmes vadász, éltem fogytáig örömmel emlékezendem vissza e vadászatra. Ezen vadászatot egyébiránt legkevésbbé sem lehet hasonlitani a vadkan-vadászathoz, melly maga nemében igen szép s az europai vadászatok közt első rangot érdemel.

Az indián nők lovakon és hátukon hordták a hust és bőröket a folyóhoz, hol számtalan csónakra rakták, mellyeken egy darabig felfelé vitték a vizen, innen pedig egy kisebb folyóba, melly a Nississinetóból ered, s a tón egész lakukhoz, hol a hust felrakták rácsaikra s kevéssé megfüstölték; a bőröket pedig megtörték, mint nálunk a paraszt szücsöknél szokás, azután a wigwamokba tevék.

Visszatértünk után még néhány napig szives gazdáinknál maradtunk, kik minden kitelhető jeleit adák irántunki szeretetüknek. A főnök több izben megkért, maradnánk köztük, igérvén, hogy házakat s

annyi nőt adandnak, a hányat eltarthatunk, és örökké szeretendnek bennünket; de mi e szives ajánlatot azzal háritók el, hogy a többi nemzeteket is meg akarjuk ismerni, tudtukra adván, mikép, ha ezeket bejártuk s haza nem kell mennünk saját nemzetünkhöz, kétségkivül hozzájuk fogunk jőni, velük élni, őket némelly hadi cselekre megtanitani stb. Ezzel elbucsuzánk, miután a főnököt megkértük, kisértetne el bennünket az Arcansas-folyóig, honnan lovainkat visszaküldendjük.

A főnök személyesen akarván elkisérni bennünket, az ő s néhány embereinek társaságában más nap korán reggel elindulánk, s utunk a Nisissine-tó partján vezete. E tó mintegy 40 mérföldnyi széles és 70 mérföldnyi hosszu. Két napi lovaglás után megkerülvén ezt, tulsó felén szép gyepes tájakra akadtunk, mellyeken számtalan bölény legelt háboritlanul, s negyed napra az Arcansas-folyóhoz értünk, melly magasan a Rocky-hegyekben ered, és délnek foly s 60 mérföldre New-Orleans felett a Mississippibe szakad.

E folyó választja el Texast az egyesült statusoktól, határuk azonban még mindig villongás alatt van, s valódi határvonal nem létezik. Itt mindenikünk számára egy indián csónakot cseréltünk be, a folyón lefelé folytatni utunkat. A főnök lovainkat visszaküldeni igéré a Chipowe- és Winebago-indiánokhoz, kik majd Crawfordba küldendik; ezután elválánk. A főnök meghivását ismétlé, mi pedig igéretünket.

Most már távol sem csodálkoztam annyira, mint eleinte, mikép voltak képesek a francziák indián nőkkel összekelni és egész éltüket indiánok közt tölteni. E nép nem olly rettentő s kegyetlen, mint sokan leirják, s köztük akárki biztosabban alhatik, mint nálunk egy gulyástanyán, azon legfőbb kincscsel, mit az indián mindenek felett becsül, a puskával, a nélkül, hogy megöljék vagy e fegyvertől megfoszszák; mert azt mondják, ha a fehérnek puskáját elveszik, éhen kell meghalnia, minthogy nyillal bánni nem tud. Lehetetlen tőlük megtagadni azon erényt, miszerint azt, ki iránt hajlandóságot nyertek, nagy gonddal ápolják s minden kivánságait teljesitik; szeretetükre pedig könnyü szert tenni, s ki egy kevés hadi cselt mutat nekik, az köztiszteletüket nagy mértékben megnyerheti. Életmódjuk kétségkivül vad, de ha veszszük azon francziákat, kik honukból elüzettek s minden vagyonukat elveszték, ez által elkeseredve az emberi nem iránt, épen ezen életmódban lelheték kedvüket, hol szabadon, mint madár a légben, könnyen s munka nélkül keresheték élelmüket s éltük kevésbbé lehete keseredett, mint tán előbbi hazájukban volt.

Utazásunk sokkal kényelmesb kezde lenni, mert csaknem minden fáradság nélkül történt; a viz elég sebes levén, szükségtelen volt a huzamosb evezés. Csónakainkat kihuzván minden estve a vizből, jó ágyakat készithetének az indiánoknál lött vadak bőreiből, s az ezekből vont sátrak az eső ellen is ótalmaztak bennünket. Vadat eleget találtunk utunk-

ban; itt ott egész ökörcsordák legeltek a pusztákon. Láttunk számos medvéket, hiuzokat, farkasokat és rókákat, s nem ritkán dühös párduczot a fagalyak közt leselkedve, hogy az elmenö szarvasra vagy más állatra dühösen leugorhassék és azt széttéphesse.

Számos indián családdal jövénk össze utunk mentében kik közül némellyek a Sack- és Fox-, mások a Winebago-, Chipowe- s Menonomei-indián törzsökhöz tartoztak s bölényt vadászni jöttek e vidékre. Végre leértünk a déli tartományban lakó Rade-Jakate-indián nemzetséghez, melly egyike a legszebb indián fajoknak. Mind a férfiak, mind a nök erösek és izmosak; a nönem sokkal szebb mint a Sack- és Fox-indiánoknál s felette tüzes. Szokásaik, lakaik és életmódjuk hasonlók a most emlitett indiánokéihoz.

Ezen indiánoknál csak rövid ideig tartózkodánk, nem mulasztók el azonban megnézni, mikép fogdossák a vad lovakat, mellyek ezen éghajlat alatt nagy számmal találtatnak. A spanyolok és indiánok közti háborus idö alatt a mexicoi spanyol gyarmatból számtalan nemes faju lovak a vadonba szökdöstek el, hol a vad ménesekkel összekeveredvén, szép és magas lófajnak adtak létet, s nem ritkán lehet látni 15—16 markos andalusiai alkatu lovat a vadonban élö gazdátlan ménesben.

Megkértük a fönököt, mutatná meg, mikép szokták ezen vad lovakat kézre keriteni, mit ö nagy készséggel teljesite. Illy alkalommal a vadlovak több lovagok által körülvétetnek és egy tónak szorittatnak, hova beugrálván, uszni kezdenek; ekkor az indiá-

nok csónakjaikba vetik magokat, s egyikük egy vékony hárskötelet, melly, hogy csuszós legyen, zsirral kenetik meg, a legszebbiknek nyakába csapja, másik végét a mellette álló indiánnak dobja s igy tovább, mig a kötél ezen vége a parton várakozó két három indiánnak kerül kezébe, kik aztán a lovat kihuzzák a partra, egy fához kötik s 4—5 napig koplaltatják, mig tökéletesen meg nem szelidül. Ezen lovakat levezetik Louisiánába, hol puska-, lőpor- s egyéb szükséges szerekért adják el. — Van még egy másik módjuk is lovakat fogni. Épitenek tudnillik egy nagy aklot s hátulsó részében egy kisebbet, mellyet zöld galylyal raknak körül, hogy emberi kéz által alkotottnak ne lássék. Itt egy szelid lovat több napig igen jól tartanak, melly csakhamar ide szokik, azután kivezetik s olly helyen, hol vad ménes legel, elbocsátják. A ménekek ezen lovat tüstént üzőbe veszik, az egész ménes utánuk fut, s a szelid lovat, melly egyenesen az akolnak veszi utját, az egész sereg követi; most a lesben fekvő indiánok felugrálnak, elállják a kaput, az egész ménest a kisebb akolba szoritják, hol pányva kötéllel magyar módon fogdossák a lovakat, s a szebbeket kiválasztván, a többit kibocsátják. Az indiánoktól illy lovakat meg lehet venni egy 6—7 dollart érő puskán, mellyek megszelidittetvén, mint hintólovak nem ritkán 200 dollaron adatnak el.

XVI.

Visszatérés az egyesült statusokba. — New-Orleans. — Téli vigalmak. — Vendéglők. — Kikötő. — Fényüzés. — Ló-, öszvér-, ökör- és sertésversenyek. — Kakasharcz. — Erkölcstelenség. — Vasutak. — Kereskedés.

Bucsut vevén a Rade-Jakate-indiánoktól, utunkat az Arcansason lefelé folytattuk s néhány nap elforgása mulva Smith-várban valánk. Nem vagyok képes leirni határtalan örömünket, midőn három hónap és két hét elforgása után ismét fehér embereket látánk, kik ruházva valának, kik nyelvünket érték, gondolkozának, mint mi stb.; midőn ismét kenyeret, szeszes italokat kaphatánk s kényelmes ruházatot viselhetének. Ezt csak az foghatja meg egész valóságában, ki illyet próbált. A tisztek, kik tudósitva valának erre jöttünkről crawfordi barátink által, nagy örömmel fogadtak, minden kigondolható kényelmet szerzének és saját ruháikkal láttak el, mig miénket a szabó elkészitheté. Érzésünk szinte különös volt, s csak lassan kezdénk felengedni, mint a megfagyott ember. Kettős éldelet vala minden, s mit máskor fel sem vevénk, most nagy benyomást tön reánk. Gaz-

dáink több ujságokat közlének, mik nem kevéssé leptek meg, mint a presidens halála, mit elmentünkkor még nem hallottunk. Kipihenvén magunkat, utazásunkat beszéltük el gazdáinknak, kik nagy örömmel hallgaták kalandjainkat.

Az Arcansas gőzösön, melly élelmet hozott a várbeli katonaság számára, lemenénk New-Orleansba, hol már több levelek várakoztak reám.

New-Orleans, az éjszakamerikai egyesült statusok második kereskedő városa, a Mississippi partján fekszik, közel oda, hol a világ e leghatalmasb folyója a mexicoi tengeröbölbe szakad. New-Orleansból minden világrészekbe üzetik a kereskedés, és a Mississippin ide jövő liszt, besózott sertéshus, burgonya, irós vaj, marhahus stb. részint itt emésztetik fel, részint China-, Középamerika-, Brasiliába stb. küldetik.

Ámbár a new-orleansiak minden iparukat arra forditják, hogy kereskedésüket azon fokra emeljék, mellyen a new-yorki áll, ezt azonban mindeddig el nem érhették, mert a déli tartományokban az angolok s egyéb nemzetek a new-orleansiaknak hitelt nyitni nem akarnak, ezeknek pedig nem áll tehetségükben nagyobb mennyiségü árukat Europából készpénzen áthozni, s innen van, hogy New-Orleans kereskedés tekintetében New-Yorkkal a versenyt ki nem állja.

New-Orleans talpköve a francziák által 1736-ban tétetett le, de csak igen lassan növekedett; azután a spanyolok birtokába jutott. Ekkor 2320 lel-

ket számlált; a spanyolok alatt azonban lakosainak száma szaporodott, de ujolag franczia kormány alá került, és 1803ban az éjszakamerikai szabad statusok megvették az egész Louisiana-tartományt (mellynek most New-Orleans fővárosa) 15,000,000 dolláron. Ezóta kezde növekedni Amerikában divatozó sebességgel, mint a következő adatokból kitetszik; 1810ben ugyanis 17,242, 1820ban 27,176, 1830ban 64,310 s 1840ben 102,193 lakost számlált. Levegője, nyári időben, a számtalan mocsárok miatt, mellyek környezik, egészségtelen, ez azonban népesedését, mint a felhozott adatok mutatják, nem gátolta. A lakosoknak majd fele szerecsen, másik fele franczia, angol, amerikai s német. New-Orleans franczia s amerikai városra oszlik; a franczia nyelv napi renden van, a franczia lakos azonban feltünőleg különbözik az amerikaitól; a franczia mulatságot vadász egész nap s csak keveset foglalatoskodik, a szorgalmas amerikai ellenben mindig dolgozik. A mint népesedése növekedett New-Orleansnak, ugy kereskedése is százszorosan. A várost átalában szépnek mondani nem lehet; vannak ugyan jó izléssel épült fényes házai, de utczái szükek, rendetlenek és sárosak, sok közülük épen kikövezve sincs. Télen át e város az egész egyesült statusokban a legvigabbak egyike; mert illyenkor mindenünnen ide sereglenek a gazdag ültetvényesek s gondatlanul szórják pénzüket; mindenfelé nagy tánczmulatságok adatnak, mellyeknél mindenki a keleti fényt haladni törekszik. Télben az itt tartózkodó

vidékiek száma 40—50,000-re megy, holott nyáron alig láthatni egy két fehért az utczákon, mert mind a lakosok, mind a vidékiek futnak a rendesen beálló sárgaláz elől. A Canal-Street (csatornautcza) egyike a legszélesebb s legszebb utczáknak; ez osztja a várost franczia és amerikai részre. Számos vendéglői pompásbak a new-yorkiaknál, minden lehető kényelemmel ellátvák s az ottani pénzkelethez képest olcsóknak mondathatnak. — Kikötője tágas, de a new-yorkival távolról sem mérközhetik. E kikötőt két erős vár őrzi a torkolatnál, s a bejutás ellenséges hadi erőnek nem könnyü munka, mit az angolok 181½dik évi háboru alkalmával tapasztaltak is, a mikor olly tetemes kárt szenvedtek s tiszteik nagyobb részét elveszték; mivel Jackson tábornok parancsot ada a kentuckyi polgárkatonáknak, kik mint ügyes lövészek ismeretesek, hogy mindaddig, mig tisztet látnak, ne vesztegessék golyóikat közemberekre, s csak jobb szemeiket lőjék melly parancs pontosan teljesittetett is, s nem kevéssé csodálkozának az angolok, midőn holtjaikat temeték, hogy többnyire az arczok jobb felén látszottak a lövések.

New-Orleansnak van 5 bankja, 3 szinháza, 53 temploma, 1 börzéje (exchange), 13 kisebb, 4 nagyobb iskolája, 1 egyeteme, 2 szegényháza, vak- s néma-intézete, 2 nagy könyvtára, nő-irgalomházai, közgyülekezeti háza. Boltjai csinosak, minden kigondolható pazarfény-árukkal. A kocsik, lovak s szerszámok sokkal csinosabbak itt, mint bármelly részében az egész uniónak; fényes batárok szere-

csen inasokkal robognak az utczákon, a fényüzés egészen franczia lábon áll, s a divat majd annyiszor változik, mint Párisban. A nök és férfiak inkább társalkodnak itt együtt, s nincs azon nagy elkülönözés, melly a felebb éjszaknak fekvő városokban divatozik. Szóval mindenütt kitünik a franczia hang.

Tartatnak itt nagy lóversenyek is, mellyeknél nem ritkán több százezer dollarnyi fogadások történnek; valamint gyalog versenyfutások, hol a szegényebb fehérek, szerecsenek s müveltebb indiánok jutalomért futnak. Szoktak azonkivül öszvéreket, ökröket, söt kansertéseket versenyeztetni, mellyekre hasonlókép nagy fogadásokat tesznek. Divatban van végre a kakasharcz, melly nagy tréfát szerez annak, ki illyest nem látott.

E város nem dicsekszik azon szigoru erkölcsösséggel, mellyet a keleti, nyugoti és éjszaki többi statusokban tapasztal az utazó, mert itt már számtalan pompásan butorozott bordélyházak találtatnak sok kéjhölgyekkel, kiknek szemtelensége hasonló a párisi és londoni kéjhölgyekéhez. A kártyázás, éjjeli dorbézolás nem ritkaság. Szóval, erkölcsösségre nézve ezen várost hasonlitani sem lehet New-York s más amerikai városokhoz, mert New-Orleansban az életmód sokkal zabolátlanabb, több a henye ember, s a henyeségnek természetes következménye kicsapongás.

Vannak New-Orleansnak vasutjai két irányban, mellyek nagy költséggel épittettek a mocsárokon keresztül, s ámbár elegendő biztosak, a kocsik át-

robogásakor ingani látszik az egész pálya. Jelenleg ismét egy uj vasut épitéséhez fogtak, melly 340 mérföldre viend s ez által könnyitve lesz a sárgaláz elöli menekvés.

New-Orleans legnagyobb külkereskedést pamuttal üz ; a városi hatóság tudósitása szerint 1840ben részint külföldön eladatott, részint az egyesült statusok egyéb városaiba küldetett eladás végett 479 millio 994 ezer font. Ris eladás végett a városba hozatott 3,993,700, dohány pedig 4,238,700 font. Egyéb termékek jegyzékét nem szerezhetém meg.

XVII.

Az uti társak elválnak. — Pontchartrain-tó. — Mobile. — Hőség, szunyogok. — Alabama-folyó. — Montgomery. — Gaines-vár. — Katonák élete. — Jacksonville. — Florida. — Háboru az indiánokkal. — Posványok. — Hol telepedjenek le az europai bevándorlók?

New-Orleansban csak addig maradánk, mig az utazásunk kiadásához szükséges adatokat megszereztük; de utunkat nem folytattuk együtt; mert a lord és doctor a Niagara-zuhatagoknál kivánák tölteni a nyarat s csak télen beutazni a déli tartományokat, én pedig utamat most határozám befejezni ezen éghajlat alatt, hogy képzetem legyen melegségéről. Elválásunk megszomorita bennünket, s azon gondolat, vajjon ez életben összejövünk-e valaha, keserüvé tette a franczia pezsgőt, mellyet elválásunk estvéjén üritgeténk. Ugy össze valánk szokva, mintha egész éltünket együtt töltöttük volna, mert nem képzelhetni, milly szorosan összekapcsol egészen idegen embereket egy hosszu és viszontagságos utazás. Mielött elbucsuztunk, megigértük, hogy

irni fogunk egymásnak, valahányszor alkalmunk leend, s már késő éjjel váltunk el.

Más nap reggel öt órakor elindulván a $4^1/_2$ mérföldnyi hosszu pont-chartraini vasuton, melly egyike a régibbeknek; mindenütt nagy mocsáron s ingoványokon vezet keresztül; 1831dik évben épittetett s 400,000 dollárba került. Néhány percz alatt a Pontchartrain-tóhoz értem, hol már a pompás orleansi gőzös várta az utazókat, kik nagy tömegben tódultak mindenfelől.

E gőzös Mobile és New-Orleans közt jár a mexicoi tengeröböl egy részén, utját mintegy 24 óra alatt végezve. Utunk csendes vala, de nagy hőséget kelle szenvednünk, mert a hajó igen telve volt. Reggel 5 órakor Mobileban voltunk.

Mobile az Alabama-folyó torkolatánál fekszik, s Alabama-status legnevezetesebb városa; kereskedési czikkei csaknem kizárólag pamut, ris és kevés dohány. 1841dik évi august és september hónapokban a kikötőből külországra 1,871,225 font pamut vitetett ki, jóllehet ezen hónapok mindenkor leghanyagabbak szoktak lenni.

E városnak 1820ban 3120, 1840ben pedig már 18,741 lakosa volt. Környéke egészségtelen ugyan, mint átalában minden déli városé, de távol sem annyira, mint New-Orleansé. Van 3 bankja, mellyek jegyeit azonban 10 % discontóval váltják be a newyorki pénztőzsérek. Utczái középszerüen tágasak, van néhány szép épülete, 1 börzéje, 13 temploma, 1 szegényháza, nagy modorban épitve, 1 játékszine,

4 kisebb és 1 nagyobb iskolája, a külvárosban egy apáczazárdája, hol egyszersmind leánynevelő-intézet létezik, mellyben az apáczák tanitanak. A város körül néhány szép kertet láthatni, gyönyörü izlésben ültetve s különbféle alaku csinos mulató-házacskákkal, mi nem kellemetlen benyomást tesz a közöttük vándorló utazóra. Ezen kertekbe kiki szabadon bejárhat s gyönyörködhetik illatos virágai közt.

Vasutja három irányban megy, azonfelül a status belsejében nagy gőzhajózást állitott fel két társaság az Alabama-folyón. Én utamat e folyón felfelé folytatám egy pompás gőzösön, mellyen ugyan minden kényelem megvolt, de a hőség és szunyogok igen kinzának, mert ezen utóbbiak ellen nem valék védve, mint az indiánok közt, hol egész testünket bizonyos fünemmel kentük be, mi által a szunyogokat távol tartottuk magunktól, mivel a fü szagát ki nem állhaták.

Az Alabama partját majd mindenütt sürü erdő fedi, mi nagy mértékben neheziti a hajózást, számtalan tuskók, söt egész fák szakadván a vizbe. A folyó Montgomeryig fél mérföldtől $^3/_4$ mérföldig változik s folyása csendes. Utazásunk három napig tartott.

Montgomery kis város, melly csak most kezd létesülni, de oriási léptekkel; mert ámbár csak néhány éves, már is 3400 lakosa van, s kedvező fekvése és a 445 mérföldnyi vasut, melly ez évben végeztetett be s a charlestowni vasutakkal köttetett össze, tetemesen előmozditandja növekedését. Je-

lenleg van 1 bankja, 2 iskolája s mintegy 6 temploma. Környékén leginkább pamut s kevés dohány és ris termesztetik.

Montgomeryből Florida-birtokot szándékozám meglátogatni s egy napi itt mulatás után postakocsin Gaines-vár felé indultam, melly az alabamai határszélen Georgia-statusban fekszik a Chattahochie-folyó partján. A föld többnyire erdős és lapályos s helyenként tán soha sem lehet használni, ha csak temérdek költség nem fordittatik reá.

A katonatisztek nagy szivességgel fogadtak, s a környéket minden irányban megmutogatták. Itt találtam a mexicoi statusból hozott több majomfajokat. A tisztek itt is, mint minden várban, magokra vannak szoritva, távol majd minden emberektől, egészségtelen helyeken, s Floridában a Seminolokkal folyvást tartó háboru nem kevéssé terhes reájuk nézve. Többnyire házasok, foglalatosságaik vadászat és kertmüvelés, de sokszor alig hozzák kerteiket virágzásba, ismét oda kell azokat hagyniok s más várba költözniek. Jóllehet itt közelebb vannak a müvelt világhoz, mégis örömestebb tanyáznak a távolabb nyugotnak fekvő várakban, mivel ott jobb a vadászat és egészségesebb az éghajlat.

Gaines-várból a várparancsnok s Tomson Adams kapitány társaságában az alább fekvő Scott-várba lovaglék, hol szinte nagy szivességgel fogadtak. Ez időben egy kissé nyugodtan viselék magokat a floridai indiánok. Innen postakocsin Jacksonvillelebe vágtam át, hol megérkeztemkor a népet nagy há-

borgásban találtam a jacksonvillei bank miatt, melly jegyeinek beváltására képtelennek jelenté ki magát, ezeket azonban kéz alatt 40 és 50 % összevéteté, s midőn jegyeinek nagy része kezénél volt, hirlapok utján tudósitá a közönséget, hogy jegyeit ismét kész pénzzel arany- és ezüstben váltja be. Ez a népet felingerlé s a bankigazgatókat katrány- és tollba akarák egy kissé mártani, de a törvényhatóság közbejötte véget vete a háborgásnak. Jacksonvillenek alig van 1000nél több lakosa, számukat azonban határozottan meg nem tudhatám.

Innen néhányszor kirándulék a katonák itteni szállásaira, hol ezek az indiánok miatt tanyáznak, kik koronként becsapnak s nagy dulásokat és kegyetlenségeket követnek el e tartományban.

Floridát majd minden utazó paradicsomnak festi, egészséges léggel s szünetnélküli tavaszszal; én e dicsőséget nem tapasztalám. Egész utazásom alatt kegyetlen s majd kiállhatlan hőség kinza éjjel nappal; a föld többnyire mocsárok- s ingoványos rétekből áll, mellyen csak a benszülött vad indián képes járni, de nem talpon megy, hanem hömpörögve halad, hogy el ne sülyedjen. Tanusitja a felhozottakat azon körülmény, hogy az egyesült statusok mintegy 1000 indiánnal, kiknek sem elég fegyverük s lőporuk, sem lovuk vagy eledelük, már 9 év óta folyvást csatáznak s mégis képtelenek őket meggyőzni. Ezen háboru már 35,000,000 dollarba került az uniónak és számtalan katonájába, kik nem az indiánok, hanem az éghajlat miatt vesztek el. A fő-

vezérek hivatalos jelentéseiből kitünik, hogy 30—60,000 katona sem vala képes ezen indiánokat kiüzni azon áttekinthetlen s járhatlan mocsárokból; mert a tiz lábnyinál magasabb gaz közé bujnak el, honnan az arra menő katonákat lelövöldözik a nélkül, hogy közülük csak egyet is látni vagy elfogni lehetne, mivel azon ingoványokba sem lóháton, sem gyalog nem juthatni.

Van ugyan Floridában egy kevés jó föld, hol az éghajlat is türhető, de ez mind el van már foglalva. Bár mint okoskodjanak számos irók és a bevándorlóknak a déli tartományokbani letelepedést tanácsolják, én lélekismeretemnél fogva ellenkezőt tanácslok. Kétséges ugyanis, nem fog-e az europai bevándorló mindjárt éltével adózni, mi rendesen megtörténik, s nagy szerencse, ha 100 bevándorló közül 20 marad életben; de ha a betegséget kiállja is, mit tehet? a kormánytól jó földet nem vehet, mert ez már kereskedők kezében van, s ha vesz, a posványt nem használhatván, csak sürü erdőt vehet, de mibe kerül ezen erdőnek termő földdé átalakitása! Ha maga vágja s irtja erdejét, egy év kell, mig egy acret kiirt. Mennyibe kerül eledele ez idő alatt! Ha van egy kevés pénze, erre felmegy, s még második évben sem remélhet jó termést. A fehér átalában tehetetlen a pamuttermesztésre a rettentő hőségben; erre szerecsen kell, mert csak ez képes kiállani a hőséget; de egy szerecsen ára, ha egészséges és dologra alkalmas, 1500 dollar. Hol vegye a szegény bevándorló e nagy öszveget? Illy

viszonyok közt koldusbotra kell jutnia. Ha tehát a halál el nem ragadja is, illy keserü tapasztalás után az aranyhegyeket képzelő europai egy pár év mulva szegényen tér vissza honába s átkozza az egyesült statusokat, holott nem ezek, hanem saját tudatlansága s megfontolatlan cselekedete okozák romlását; mert vándorolt volna a déli tartományok helyett nyugotra, példaul Wisconsinba, hol nem kellene erdőt irtania, hanem az erdőkkel környezett s hajózható folyók melletti, a kormánytól 1¼ dollaron megvásárolható gyepnek csak ekéjét neki vetnie, s mindjárt első évben bő terméssel jutalmazná fáradságát a dusgazdag föld. Az éghajlat is hasonló az europaihoz, ment a változékonyságtól és tökéletesen egészséges. Ez való az europai bevándorlóknak, nem pedig a déli tartományok. Kiveszem mindazáltal azon tőkepénzeseket, kik néhány száz ezer pengővel vándorolnak be. Ezeknek tanácsolhatom, hogy a déli tartományokban s különösen Missouri-statusban telepedjenek le; mert ezek valamelly folyóhoz közel eső nagyobb darab földet megvehetnek s ha a folyó partján magány-birtok volna, ezt is megvásárolhatják, ugy hogy egész birtokuk a folyóra dől; vehetnek továbbá rabszolgákat, kik által földüket müveltethetik, egy rabszolga pedig a közszámitás szerint, lehuzván minden költséget, urának tiszta haszonul 5—600 dollart hoz évenként. Illy gazdagok nem kénytelenek nyáron át a hév tartományokban lakni, hanem Wisconsinban vagy a Niagara-zuhatagoknál töltik a nyarat, mint a déli tartományok ültetvénye-

sei szokták. Ezek vándoroljanak a déli tartományokba, mivel bármelly statusban, kivévén a pamuttermesztő rabszolgastatusokat, pénzével ennyit senki sem nyerhet, ha csak kereskedésre, mire nem minden ember alkalmas, nem adja magát, mert azon statusokban, hol a rabszolgatartás tilos, a cseléd igen sokba kerül s a velebánás terhes; ez okból nagyobb mezőgazdaságot alapitani nem lehetne.

Ezek nézeteim azon szerzők munkáira nézve, kik nagy magasztalással irának a déli tartományokról, s ez által számos családok romlását okozák, mellyek részint a sárgaláznak, részint a vad indiánok kegyetlenségének lettek áldozatai, vagy ha a halált kikerülték, néhány száz dollarukat felemésztve, koldusbotra jutának, s ha vissza nem tértek Europába, több évig szolgálniok kellett a nyugoti statusokban, mig annyit szerezhettek, hogy magoknak Wisconsinban egy darab földet veheténék, holtokig sajnálva idejüket és pénzüket, miket a magasztalt déli tartományokban elvesztettek.

Véleményem szerint minden szerző hibáz, ki tanácsolja a kivándorlást, mert ez mindig csiklandós állapot. Sok ember elragadtatva, aranyhegyeket képzel, s Amerikába érkezvén, csalódnia kell, mert kivánatai meghaladják a lehetőséget; akkor boldogtalannak érzi magát, nemcsak azért, mert fenhéjázó reményei nem teljesültek, de azon okból is, hogy elhagyá lakát, megszokott házi kényelmeivel, el ételeit s társaságos életmódját, elhagyá rokonait, és most idegen és hideg emberek közé juta. Én részem-

ről senkinek nem fogom javasolni az ok nélküli kivándorlást, annál kevésbbé nyugalmas hivatalt viselő vagy rendes, mérsékelt jövedelmü gazdagsággal biró családos embernek, mert ez eleinte kétségkivül meg nem elégszik sorsával, s nem ritkán ébredni fog benne azon ohajtás, bár el ne hagyta volna hazáját. Később ugyan áldani fogja azon pillanatot, mellyben a kivándorlásra tökélte el magát, ha megtanulta azon sokféle módokat, mellyek által jóllétet, söt gazdagságot szerezhet; ha megismerkedett az emberekkel és szokásaikkal, s a malasztos törvényekkel stb. De hány türelmetlen ember van, ki, ha mindjárt a rózsa nem virágzik neki, azt véli, hogy soha nem fog megnyilni? Nyugtalansága azután egyik helyről a másikra üzi, s végre elégületlenségében sorsát átkozza. Ezek okaim, s ámbár meg vagyok győződve, hogy minden józan gondolkozásu férfi az éjszakamerikai szabad statusokban kevés fáradsággal alapithatja meg jövendőbeli boldoglétét, söt gazdagságra is juthat: még sem fogom senkinek az odaköltözést tanácsolni, ki nem bir tántorithatlan állhatatossággal.

TARTALOM.

I.

St. Augustin. — Savannah. — Ajánló-levelek becse. — Az angol utazók gyakran elámittatnak. — Augusta. — Charleston. — Müveltség. — Narancs-, czitrom- és baraczkfák az utczákon. — Wilmington. — Petersburg. — Richmond. — Zuhatagok. — Regényes vidék. — Manchester. — Frederiksburg. — Washington sirja. — Washington öltönye, mellyben megkeresztteltetett. — Washington tollkése.

Több napi ide s tova utazás után St. Augustinba érkezém, melly a nagy oceán partján keletnek fekszik s mintegy 1400 lélekkel bir; innen pedig gőzösön Savannahba mentem.

Savannah vizen 111, vasuton pedig 118 mérföldre van Charlestontól s hasonnevü folyó mellett 17 mérföldre ennek tengerbe-szakadtánál mérsékelt magasságu hegyen fekszik, mi parancsoló tekintetet ad nekie a lapályos táj felett; a vizoldalról nézve, gyönyörüen mutatkozik a vándornak. Jó izlésben épült házai s középületei kellemesen hatnak a nézőre, és az utczákon jobbra és balra ültetett fák mintegy nyájasan kinálkoznak hüs árnyékukkal az utasnak. Utczái tágasak s rendesen kirakvák. Van 10 négy-

szöge, vagy, mint nálunk nevezik, tére, szép házaktól környezve és sétákkal diszesitve. A középületek közt nevezetes a törvényház, börze, könyvtár, 6000 darab válogatott könyvvel, az academia, 3 bank s 11 templom.

Savannah kereskedésre nézve már most is egyik nevezetesebb helye Georgiának, s gyors növekedése még inkább azzá teendi. Az 1820diki összeirásban még nem fordul elö; 1830ban 7776 s tiz év mulva 11,214 lakosa volt.

Most készült el Savannahtól a status belsejében fekvö Macon városig vezetö 210 mérföldnyi vasut. Ezen hozatnak a termesztmények Savanahba, innen pedig a hajózható Savannah-folyón száz tonnás gözösök 340 mérföldnyire járhatnak Augustaig.

Savannahból gözösön Augusta felé vevém utamat s minden nevezetességeket megtekinték, mihez leginkább ajánló-leveleim által jutottam. Minden utas föczélja legyen befolyással biró férfiaktól ajánlóleveleket szerezni. Ha ezekkel el van látva, bizonyos lehet, hogy mindenütt nyilt karokkal fogadtatik s minden kivánsága lehetöleg elösegittetik. Nem fogják öt elámitani, mi Éjszakamerikában föképp az angolokkal gyakran megtörténik, midön ez és amaz iránt mindenféle emberektöl tudakozódnak, kik örülnek, hogy alkalmuk van amazokkal ollyakat elhitetni, mik soha sem léteztek s nem is valósulhatnak; mert az amerikaiak tudják, hogy az angol utazó munkájában szokás szerint nevetséges szinekkel fogja öket festeni; illy utazót tehát azzal kivánnak meg-

büntetni, hogy egészen valótlan dolgokat mondanak jegyzékeibe. Kinek ajánló-levelei nincsenek, nem fogadtatik soha szivesen, minek oka nem vendégszeretet hiánya az amerikai lakosban, hanem az idegenek sokasága, kik olly számosan sehol sem sereglenek össze, mint itt, s a különben is munkás amerikai nem győzne minden idegenre figyelmezni s iránta szivességet tanusitani. Igy van ez máshol is, példaul a pesti lakos sem hiv meg minden idegent, s ha valaki megszólitaná: „Uram, mutasd meg nekem ezt vagy amazt", a nélkül hogy tudná, ki a megszólitó, azt bizonyosan a pesti lakos is kevés szóval utasitaná el s dolga után menne.

Augusta fővárosa Richmond-countynak (megye), fekvése meglehetős s néhány épülete dicséretet érdemel. Van 9 temploma, 2 bankja, megyei törvényháza, fogháza, 1 fő- és 2 kisebb iskolája, kórháza és szegényháza. — Népessége 1830-ban 4000, 1840-ben 6403 lélek volt.

Ezen várossal szemközt a folyó tulpartján Hamburg falu fekszik, hol a charleston- hamburgi vasut kezdődik, melly Charlestont és Hamburgot egyesiti. Ezen utat 1830ban kezdék épitetni s 1833ban elkészült; hossza 136 mérföld. Eleinte roszul volt épitve, mert a völgyek kitöltése helyett csak fahidakat, mellyek némellyike 80 lábnyi magas volt, épitettek azokon keresztül; itt az átjárás nagyon veszélyes vala, mert az erőmünek bár mi kis elromlása s a sinutbóli kifutása esetében, az egész trainnek elkerülhetlenül a mélységbe kellett volna rohannia. E

veszélyes helyek most mindenütt kitöltvék s a járás biztos. Augustából Athensbe vezet még egy vasut 114 mérföldre, onnan pedig szinte vaspálya készül Greensboroughig keletnek. Ezen ut összekötendi Georgia- és Tenessee-statusokat s ha ez és a tovább Knoxvilleig szinte már munkában levő vasut elkészül, mi még ez évben megtörténik, akkor Charlestonból egy vonalban 510 mérföldnyi vasut viend a tengertől az ország belsejébe.

Augustából a fentebb emlitett vasuton 12 óra alatt Charlestonba érkeztem, melly déli Carolinának fővárosa. E város még 1680ban telepittetett meg, de sokáig igen lassan növekedett népesedése; sikon fekszik, a tengerrel csaknem egyenlö magasságban. Itt egyesülnek az Ashley- és Cooper-folyók s egy nagy szigetet képeznek, melly mulatóhelyül szolgál a lakosoknak. A vendégszeretet tán sehol sem áll nagyobb fokon az unióban mint e városban. Van számtalan társaságos gyülekezete, hol átalában jó nevelésü, értelmes és tudományos egyedekkel találkoztam; a házi körökben hiányzik a tulságos pompa, de annál barátságosabb a társalgás. Mig itt mulaték, minden nap meg valék hiva szives lakosai által részint magány-, részint nyilvános körökbe.

Charlestont a kikötőből vagy is a bayből (öböl) nézve, meglepö szépséggel tünnek fel a középületek s templomok magasan fénylö tornyaikkal. Némelly utczái igen szépek, a magányházak többnyire nagy pompával s jó izléssel épitvék. Az utczákon na-

rancs-, czitrom- és baraczkfák diszlenek majd minden időszakban érő gyümölcseikkel.

Középületek: 29 templom, 6 bank, városház, börze, két szinház s számosb irgalmas intézetek. Van egy könyvtára, mellyben a legjelesb irók munkái találhatók; a könyvek száma felülhaladja a 14 ezer darabot, mind fényes és csinos kötéssel. Jóllehet ezen város ritkábban látogattatik meg a sárga láz által, s az itteni élet számos kellemet nyujt: népessége mégis az utolsó években megfogyott, mi következő adatokból világos: 1790-ben 16,359, 1800-ban 18,712, 1810-ben 24,711, 1830-ban 30,289, 1840-ben csak 29,261 lakosa volt. Ennek valódi okát nem nyomozhattam ki. Igaz, hogy több izben tüz látogatta meg, de ez más városokban is megtörtént, s a népesség szaporodását még sem gátolta; nem is ok ez valakit a letelepedéstől elretteneni, mert épithet tüz ellen biztos házat s tüz által máshol is meglátogattathatik.

Ezen barátságos várostól és még barátságosb s vendégszerető lakosaitól egy héti itt mulatás után elbucsuzván, Washingtonnak vevém utamat. Ámbár naponként két gőzös indul a tengeren Baltimore, Philadelphia, Washington stb. felé, én mind a mellett bővebb tapasztalás kedveért a benföldi utat választám.

Korán reggel gőzösre ülék s 14 óra alatt Wilmingtonban valék, honnan még az nap délután vaspályán tovább utaztam. E város éjszaki Carolina-statusban fekvő New-Hannover county (megye) fő-

városa s a Cape- Fear-folyó éjszaki partján fekszik. Nem megvetendő kereskedést üz, jó kikötője van, s népessége jelenleg 3000 lélek. Több izben tetemesen dult benne a tüz, 1819ben mintegy 200 ház lön a lángok martaléka, s a kár 1,000,000 dollarra ment, 1828ban mintegy 50 ház égett hamuvá, s a kár mintegy 130,000 dollarra rugott, és 1840ben ismét 150 ház égett le, a kár becsüjét azonban nem nyerhettem meg. Illy kis városra tetemes csapások! Wilmingtonból két ut vezet Washington felé: az egyik Norfolknak, részint vaspályán, részint gözhajón, s ez 277 mérföldnyi, a másik Richmondnak szinte részint vasuton, részint gőzhajón, hossza 194 mérföld; én az utóbbit választám.

Wilmingtonból Weldonig (melly kis város most kezd emelkedni, s reményli, hogy a vasut miatt hirtelen fog növekedni) a vasut 160, innen pedig Petersburgig 60 mérföldnyi hosszu.

Petersburg az Appomattox-folyó déli partján fekszik 12 mérföldre a zuhatagoktól, mellyek, mint mondják, igen szépek. E kis város fekvése igen bájoló, s a természet gazdagon áldá meg regényes környékkel. — Népessége 1800ban 2521, 1810ben 5663, 1820ban 6690, 1830ban 8322 s 1840ben 11,136 lélek volt. Van néhány gyára, s kereskedése is virágzik.

Felebb 22 mérfölddel fekszik Richmond, Virginia-status fővárosa, a James-folyó éjszaki partján, 150 mérföldre ennek tengerbe-ömlésétől. A város alatt gyönyörü vizesések szünet nélkül zuhog-

nak lefelé, s lehet mondani, hogy a fél világban egy városnak sincs illy regényes környéke, mellyet Europa számos városában nagy mesterektől festve láthatni. A folyótól felfelé lassanként emelkedik a város s a hegy tetején álló capitol (statusház) parancsnoki tekintélylyel látszik uralkodni az egészen; innét gyönyörü kilátás nyilik az egész városra és környékére, különféle alaku hegyeivel, köszikláival és erdeivel. A statusház pompás épület s érdemes uralkodni minden egyéb épületek felett. Emlitést érdemel 21 temploma, a szinház, academia, börtön (melly 135,000 dollarba került), számosb irgalomházak, két tér; van két bankja, több apróbb iskolája, nöintézetei s árva- és özvegyházai. Népessége 1800ban 5737, 1810ben 9785, 1820ban 12,067, 1830ban 16,060 s 1840ben 20,153 lélek volt. A folyó tulsó partján fekvö Manchester városka két köhid által köttetik össze a fövárossal.

Egy pár nap mulva bucsut vevék e bájos, felejthetlen festöi tájtól, s vasuton Frederiksburghba utaztam. Ezen városka Rappahanok-folyó déli partján fekszik, melly a várostól 110 mérföldre a Chesapeak-öbölbe szakad. Van törvényháza, börtöne, academiája, 3 kisebb ikolája, 2 bankja, 6 temploma, mintegy 650 csinos lakháza, körülbelül 4000 lélekkel. — Közel fekvése a tengerhez középszerü kereskedéssel örvendezteti.

Innen tovább 11 mérföldre Belleplainig megy a vasut. Vernon mellett gözösre ülék, melly kis

helységet minden amerikai polgár egész tisztelettel üdvözöl, mert Washington tábornok, diadalmasan végezvén be a szabadsági háborut s lerakván fegyvereit, ide vonult polgártársai közé. Itt látható a szabadság halhatatlan hősének sirhalma ; a régibb, mellybe nyugalomra tétettek hült tetemei, már végromlásához közelit, de később uj épittetett, mellybe 1830ik évben vitettek át porai. Mindeddig még nem diszesiti emlék e sirhalmot, s csak egyszerü márványkő ezen fölirással: „I am the resurrection and the life" (én vagyok a feltámadás és az élet) jeleli a helyet ; de minden amerikai polgár szivébe eltörülhetlen betükkel van irva ezen hős iránt a hála, szeretet és tisztelet, melly drága örökség gyanánt ivadékról ivadékra szálland.

Alább 9 mérfölddel fekszik Alexandria; kereskedése élénk, a congressus üléseinek ideje alatt ide szoktak mulatság végett kirándulni tagjai. Van 6 temploma, törvényháza, seminariuma s museuma; ennek ritkaságai figyelmet érdemelnek: Washington tábornok keresztelő-ruhája, melly egy felől skarlátvörös, más felől fehér selyem, s egy gyöngyháznyelü tollkés, mellyet anyja a 12 éves Washingtonnak ajándékozott, s ez 56 évig őrzött meg ; egy csontgomb azon öltönyéről, mellyben első elnöki beszédét tartá a new-yorki városházban ; egy pár fekete keztyü, mellyet anyja halála után gyászképen viselt ; egy darab spanyolviasz, mellyet utoljára használt; egy nőjéhez intézett eredeti levele, melly-

ben elöadja, hogy bálba menni ohajtó nöje kivánságát ma foglalatosságai miatt nem teljesitheti, s egyéb enyelgései közt ezeket irja: „Alas, our dancing days are over (Alas, a mi táncznapjaink már elmultak). Ezeken kivül még több apróság tartatik itt ezen majdnem imádott férfitól.

II.

Washington város. — Országház. — Népesség. — Leod ügye. — Ismeretségek. — Látogatás a praesidensnél. — A magyar nemzeti öltözet tetszik az amerikainak. — Estvély a praesidensnél.

Alexandriából Washingtonba folytatám utamat. Washington a Potomac partján fekszik, s az éjszak-amerikai szabad statusok fővárosa, hol a congressus rendesen tartatik, s a praesidens az egész diplomaticai testtel, nem különben a külhatalmak követei laknak. Télen át a congressus tartása alatt élénk, mulatságos és számtalan vidékiektől látogatott hely; de a congressus bezárta után mintegy kihalt s unalmas. A columbiai kerület 1790ben Maryland- s Virginia-statusok által adatott az uniónak, hogy ott alakittassék a középponti vagy főkormányszék helye, mi 1800ban csakugyan létre is jött. Az egész columbiai kerület 100 □ mérföldnyi s a congressus tulajdona, melly egyedüli kormányzója is. Közepén a Potomac fut keresztül.

A capitol vagy országház legmagasb pontján áll a városnak. Ezen épület fehér márványból két szárnyra van épitve, s három emeletü; corinthi osz-

lopokon nyugszik 150 lábnyi hosszu kiálló homlokzattal, az oszlopok pedig 30 lábnyi magasak.

The chamber or the house of representatives (országgyülési követek tereme) az épület déli szárnyának második emeletében félgömbölyüre régi görög játékszinek alakjára van épitve; boltozatát 24 corinthi márványoszlop tartja, olasz fehér márványfejezetekkel. A terem világosságát ezen boltozat felsejéről nyeri, mellyről egy nagyértékü bronczcsillány (luster) függ. Az egész boltozatot remek festvények diszesitik.

A speaker széke emeltebb helyen áll, s felette egy boltozatban a szabadság szobra gipszből; ez alatt pedig kőből faragott repülő sas függ, melly a természet után remekül vitetett ki Falaperti fiatal olasz szobrász által, ki mig itt munkálkodék, az embereket kerülve visszavonultan élt, s midőn müvét befejezte, egyszerre eltünt, s mintegy két hét után a Potomac-folyóban találták meg tetemeit. A speaker székének irányában az ajtó felett látható egy historiát ábrázoló márványalak szárnyas kocsin, melly a földtekén halad át; a kocsi kereke képezi a terem óráját. A terem végét Lafayette arczképe egész nagyságában ékesiti; jobbra pamlagok léteznek az oszlopok közt, olly egyedek számára, kiknek a circulusba szabad a bejárás; a speaker ülése előtti tért pedig a követek ülései foglalják el, melylyek mindenike előtt csinos iróasztal áll.

The senate-chamber, az épület éjszaki szárnyában, alakjára nézve hasonló a fentebb leirt te-

remhez, 75 lábnyi átmérőjü és 45 lábnyi magas karzatokkal, mellyeket joniai márványoszlopok tartanak olasz fehér márvány fejezetekkel. E karzat fenséges mü és sok izlést mutat. A falak szőnyegezvék s táblákra vannak elválasztva apró márványoszlopok által.

Az épület közepét egy felséges rotunda foglalja el. E terem egészen gömbölyü, márványból készült, s magassága egész a tetőig nyúlik fel. Csak kevéssé hangosabban beszéljen benne valamelly tag, szava távol mennydörgésnek tetszik, de minden szó tisztán érthető. Ezen teremet négy életnagyságu ábrázolat a régibb időkből ékesiti: az első Boon Daniel*) harcza egy indián főnökkel 1773ban; második a Plymountnál kiszáló bevándorlók 1620ban; harmadik Penn Vilmos alkuja két indián főnökkel 1682ben a Delaware-folyó partján Philadelphia közelében; negyedik Smith kapitány megszabadulása az első forradalmi háboru elején Virginiában. — Az üres helyekre következő jeles festvények függesztettek: Trumbull ezredes, ki Washington tábornok segéde vala; Burgogne tábornok megadása; Cornwallis Yorktownnáli megadása; Washington tábornok hivatalróli lemondása 1783 évi december 23án. — A képmások életnagyságuak, s az arczok, mint mondják, tökéletesen eltalálvák.

---

*) Boon Daniel volt első, ki a nyugoti részeket kezdé megszállani.

A rotundából nyugotnak egy folyosó a könyvtárba vezet, mellynek hossza 92, szélessége 34 és magassága 36 lábnyi, oszlopok által 12 részre felosztva, hiv mása az Octagon toronynak Athenben. Ezen könyvtár minden nyelvü válogatott munkákat foglal magában, s számuk meghaladja a 14,000et.

Az érdeklett teremeken kivül még számtalan apróbb s remekül készült teremek márványoszlopokkal stb. léteznek ezen épületben, hol a külön diplomaticai tagok üléseiket tartják. A capitolban lakik a praesidens, s számosb tiszteknek lakjai is itt léteznek.

A capitol éjszaki részén nagy müvészi szorgalmat tanusitó három márvány-szobor Amerika nemtőjét, a reményt s igazságot képezve, áll. A Pennsylvania- Avenue felé pedig egy márvány-emlék a tripolitani háboruban elesett tiszteket dicsöiti.

A capitol téréről hét utcza fut ugyanannyi irányban, mellyek ismét számtalan mellékutczák által metszetnek keresztül. A praesidens országos háza két emeletü gyönyörü köépület, sok kisebb házaktól környezve, mellyek országos hivatalnokok számára épittettek. Emlitést érdemel a praesidens lakától egy mérföldnyire fekvő navy-yard (harczhajó-mühely) s a columbia-collegium. Ki azt gondolná, hogy Washingtonnak, melly az egész unio fővárosa, nagy és gyönyörü városnak kell lennie, igen csalatkoznék, mert a hely szinére érkezvén, üres utczákat lát; két három ház egymás mellett fel van épitve, s ismét 7—8 láncznyira üres föld és

még felépületlen házhelyek tünnek szembe. Egyébiránt Washington kiterjedése majd átnézhetlen, mert könnyen legalább 600,000 lélek elférne benne. Népesedése igy növekedett: 1800ban 3210, 1810ben 8208, 1820ban 13,247, 1830ban 18,827 s 1840-ben 23,364 lelket számlált. A népesség e csekély számát a kereskedés hiánya okozza, mert az amerikai nem gondol fővárossal, s oda, hol nem kereskedhetik s pénze nagy nyereséget nem hajt, nem megy lakni. Nem találni itt, vagy legalább ritkán, olly embereket, mint nálunk, kiknek foglalatosságuk nincs, de vagyonnal birnak s fővárosban telepednek le; Amerikában mindenki el van foglalva.

Washingtonban létemkor néhány élénk vitáknak valék tanuja a congressus teremében, mellyek tárgya az angolországgali háboru kérdése volt; Leod Sándor azonban, minthogy büntelennek találtaték, szabadon bocsáttatott.

Washingtonban ajánló-leveleim számos congress-taghoz nyitának utat, Tyller praesidens-, Webster Daniel külügy-minister- és Clye John belügy-ministernél már első itt létem alkalmával vezettettem be, midőn Széptájról Cincinnatiban holmik vásárlása végett levén, Washingtonba rándultam át. Mindenhol kitünő szivességgel fogadtak. Nem kevés nézőm volt, midőn a praesidenshez menék; magyar öltözetben tevén udvarlásomat, mindenki bámulta a széles aranypaszomántos, gazdagon sujtásozott ruhát, s mi nézőim figyelmét leginkább magára voná,

panyókásan felvett mentém volt; nem fogható meg, minek két öltöny egyszerre az emberen, és olly drága; az övnek czélszerüségét sem látták át; de átalában oda járult véleményük, hogy szebb s fényesebb öltözet, mint a magyaré, nem lehet. Néhány nap mulva Tyller praesidens estvélyre hivott meg. Barátim tudaták velem, hogy kedvesen veendi, ha nemzeti öltözetben jövök el, minthogy számos urhölgyek lesznek jelen, kik kiváncsiak magyar öltözetet látni. Magyar ruhában jelentem tehát meg, de felette kellemetlen volt látnom, hogy egész este minden szem rajtam függött. — A terem és mellékszobák nagy izléssel, de minden pompa s fény nélkül valának butorozva; az ételekben már nagyobb fényüzés mutatkozott, s még nagyobb a nök öltözetében. A mulatság beszélgetés- és kevés tánczból állott, s a társaság mintegy tizenkét órakor oszlott el. — Hasonló mulatságokban vevék részt Webster Dániel-, Clye John- s más congress-tagoknál már első itt létemkor. Ezuttal Washingtonban huzamosb időt tölték, részint, hogy a congress-üléseket látogathassam, részint az utazási iratomhoz szükséges adatokat itt, hol a följlevéltár létezik, megszerezhessem. A praesidens nagy készséggel megengedé, minden időben a levéltárba mehetnem s minden szükséges iratokat lemásolhatnom.

A szerzett adatok egy részét közleni nem mulasztom el. Mindenki előtt tudva lehet, milly nagy s erős két ellen jött össze a mult praesidens-választáskor: Van Buren, ki a democrata-, és Harrison,

ki a whig-párthoz tartozott. Mindkét rész minden kitelhető erejét oda forditá, hogy nyertes lehessen, de végre Harrison vagyis a whig-párt győzött, melly párt azonban, elveire nézve, egészen különbözik az angolországi whigektől. — E győzelem az alább megirt számmal történt.

III.

Praesidens és alpraesidens választása. — Végrehajtó kormányszék. — Cabinet. — Status-hivatal. — Pénzügyi hivatal. — Hadi hivatal. — Tengerész-hivatal. — Főposta-hivatal. — Az amerikai egyesült statusok praesidensei és alpraesidensei 1841ig. Congressus. — Senatus — Képviselők. — Országnoki test.

A praesidens és alpraesidens választása.

A következő tábla mutatja a népszerü szavazatok számát a praesidens-választásnál, valamint a képviseleti szavazatokét a praesidens és vicepraesidens részére a 14-ik praesidensi határidőre, melly 1841-iki martius 4-kén vette kezdetét s végződik 1845-ik évben ugyanazon napon.

Folyó szám.	Szabad statusok nevei.	Népszerü szavazatok. Harrison szavaz.	Népszerü szavazatok. Van Buren szavaz.	Képviselők száma	Képviseleti szavazatok. Praesid Harrison.	Képviseleti szavazatok. Praesid Van Buren.	Képviseleti szavazatok. Vicepraesid. Tyller.	Képviseleti szavazatok. Vicepraesid. Johnson.	Képviseleti szavazatok. Vicepraesid. Tazevill.	Képviseleti szavazatok. Vicepraesid. Polk.
	Uj angol-statusok.									
1	Maine	46612	46201	10	10	—	10	—	—	—
2	New-Hampshire	26434	32670	7	—	7	—	7	—	—
3	Vermont . . .	32445	18009	7	7	—	7	—	—	—
4	Massachusetts .	72874	51948	14	14	—	14	—	—	—
5	Rhode-Island .	5287	3301	4	4	—	4	—	—	—
6	Connecticut . .	31601	25296	8	8	—	8	—	—	—
		215244	177425	50	43	7	43	7	—	—
	Közép statusok.									
7	New-York . .	225812	212519	42	42	—	42	—	—	—
8	New-Jersey . .	33262	31034	8	8	—	8	—	—	—
9	Pennsylvania .	144019	143676	30	30	—	30	—	—	—
10	Delaware . . .	5967	4884	3	3	—	3	—	—	—
		409160	392113	83	83	—	83	—	—	—
	Déli statusok.									
11	Maryland . . .	33528	28752	10	10	—	10	—	—	—
12	Virginia	42531	43893	23	—	23	—	22	—	1
13	Éjszak-Carolina	46676	34218	15	15	—	15	—	—	—
14	Déli-Carolina .	a' törvényh. testnél		11	—	11	—	—	11	—
15	Georgia	40264	31933	11	11	—	11	—	—	—
16	Alabama . . .	28471	33991	7	—	7	—	7	—	—
17	Mississippi . .	19518	16995	4	4	—	4	—	—	—
18	Louisiana . . .	11297	7617	5	5	—	5	—	—	—
		222255	197399	86	45	41	45	29	11	1
	Nyugoti statusok.									
19	Tennessee . . .	60391	48289	15	15	—	15	—	—	—
20	Kentucky . . .	58489	32616	15	15	—	15	—	—	—
21	Ohio	148157	124782	21	21	—	21	—	—	—
22	Michigan . . .	22907	21098	3	3	—	3	—	—	—
23	Indiana	65308	51695	9	9	—	9	—	—	—
24	Illinois	45537	47476	5	—	5	—	5	—	—
25	Missouri	22972	29760	4	—	4	—	4	—	—
26	Arcansas . . .	4363	6049	3	—	3	—	3	—	—
		428124	361765	75	63	12	63	12	—	—
	Összesen	1274783	1128702	294	234	60	234	48	11	1
	A minoritást lehuzván . . .	1128702	—	—	60	—	60	—	—	—
	Marad többség	146081	—	—	174	—	174	—	—	—

Midön Washington György tábornok az alkotmány megalapitása után négy évre, t. i. 1789-iktöl 1793-ikig praesidenssé választatott, ez az elsö választási határidö vala, s igy négy évröl négy évre, t. i. 1793-tól 1797-ig, 1797-töl 1801-ig stb. a második, harmadik stb. határidö számittatik, akár másodszor választassék az elöbbeni praesidens, akár más helyette. A kilencz ekkorig választatottak közül öt kétszer egymásután választatott és négy csak egyszer. Nyolcz évnél tovább praesidens senki sem lehet, s azért az éjszakamerikai szabad statusok alkotmányának sarkalatos szabályai szerint a harmadszori választás ugyanazon személyre tilos.

A fentebbi jegyzékböl kitünik, hogy e mostani utolsó választás alkalmával 25 szabad statusban (mert déli-Carolina választási jogát a törvényhozó testre ruházta át) 2,403,485 szavazó volt. — A még szabaddá ki nem jelentett birtokok, ugymint: Florida, Wisconsin és Jowa, s a columbiai kerület szavazati joggal nem birnak.

. . . .

A végrehajtó kormányszék.

. . . .

Az éjszakamerikai szabad statusok 9-ik praesidensének Harrison Vilmos Henrik tábornok Ohióból, mint fentebb láttuk, 174 képviseleti többséggel választatott s hivatalába iktattatott Washingtonban martius 4-én 1841-ik évben. Ez egy hónap mulva meghalván, ezen hivatal Tyller Jánosra (Virginiából), ki egyenlö szótöbbséggel választatott vice-

praesidensnek, szállt az éjszakamerikai szabad statusok azon rendelkezése szerint, mellynél fogva, ha a praesidens meghal, lemond vagy elégtelen hivatalának kötelességeit teljesiteni, ezen hivatalban őt az alpraesidens követi. A praesidensnek évi fizetése 25,000 dollar, az alpraesidensé pedig 5000 dollar.

A végrehajtó középponti kormányszék ágazatai.

a) A cabinet.

A praesidens kinevezésétől függő következő főhivatalnokok alakitják a középponti kormány cabinetét s a végrehajtó hatalmat, ugymint:

	Dollar
1. Statusminister, Webster Daniel Massachusettsből, — fizetése évenként .	6000.
2. Pénzügy minister Ewing Tamás Ohióból	6000.
3. Hadi minister Bell János Tennesseeből .	6000.
4. Tengerész-minister Bagder György Éjszak-Carolinából	6000.
5. General-postamester Granger Ferencz New-Yorkból	6000.
6. General-ügyvéd Crittenden János Kentuckyból évenkénti fizetése	4000.

Mult september hónapban csak kevéssel a congressus eloszlása előtt a status-ministeren kivül az egész cabinet leköszönt, s volt tagjai helyett Tyller praesidens a következőket nevezé ki: Pénzügy-mi-

nisterré Forward Waltert Pennsylvaniából, hadi ministerré Spencer Jánost New-Yorkból, tengerészministerré Upshur Abelt Virginiából, general-postamesterré Wikliffe Károlyt Kentuckyból és generalügyvéddé Leyare Hugót Déli-Carolinából.

b) A status-hivatal.

(Department of state.)

A status-minister kormányzása alatt áll:

Doll.

1. Egy főtitoknok, kinek évenkénti fizetése 2000
2. Az országnoki osztály. (Diplomatic bureau.)
   - Az 1-ső titoknok . . . 1600 doll. fizetés.
   - A 2-ik „ . . . 1500 „ „
   - És a 3-ik „ . . . 1400 „ „
3. A consularis osztály.
   - Két titoknok 1400 doll. fizetés. mindenik.
4. A belügyi osztály.
   - Két titoknok . . . . 1400 doll. fizetés.
   - Egy „ . . . . 1000 „ „
   - S egy „ . . . . 900 „ „
   - Egy fordító (translator) . 1600 „ „
   - Egy elosztogató ügyvivő 1400 „ „
5. A pátensi osztály.
   - Egy pátens-biztos . . 3000 „ „
   - Egy főtitoknok . . . 1700 „ „
   - Két vizsgáló tiszt, mindenik 1500 „ „

c) Pénzügy-hivatal.

(Treasury department.)

A' pénzügy-minister alatt áll.

1. Egy főtitoknok . . . . 2000 doll. fizetés.
   Két más titoknokok mindenik . . . . . 1700 „ „
   Két ellenőr . . 3500 és 3000 „ „
2. A számvevői osztály.
   Öt főszámügyelő, mindenik . . . . . . 3000 „ „
   Ugyanannyi titoknok . 1700 „ „
3. A pénztári osztály.
   Egy főpénztárnok . . 3000 „ „
   Egy főtitoknok . . . 1700 „ „
4. A lajstromozó osztály. (Register office.)
   Egy lajstromzó . . . 3000 doll. fizetés.
   Egy főtitoknok . . . 3000 „ „
   Egy más titoknok . . . 1700 „ „
5. Az ügyvivő osztály. (Solicitors office.)
   Egy főügyvivő . . . 3500 „ „
6. A földáruló főhivatal. (Land-office.)
   Egy general biztos . . 3000 „ „
   Egy levéltárnok (recorder) . . . . . . 2000 „ „
   Egy ügyvivő . . . . 2000 „ „
   Egy főtitoknok . . . 1800 „ „

d) A hadi hivatal.

A hadi minister kormányzása alatt áll:

1. Egy főtitoknok . . . . 2000 doll. fizetés.
2. A nyugpénzi osztálynál:
   Egy ügyvivő . . . . . 3000 „ „
   És egy főtitoknok . . 1700 „ „
3. A general-segédtiszti hivatal.

Egy fögeneral-segédtiszt ezredesi ranggal, és 6. segéd (assistent) - general-adjutans őrnagyi és kapitányi ranggal. Az elsőnek évenkénti fizetése 900 doll. készpénzben, naponkénti 6 adag eledel, 4 lórész (portio) és két szolga. A két őrnagyi rangu segéd-general-adjutansé 720 doll. készpénzben, 4 adag eledel, 4 lórész és két szolga. A négy kapitányi rangu segéd-general-adjutansé 600 dollar készpénzben, 4 adag eledel, 4 lórész és egy szolga.

Egy főtitoknok 1200 dollar évenkénti fizetéssel.

4. Az ujonczok osztályánál:
   Egy főtiszt (principal) . 1600 doll. fizetés.
5. Az indián ügy osztálya:
   Egy főügyvivő . . . 3000 „ „
   Egy főtitoknok . . . 1600 „ „
6. A főfizető osztály:
   Egy general-fizető-mester . . . . 2500 „ „
   Egy főtitoknok . . . 1700 „ „

7. A fő-vevő-osztály. (Chief purchasing department.)
   Egy general-vevő . . 3000 doll. fizetés.
   Egy főtitoknak . . . 1700 „ „
8. A főorvosi osztály.
   Egy general-főorvos . 2500 „ „
   Egy titoknok . . . . . . 1150 „ „

e) A tengerészi hivatal.

A tengerész-minister kormánya alatt áll:
1. Egy főtitoknok 2000 doll. évenkénti fizetéssel.
2. Négy ügyvivő; a három elsőnek 2500 doll. fizetése van, a negyediknek pedig 2000 „ „
3. Egy titoknok . . . . . . 1600 „ „
4. A tengeri partőr-osztály. (Survey of the coast.) Egy főügyelő 6000 doll. évenkénti fizetéssel, segéde 11 van.
   Kettőnek fizetése . . . . . . 4000 doll.
   Kettőnek . . . . 3000 „
   Háromnak . . . . 2000 „
   Háromnak . . . . 1500 „
   Egynek . . . . 1000 „

f) A főposta-hivatal.

A general-postamester kormánya alatt áll:
1. Három segéd postamester (assistent postmaster-general) . . . . . . 2500 doll. fizetés.
2. Egy ügyvivő . . . . 3000 „ „
3. Két főtitoknok . . . . 2000 „ „

Az alkotmány megalapitása óta 1789-iktől 1841-ikig választott praesidensek s vicepraesidensek voltak, és pedig.

a) Praesidensek:

1789.	Washington György Virginiából, kormányzott	8 évig.
1797.	Adams János Massachusettsből kormányzott	4 „
1801.	Jefferson Tamás Virginiából . .	8 „
1809.	Madison Jakab	8 „
1817.	Monroe Jakab	8 „
1825.	Adams János Quincy Massachusettsből	4 „
1829.	Jackson András Tenneseeből . .	8 „
1837.	Van Buren Márton New-Yorkból .	8 „
1841.	Harrison Vilmos Henrik Ohióból .	1 hónp.
1841.	Tyller János Virginiából mostani praesidens.	

b) Vice-praesidensek:

1789.	Adams János Massachusettsből volt	8 évig.
1797.	Jefferson Tamás Virginiából . .	4 „
1801.	Burr Áron New-Yorkból . . .	4 „
1804.	Clinton György	8 „
1813.	Gerri Elbrits Massachusettsből . .	4 „
1817.	Tompkins Daniel New-Yorkból .	8 „
1825.	Calhoun János Déli-Carolinából .	8 „
1833.	Van Buren Márton New-Yorkból .	4 „
1837.	Johnson Richard Kentuckyból . .	4 „

A congressus.

Ámbár az éjszakamerikai egyesült statusok egyenként egymástól függetlenek s különös népfelsőségi elvek szerint tulajdon választott országgyülések (legislatores) által kormányoztatnak, közös érdekeiket és viszonyaikat azonban a congressus által őrzik.

Ezen congressus, mellynek alkotmányi hatósága az egész unióra terjed ki, két házból áll, tudnillik: a senatusból (of a senate), és a képviselők házából (house of representatives). A praesidens köteles a congressust évenként legalább egyszer december 1-ső hétfőjére, hacsak különös esetekben máskép nem rendelkezett a törvény, összehivni. A congressus Washingsonban tartatik, s ámbár az egész egyesület közös érdekét illető törvények alkotása csupán a congressustól függ, ezen jogát mégis ugy tartozik gyakorolni, hogy az egyes szabad statusok uralkodási jogát (sovereignity) meg ne sértse.

A senatus 53 tagból áll; tudnillik a most létező 26 szabad statusból küldetni szokott két senatorból és a vicepraesidensből, ki a senatus elnöke, s kinek elhatározó szavazata van, ha a szavazatok egyenlők. A senatorok hat évre választatnak az egyes szabad statusok törvényhozó testülete által ugy, hogy minden két évben az egész senatus egy harmada megujittatik.

Harmincz éven alul senator senki sem lehet, s legalább kilencz év óta polgárnak kell lennie. A senatus $^2/_3$-nak hozzájárultával a praesidens tractatusokat köthet; de a külországi követeket, az unio főhivatalnokait, mennyire ezek a középponti kormányhoz tartoznak (mert a szabad statusok e tekintetben függetlenek), s a birtokok tiszteit (officers of the territoris) minden befolyás nélkül a' praesidens nevezi ki.

A képviselöket a nép választja két évre; számukat az egyes szabad statusok népessége határozza meg ugy, hogy a 23-ik 24, 25, 26, s 27ik congressusra 41,700 személyre egy választatott, *) és pedig az 1832-ik évi congressus határozata szerint az 1830-ik évi nép-összeirást véve alapul s azon alkotmányi rendszabályt, mellynél fogva öt rabszolga három fehér vagy szabad ember számába vétetik, továbbá is megerősitve. A jelenlegi képviselök száma 242 és 3 küldött (delegate). Florida, Wisconsin s Jowa birtokoknak ugyanis egyegy, szavazati joggal nem biró küldöttjük van a congressusban. A szabad statusok pedig következö számmal küldenek képviselöket: Arcansas, Michigan és Delaware mindenik egyet, Rhode-Island, Mississippi és Missouri mindenik kettöt, Lousiana és Illinois mindenik hármat, New-Hampshire, Vermont és Alabama mindenik ötöt, Connecticut és New-Jersey mindenik hatot, Indiana hetet, Maine és Maryland mindenik

*) Ezelött 44,000 szabad lakosra egyesett.

nyolczat, Déli-Carolina és Georgia mindenik kilenczet, Massachusetts tizenkettőt, Éjszak-Carolina, Tennessee és Kentucky tizenhármat, Ohio tizenkilenczet, Virginia huszonegyet, Pennsylvania huszonnyolczat és New-York negyvenet.

A képviselőnek legalább huszonöt évesnek és hét év óta polgárnak kell lennie, hogy választathassék. — 1807-iki martius 4-től fogva a senatoroknak ugy, valamint a képviselőknek napdija 8 dollar, betegség esetére is. A senatus elnökének, midőn tudnillik a rendes elnök (vicepraesidens) helyett idegeiglenes elnök választatik, ugyszinte a második ház elnökének is 16 dollar jár egy napra.

Mind két háznál a senatorokon és képviselőkön kivül még következő személyek hivataloskodnak, ugymint.

A senatusnál:

Egy titoknok	3000	doll.	fizetés.
Egy főjegyző	1800	„	„
Öt jegyző, mindenik. . . .	1500	„	„
Egy ajtónálló	1500	„	„
Segéde	1450	„	„
Egy teremszolga	700	„	„

A képviselők házánál:

Egy házi főjegyző	3000	„	„
Egy hivatali főjegyző . . .	1800	„	„
Tiz jegyző, mindenik . . .	1500	„	„
Egy rendőr	1500	„	„
Ennek segéde	1450	„	„
Egy ajtónálló	1500	„	„

A nemzeti könyvtárnál:

Egy könyvtárnok . . . . . 1500 doll. fizetés.
Ennek segéde . . . . . . 1150 „ „

Országnoki test.

(Diplomacy.)

Ezen testnek tagjai 1841-ik évi julius hónapig következők valának:

1. Teljes hatalmu országkövetek (ministers plenipotentiary): Todd Károly Kentuckyból, kineveztetett 1841-iki juliusban a mi udvarunkhoz; Stevenson András Virginiából, kineveztetett 1815-dikben az angol udvarhoz; Cass Lajos Ohióból, kineveztetett 1836-ban a francziai udvarhoz; Cambreleng Károly New-Yorkból, kineveztetett 1840-ben az orosz udvarhoz; Wheaton Henrik Rhode-Islandből, kineveztetett 1837-dikben a porosz udvarhoz; Powhatan Illés Mississippiből, kineveztetett 1837-dikban a mexicoi szabad statusokhoz; Porter Dávid Marylandből, kineveztetett 1839-ban a török udvarhoz. Fizetésük évenkint 9000 dollar és ugyanannyi uti költségre. A mi udvarunknál s az angol, franczia és porosz udvarnál követségi titoknokok is léteznek 2000 dollar fizetéssel.

2. Ügyviselök (charges d'affaires) léteznek Német-Alföld-, Belgium-, Svédország-, Dania-, Uj-Granada-, Venezuela-, Brasilia-, Chili-, Peru-, Texas-, Sicilia-, Spanyolország-, Sardinia- és Portugaliában 4500 dollar évenkénti fizetéssel.

3. Consulok és kereskedési ügyvivők léteznek a mi udvarunknál 4, t. i. Bécsben, Triestben, Velenczében és Pesten; Francziaországban 5, Angolországban 7, Scotiában 3, Irlandban 5, Oroszországban 4, Spanyolországban 5, Svédországban 3, Siciliában 3, Daniában 2, Portugaliában 3, Poroszországban 2, Sardiniában 2, Német-Alföldön 2, Törökországban s a többi europai tartományokban mindenikben 1, — Brasiliában 8, Maxicóban 12, Cubában 5, Porto-Ricóban 3, Texasban 3, Venezuelában 3, Chiliben 3, Nyugot-Indiában 8, az éjszakamerikai tartományokban 4, Islandban 6, s a következő helyeken mindenütt 1, ugymint: Buenos-Ayres-, Guatemala-, Canton-, Alexandria-, Guayaquil-, Algier-, Marokko-, Tangier-, Tunis-, Tripolis-, Gibraltar-, Malta-, St. Helena-, Cape-Town-, Port Louis-, Mauritius-, Demerara-, Angol-Guiana-, Singapore-, Sydney-, Uj-Déli-Wallis-, Athene-, Port au Prince-, Oux Cayes-, Cape Hayti-, Muscat-, Zanguebar-, Paramaribo-, Curaçao-, Batavia-, Java-, Cartagena-, Santa-Martha-, Panama-, Lima-, Paita-, Teneriffa-, Canury-, Manilla-, Philippi- és Monteviedóban.

Külországi követek, ügyviselők, consulok és alconsulok.

Washingtonban az amerikai középponti kormánynál hitelesitett következő követek léteznek: a mi udvarunktól, Angol-, Franczia-, Orosz- és Spa-

nyolországokból s a maxikói szabad statusokból egy egy követ és két két követségi titoknok, az argentini köztársaságból, Porosz- és Portugalországból s Brasiliából egy egy követ.

Külországi ügyviselők léteznek szinte Washingtonban: Német-Alföldről-, Belgium-, Svédország-, Dania-, Sardiania-, Uj-Granada- s Texasból, consulok és alconsulok pedig: consulok ugyanis a mi udvarunktól 1 New-Yorkban, 1 Bostonban és Savannahban Baden nagyherczegségből: 1 New-Yorkban és 1 New-Orleansban, Bajorországból 2, Beligiumból 4, Brasiliából 1 general-consul és 12 alconsul, Brema szabad városból 8 consul, Chili szabad statusból 1 consul, Daniából 2 consul s 5 alconsul, Francziaországból 1 general-consul, 5 consul és 6 alconsul, Frankfurtból 2 consul, Angolországból 8 consul, Görögországból 1 consul, Hamburgból 4 consul és 1 alconsul, Hannoverből 3 consul és 1 alconsul, Hessenből 2 consul, Lübekből 1 consul, Mecklenburg-Schwerinből 1 consul, a mexicoi szabad statusokból 2 consul és 8 alconsul, Német-Alföldről 8 consul és 4 alconsul, Uj-Granadából 1 general-consul, Oldenburgból 2 consul, Portugaliából 1 general-consul, 1 consul és 12 alconsul, Poroszországból 3 consul és 1 alconsul, az egyházi birodalomból 1 general-consul, 1 consul és 7 alconsul, Oroszországból 1 general-consul, 2 consul és 2 alconsul, Sardiniából 1 general-consul, 2 consul és 3 alconsul, a szász-coburgi és gothai udvaroktól 1 consul, a szász-waimari udvartól 1 general-consul és 1

consul, a szász udvartól 1 general-consul, 4 consul és 1 alconsul, Spanyolországból 1 general-consul, 1 consul és 8 alconsul, Svédországból 1 consul s 10 alconsul, Texasból 7 consul, Toscanából 1 consul, Siciliából 2 general-consul, 1 consul és 12 alconsul, Uruguay szabad statusból 1 general-consul, 1 consul és 6 alconsul, Venezuela szabad statusból 4 consul, Würtenbergből 1 general-consul és 1 consul.

IV.

Tengeri hadi erő. — Hadsereg. — Polgárkatonaság. — Postaügyek. — Pénzverő-műhelyek. — Középponti kormány jövedelmei és költségei. — A floridai háborura tett költségek. — Indiánoktól vásárlott földekért fizetett összegek. — Egyes statusok jövedelmei és költségei. — Kamatok.

Tengeri hadi erő.

A tengeri hadi erőt teszik:

1. Hajók. Különösen

a) 10 sorhajó 102 ágyustól 74 ágyusig, összesen 902 ágyuval.

b) 15 első osztályu fregat, egy 54, a többi 44 ágyus, összesen 670 ágyuval.

c) 36 második osztályu fregat, összesen 72 ágyuval.

d) 21 sajka (Schaluppe) 20 ágyustól egészen 16 ágyusig, összesen 403 ágyuval.

e) 4 brig 10 ágyuval, összesen 40 ágyuval.

f) 9 schooner 10 ágyuval, összesen 90 ágyuval.

g) 5 hadi gőzös.

2. Állomásos főparancsnokok: 1 a földközi tengeren, 1 a brasiliai vidékeken, 1 a csendes tengeren, 1 Nyugot-Indiában, 1 Kelet-Indiában s 1 a vizsgáló expeditiónál.

3. Hajógyári főparancsnokok: Portsmouth, Boston, New-York, Baltimore, Charleston, Washington, Norfolk és Pensacola városokban levő hajógyárakban (navy yards) mindenütt egyegy, Philadelphiaban kettő.

4. Hajótisztek: 54 kapitány, 55 parancsnok, 288 hadnagy, 59 sebész, 57 segédsebész (assistant surgeons), 53 pénztárnok, 13 káplán, 195 előbbkelő kadét, 262 más kadét, 28 hajómester (masters), 29 főkormányos, 36 lővészmester, 28 ácsmester, 27 vitorlamester, összesen: 1184 tiszti rangu egyén. — Ezeknek évi fizetése következő: öregebb kapitányoké hivatalban 4500 dollar, szabadságos- vagy nyugalmazottaké 3500 dollar, századosoké 400 dollar; hajógyáraknál vagy más foglalkozásban 3500 dollar, foglalkozáson kivül 2500 dollar; parancsnokoké tengeren 2500 dollar, hajógyáraknál vagy más foglalkozásokban 2100 dollar, szabadságos- vagy nyugalmazottaké 1800 dollar; hadnagyoké parancscsal 1800 dollar, más foglalkozásban 1500 dollar, számfelettieké 1200 dollar; sebészeké: az első öt évben helyetteseké 1000 dollar, tengeri szolgálatban 1333 dollar, hajóhadnál (of the fleet) 1500 dollar; második öt évben: helyetteseké 1200 dollar, hajógyáraknál stb. 1500 dollar, tengeri szolgálatban 1600 dollar, hajóhadnál

1800; harmadik öt évben, helyetteseké 1400 dollar, hajógyáraknál 1750 dollar, tengeri szolgálatban 1866 dollar, hajóhadnál 2100 dollar; negyedik öt évben: helyetteseké 1600 dollar, hajógyáraknál stb. 2000 dollar, tengeri szolgálatban 2133 dollar, hajóhadnál 2400 dollar; husz évi szolgálat után helyetteseké 1800 dollar, hajógyáraknál stb. 1250 dollar, tengeri szolgálatban 2400 dollar, hajóhadnál 2700 dollar; segédsebészeké 650 dollartól 1200 dollarig; pénztárnokoké 480 dollar; káplánoké hivatalban 1200 dollar, nyugpénzül 800 dollar; elöbbkelö kadétoké foglalkozásban 750 dollar, számfelettieké 600 dollar; a többi kadétoké tengeri szolgálatban 400 dollar, más foglalkozásban 350 dollar, nyugalmazottaké 300 dollar; hajómestereké hajóhadnál 1100 dollar, más foglalkozásban 1000 dollar, nyugalomban 750 dollar; tanitóké: mathesisben 1200 dollar, a hajózási tudományban 4800 dollar; főkormányosoké 750 dollar; lövészmestereké 600 dollar, ácsmestereké 500 dollar; vitorlamestereké 360 dollar.

A hivatalban levő tiszteknek 1835-ik évi martius 3-dik óta naponként csak 1 adag (ration) rendeltetett egy különös törvény által, melly a hajóhadi ügyeket szabályozá. A pénztárnokok és tanitók nincsenek ezen uj törvény alatt, kik most is naponként 4 adagot kapnak vagy 40 centet készpénzben.

Hadsereg.

A hadsereg tisztei: 1 tábornagy (general in chief), két vezérőrnagy (brigadier general), egy tábornoki szállásmester, egy tábornoki segédtiszt, két tábornoki felügyelő ezredesi dijjal, 1 tábornoki segédszállásmester ezredesi ranggal és dijjal, 1 szállásmester ezredesi ranggal és dijjal, 9 számfeletti tábornok, egy general-pénztárnok (paymaster general), egy general-főorvos, 4 fő szállásmester, 28 segéd-főszállásmester, 17 ezredes, 19 alezredes, 26 őrnagy, 172 kapitány, 280 főhadnagy és 168 alhadnagy.

A főőrmesterek száma 14, őrmestereké 604, káplároké 560, közlegényeké pedig 9920, összesen 11,804 egyén.

Ezeken kivül van 2 főbiztos őrnagyi ranggal, 4 biztos kapitányi ranggal, 22 orvos, 60 segédorvos, 18 pénztárnok, 2 hadi szállitó, 14 alszállásmester, 18 főhangász, 240 alhangász, 4 főkürtnök, 40 alkürtnök, 20 orvoskovács (farriers) és kovács (blacksmiths), 120 mesterember és 250 ágyuszolgálathoz bejegyzett egyén, összesen tehát 814, s a fentebbiekkel 12,618 személy.

Ezen adatokat Bomfond György ezredestől nyerém New-Yorkban létemkor, a következő sorozatot pedig, melly 41 személylyel kevesebbet mutat, Washingtonban szereztem meg. Ezen sorozatot Roger János tábornoki segéd 1840-ki december 3-kán a congressusnak adta be. E szerint a

hadsereg száma akkor igy állt: tábornoki osztály (general-staff) 57, orvosi osztály 83, fizetőo-sztály 19, vásárló-osztály (purchasing department) 3, mérnöki osztály 43, helyirati mérnökök (topographical engineers) 36, pattantyusági osztály (ordnance department) 322, két ezred dragonyos 1498, négy ezred pattantyus 3020, nyolcz ezred gyalog 7496, összesen 12,577 egyén.

A katonai személyek dija hónaponként fizettetik, s a készpénzen s kenyéradagokon kivül jelesen a tiszteknek, ló- és szolgatartás jár.

Hivatalok.	Havi fizetés dollarban.	Naponkénti adagok.	Lótartás.	Szolgatartás.
Tábornagy	200	15	7	4
Vezér őrnagy és tárbornoki szállásmester . .	104	12	5	3
Tábornok-segédtiszt, tábornok-segéd-szállásmester, tábornok-felügyelő s general-biztos	90	6	5	2
General-biztos-segéd . .	75	5	4	2
Ezredes	75	6	4	2
Tábornoki adjutans segédőrnagyi ranggal, szállásmester, biztos, orvos és pénztárnok . .	60	4-5-8	4	2
Alezredes	60	5	3	2
Adjutans-segéd kapitányi ranggal, segéd-szállásmester, orvos-segéd, őrnagy	50	4	3	2
Kapitány	40	4	—	1
Főhadnagy	30	4	—	1
Alhadnagy	25	4	—	1
Főőrmester	17	1	—	—
Őrmester	13—16	1	—	—
Káplár	9	1	—	—
Közlegény	7	1	—	—
Főhangász	17	1	—	—
Kovács s mesterember . .	11	1	—	—
Alhangász	8—9	1	—	—

A századot vezérlő tiszt rendes fizetésén felül feleletterheért hónaponként még 10 dollart kap pótlékul, az adagok száma pedig öt öt évenként, mellyeket a tiszt szolgálatban töltött, egygyel szaporodik, p. o. a kapitány első öt évben kap 4 adagot, a 6-ik évtől 10-ig 5, a 11-től 15-ig 6-ot s igy tovább. Egy illy adag 20 centtel, s a lótartás havonként 8 dollarral megváltható. A tisztek szolgái közkatonai fizetésen, adagon s ruházaton kivül $2^1/_2$ dollart kapnak pótlékul havonként.

Polgárkatonaság.

A polgári hadi erő az összes szabad statusokban 1841 évben következő volt:

Statusok nevei.	Hadi vezérek.	Tábornagyi kar tisztei.	Főtisztek.	Tisztek.	Tisztek összesen.	Altisztek, közlegények és hangászok.	Összesen.
Maine	22	85	584	1921	2612	42021	45633
New-Hampshire	—	—	310	1237	1547	27215	28762
Vermont	13	45	206	839	1103	25204	26307
Massachussetts .	22	79	438	1207	1746	45875	47621
Rhode-Island .	5	17	21	81	124	1253	1377
Connecticut . .	11	31	320	1031	1393	38679	40072
New-York . . .	128	777	2631	6752	10288	159147	169435
New-Jersey . .	19	58	435	1476	1988	37183	39171
Pennsylvania .	50	201	1305	7818	9374	247804	257178
Delaware . . .	4	8	71	364	447	8782	9229
Maryland . . .	22	68	544	1763	2397	44467	46864
Virginia	27	69	1217	4311	5624	99898	105522
É. Carolina . .	28	67	723	2969	3787	61431	65218
D. Carolina . .	15	102	449	1791	2357	48755	51112
Georgia	36	98	746	2208	3088	54220	57308
Alabama	31	187	564	1382	2164	42168	44332
Louisiana . . .	10	46	183	542	781	14027	14808
Mississippi . . .	15	70	392	348	825	36425	37250
Tennessee . . .	18	65	642	2845	3570	57412	60982
Kentucky . . .	13	145	1014	3084	4286	74099	78385
Ohio	70	201	1889	4013	5873	140555	146428
Indiana	31	110	566	2154	2861	51052	53913
Illinois	7	21	216	657	901	26485	27386
Missouri	42	286	636	1200	2164	32692	34856
Arcansas	—	—	—	—	157	1872	2029
Michigan	4	18	70	193	285	5191	5476
Florida	—	1	9	33	43	784	827
Wisconsin . . .	1	6	36	126	169	5054	5223
Jowa	—	—	—	—	—	—	—
Columbia-ker. .	1	3	24	68	96	1153	1249
Összesen .	675	2864	15941	52413	72050	1431902	1503953

Postaügyek.

Az egész unióban a levelek és utazók szállitása szerződés mellett magányos vállalkozóknak béreltetik ki. Illy szerződő utolsó évben 2100 volt, a postahivatalok száma pedig 1838 évi julius 1-ső napján 12,519, a következett évben ugyanazon napon 12,780, és 1840-ki december végével 13,638. A posta-jövedelem utolsó évben junius 30-ig következő volt:

Levéldij	4,003,776	doll.	7 cnt.
Ujságok szállitásaért fizetett dij	535,229	„	61 „
A vállalkozók által késedelem miatt fizetett	260	„	— „
Összesen	4,539,265	doll.	68 cnt.

A költségek pedig ugyanazon időre ezek:

Postamesterek fizetése . . .	1,028,925	doll.	68 cnt.
Elegyes költségek	441,778	„	96 „
Postahajókra és gőzösökre .	35,410	„	81 „
Vállalkozók szerződési fizetése	3,252,995	„	16 „
Összesen	4,759,110	doll.	85 cnt.
A kormány vesztesége tehát .	219,845	„	17 „

A következő jegyzék mutatja a postajövedelmeket és költségeket 1829-től 1839-ig:

Évek.	Jövedelem.		Költség.	
	dollar.	cent.	dollar.	cent.
1829	1707418	42	1782132	57
1830	1850583	54	1932707	95
1831	1997811	54	1936122	87
1832	2258570	17	2266171	66
1833	2617011	88	2930414	87
1834	2823749	34	2910605	8
1835	2993356	66	2757350	8
1836	3408323	59	2841766	36
1837	4100605	43	3303428	3
1838	4235077	97	4621837	16
1839	4477614	4	4654718	42

Pénzverő-műhelyek.

A fő-pénzverő-műhely Philadelphiában létezik s következő egyedeket foglalatoskodtat: egy igazgatót 3500 dollar fizetéssel, egy pénztárnokot 2000 dollar fizetéssel, egy fő-pénzverőmester (chief coinier) 2000 dollar fizetéssel, egy pénzvizsgálót (assayer) 2000 dollar fizetéssel, egy olvasztót 2000 dollar fizetéssel és két vésnököt 2000 s 1500 dollar fizetéssel. A new-orleansi, a két vésnökön kivül, ugyanazon egyedekkel van ellátva, de az igazgató fizetése itt csak 2500 dollar. — A dahlonegai pénzverő-műhelynek Georgiában és charlotteinak Éjszak-Carolinában 3 főtiszte van, s az igazgatóknaknak 2000, a többinek 1500 dollar év dij jár. — A philadelphiai pénzverő-műhelybe kiverés végett küldött arany értéke 1840-ik évben 1,201,998 dollart tett, s az egész mennyiség egész, fél és negyed-eagles-ekre kiveretvén, tett 1,207,437 dollart. Azonkivül egész, fél és negyed-dollarokban kiverett 1,028,603 dollar értékü ezüst, s 24,624 dollar értékü réz, összesen 2,260,664 dollar. — A többi fennevezett műhelyekben pedig együttvéve 3,426,632 dollar, és igy összesen 1840-ben 5,687,296 dollar. Az 1793-ik évtől 1840-iki december 31-ig kiveretett pénzmennyiség felmegy 94,673,482 dollar 68 centre.

A középponti kormányszék jövedelmei és költségei.

Ezen jövendelmek és költségek 1840 évre a pénzügy-minister ugyanazon évi december 9-ről szóló tudositása szerint következők.

Jövedelem.

Az 1840 évi januar 1-én vont mérleg szerint maradt a pénztárban	2,246,749	doll.	— cnt.
Külföldre küldött vagy onnan behozott termesztményekért, árukért stb. bejott az első 3 évnegyedben	10,689,884	„	78 „
Ugyanazon idő alatt eladott kormányi földek ára . . .	2,630,217	„	25 „
Vegyes bevételek ugyanazon időben	77,660	„	98 „
Reménylendő bevételek a negyedik évnegyedre . .	3,800,000	„	— „
A letéti s unioi bankokból járó kamatok és tőkék mennyisége	3,350,000	„	— „
Papirospénz, melly a treasury-bankjegyek beváltására kibocsáttatott . . .	5,440,000	„	— „
Összesen	28,234,512	doll.	1 cnt.

Költségek.

Az első három évnegyedben kormányi, diplomaticai s elegyes tárgyakra tett költségek	4,118,248	doll. 64	cnt.
Ugyanazon időben hadseregre	8,750,784	„ 52	„
Ugyanazon időben tengeri hadi erőre	4,620,316	„ 53	„
Az ulolsó évnegyedre kiszámitott összes költségek . .	5,000,000	„ —	„
A columbiai kerület városainak adósságaiból eredő kamatok	100,000	„ —	„
A treasury-bankjegyek beváltására kiadatott az első három évnegyedben	3,629,306	„ 16	„
Ezen bankjegyek beváltására az utolsó évnegyedben kiadandó mennyiség lehet . .	425,000	„ —	„
Összes költség	26,643,656	doll. 12	cnt.
Marad tehát a pénztárban jövő évre készpénzül	1,590,855	„ 89	„

A floridai háborura tett költség az utolsó öt évben. *)

1836. évben	. . . .	3,946,443	dollar
1837. „	. . . .	4,393,693	„
1838. „	. . . .	5,124,356	„
1839. „	. . . .	1,254,357	„
1840. „	. . . .	994,745	„
	Összesen	15,713,594	dollar

Az indiánoktól megvásárlott földekért az utolsó öt évben fizetett összegek s egyéb reájuk tett költségek.

1836. évben	. . . .	1,962,087	dollar
1837. „	. . . .	3,326,053	„
1838. „	. . . .	2,382,500	„
1839. „	. . . .	2,078,083	„
1840. „	. . . .	1,332,064	„
	Összesen	11,080,787	dollar

Ezen pénz nem az indiánok, hanem a szállitók kezébe jut, kik szerződésüknél fogva az évenként kitüzött pokrócz-, liszt-, sóshus-, lőszer stb. menynyiséget az indiánoknak kiszolgáltatni kötelesek.

---

*) Ezen háboruról fentebb tétetett már emlités.

Az egyes statusok jövedelmei és költségei.

A következö jegyzékeket azon oklevelekből vonám ki, mellyeket az egyes statusok kormányai saját országgyülésükön a törvényhozó-testnek 1840-ik év végével vagy 1841-ik év kezdetével adtak be. Szigoru pontosság és egyformaság illy összehasonlitó jegyzékekben felette nehezen valositható, részint az egyes statusokban divatozó különféle számitási módok, részint az efféle átalános jegyzékeknél a részletes felhozásoknak elkerülhetlen mellőzése miatt, főkép a kiadásoknál. Tennessee-statusban példaul, mivel itt az országgyülési tagok és a kormányzó minden két évben választatnak, a számadás is csak minden második évben adatik be, és pedig egy sommában. A következö jegyzékekben e statust illető sommák tehát egyegy évre csak átmérőlegesen értendők.

1-sö jegyzék.

Ezen jegyzék az egyes statusok népességét, jövedelmeit és saját kormányzásukra tett költségeket mutatja, valamint az egyegy fejre eső költség-menynyiség arányát. *)

*) A beljavitásokra, például vasutakra vagy csatornákra, nem különben köziskolákra tett költségek ezen jegyzékben nem foglaltatnak.

Statusok.	Népesség 1840ben.	Jövedelem.	Költség.	Esik egy fejre.	
	Dollar.			cent.	mill.
Maine	501793	52178	318172	63	4
N. Hampshire	284574	50000	50000	17	6
Vermont	291948	90724	90000	31	1
Massachusetts	737699	396000	445745	60	4
Rhode-Island	108830	69207	37707	34	6
Connecticut	309978	80000	80000	25	8
New-York	2428921	451790	918725	37	7
New-Jersey	373306	80379	78604	21	1
Pennsylvania	1724033	702719	687474	39	8
Delaware	78085	—	—	—	—
Maryland	469232	255678	259468	55	5
Virginia	1239797	665057	580437	47	1
Éjszak-Carolina . . .	753419	83757	107155	14	2
Déli-Carolina	594398	299390	307520	51	7
Georgia	691392	85000	186795	27	0
Alabama	590756	263570	100000	16	9
Mississippi	375651	161161	215904	57	5
Louisiana	344570	530000	688991	199	9
Tennessee	829210	432415	134496	16	3
Kentucky	776923	262716	256866	30	0
Ohio	1519467	231415	222407	14	7
Indiana	685866	136748	127527	18	7
Illinois	476183	170942	186000	39	2
Missouri	383702	—	—	—	—
Michigan	212267	14000	141485	66	4
Arcansas	97574	58507	51991	54	4

2-ik jegyzék.

Ezen jegyzék a kormányzó s egyéb kormányhivatalnokok és itélő-birák évenkénti fizetését, az országgyülési tagok részére napdijak fejében fizetett sommákat, a fogházak, némák, vakok és őrültek intézeteire, valamint a polgárkatonaságra és az országos nyomdákra forditott költségeket mutatja.

Statusok.	Hivatalnokok.	Itélőbirák és törvényhatóságok.	Országgyülési tagok.	Ország javitó- és fogházai.	Vakok, némák, őrültek intézetei.	Polgárkatonaság.	Országos sajtók.
	D o l l a r.						
Maine	6576	11200	40687	7460	18949	8325	2000
N. Hampshire	3000	13003	20183	—	8000	—	—
Vermont . . .	2275	7325	21003	—	5096	—	—
Massachusetts	16500	50536	114071	—	20506	21023	11944
Rhode - Island	1800	1750	5346	6529	—	—	634
Connecticut .	4734	5650	11840	—	—	—	—
New-York . .	42321	35128	124026	27701	127819	18171	28241
New-Jersey .	7840	5880	18869	12416	4174	1065	2973
Pennsylvania	39773	107600	135988	23105	—	31738	60448
Maryland . .	14682	40522	60632	35000	6777	2801	—
Delaware . .	2733	4400	14580	—	—	—	—
Virginia . . .	19433	44550	95056	16471	47544	59237	—
Éjsz. Carolina	6300	24834	49620	—	—	—	660
Déli-Carolina	15100	33000	43520	—	—	13714	5129
Georgia . . .	12000	21000	91500	—	—	—	—
Alabama . . .	7850	33775	46000	—	—	—	8000
Mississippi . .	10289	32000	34552	51018	—	703	—
Louisiana . .	26000	59000	31280	—	—	—	—
Tennessee . .	8779	34482	34171	3069	11250	—	4950
Kentucky . .	10150	34900	36746	13843	19636	—	—
Ohio	18347	24202	48830	11897	37342	2838	20340
Indiana	3850	20078	45052	19651	—	—	12457
Illinois	4550	13000	63641	—	—	—	23245
Missouri . . .	8700	17050	25200	—	—	—	—
Arcansas . . .	5100	7100	24962	17799	—	—	10406
Michigan . . .	5200	13809	17573	19596	—	—	—

Kamatok.

Az éjszakamerikai szabad statusokban a kamatok különfélék. Lousianában 5 pcent, bankkamat 6 pcent; — szerződésekben a 10 pcenten felüli kamat tilos, s illy esetben a szerződés érvénytelen. New-York-, déli Carolina-, Michigan- és Wisconsinban a rendes kamatok 7 pcent; Georgia-, Alabama-, Mississippi- és Floridában 8 pcent, a többi statusokban pedig 6 pcent. Azonkivül Marylandban a dohányszerződéseknél 8 pcent van megengedve; Mississippi-, Indiana-, Missouri- s Arcansasban a szerződési kamat 10 pcent, Wisconsinban pedig 12 pcent. — Azon adósságoktól s elitéltetésektől, melylyek az uniót egyenesen mint hitelezőt érdeklik, 6 pcent számittatik egy évre.

V.

Földárulás. — Gazdasági jegyzetek. — Házi állatok száma s termesztmények mennyisége. — Kereskedési ügyek. — Bevitel és kivitel. — Dohánykereskedés.

Már több helyen emlitém, hogy a középponti kormány azon földeket, mellyeket az indiánoktól szerződés mellett megvesz, kisebb, nagyobb részletekben saját polgárainak s bevándorló külföldieknek ismét aladja, rendesen egyegy acret $1\frac{1}{4}$ dollaron. Ezen eladás kétfélekép történik: árverés utján s különös bejelentés mellett a land-officenél minden időben.

Mielőtt tudnillik a középponti kormány egy bizonyos kerületet áruba bocsát, azt mérnökök által, kik egy főmérnök (surveyor general) kormányzása alatt dolgoznak, bizonyos fő-délvonalok szerint, mellyek déltől éjszaknak huzatnak, 36 angol négyszögmérföldet tevő városhatárokra (township) *) méreti fel, s egy townshipot ismét 36 sectióra, mellyek ismét fél, negyed- és nyolczad-sectiókra osztatnak el. Egy sectio 640 acret, egy nyolczad

*) Egy illy határnak hossza és szélessége egyenlő.

tehát 80 acret foglal magában, s az elsőnek rendes kormányára 800 dollar, az utóbbinak pedig 100 dollar. Nemcsak a townshipok, de minden sectiók is folyó számmal láttatnak el ugy, hogy illy felmért vadonban nem nehéz magát feltalálni, ha történetből valaki eltéved is.

Ezen felmérés igen pontosan s a hol folyó, tó vagy más akadály nem áll ellen, mindig négyszögekre történik. Egy kerület három hónapi hirdetés elörebocsátása mellett árverés utján adatik el, s mindazon földek, mellyek még ezelött elfoglalva nem voltak, akárki által megvehetők és a legtöbbet igérőnek tulajdonává lesznek; ha pedig egy ugynevezett megszálló (squatter) valamelly földnek birtokában van, vagy ő maga, vagy a recorder annak nevében a szokott árt, t. i. $1\frac{1}{4}$ dollart, igéri reá, mire a registrator, nem várván másnak igéretét, ezen földet illy ünnepélyes szavakkal „goinggone" a squatterra iratja s ugy tovább folytatja az árverést, mig csak vevő találkozik. Azon földek, mellyek el nem árvereztethettek, minden időben a land-officeben $1\frac{1}{4}$ dollaron megvehetők. A vevő pontos fizetés után egy ideiglenes nyugtatványt kap, melly mindjárt teljes jogot ad neki a vett földhöz. A sajátképi bevalló levél (deed) rövid idő mulva Washingtonban adatik ki a praesidens által aláirva, s a landofficeben az emlitett nyugtatványért becseréltetik. Ezen birtok olly biztos, hogy ennek tulajdonosa semmikép és senki által nem háborgattathatik, s minden földfeletti és földalatti kincsek, mellyek hatá-

rában léteznek, örökre szent és sérthetetlen sajátja.

1800 évtől 1810-ig a kormány által 3,886,000 acre adatott el 7,062,000 dollaron, a következő tiz évben 6,152,238 acre 9,002,347 dollaron; az 1820 évtől 1833-ig eladásra kitéve volt mintegy 90,000,000 acre közül ugyan ez időben eladatott 15,337,146 acre 19,973,229 dollaron. 1833. évtől 1840-ki september 30-ig 56,842,806 $^{87}/_{100}$ acre 72,269,749 dollaron és 58 centen kelt el, vagyis az egyes statusokban, hol a középponti kormánynak még eladó földei vannak, a következő mennyiségben:

Statusok és birtokok.	1833.				1834.				1835.				1836.			
	Acre.	Rod.	Dollar.	Cent.	Acre.	Rod.	Dollar.	Cent.	Acre.	Rod.	Dollar.	Cent.	Acre.	Rod.	Dollar.	Cent.
Ohio	551153	59	692426	9	478847	24	600561	75	661435	59	826224	44	1282991	80	1663116	56
Indiana . . .	554681	78	693522	40	673656	44	842170	84	1586904	85	2075571	56	3245344	13	4061492	68
Illinois . . .	360240	51	450242	70	354013	47	439613	82	2096629	29	2604698	47	3199708	64	4000294	36
Missouri . .	226285	68	296522	58	253791	70	320978	62	662180	47	828121	81	1655687	66	2071204	35
Alabama . .	451319	73	565818	90	1072457	63	1444299	31	1587007	87	1985449	26	1901409	—	2377573	78
Mississippi .	1121494	97	1531390	31	1064054	91	1470323	40	2931181	15	3835625	55	2023709	69	2531282	59
Lousiana . .	89441	18	111809	34	82570	88	104813	39	325955	85	407445	41	879456	6	1099323	58
Michigan . .	447780	17	563264	92	512760	13	643826	49	1817247	81	2271575	17	4189823	12	5241228	70
Arcansas . .	41859	43	52924	42	149756	46	213020	64	630027	75	787927	99	963535	12	1204544	20
Wisconsin .	—	—	—	—	—	—	—	—	217543	91	316709	7	646133	73	808932	32
Jowa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Floridá . . .	11970	52	14963	18	16309	85	20372	78	48364	31	60455	38	87071	97	108839	94
Összesen	3856227	56	4972284	84	4658218	71	6099981	4	12564478	85	15999804	11	20074870	92	25167833	6

Statusok és birtokok.	1837.				1838.				1839.				1840ik évi sept.			
	Acre.	Rod.	Dollar.	Cent.	Acre.	Rod.	Dollar.	Cent.	Acre.	Rod.	Dollar.	Cent.	Acre.	Rod.	Dollar.	Cent.
Ohio	470420	72	588564	39	243095	87	303945	78	242444	76	315559	53	21719	4	27146	28
Indiana . . .	1249817	97	1564653	6	602424	54	743419	27	618748	31	773998	95	91278	12	114157	24
Illinois . . .	1012849	10	1266118	21	778560	32	987170	27	1132876	31	1445766	91	309628	95	387304	69
Missouri . .	663987	75	830095	15	510423	32	642087	13	1038065	83	1304718	69	468369	90	587152	57
Alabama . .	381773	96	477219	2	159969	13	204935	66	121935	81	152728	30	34721	76	43442	6
Mississippi .	256354	10	320660	4	271074	88	339060	92	17787	23	22234	68	14716	38	18395	84
Louisiana . .	230952	59	288692	24	164178	16	216330	3	509307	11	822090	45	149071	26	189875	4
Michigan . .	773522	31	969071	10	97533	72	121929	53	134984	2	175008	66	19472	39	24340	50
Arcansas . .	281915	45	343063	24	156971	63	197587	49	154858	74	188710	5	90393	67	113199	61
Wisconsin .	178783	45	223479	45	87256	31	109416	14	650722	82	819909	90	101517	93	127197	56
Jowa	—	—	—	—	274695	7	343664	26	298152	31	373180	46	372374	77	590798	83
Florida . . .	100725	72	125907	47	68814	47	86018	16	56499	62	70660	20	23353	55	29191	85
Összesen	5601103	12	7008523	4	3414907	42	4305564	64	4976382	87	6464556	78	1696617	42	2252202	7

A fen kitett nyolcz év alatt eladatott földek és érettök bejött ár öszvege ez:

Statusok és birtokok.	Acre.	Rod.	Dollar.	Cent.
Ohio	3952108	61	5017544	82
Indiana	8622856	14	10878986	—
Illinois	9244506	59	11581209	43
Missouri . . .	5478792	31	6880880	90
Alabama . . .	5710594	89	7251466	29
Mississippi . . .	7700373	31	10010245	7
Arcansas . . .	2469318	25	3110377	64
Louisiana . . .	2430933	9	3240369	48
Michigan . . .	7993123	67	10010245	7
Wisconsin . . .	1881957	85	2405644	44
Jowa	945132	15	1307643	55
Florida	413110	1	516408	63
Összesen	56842806	87	72269749	58

E szerint tehát az utolsó 8 évben átmérőleg Ohióban 1 dollar $29^1/_2$ cent, Indianában 1 dollar $26^1/_2$ cent, Illinoisban 1 dollar $25^2/_7$ cent, Missouriban 1 dollar 25 $^2/_5$ cent, Alabamában 1 dollar 27 cent, Mississippiben 1 dollar $30^5/_7$ cent, Lousianában 1 dollar $33^1/_3$ cent, Michiganban 1 dollar $25^1/_4$ cent, Arcansasban 1 dollar $25^{23}/_{34}$ cent, Wisconsinban 1 dollar $27^5/_6$ cent, Jowában 1 dollar $38^1/_3$ cent, Floridában 1 dollar 25 cent volt a föld ára. — Első tekintetre a

különbség olly csekélynek látszik, hogy alig hinné az ember érdemesnek ezen néhány cent miatt árveréseket tartani, de az egész sommában e néhány cent mégis 1,216,241 dollarra rug fel, mivel az egész eladott föld mennyiségét $1^1/_4$ dollarral számitva csak 71,053,508 dollar 58 cent esnék érette. — Kormányi eladó föld csak a fent emlitett 9 statusban és 3 birtokban találtatik még; a többi statusokban már régebben eladatott s magányosak kezében van.

E földek termékenységét vitatnom felesleges; mert kit olvasóim közül, kit e tárgy közelebbről érdekel, a gazdaságtanból tudja, milly bujának kell tennie a több ezer év óta pihent földnek. Itt tehát csak az átalános alapföldet és alkrészeit fogom röviden érinteni. A hegyeken kivül a nagy rónák átalában kövér agyagos földből állanak, néhány tengermelléki helyen, tavak s folyók legközelebbi szomszédságában imitt amott homokkal keverve. Az alkrészeket illetőleg pedig, többi kémletek mutatják, hogy az ugynevezett Mississippi-lapály, melly az ismert világban legnagyobb, — az egész lapály 3,150,000 angol négyszögmérföldet foglal magában, — szántásra alkalmas földe 30—45 percent tiszta agyagból, 5—7 percent mészföldből, 19—28 percent humusból s 29—37 percent homokból, a fent emlitett agyag pedig ismét két földnemből, tudnillik terra aluminosa- és silicából áll. A Wisconsin-folyó mellett egy próba következő eredményt adott: t. i. 75

percent homok, mellyből 45 percent igen finom vala, 11 percent humus, 4 percent mészföld, és 10 percent agyag.

Gazdasági jegyzetek.

A hatodik vagy utolsó számlálás szerint, melly 1840-ikben történt, az éjszakamerikai szabad statusokban létező mindenféle házi állatok száma s termesztmények mennyisége következő volt:

Statusok és birtokok.	Ló, öszvér.	Szarvas-marha.	Birka.	Sertés.
	D	a	r a	b.
Maine	59208	327255	649264	117386
N. Hampshire . .	39850	261088	606891	120167
Vermont	60274	350106	1393420	297952
Massachusetts . .	62484	271760	378226	143021
Rhode-Island . .	8074	36700	90146	29669
Connecticut . .	34751	233969	406985	132222
New-York . . .	676115	2642438	5381225	2116953
New-Jersey . .	69769	219548	218555	259051
Pennsylvania . .	338565	1146418	3396431	1450531
Delaware	14421	54883	39247	74228
Maryland	93954	240432	262909	421520
Virginia	243173	1008313	1280736	1916230
É. Carolina . . .	—	—	—	—
D. Carolina . . .	130826	573840	232664	888513
Georgia	134748	755060	254947	1288314
Ohio	411041	1196713	1975100	2104209
Kentucky	—	—	—	—
Tennessee . . .	327526	777390	748459	2795630
Louisiana	99067	348708	100056	344685
Alabama	128515	607580	144372	701160
Mississippi . . .	109227	623157	128376	995729
Missouri	157578	367623	288235	1072813
Indiana	243767	614489	673952	1580051
Illinois	195186	604693	377963	1394286
Michigan	—	—	—	—
Arcansas	39085	135527	41877	393004
Florida	—	—	—	—
Wisconsin . . .	—	—	—	—
Jowa	10801	37449	15354	104891
Columbia-ker. .	2145	3274	572	4673

Statusok és birtokok.	Barom-fiak.	Tiszta buza.	Árpa.	Zab.
	Dollar.	B u s h e l.		
Maine	123171	848166	355166	1076409
N. Hampshire	97862	442955	121400	1198989
Vermont . .	176437	652293	55635	2342497
Massachusetts	540295	158923½	166419	1899530
Rhode-Island	61492	3088	63790	169925
Connecticut .	116659	86980	33789	1456523
New-York . .	2116953	11854507	2498170	20728738
New-Jersey .	412687	774023	12601	3096516
Pennsylvania .	1033172	13029756	178100	18053477
Delaware . .	47465	215165	5260	937405
Maryland . .	219159	3511433	3594	3759950
Virginia . .	752467	10066809	208152	14124634
É. Carolina .	—	—	—	—
D. Carolina .	590591	705925	3967	1446158
Georgia . . .	473158	1732956	13345	1290048
Ohio	734931	16292951	207590	13993624
Kentucky . .	—	—	—	—
Tennessee . .	581531	4547273	4758	6770116
Louisiana . .	273344	105	—	410013
Alabama . .	829220	746106	6682	1427992
Mississippi . .	369481	196576	1544	698604
Missouri . . .	230283	946077	9771	1937573
Indiana . . .	393228	4154256	25778	5875449
Illinois . . .	330968	2740380	68455	4558507
Michigan . .	—	—	—	—
Arcansas . .	53549	112200	85	167452
Florida . . .	—	—	—	—
Wisconsin . .	—	—	—	—
Jowa	17101	154737	729	216385
Columbia-ker.	1557	12147	294	15751

Statusok és birtokok.	Rozs.	Pohánka.	Kukoricza.	Gyapju.
	B u s h e l.			Font.
Maine	137941	51543	950528	1465551
N. Hampshire . .	395530	115463	1252572	1260988
Vermont . . .	447318	158509	1047601	3257795
Massachusetts .	541956	87010	1809395	1055591
Rhode-Island .	34521	2979	425893	173630
Connecticut . .	736865	299470	1468538	893675
New-York . .	2984913	2244328	10342560	4012144
New-Jersey . .	1636576	866970	4311381	396573
Pennsylvania .	6293447	1971928	13696619	3076783
Delaware . . .	33560	11299	2099361	64404
Maryland . . .	824333	74848	8470165	500499
Virginia . . .	807441	683130	34207584	3666844
É. Carolina . .	—	—	—	—
D. Carolina . .	44530	72	14721785	289202
Georgia	69851	269	17329797	363340
Ohio	801943	681335	33854162	3650162
Kentucky . . .	—	—	—	—
Tennessee . . .	297033	6187	42467349	1029536
Louisiana . . .	1812	—	5990473	49254
Alabama . . .	36632	52	18680663	173400
Mississippi . .	15642	61	13171231	185839
Missouri	73185	16347	15591432	462644
Indiana	127586	49681	28008051	1202209
Illinois	95965	63950	22116627	600366
Michigan . . .	—	—	—	—
Arcansas . . .	5925	88	3931149	63034
Florida	—	—	—	—
Visconsin . . .	—	—	—	—
Jowa	5787	6217	1326241	23028
Columbia-ker. .	5081	272	39385	701

Statusok és birtokok.	Komló.	Viasz.	Burgonya.	Széna.
	Font.		Bushel.	Tonna.
Maine	36940	3723	10392380	691053
N. Hampshire . .	242765	1345	6234901	496647
Vermont	49714	3139	8106784	734047
Massachusetts . .	254795	1170	5385652	569425
Rhode-Island . . .	173	165	904773	63417
Connecticut . . .	4573	3897	3414227	426160
New-York	363762	104021	30000508	3150916
New-Jersey . . .	4429	10015	2074118	326496
Pennsylvania . . .	26027	18656	8626923	1199963
Delaware	746	1888	200712	21880
Maryland	2368	3664	1058919	110836
Virginia	82156	39106	2873470	288740
É. Carolina	—	—	—	—
D. Carolina	93	15857	2697713	20008
Georgia	634	20658	1184386	9264
Ohio	62148	39025	5629784	1029321
Kentucky	—	—	—	—
Tennessee	840	50715	2373034	30512
Louisiana	115	1302	845935	36308
Alabama	735	220057	1560700	13933
Mississippi	154	6815	1538828	171
Missouri	489	46890	684491	44870
Indiana	37742	30483	1548190	191158
Illinois	2591	35791	1956887	156442
Michigan	—	—	—	—
Arcansas	—	7041	290887	579
Florida	—	—	—	—
Wisconsin	—	—	—	—
Jowa	84	2132	234063	17953
Columbia-ker. . .	28	44	12035	1231

Statusok és birtokok.	Kender és len.	Dohány.	Ris.	Pamut.
	Tonna.	F	o n	t.
Maine . . .	38	—	—	—
N. Hampshire	53040	115	—	—
Vermont . .	24½	585	—	—
Massachusetts	23132	64955	—	—
Rhode-Island	383	303	—	—
Connecticut .	147481	471657	—	—
New-York .	763	6567	—	—
New-Jersey .	33710	1922	—	—
Pennsylvania	170760¼	350861	—	—
Delaware . .	602½	272	—	347
Maryland . .	34	18916012	—	5673
Virginia . .	92123	74152841	2610	10767451
É. Carolina .	—	—	—	—
D. Carolina .	35	51518	59929671	148907880
Georgia . .	1787	164551	12199412	134322755
Ohio	352529	6023309	—	—
Kentucky . .	—	—	—	—
Tennesse . .	45053	26542448	7729	128250308
Louisiana . .	—	120174	3604534	87540185
Alabama . .	5	214307	108187	240379669
Mississippi .	16	83451	273190	289838818
Missouri . .	20071	8450727	60	360338
Indiana . . .	97657	1821406	—	180
Illinois . . .	50326	415706	28421	199989
Michigan . .	—	—	—	—
Arcansas . .	1039	143889	927	23887192
Florida . . .	—	—	—	—
Wisconsin .	—	—	—	—
Jowa	313	12676	—	—
Columbia-ker	—	55550	—	—

Statusok és birtokok.	Selyem-cocon. (gubó.)	Csinált czukor.	Téj-haszon.	Gyümölcs fák jövedelme
	Font.		Dollar.	
Maine	—	238230	1493718	148249
N. Hampshire .	406	1097398	1585955	94
Vermont . . .	4233	4220541	4892097	1109387
Massachusetts .	1741	579227	2273219	389177
Rhode-Island .	358	50	218922	32098
Connecticut . .	17388	51764	1365653	302953
New-York . .	2103¼	10093991	10497032	1732357
New-Jersey . .	1966	56	1315676	562863
Pennsylvania .	278939	1555977	2271420	554957
Delaware . . .	1442	—	232446	25914
Maryland . . .	2290	36226	466558	114339
Virginia . . .	3188	1530541	1454861	668921
É. Carolina . .	—	—	—	—
D. Carolina . .	2210	30000	577849	52276
Georgia . . .	3208	231140	552805	135446
Ohio	4317	6989088	1705134	461191
Kentucky . . .	—	—	—	—
Tennessee . .	1163	251745	930603	366767
Louissiana . .	317	249937720	150818	11869
Alabama . . .	1311	10135	197442	33151
Mississippi . .	85	70	389177	41119
Missouri . . .	70	252560	69230	76305
Indiana	379	3720186	751441	90324
Illinois	1171	394446	433873	118638
Michigan . . .	—	—	—	—
Arcansas . . .	90	2535	34577	7454
Florida	—	—	—	—
Wisconsin . .	—	—	—	—
Jowa	—	41450	23609	50
Columbia-ker.	576	—	75566	3507

Statusok és birtokok.	Bor.	Erdei termékek.	Katrány, terpetin, gyánta.	Hamuzsir.
	Gallon.	Dollar.	Barrel.	Tonna.
Maine	2236	1808683	—	260
N. Hampshire . .	94	401358	—	74½
Vermont	100	366146	—	598
Massachusetts . .	1905	476845	—	6
Rhode-Island . . .	745	44455	—	—
Connecticut . . .	5243	147831	—	—
New-York	14700	3788173	2924	6504¾
New-Jersey . . .	9416	297856	2200	2
Pennsylvania . . .	19182	566607	1807	185
Delaware	529	5562	—	—
Maryland	7623	230985	—	—
Virginia	37233	516412	5262	—
É. Carolina	—	—	—	—
D. Carolina	643	504884	735	—
Georgia	6319	100006	153	—
Ohio	161844	303519	430	5786
Kentucky	—	—	—	—
Tennessee	653	200266	3119	212
Louisiana	2884	111405	12233	—
Alabama	11258	233828	197	—
Mississippi	12	152094	2248	—
Missouri	22	68150	356	—
Indiana	3495	213471	—	2795
Illinois	471	198070	—	½
Michigan	—	—	—	—
Arcansas	—	161685	25	20
Florida	—	—	—	—
Wisconsin	—	—	—	—
Jowa	—	50305	—	—
Columbia-ker. . .	25	—	—	—

Hogy ezen, alig létre jött országban annyi gyár és más sok kézmunkát kivánó intézet nem lehet, mint más régibb és népesb tartományokban, igen természetes annyival inkább, mivel az éjszakamerikai szabad statusok népessége kiterjedésükhöz képest igen csekély. Azonban már most is sokkal nagyobb itt ezek száma, mint más europai birodalmakban, ha Belgiumot, Franczia- és Angolországot kiveszszük. A kötélgyártó-munka ára például Kentucky-statusban magában, hol a mult évben 900,000 dollar értékü kender termett, majd 500,000 dollarra rugott fel. Ugyanazon évben hatodfél millio rőf posztó és majd százezer millio rőf gyapot-, len- s kenderszövet vala a fáradhatlan amerikai ipar gyümölcse. Ha az éjszakamerikai szabad statusok átalában, mint a felhozottak tanusitják, majd minden hasznhozó tudományokban, müvészetekben s mesterségekben olly bámulatosan haladtak előre, méltán remélhetik, hogy nem messze lehet már azon időszak, hol az eddig első nagyságu csillagként ragyogó s minden iparnemben kitünő Nagy-Britanniát nem csak utolérik, de el is hagyják, mi a kereskedésre nézve már meg is történt, ha ennek kiterjedését, nem pedig a sommák nagyságát veszszük tekintetbe, mert kereskedésük mind az öt világrészre kihat. — Itt következik az utolsó évi e tárgyat illető jegyzék.

Az egyesült statusokba behozott különféle áruk értéke.

Az egyesült statusok határaiba 1839-ki october 1-től 1840-iki september 30-ig következő áruk vitettek be:

Vámmentesen.

	Ért. doll.
A kormány hasznára szolgált tárgyak . .	17999
Iskolák, tudós társaságok stb. számára természettudományi gépelyek s más készületek	5846
Könyvek, tengeri- és földabroszok . .	42760
Szobrok	3217
Képek, rajzok, rézmetszések stb. . . .	8520
Növénytani termesztmények	5121
Boncztani készitmények	1054

Vámmentes kereskedési czikkek s egyéb holmik.

	Ért. doll.
Horgany (Zink)	85225
Dárdány (regulus antimonii)	11379
Faragatlan malomkövek	44668
Kénkő	65751
Dugaszfa	9022
Agyagföld	7073
Rongyok	564689
Nyers bőrök	3178024

5 *

	Ért. doll.
Gipsz	135956
Sziksó	111607
Festőfák	476310
Mahagoni- és egyéb fa	307511
Szaporitásra szolgáló állatfajok	145679
Ócska czin	168
Sárga-réz	1675
Vörös-réz (feldolgozatlan)	1582636
Arany (feldolgozatlan)	273127
Ezüst (feldolgozatlan)	469434
Aranypénz	2812030
Ezüstpénz	5328222
Fehér ón	1079293

	Dollar.
Thea, chinai és indiai	5417589
Kávé	8546222
Kaukau	161389
Mandola	199863
Sz. János-kenyér	56651
Száraz szilva	74593
Füge	102333
Aszuszölö és kis fekete szölö	971449
Muscatvirág	7576
Szerecsendió	122603
Fahéj	15314
Szegfübors	47518
Bors	189928
Pimento avagy Jamaikabors	121543

	Dollar.
Cassia	49023
Fehér bors	5384
Kámfor	62556
Selyem csipke, sinor, fátyol stb.	309858
Más kézmüvek selyemből	7979100
Kézmüvek selyem- és pamutból	1729792
Tibetszőr-kézmüvek	7240
Pamutkézmüvek	2387338
Vászon, fehéritlen és fehéritett	4179120
Vászon, tiklenburgi, osnabrucki	329054
Vászon, közönséges, fehéritlen és fehéritett	261173
Malomszita-kelme	74534
Gyapju, közönséges, mellynek fontja a 8 centet meg nem haladja	675009
Higany (mercurius)	54415
Mákony (opium)	40874
Salétrom	366263
Másféle holmik	5849116
Vámmentes czikkek összesen	57196204

Kereskedési s más czikkek vám mellett.

	Dollar.
Posztó és kazimir gyapjukézmüvek	4696529
Merino-sálok	126609
Pokrócz	239757
Pokrócz, finomabb	330660
Harisnya, keztyü stb.	506452

	Dollar.
Más gyapju-kézmüvek	221885
Gyupjufonal	807
Pamut-kézmüvek:	
Festettek s nyomtatottak	3893694
Fehérek	917101
Sodrottak s fonottak	387095
Harisnya s keztyü	792078
Nankin, egyensen Chinából . . .	1102
Más kézmüvek pamutból	513414
Csipke, sinor, stb. pamutból . . .	468425
Pamutfonal	103931
Selyem-kézmüvek:	
Indiából, Chinából stb. vég számra .	963441
Készitett és vart áruk selyemből . .	23089
Más kézmüvek	225
Kész selyem-ruhák különféle helyekről	251275
Len-kézmüvek:	
Festettek és nyomtatottak	113662
Más kézmüvek lenből	321684
Kenderből vitorlák	615723
Kenderből kötelek s más kézmüvek . .	71994
Kalapok, sipkák, szalmakalapok Livornóból	438000
Kalapok bőrből, gyapjuból stb.	7420
Vas- és aczélkézmüvek:	
Kardok	16196
Puskák	118589
Több nemü kések	13574

	Dollar.
Több nemü balták, fejszék, bárdok s csákányok	5915
Több nemü kecskelábak	9938
Aczél rőfök s mérlegek	7048
Sarlók	5643
Kaszák	36895
Kapák és ásók	13673
Sarkmértékek	3041
Különféle csavarok	131986
Sajtók	8420
Más müszerek s egyéb holmik	2204311
Kézmüvek vörösrézből	60438
Érczből, sárgarézből s egyéb vegyes késztiményekből	247679
Fehér ónból	28774
Ólmos czinből	24631
Ólomból	901
Házi butorok fából	86275
Más kézmüvek fából	148477
Kézmüvek bőrből	473091
Márványból	19287
Arany-, ezüst-, drága kövekből	201590
Órák, chronometerek	420959
Üveg-áruk:	
Olvasztásra szolgáló töredékek . .	63625
Különféle üvegáruk	127327
Más kézmüvek üvegből	169895
Földkészitmények:	
Chinai s más porczellán	187816

	Dollar.
Kőedény s fazekasmunka	1822415
Diszáruk:	
Ezüsttel boritott és futtatott müvek . .	103899
Aranyozott kézmüvek	28496
Fénymázos kézmüvek	38677
Nyerges s szijgyártómunka:	
Közönséges, czinezett s fénymázos .	83910
Rezes, simitott, aczélos és ezüsttel futtatott	117090
Hámok s egyéb lószerszámok, nyergek stb.	4764
Hintók és hintórészek	3893
Különfélék:	
Palazsindelyek, táblák stb.	70744
Elkészitett irótoll	21417
Iróón	3799
Papiros-kárpit	76521
Ször, posztó és székek	59555
Mindenféle kefe	38762
Rézmüvek és réztáblák	8809
Ezüsttel futtatott vagy boritott sodrony	3087
Készitetlen selyem	234235
Indigo	1121701
Gyapju (8 centen felül fontonként) .	171067

Olly czikkek, mellyek értékéhez képest fizettetik a vám.

		Dollar.
5	percentes	76724
10	»	1181

		Dollar.
12	percentes	2848
$12^1/_2$	"	231460
15	"	974321
20	"	361
25	"	573516
30	"	34213
35	"	2154
40	"	663
50	"	251644
	Összesen	26998981

Kereskedési számnevezett czikkek vám mellett:

	Dollar.
Flanell	67690
Más bélésnemüek	51025
Padlószőnyegek: brüsseliek, wiltoniak stb.	246068
Más alaku- s velenczeiek	92433
Patentirozottak, festettek s nyomtatottak	19894
Viaszos vászonból	13754
Pamut zsákok	310211
Borok:	
Madeirából	351438
Xeresből	139002
Vörös franczia	439799
Fehér franczia	114094
Franczia üvegekben	499923
Siciliai	116129

	Dollar.
Vörös spanyol s austriai	37422
Fehér spanyol, austriai és a földközi tenger vidékeiről	245438
Más országokból hordókban	229262
Más országokból üvegekben . . .	36669
Szeszek:	
Gabonapálinka	420069
Más anyagokból	1172495
Szörp	2910794
Eczet	14614
Serek:	
Ale, porter hordókban	12044
Ale, porter üvegekben	123441
Különféle halzsir és czetvelő	28033
Faolaj	85912
Hódony (castoreum)	2986
Lenmagolaj	173830
Repczeolaj	87
Thea más helyekről (a chinai és indiai vám nélkül vitetik be)	9421
Csokolád	1294
Czukrok:	
Barna	4742492
Fehér czukorliszt	838458
Süvegekben	62
Candis	50
Máskép finomitott	63
Cayennei bors	1

	Dollar.
Gyertyák:	
Viasz- és czetvelőből	326
Faggyuból	8674
Szappan	13859
Sajt	23229
Faggyú	50545
Szalonna	14087
Zsir	7
Irósvaj	3763
Besózott marha- és sertéshus	12432
Salétrom	54172
Gáliczolaj	747
Keserüsó	44
Glaubersó	98
Pornógyári készitmények:	
Pornó (tobák)	211
Szipa (cigarro)	869434
Egyébfélék	188
Pamut	236177
Lőpor	4521
Serte	94325
Enyv	1136
Festékek:	
Száraz földfestékek	34440
Olajfestékek	3399
Vörös és fehér ólom	41043
Párisi fehér	1017
Savitott fekete ón (gleta)	378
Ónczukor (sacharum saturni)	11385

Ólom:	Dollar.
Rudakban s táblákban	18111
Serét	164
Csövek	44
Ócska darabok	1136
Kötélgyártó-munka:	
Hajókötelek, szurkozottak	89504
Hajókötelek, szurkozatlanok	13434
Másféle kötélgyártó-munka	141973
Különféle dugasz	56186
Rézrudak	1071
Rézszegek	361
Muskéták s közönséges puskák	34200
Huzott csövü puskák	976
Sodrony süvegek	2262
Vassodrony Nro 14-en alul	9885
Vassodrony Nro 14-en felül	5811
Vasáruk:	
Kisebb szegek, mellyeknek ezre nem nyom többet egy fontnál	708
Kisebb szegek, mellyekből ezer egy fontnál többet nyom	67675
Horgony- s egyéb lánczok	89643
Fürészek	1874
Horgonyok	8876
Kovácsüllők	23203
Pőrölyök	1922
Öntő-minták	14672
Másféle minták	100824
Vaskazánok	47782

	Dollar.
Mértékek (Zollstab)	24
Abroncsok	235809
Kis lánczok	963
Öntött vas	114562
Ócska vas	15749
Vasrudak hengermüvekből	1707649
Vasrudak hámorokból	1689831
Aczél	528716
Kender	686777
Timsó	9
Zöld gáliczkő	73
Buzaliszt	430
Só	1015426
Köszén	387238
Buza	639
Zab	837
Burgonya	16690
Papiros:	
Posta- s regalpapiros	15109
Más irópapiros	40620
Nyomtató-papiros	436
Könyvkötők és tokcsinálók számára	871
Más czélra szolgáló	13233
Könyvek:	
1775-ik év előtt nyomottak	5855
Más nyelveken, mint angol, latin s görög nyelven	77155
Görög s latin könyvek, kötve	2324
Görög s latin könyvek, kötetlenül	2088

	Dollar.
Mindenféle egyéb könyvek, kötve . .	37592
Mindenféle egyéb könyvek, kötetlenül .	85750
Üvegek:	
Ablaküvegek 8—10 hüvelykig . . .	6711
Ablaküvegek 10—12 hüvelykig . .	10277
Ablaküvegek azon felül	39758
Palaczkok egy itczén alul	116876
Palaczkok egy itczén felül	1392
Gyógyszer-üvegcsék 6 unciáig . . .	559
Gyógyszer-üvegcsék 6—16 uniciáig .	366
Illatszerüvegcsék 4 uncián alul . .	890
Illatszerüvegcsék 4 uncián felül . .	681
Különfélék	25072
Halak:	
Száraz vagy füstölt	19355
Nyersek	241801
Czipő, papucs és csizma:	
Selyemből	1858
Nankinból és más kelméből	268
Kecske-, marokko- és más bőrből .	32377
Gyermekczipő	589
Csizma	36441
Játékkártyák	5
Kalapok	269
Értéke azon kereskedési czikkeknek, melylyek különös vámot fizetnek, összesen	22946334
A már fentebb említett áruk érték szerint	26998981
Vámmentesek	57196204
Vagy összesen	107141519

Az egyesült statusokból kivitt különféle termesztmények, gyármüvek és kézmüvek értéke 1839-ik évi october 1-töl 1840-iki september 30-ig.

Tengeri, tavi és folyókbani halászatból eredő kivitel:

	Dollar.
Száraz vagy tőke hal	541058
Sóshalak (picled) hering s egyéb tengeri és folyói halnemek	179106
Czet- s más halzsir	1404984
Czetvelő	430490
Halhéj	310379
Czetvelőgyertyák	332353
Összesen	3198370

Erdőből eredő kivitel:

	Dollar.
Nyers vadbőrök (szücsök s timárok számára)	1237789
Ginseng *)	22728
Donga, zsindely, deszka, épületfa (kifaragva)	1801049
Más czélokra szánt fa	270933
Árboczfák	29049
Cser- s más fahéjak	229510
Mindenféle kézmüvek fából	533193
Összesen	5323085

*) Növénynem, melly egyedülChinába vitetik ki.

Mezei gazdaságból eredő:

	Dollar.
Sós, száraz s füstölt marhahus, fagyu, bör, szarvak	623373
Irósvaj és sajt	120749
Sós és füstölt sertérhus, szalonna, zsir és eleven sertés	1894894
Ló s öszvér	246320
Birka	30698
Tsizta buza	1635483
Legfinomabb liszt	10143615
Tengeri	338333
Tengeriliszt	705183
Rozsliszt	170931
Rozs, zab s más kisebb szemek és hüvelymagvak	113393
Kétszersült (hajókenyér)	428988
Burgonya	54524
Alma	55131
Ris	1942076
Dohány	9883957
Pamut	63870307
Lenmag	120000
Komló	11235
Barna czukor	45940
Indigo	209
Összesen	92525339

Gyár- s kézmüvekből eredő:

	Dollar.
Szappan s faggyugyertya	451995
Kikészitett börök, csizma s czipő . .	214360
Házi butorok	295844
Hintók s más kocsibeliek	74460
Kalapok	103398
Nyerges- és szijgyártó munka . . .	59517
Viasz	59687
Szeszek, u.m. buzapálinka, sör, ale s porter	128330
Burnót s más dohányok	813671
Ólom	39687
Lenmag- és terpetinolaj	63348
Kötélgyártó-munka	43510
Vas kézmüvek:	
Pléh, rudvas és szögek	147397
Minták	115664
Mindenféle más kézmüvek	841394
Szörpből égetett szeszek	283707
Finomitott czukor	1214658
Csokolád	2048
Lőpor	117347
Kézmüvek vörös- és sárgarézből . .	86954
Gyógyszerek	122387
Pamutkézmüvek:	
Festettek s nyomtatottak	398977
Fehérek	2925257
Nankinok	1200
Béléskelmék és fonal	31445
Egyéb gyapotkézmüvek	192728

Lenből s kenderből:	Dollar.
Vászon s fonal	7114
Zsák	1128
Különfélé ruházatok	152055
Fésük s gombok	40299
Kefék	12263
Billiard s hozzá való készületek . . .	2471
Nap- és esernyők	9654
Morokko- s másféle kikészitett börök .	19557
Könyvsajtók és betük	17105
Fecskendők s más tüzoltó készületek .	6317
Hangszerek	12199
Könyvek s földabroszok	29632
Papiros	76957
Festvények s rézmetszetek	34631
Eczet	6401
Föld- és kőmunkák	10959
Üveg kézmüvek	56688
Kézmüvek fehér s fekete ónból, és márványból	59591
Kézmüvek arany- s ezüstből	1965
Arany- s ezüst pénz	2235073
Mesterséges virágok s más drágaságok	9479
Szörp	9775
Különféle zár alatti ládák	6607
Tégla s mész	16949
Só	42246
Nem specificált czikkek	1143496
Összesen	12848840

	Dollar.
És igy tengerek-, tavak- és folyókbani halászatból eredö kivitel	3198370
Erdökböli kivitel	5323085
Mezei gazdaságokból eredö	92525339
Gyárakból s kézmüházakból eredö . . .	12848840
Vagy az egész kivitel összesen	113895634

Külországokból az amerikai szabad statusokbai bevitelek s innen külországokra történt kivitelek értéke 1839-ik évi september 30-tól 1840-iki september 30-ig:

Országok.	Bevitelek értéke.	A kivitt holmik értéke. Honi termesztmények és kézmüvek.	Külorsz. termesztmények és kézmüvek	Összesen.
	D	o l	l a	r.
1. Oroszország . .	2572427	234856	934625	1169481
2. Poroszország .	59304	43353	43115	86468
3. Svéd és Norvég.	1217913	435092	115134	550226
4. Svéd nyug. India	57545	98710	3610	102320
5. Dania	7501	76183	17868	94051
6. Dan. nyug. India	969177	918931	180512	1099449
7. Hanse-városok.	2521493	3367963	830496	4198459
8. Hollandia . . .	1074754	3345264	511046	3856310
9. Nem. kel. India	817797	132751	202552	335303
10. „ nyug. „	396479	259438	42916	302354
11. „ Guiana . .	37766	52118	—	52118
12. Belgium	274867	1834229	486426	2320655
13. Angolország . .	33114133	51951778	5096882	57048660
14. Skotország . .	525217	2022639	28304	2050940
15. Irland	98349	217762	—	217762
16. Gibraltar, Sp. or.	32567	643344	257110	900454
17. Malta-sziget . .	28471	14610	45386	59996
18. Mauritius-sziget	—	8319	153	8472
19. Jóremény foka .	32324	35816	107	36013
20. Ang. kel. India	1952461	280404	351791	632195
21. „ nyug. „	1048165	2907584	58000	2965584
22. „ Honduras .	158353	132095	58371	190466
23. „ Guiana . .	10973	118896	538	119434
24. „ amer. gyarm.	2007767	5889215	204035	6093250
25. Australia	122141	84847	6022	90869
26. Francziaország.	17572876	18919327	2922227	21841554
27. Francz. nyug. Ind.	335251	483595	30656	514251
28. „ Guiana .	—	—	100	100
29. Hayti	1252824	945365	81849	1027214
30. Spanyolország .	1684665	353419	8874	362293
31. Teneriffa s Canari-szigetek . . .	150522	11816	11579	23395
32. Manilla és Philippini-szigetek . .	450251	90589	30927	121516
33. Cuba	9835477	5331471	979044	6310515
34. Többi span. nyug. India	1898732	770420	29208	799628
35. Portugalia . . .	222884	97341	5724	103065
36. Madeira	309524	93819	22858	116677
37. Azor-szigetek .	38138	10471	5623	16094
38. Zöld-sziget. foka	29348	82611	2809	85420
39. Olaszország . .	1157200	1189838	283347	1743185

Országok.	Bevitelek értéke.	A kivitt holmik értéke.		
		Honi termesztmények és kézmüvek.	Külorsz. termesztmények és kézmüvek	Összesen.
	D	o l	l a	r.
40. Sicilia	649525	303217	39923	337140
41. Joniai szigetek .	43027	—	—	—
42. Görögország . .	5138	—	—	—
43. Triest	373365	1590356	196264	1786620
44. Törökország . .	563476	119745	156873	276618
45. Marokko	62138	—	—	—
46. Texas	303847	937072	281199	1218271
47. Mexiko	4175001	969938	1545403	2515341
48. Venezuela . . .	1355166	554267	229605	783872
49. Uj-Grenada . .	217382	57922	77329	135251
50. KözéppontiAmer.	189021	130661	87285	217946
51. Brasilia	4927296	2145863	360711	2506574
52. Argentini köztársaság	293562	280144	89132	369276
53. Cisplatani „	494402	82102	67628	149730
54. Chili „	1616859	1372254	356557	1728829
55. Peru „	438495	—	—	—
56. Escuador „	28685	—	—	—
57. Déli Amerika .	—	96042	28291	124333
58. China	6640829	469186	540780	1009966
59. Europába átalában	—	63976	—	63976
60. Ásiába „	284452	170734	138092	308826
61. Afrikába „	372537	511215	43048	554263
62. Nyug. Ind. „	—	376715	2514	379229
63. Déli teng. sziget.	13762	177229	65200	242429
64. Sandvich „	16293	—	—	—
65. Éjsz. nyug. Amer. partjaira	—	720	540	1260
66. Bizonytalan helyekre	1525	—	—	—
Összesen	107141519	113895634	18190312	132085946

Az egyesült statusok be- s kivitele Monroe, Adams, Jackson s Van Buren praesindensek alatt, azaz: 1821-től 1840-ikig, Woodbury Lajos pénzügy-ministernek 1840-ik évi december 9-én beadott tudositása szerint:

Praesidensek nevei s évek száma.		Kivitt holmik értéke.			Behozott holmik értéke.	A bevitel felülhaladja a kivitelt.	A kivitel felülhaladja a bevitelt.
		Honi termesztmények és kézmüvek.	Külországi termesztmények és kézmüvek.	Öszvesen.			
		D	o	l	l	a	r.
Monroe 2ik kormányzási ideje alatt.	1821	43671894	21302488	64974382	62582724	—	2388658
	1822	49874079	22286202	72160281	83241541	11081260	—
	1823	47155408	27543622	74699030	77579267	2880237	—
	1824	50649500	25337157	75986657	80549007	4562350	—
Összesen . .		191350887	96469469	287820350	303955539	18523847	2388658
Adams kormányzási ideje alatt.	1825	66944745	32590643	99535388	96340075	—	3195313
	1826	53055710	24539612	77595322	84974477	7379155	—
	1827	58921691	23403136	82324827	79484068	—	2840759
	1828	50669669	21595017	72264686	88509824	6245138	—
Összesen . .		229591815	102128408	331720223	349308444	23624293	6036072
Jackson 1sö kormányzási ideje alatt.	1829	55700193	16658478	72358671	74492527	2133856	—
	1830	59462029	14387479	73849508	70876920	—	2972588
	1831	61277057	20033526	81110583	103191124	21889541	—
	1832	63137470	24039473	87176943	101029266	13852323	—
Összesen . .		239576794	75118956	314695705	349589837	37866720	2972588

Praesidensek nevei	s évek száma.	Kivitt holmik értéke. Honi termesztmények és kézművek.	Kivitt holmik értéke. Külországi termesztmények és kézművek.	Kivitt holmik értéke. Összesen.	Behozott holmik értéke.	A bevitel felülhaladja a kivitelt.	A kivitel felülhaladja a beyitelt.
		D o l l a r.					
Jackson 2ik kormányzási ideje alatt.	1833	70317698	19822735	90140433	108118311	17977878	—
	1834	81024162	23312811	104336973	126521332	22184359	—
	1835	101189082	20504495	121693577	149895742	28202165	—
	1836	106916680	21746360	128663040	189980035	61316995	—
Összesen . .		359447622	85386401	444834023	574515420	129681397	—
Van Buren kormányzási ideje alatt.	1837	95564414	21854962	117419376	140980177	23560801	—
	1838	96033821	12452795	108486616	113717404	5230788	—
	1839	103533891	17494525	121028416	162092132	41063716	—
	1840	113762617	17809333	131571950	104805891	—	26766059
Összesen . .		408894743	69611615	478506358	521595604	69855305	26766059

Ezek szerint a mérleg mind a négy praesidens alatt az egyesült statusokra nézve szenvedőleg állt, ugy hogy:

Monroe alatt	. . . . .	16135189 doll.
Adams „	. . . . . .	17323187 „
Jackson „	. . . . . .	164575529 „
És Van Buren „	. . . . . .	16323187 „
	És igy összesen	214622126 doll.

vitetett ki készpénzül arany- és ezüstben ezen szabad statusokból.

Mult évben a kormányjövedelmek iránt egy uj határozat létesült, mellyet a praesidens september 11-én hagyott helyben. E szerint 1841-ik évi september 30-tól mindazon czikkek, mellyek ezelőtt 20 pcentnél kevesbet fizettek érték szerint, valamint minden vámmentes áruk érték szerint tartoznak fizetni.

A külön vám alatti czikkekre nézve, mellyeknél tudnillik a vám nem érték szerint, — hanem darab, font, rőf stb. számra fizettetett, — tovább is a régi vám maradt meg. Azonkivül a fent érdeklett határozatban feljegyzett czikkek tovább is vám nélkül engedtettek behozatni, mellyek közül legnevezetesebbek: a thea, kávé, készitetlen bőrök szücsök és timárok számára, festőfák, más fanemek, vörösréz, arany, ezüst rudakban és pénzben stb.

Be- és kivitelek az egyes statusokra nézve — 1839-ik vi september 30-tól 1840-iki sept. 30-ig:

Statusok és birtokok.	Bevitelek értéke.			Kivitelek értéke.		
	Amerikai hajókon.	Külországi hajókon.	Összesen.	Honi termékek.	Külországi termékek.	Összesen.
	Dollar.					
Maine	504183	124579	628762	1009910	8359	1018269
N. Hampshire .	67411	47236	114647	20761	218	20979
Vermont . . .	404617	—	404617	305150	—	305150
Massachussetts	15813560	700298	16513858	6268158	3918103	10186261
Rhode-Island .	274534	—	274534	203006	3983	206989
Connecticut . .	270411	6661	277072	518210	—	518210
New-York . .	52501265	7939485	60440750	22676609	11587471	34264080
New-Jersey .	1680	17529	19209	14883	1193	16076
Pennsylvania .	7835007	629875	8464882	5736456	1083689	6820145
Delaware. . .	—	802	802	37001	—	37001
Maryland . . .	4357884	552862	4910746	5495020	273748	5768768
Columbia-ker.	76637	43215	119852	751429	2494	753923
Virginia . . .	481634	63451	545685	4769937	8283	4778220
É. Carolina . .	236169	16363	252532	387484	—	387484
D. Carolina . .	1635432	423438	2058870	9981016	55753	10036769
Georgia. . . .	357203	134225	491428	6862959	—	6862959
Alabama . . .	402211	172440	574651	12854694	—	12854694
Louisiana . . .	7274309	3398881	10673190	32998059	1238877	34236936
Ohio	2426	2489	4915	991954	—	991954
Kentucky . . .	2241	—	2241	—	—	—
Tennessee . .	28938	—	28938	—	—	—
Michigan . . .	137225	1385	138610	162229	—	162229
Florida	126775	63953	190728	1850709	8141	1858850
Missouri . . .	10600	—	10600	—	—	—
Összesen	92802352	14339167	107141519	113895634	18190312	132085946

Dohány-kereskedés.

Ezen jegyzék az egyesült statusokból 1821-től bezárólag 1840-ig kivitt dohánymennyiséget és érette bejött értéket mutatja.

Év.	Dohány.	Értéke.	Átméröleges ára bálonként.	
	D	o l	l a	r.
1821	66858	5648962	84	49
1822	83169	6222838	74	82
1823	99009	6282672	63	46
1824	77883	4855566	62	34
1825	75984	6115623	80	48
1826	64098	5347208	83	42
1827	100025	6577123	65	75
1828	96278	5269960	54	73
1829	77131	4982974	64	60
1830	83810	5586365	66	65
Összes.	824245	56889291	69	11
1831	86718	4892388	56	40
1832	106806	5999291	69	11
1833	83153	5755968	69	29
1834	84979	6595305	74	96
1835	94353	8250577	87	1
1836	109442	10058640	91	54
1837	100232	5795647	57	82
1838	100593	7392029	73	48
1839	78995	9832943	124	47
1840	119484	9883957	81	5
Somma	967755	74457223	76	83
Összes.	1792000	131346514	73	21

E szerint a dohánynak átméröleges kivitele az elsö tiz évben volt évenként 82428 bál 5688929 dollar, a második tiz évben pedig évenként 96775 bál, 7445722 dollar értékü. Átméröleges ára egész 20 évre számitva tenne 73 dollar 21 centet bálonként, az elsö tiz évre pedig 69 dollar 11 centet, a második tiz évre 76 dollar 83 centet. — Ha egy bál sulyát átméröleg 1200 fontra teszszük, a 20 évi átméröleges ár leend 6 és $^{10}/_{100}$ cent egy fontért, az elsö tiz évben pedig $5^{3}/_{4}$ cent, s második tiz évben $6^{40}/_{100}$ cent egy fontért.

A kivitt készitett dohány és burnót jegyzéke 1821-töl 1839-kig bezárólag:

Év.	Burnót.	Készitett dohány.	Értéke.
	Font.		Dollar.
1821	44552	1332949	149083
1822	44602	1414424	157182
1823	36684	1987507	154055
1824	45174	2477990	203789
1825	53920	1871321	172353
1826	61801	2179774	210154
1827	45812	2730255	239024
1828	35655	2637411	210747
1829	19509	2619399	202396
1830	29425	3199151	446747
Somma	417134	22450228	1946410

Év.	Burnót.	Készitett dohány.	Értéke.
	F o	n t.	Dollar.
1831	27967	3639856	292475
1832	31175	3456071	245771
1833	13453	3790310	288973
1834	57826	3956579	328409
1835	36471	3817854	357611
1836	46018	3246675	435464
1837	40883	3615591	427836
1838	75083	5008147	577420
1839	42467	4214943	616212
Somma	371343	34746026	3620171
Összesen	788477	57196254	5566581

A nevezetesb városokba szinte 1821-ik évtől 1840-ikig kivitt dohány jegyzéke:

Év.	Angol-	Fran-czia-	Hol-land-	Német-	Más or-szá-gokba.	Összes.
	O r s z á g o k b a.					
1821	19695	3478	13216	10472	19997	66858
1822	26740	4665	23584	11757	16423	83169
1823	31999	7661	30259	15259	13700	99009
1824	19418	4469	23159	12808	18029	77883
1825	22293	6096	21998	12051	13546	75984
1826	25854	10739	15465	7523	4517	64098
1827	28918	8963	25553	19420	17171	100025
1828	25176	5909	21216	23949	20028	96278
1829	21916	6835	21522	10958	15900	77131
1830	19910	7007	22576	15318	18999	83810
Som.	241919	65822	218679	139515	158310	824245
1831	26372	1673	23917	19833	14923	86718
1832	36176	5779	24006	27930	12915	106806
1833	23772	4782	19022	21408	14169	83153
1834	30658	4775	19101	20611	12834	87979
1835	27563	6312	17730	27989	14759	94353
1836	36822	7856	19148	22246	23370	109442
1837	20723	9110	22739	28863	18797	100232
1838	24312	15511	17558	25571	17641	100593
1839	30068	9574	12273	14303	12777	78995
1840	26255	15640	29534	25649	22406	119484
Som.	282721	81012	205028	234403	164591	967755
öszvegek öszvege.	524640	146834	423707	373918	322901	1792000
Érték dollarban.	50194466	16361346	21907465	18734186		

Az egyesült statusokba s innen kivitt, valamint emésztésre meghagyott kávé-mennyiség jegyzéke 1821-től 1839-ki september 30-ig, évenként s öszszesen:

Év.	Bevitel.	Érték.	Kivitel.	Érték.	Kivitelre s önhasználatra hagyott.
	Font.	Dollar.	Font.	Dollar.	Font.
1821	21273659	4489979	9387596	2087479	11886063
1822	25782390	5552649	7267119	1653607	18515271
1823	37337732	7098119	20900687	4262699	16437045
1824	39224251	5437029	19427227	2923079	19797024
1825	45190630	5250828	24512568	3254936	20678062
1826	37319497	4159558	11584713	1449022	25734784
1827	50051986	4464391	21697789	2324784	28354197
1828	55194697	5192338	16037964	1497097	39156733
1829	51133538	4588585	18083843	1536565	33049695
1830	51488248	4227021	13124561	1046542	38363687
1831	81757386	6317666	6056629	521527	75700757
1832	91722329	9099464	55251158	6583344	36471171
1833	99955020	10567299	24897114	3041689	75057906
1834	80153366	8762657	35806861	4288720	44346505
1835	103199577	10715466	11446775	133777	91752802
1836	93790507	9653053	16143207	1985176	77647300
1837	88140403	8657760	12096332	1322254	76044071
1838	88139720	7640217	5267087	502287	82871633
1839	106696992	9744103	6824475	737418	99872517
1840	94996095	8546222	8698334	930398	86297761

VI.

Az egyes statusok megyéinek s középponti és nevezetesb városainak száma. — Népesedési táblák. — Rabszolgák. — Népesség szaporodása. — Az egyes statusoknak és az egész uniónak népessége nemekre s életidőre nézve. — Az egyes statusok lakosai foglalkozásuk szerint.

Az egyes statusok megyéinek s középponti és nevezetesb városainak száma.

Folyó szám.	Statusok és birtokok.	Megyék	Középponti városok	Népesebb városok
1	Maine	13	13	193
2	N. Hampshire .	10	13	118
3	Vermont	14	16	122
4	Massachusetts .	14	18	215
5	Rhode-Island .	5	5	27
6	Connecticut . .	8	10	116
7	New-York . .	58	64	685
8	New-Jersey . .	18	17	109
9	Pennsylvania .	55	53	520
10	Delaware . . .	3	4	9
11	Maryland . . .	20	20	58
12	Virginia	119	110	96
13	É. Carolina . .	68	65	60

Folyó szám.	Statusok és birtokok.	Megyék	Központi városok	Népesebb városok
14	D. Carolina . .	29	29	53
15	Georgia	93	90	26
16	Alabama	49	45	53
17	Mississippi . . .	56	55	7
18	Louisiana . . .	39	29	31
19	Arcansas . . .	40	31	16
20	Tennessee . . .	72	63	75
21	Kentucky . . .	90	83	47
22	Ohio	79	76	421
23	Michigan	32	27	39
24	Indiana	87	69	159
25	Illinois	87	60	98
26	Missouri	62	40	24
27	Florida-bir. . .	20	16	—
28	Visconsin-bir. .	22	2	—
29	Jowa-birtok . .	18	1	—
30	Columbia-ker. .	2	2	1
	Összesen .	1281	1126	3378

Az egyesült statusok népesedési táblája 1790-iktől 1840-ikig, mint a 6-ik számlálás alkalmával hivatalosan bejelentetett; u. m.

Statusok nevei.	1790	1800	1810	1820	1830	1840
Maine	96540	151719	228705	298335	399955	501793
N. Hampshire .	141899	183762	214360	244161	269328	284574
Vermont . . .	85416	154465	217710	235764	280652	291948
Massachusetts	378417	423245	472040	523287	610408	737699
Rhode-Island .	69110	69122	77031	83059	97199	108830
Connecticut. .	238141	251002	262042	275202	297665	309978
New-York . .	340120	586756	959949	1372812	1918608	2428921
New-Jersey .	184139	211949	249555	277575	320823	373306
Pennsylvania .	434373	602365	810091	1049458	1348233	1724033
Delaware. . .	59098	64273	72674	72749	76748	78085
Maryland . . .	319728	341548	380546	407350	447040	469232
Virginia . . .	748308	880200	974622	1065379	1211405	1239797
É. Carolina . .	393751	478103	555500	638829	737987	753419
D. Carolina . .	249073	345591	415115	502741	581185	594398
Georgia	82548	162101	252433	340433	516823	691392
Alabama . . .	—	—	20845	127901	309527	590756
Mississippi . .	—	8850	40352	75448	136621	375651
Louisiana . . .	—	—	76556	153407	215739	352411
Arcansas . . .	—	—	—	14273	30388	97574
Tennessee . .	35791	105602	261727	422813	681904	829210
Kentucky . . .	73077	220955	406511	564317	687917	779828
Ohio	—	45365	230760	581434	937903	1519467
Michigan . . .	—	—	4762	8896	31639	212267
Indiana	—	4875	24520	147178	343031	685866
Illinois	—	—	12282	55211	157455	476183
Missouri . . .	—	—	20845	66586	140445	383702
Columbia-ker.	—	14093	24023	33039	39834	43712
Florida-birtok	—	—	—	—	34739	54477
Visconsin „	—	—	—	—	—	30945
Jowa „	—	—	—	—	—	43112
Összesen	3929827	5305925	7239814	9638131	12866920	17062566

Az egyesült statusokban létező rabszolgák számát mutató tábla szinte 1790-ik évtől 1840-ig:

Statusok.	1790	1800	1810	1820	1830	1840
Maine . . .	—	—	—	—	—	—
N.Hampshire	158	8	—	—	—	1
Vermont . .	17	—	—	—	—	—
Massachuset.	—	—	—	—	—	—
Rh. Island .	952	381	103	48	17	5
Connecticut	2759	951	310	97	25	17
New-York .	21324	20343	15017	10088	75	4
New Jersey	11423	12422	10851	7657	2254	674
Pennsylvan.	3737	1706	795	211	403	64
Delaware .	8887	6153	4177	4509	3292	2605
Maryland . .	103036	105635	111502	107398	102294	89495
Virginia . .	203427	345796	392518	425153	469757	448987
É. Carolina .	100572	133296	168824	295824	245601	245824
D. Caroiina .	107094	146151	196365	258475	315401	327038
Georgia . .	29264	59404	105218	149656	217531	280944
Alabama . .	—	—	—	41879	117549	253532
Mississippi .	—	3489	17088	32814	65659	195211
Louisiana . .	—	—	34660	69064	109588	168452
Arcansas . .	—	—	—	1617	4576	19935
Tennessee .	3417	13584	44535	80107	141603	183019
Kentucky . .	11830	40343	80561	126732	165213	182218
Ohio	—	—	—	—	—	3
Michigan . .	—	—	24	—	32	—
Indiana . . .	—	135	237	190	—	3
Illinois . . .	—	—	168	917	747	331
Missouri . .	—	—	3011	10222	25081	58240
Columbia-k.	—	3244	5395	6377	6119	4694
Florida birt.	—	—	—	—	15501	25717
Wisconsin „	—	—	—	—	—	11
Jowa „	—	—	—	—	—	16
Összesen .	697897	893041	1191364	1538064	2009031	2487113

Az éjszakamerikai szabad statusok népességének rendkivüli szaporodása az ujabb időkben példa nélküli, s ha jövőben is illy arányban növekednék a népség, számitásom szerint 1850-ik évben 22,500,000, 1860-ban 29,000,000, 1870-ben 39,600,000, 1880-ban 52,600,000, 1890-ikben 69,800,000 és 1900-ban 92,800,000 lélekre rugna fel.

Az egyes statusokban szaporodott a népesedés öszvegre s percentre nézve az utolsó tiz évben, azaz: 1830-iktól 1840-ikig, mint következik:

Statusok.	Szaporodott lélekkel.	Szaporodott percenttel.
Maine	101838	$25^{46}/_{100}$
New-Hamsphire . .	15246	$5^{66}/_{100}$
Vermont	11296	$4^{3}/_{100}$
Massachusetts	127291	$20^{89}/_{100}$
Rhode-Island	11631	$11^{95}/_{100}$
Connecticut	12313	$4^{13}/_{100}$
New-York	510313	$26^{59}/_{100}$
„ Jersey	52483	$16^{35}/_{100}$
Pennsylvania	375800	$27^{87}/_{100}$
Delaware	1337	$1^{76}/_{100}$
Maryland	22192	$4^{96}/_{100}$
Virginia	28392	$2^{34}/_{100}$
É. Carolina	15432	$2^{9}/_{100}$
D. Carolina	13213	$2^{27}/_{100}$
Georgia	174569	$33^{77}/_{100}$
Alabama	281229	$90^{86}/_{100}$
Mississippi	239030	$174^{95}/_{100}$
Luisiana	136672	$63^{35}/_{100}$
Arcansas	67186	$221^{9}/_{100}$
Tennessee	147308	$21^{60}/_{100}$
Kentucky	91911	$13^{36}/_{100}$
Ohio	581564	62
Michigan	180628	$560^{90}/_{100}$
Indiana	342835	$99^{94}/_{100}$
Illinois	318728	$202^{42}/_{100}$
Missouri	243257	$173^{20}/_{100}$
Florida	19747	$56^{85}/_{100}$
Columbia	3878	$9^{73}/_{100}$
Wisconsis és Jowa	70422	$1937^{33}/_{100}$
Az egész unióban szaporodott tehát a népesedés	4201374	$32^{66}/_{100}$

A fejenkénti szaporodás szerint osztályozva az egyes statusok igy következnek egymás után:

Szám.	Statusok.	Szám.	Statusok.
1	Ohio.	16	Jowa s Wisconsin.
2	New-York.	17	Arcansas.
3	Pennsylvania.	18	New-Jersey.
4	Indiana.	19	Virginia.
5	Illinois.	20	Maryland.
6	Alabama.	21	Florida.
7	Missouri.	22	Éjszak-Carolina.
8	Mississippi.	23	New-Hampshire.
9	Michigan.	24	Déli-Carolina.
10	Georgia.	25	Connecticut.
11	Tennessee.	26	Rhode-Island.
12	Louisiana.	27	Vermont.
13	Massachusetts.	28	Columbia.
14	Maine.	29	Delaware.
15	Kentucky.		

A percentualis szaporodás szerint osztályozva pedig igy:

Szám.	Statusok.	Szám.	Statusok.
1	Wisconsin s Jowa.	16	Tennessee.
2	Michigan.	17	Massachusetts.
3	Arcansas.	18	New-Jersey.
4	Illinois.	19	Kentucky.
5	Mississippi.	20	Rhode-Island.
6	Missouri.	21	Columbia.
7	Indiana.	22	New-Hampshire.
8	Alabama.	23	Maryland.
9	Louisiana.	24	Connecticut.
10	Ohio.	25	Vermont.
11	Florida.	26	Virginia.
12	Georgia.	27	Déli-Carolina.
13	Pennsylvania.	28	Éjszak-Carolina.
14	New-York.	29	Delaware.
15	Maine.		

Az egyes statusoknak s egész uniónak

Statusok és birtokok.	I. Szabad					
	5 éven alul.	5—10	10—15	15—20	20—30	30—40
		é	v	i	g.	
Maine . . .	40532	35671	31691	27740	42266	29864
N. Hampshire	18435	17300	16929	15663	22170	16381
Massachusett.	47313	40296	37971	37069	76285	52283
Rhode-Island	7121	5947	5659	9878	9878	6793
Connecticut .	19021	17420	17270	16718	26097	19056
Vermont . .	21786	19069	17551	16999	23006	17596
N. York . .	187730	158107	139752	130094	230981	158194
N. Jersey . .	28827	23809	21951	19308	31052	21553
Pennsylvania	149480	117351	101522	89825	152624	99421
Delaware . .	4939	3957	3581	3104	5722	3549
Maryland . .	26921	20573	18351	16218	30028	20732
Virginia . .	69308	53485	45822	38263	63465	41141
É. Carolina .	46413	37011	31473	24819	38756	24254
D. Carolina .	24828	19360	16621	13719	22489	13774
Georgia . .	43759	33899	21136	20897	34696	22196
Alabama . .	36611	28215	22819	16222	31455	19340
Mississippi .	19542	14164	11475	8662	20084	11995
Louisiana . .	13835	10736	7848	7218	20795	16304
Tennessee . .	67182	53821	44489	32218	51112	31323
Kentucky . .	59290	46242	39190	32611	53265	32206
Ohio	144582	115832	96697	81431	138755	85944
Indiana . . .	70468	57457	46129	36599	60002	37565
Illinois . . .	48363	37278	31062	24876	52560	31428
Missouri . .	34597	26054	21222	16784	37772	20568
Arcansas . .	8067	6331	5077	3868	8532	5129
Michigan . .	13484	16054	12839	10887	22759	16025
Florida . . .	2455	1947	1520	1305	4388	2801
Wisconsin .	2627	1793	1303	1344	6328	3348
Jowa	4380	3138	2475	2179	6207	3310
Columbia . .	2354	1755	1764	1728	2891	1953
Összesen . .	1270790	1024072	879499	756022	1322440	866431

népesedése nemekre s életidőre nézve.

f e h é r f é r f i a k.							
40—50	50—60	60—70	70-80	80-90	90-100	Századon felül.	Összesen.
é	v	i	g.				
19948	12551	7408	4152	1041	120	5	252989
12915	8690	5485	3447	1084	103	2	139004
30161	19432	11432	6473	1914	195	17	360679
4452	2799	1570	862	287	20	—	51362
13355	9121	5727	3381	1034	92	8	148300
12817	7982	5454	3137	884	84	13	146378
97542	54975	30869	14649	3984	379	56	1207357
13949	8526	4887	2459	660	67	7	177055
64366	37933	20268	9224	2453	240	63	844770
2117	1270	682	268	61	5	4	29259
12628	7258	3899	1533	417	64	16	158636
27465	16670	9673	4458	1241	196	26	371223
16799	10432	6365	2830	741	125	29	240047
9132	5615	3059	1418	409	50	22	130496
13886	7623	4240	1641	455	87	19	210534
11783	6024	2886	997	273	47	20	176692
6001	3289	1430	466	130	14	4	97256
7940	3309	1206	410	102	26	18	89747
19369	12755	7140	3039	855	109	22	325434
19958	11809	6639	3092	860	130	31	305323
54992	30298	18182	6778	1617	200	52	775360
21678	13789	6195	2258	551	68	14	352773
15809	8755	3660	1119	257	35	13	255235
11384	5620	2439	814	183	28	5	173470
2751	1194	523	162	35	4	3	42211
8276	4442	1903	623	88	12	3	113395
1193	530	220	73	20	3	1	16456
1191	554	201	55	10	2	1	18757
1512	698	272	73	12	—	—	24256
1201	724	312	115	21	2	2	14822
536568	314505	174226	80051	21679	2507	476	7249276

Statusok és birtokok.	II. S z a b a d					
	5 éven alul.	5—10	10—15	15—20	20—30	30—40
		é v i g.				
Maine	38185	34458	30044	27940	42165	29046
N. Hampshire .	17059	16693	15689	15457	24679	18269
Massachusetts.	45313	40115	36832	40360	74250	49324
Rhode-Island .	6540	5812	5710	6030	10833	7138
Connecticut .	18253	16889	15964	16478	27120	20110
Vermont . . .	20379	18877	16677	15744	24225	18163
N. York . . .	180769	154525	134977	137414	227137	143882
N. Jersey . .	27505	23161	20362	19707	31514	20530
Pennsylvania .	141786	115570	97972	96692	153803	92864
Delaware . .	4751	3859	3404	3337	5707	3469
Maryland. . .	25608	19978	17560	18349	31021	19343
Virginia . . .	65256	52264	43996	42475	65797	40082
É. Carolina. .	43637	35221	29646	26965	43132	25906
D. Carolina . .	23639	18741	15822	14392	22392	13471
Georgia . . .	40579	32080	25993	22395	31705	19603
Alabama . . .	33917	26804	21786	17911	25571	15152
Mississippi . .	18235	13328	10919	8911	14464	7847
Louisiana . .	13718	10395	7760	7947	13602	7907
Tennessee . .	62684	51013	42327	35965	51907	30597
Kentucky . .	55419	44022	37298	33207	47970	28608
Ohio	137725	110949	91294	84872	127730	75799
Indiana. . . .	66397	53805	42890	36904	55176	32708
Illinois	44775	34913	28496	24078	38823	22676
Missouri . . .	32600	24321	19679	16952	26330	14889
Arcansas . . .	8108	5853	4869	3911	5881	3317
Michigan . . .	18401	15089	11798	10819	18706	11864
Florida	2241	1761	1448	1322	2220	1219
Wisconsin . .	2528	1962	1289	1200	2713	1423
Jowa	4082	2962	2188	2064	3789	1865
Columbia . .	2294	1771	1899	2077	3030	2026
Összesen .	1203349	986921	836588	792168	1253395	779097

f e h é r n ő n e m.							
40—50	50—60	60—70	70-80	80-90	90-100	100 év felül.	Összesen.
é	v	i	g.				
20024	12304	7703	4122	1274	174	10	247449
14183	9824	6702	4000	1388	181	8	145032
33109	22684	14648	8387	2955	375	2	368351
4891	3430	2176	1196	444	59	2	54225
14863	10792	7220	4274	1436	153	4	153556
12807	8612	5423	2875	951	100	7	144840
90163	53496	30190	14281	4152	522	25	1171533
14009	8841	5253	2769	803	82	3	174533
60838	37965	21007	9783	2725	316	24	831345
2173	1341	839	320	92	9	3	29302
12477	7859	4376	1801	534	95	8	159081
26928	16865	9986	4468	1256	202	40	369745
18114	11374	6754	2943	962	150	19	244823
9145	5551	3168	1443	430	74	21	128588
12300	6795	3679	1485	443	79	25	81818
9184	4647	2407	847	205	45	14	197161
4284	2250	1075	381	96	22	6	158493
4099	1967	891	328	81	19	1	68710
19198	11535	6465	2617	732	126	27	315193
18050	10907	6029	2525	735	137	23	284930
48588	28037	14636	5592	1345	173	22	726762
19967	10759	5035	1780	436	59	9	325925
12712	6514	2941	866	184	39	2	217019
8580	4259	2019	634	131	21	3	150418
1715	805	357	113	30	3	1	34963
6109	3394	1441	451	80	11	2	98165
704	354	156	49	10	2	1	11487
612	360	128	37	7	2	1	11992
979	494	187	51	6	—	1	18668
1338	795	413	149	41	1	1	15835
502143	304810	173299	80562	23964	3231	315	6939942

Az egyes statusokban és egész unióban létező szabad

Statusok és birtokok.	I. Szabad szines férfiak.						
	10 év. alul.	10–24 é	24–36 v	36–55 i	55–100 g.	100 év felül.	Összesen.
Maine	149	231	135	137	67	1	720
N. Hampshire .	57	68	42	48	33	—	248
Massachusetts .	908	1119	1144	871	306	6	4654
Rhode-Island .	355	388	319	242	109	—	1413
Connecticut .	935	1165	710	746	331	4	3891
Vermont . . .	91	99	74	60	38	2	364
New-York . .	6008	6370	5711	4221	1476	23	23809
New-Jersey .	3079	3429	1978	1639	711	4	10780
Pennsylvania .	6245	6192	5182	3697	1400	36	22752
Delaware . . .	2740	2679	1392	1163	645	7	8626
Maryland . .	9460	7727	4772	4670	2494	50	29173
Virginia . . .	7958	7165	3898	3135	1652	20	23818
É. Carolina .	3962	3593	1665	1255	734	18	11227
D. Carolina .	1403	1105	677	405	262	12	3864
Georgia . . .	427	375	232	195	137	8	1374
Alabama . . .	301	296	170	152	107	4	271
Mississippi . .	228	168	125	114	76	4	715
Louisiana . . .	4015	3207	2074	1581	683	26	11526
Tennessee . .	973	772	372	379	294	6	2796
Kentucky . . .	1048	786	534	754	629	10	3761
Ohio	2560	2688	1719	1175	579	19	8740
Indiana . . .	1258	1119	620	497	229	8	3731
Illinois	548	568	377	265	117	1	1876
Missouri . . .	193	195	266	154	74	1	883
Arcansas . . .	77	56	62	34	16	3	248
Michigan . . .	93	103	119	62	16	—	393
Florida	108	125	87	49	29	—	398
Wisconsin . .	16	32	28	19	6	—	101
Jowa	20	31	22	14	6	—	93
Columbia . . .	1168	948	562	525	237	13	3453
Összesen	56323	52799	35308	28258	13493	286	186457

szines személyek nemekre s életidőre nézve.

II. Szabad szines nőnem.						
10 éven alul.	10–24 é	24–36 v	36–55 i	55—100 g.	100 év felül.	Összesen.
147	195	128	109	54	2	635
50	66	54	61	56	2	289
899	1058	868	771	417	2	4015
318	489	425	360	232	1	1825
967	1238	860	715	433	1	4215
76	106	65	76	43	—	366
6032	6951	6809	4454	1928	44	26218
2834	3106	2079	1485	748	12	10264
6264	7426	6071	3806	1505	30	25102
2618	2459	1415	1127	662	14	8293
9134	8626	6686	5423	2902	76	32847
7899	7616	4871	3556	2046	36	26024
3704	3475	2043	1454	801	28	11505
1392	1272	858	545	338	7	4412
375	381	229	192	178	24	1379
271	313	188	124	404	9	1009
181	151	133	122	59	5	651
4163	3679	2971	2164	986	13	13976
881	742	445	367	285	8	2728
936	800	536	680	593	11	3556
2630	2784	1640	1053	487	8	8602
1112	1100	592	413	215	2	3434
536	570	311	201	102	2	1722
152	159	152	133	89	6	691
67	60	35	32	21	2	217
80	98	76	46	13	1	314
108	123	78	75	35	—	419
21	27	20	12	4	—	84
14	39	8	16	2	—	79
1208	1455	1027	813	390	15	4908
55069	56562	41673	30385	15728	361	199778

Az egyes statusokban és egész unióban létez

Statusok és birtokok.	I. R a b s z o l g á k.						
	10 éven alul.	10—24	24—36	36—55	55–10	100év felül.	Összesen.
		é v i g.					
Maine . . .	—	—	—	—	—	—	—
N. Hampshire	—	—	—	—	—	—	—
Massachusetts	—	—	—	—	—	—	—
Rhode-Island	—	—	—	—	1	—	1
Connecticut .	—	—	—	5	3	—	8
Vermont . .	—	—	—	—	—	—	—
New-York .	—	—	—	—	—	—	—
New-Jersey .	1	1	7	137	157	—	303
Pennsylvania	12	20	—	—	3	—	35
Delaware . .	442	676	170	53	30	—	1371
Maryland . .	14996	15440	7725	5218	2522	58	45959
Virginia . .	76847	68751	40194	30380	12398	91	228661
É. Carolina .	44854	38419	19636	14053	6512	72	123546
D. Carolina .	52642	46137	30373	20751	8650	125	158527
Georgia . .	48933	43630	24953	16319	5374	126	139335
Alabama . .	43767	41293	25812	12802	3626	60	127360
Mississippi . .	31736	31564	22008	10120	2537	38	98003
Louisiana . .	22703	23572	24717	12699	2769	69	86529
Tennessee . .	34115	30833	15068	8665	2717	29	91477
Kentucky . .	32531	31627	15095	9054	2657	40	91004
Ohio	—	—	1	1	—	—	2
Indiana . . .	—	—	—	1	—	—	1
Illinois . . .	53	63	30	15	6	1	168
Missouri . .	10873	10718	4269	2329	536	17	28742
Arcansas . .	3450	3514	2069	890	182	14	10119
Michigan . .	—	—	—	—	—	—	—
Florida . . .	4044	4070	2907	1496	512	9	13038
Wisconsin .	1	3	—	—	—	—	4
Jowa	1	3	1	1	—	—	6
Columbia . .	598	747	338	275	96	4	2058
Összesen	422509	391131	235373	145264	51288	753	1246408

rabszemélyek nemekre s életidőre nézve.

II. Rabszolgálók.						
10 éven alul.	10—24 évig	24—36 évig	36—55 évig	55-100 évig	100 év felül.	Összesen.
—	—	—	—	—	—	—
—	1	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	1	3	—	4
—	—	—	1	8	—	9
—	—	—	—	—	—	—
1	2	—	—	1	—	4
—	4	7	168	190	2	371
8	8	—	1	11	1	29
375	551	194	76	37	1	1234
14551	14383	7537	4732	2297	36	43536
75703	65814	38372	27781	12636	120	220326
44190	39910	20292	13374	6421	84	122271
54527	48589	34589	22403	8506	84	168360
48445	44348	27557	16265	4922	72	691392
43663	40818	26491	12023	3130	47	126172
31972	32358	21670	9019	2162	27	97208
23158	24804	22373	9441	2114	38	81923
33705	30356	15635	9021	2832	33	91582
32713	30818	15058	9645	2998	22	91254
—	1	—	—	—	—	1
—	2	—	—	—	—	2
53	59	20	24	7	—	163
104799	10926	4887	2588	644	4	29498
3302	3558	1930	849	174	3	9816
—	—	—	—	—	—	—
3992	4120	2673	1446	440	8	12679
2	1	1	2	1	—	7
1	5	3	1	—	—	10
630	977	498	370	158	3	2636
421470	390075	239787	139201	49692	580	1240705

Az egyesült statusokban létező szabad fehér s szines
szolgálók

Statusok és birtokok.	Szabad fehér		Szabad
	férfiu.	nőnem.	férfiu.
Maine	252989	247449	720
N. Hampshire . . .	139004	145032	248
Massachusetts . .	360679	368351	4654
Rhode-Island . . .	51362	54225	1413
Connecticut. . . .	148300	153556	3891
Vermont	146378	144840	364
New-York	1207357	1171533	23809
New-Jersey . . .	177055	174533	10780
Pennsylvania . . .	844770	831345	22752
Delaware	29259	29302	8626
Maryland	158636	159081	29173
Virginia	371223	369745	23818
É. Carolina	240047	244823	11227
D. Carolina	130496	128588	3864
Georgia	210534	197161	1374
Alabama	176692	158493	1030
Mississippi	92256	81818	715
Louisiana	89747	68710	11526
Tennessee	325434	315193	2796
Kentucky	305323	284930	3761
Ohio	775360	726762	8740
Indiana	352773	325925	3731
Illinois	255235	217017	1876
Missouri	173470	150418	883
Arcansas	42211	34963	248
Michigan	113395	98165	393
Florida	16456	11487	398
Wisconsin	18757	11992	101
Jowa	24256	18668	93
D. Columbia . . .	14822	15835	3453
Összesen .	7249276	6939942	186457

A hadi hajókon szolgálatban levő személyek junius
Az egész népesedés az

férfiak s nőnemüek, valamint a rabszolgák és rab-
összes jegyzéke.

szines nőnem.	Rabszolgák.	Rabszolgálók.	Összesen.
635	—	—	501793
289	—	1	284574
4015	—	—	737699
1825	1	4	108830
4214	8	9	309978
366	—	—	291948
26218	—	4	2428921
10264	303	371	373306
25102	35	29	1724033
8293	1371	1234	78085
32847	45959	43536	469232
26024	228661	220326	1239797
11505	123546	122271	753419
4412	158678	168360	594398
1379	139335	141609	691392
1009	127360	126172	590756
651	98003	97208	375651
13976	86529	81923	352411
2728	91477	91582	829210
3556	91004	91254	779828
8602	2	1	1519467
3434	1	2	685866
1722	168	163	476183
691	28742	29498	383702
217	10119	9816	97574
314	—	—	212267
419	13038	12679	54477
84	4	7	30945
79	6	10	43112
4908	2058	2636	43712
199778	1246408	1240705	17062566
1-jén 1840			6100
egyesült statusokban			17068766

Az egyes statusokban létező különféle

Statusok és birtokok.	Foglalatoskodó személyek száma.						
	Bányákban.	Mezei-gazdaságnál.	Kereskedésnél.	Gároknál és kézművek-nél.	Tengeri hajókázásnál.	Folyói s tói hajókázásnál.	Különféle mesterségeknél.
Maine . . .	36	101630	2921	21879	10091	539	1889
N. Hampshire	13	77949	1379	17826	452	198	1640
Massachusetts	499	87837	8063	85176	27153	372	3804
Rhode-Island	35	16617	1348	21271	1717	228	457
Connecticut .	151	56955	2743	27932	2700	431	1666
Vermont . .	77	73150	1303	13174	41	146	1563
New-York .	1898	455954	28468	173193	5511	10167	14111
New-Jersey .	266	56701	2283	27004	1143	1625	1627
Pennsylvania	4603	207533	15338	105883	1815	3951	6706
Delaware . .	5	16015	467	4060	401	235	199
Maryland . .	313	69851	3249	21325	721	1519	1647
Virginia . .	1995	318771	6361	54147	582	2952	3866
É. Carolina .	589	217095	1737	14322	327	379	1086
D. Carolina .	51	198363	1958	10325	381	348	1481
Georgia . . .	574	209383	2428	7984	262	352	1250
Alabama . .	96	177439	2212	7195	256	758	1514
Mississippi . .	14	139724	1303	4151	33	100	1506
Louisiana . .	—	79289	8549	7565	1322	662	1018
Tennessee . .	103	227739	2217	17815	55	302	2042
Kentucky . .	331	197738	3448	23217	44	968	2487
Ohio	704	272579	9201	66265	212	3323	5663
Indiana . . .	233	148806	3076	20590	89	627	2257
Illinois . . .	782	105337	2506	13185	63	310	2021
Missouri . . .	742	92408	2522	11100	39	1885	1469
Arcansas . .	41	26355	215	1173	3	39	301
Michigan . .	40	56521	728	6890	24	166	904
Florida . . .	1	12117	481	1177	435	118	204
Wisconsin . .	794	7047	479	1814	14	209	259
Jowa	217	10469	355	1629	13	78	365
Columbia . .	—	384	240	2278	126	80	200
Összesen	15283	3717756	117575	791545	56025	33067	65236

foglalatosságu személyek jegyzéke.

A szabaditó háboru alkalmával megmaradt nyugalmazott vitézek s a többi nyugpénzt huzó egyedek száma.	Fehérek.					
	Siket-némák.			Vakok.	Őrültek kormányi költséggel ellátott száma.	Magány költségen levő őrültek száma.
	14 év. alul.	15–25 évig.	25 év. felül.			
1409	47	73	102	180	207	330
1408	43	41	97	153	180	306
2462	56	63	154	308	471	600
601	15	25	34	63	117	86
1666	60	141	108	143	114	384
1320	27	19	89	101	144	254
4089	269	362	408	875	683	1463
472	33	29	102	126	144	225
1251	225	225	331	540	469	1477
4	18	15	12	15	22	30
94	43	58	77	165	133	254
993	133	111	209	426	317	731
609	82	80	118	223	152	428
318	40	41	59	133	91	285
325	78	62	53	136	51	243
192	72	53	48	113	39	193
63	25	16	23	43	14	102
12	14	17	11	37	6	49
895	102	93	96	255	103	596
886	120	128	152	236	305	490
875	167	198	194	372	363	832
380	112	91	94	135	110	377
195	54	48	53	86	36	177
122	48	32	46	82	42	160
24	18	11	11	26	9	36
90	7	9	15	25	2	37
16	6	4	4	9	1	9
9	1	4	—	9	1	7
2	3	2	5	3	2	5
15	1	5	2	6	1	13
20797	1919	2056	2707	5024	4329	10179

Statusok és birtokok.	Szines.		örültek.		Neve-	
	Siket-némák.	Vakok.	Magány költségen	korm.- levők.	Tudományos egyetemek.	Ezekbeni tanulók száma.
	Száma.					
Maine	13	10	56	38	4	266
N. Hampshire.	9	3	8	11	2	433
Massachusetts.	17	22	27	173	4	769
Rhode-Island .	3	1	8	5	2	324
Connecticut .	8	13	20	24	4	832
Vermont . . .	2	2	9	4	3	233
New-York . .	68	91	138	56	12	1285
New-Jersey .	15	26	46	27	3	443
Pennsylvania .	51	96	132	55	20	2034
Delaware. . .	8	18	21	7	1	23
Maryland . .	66	91	99	42	12	813
Virginia . . .	150	466	326	58	13	1097
É. Carolina .	74	167	192	29	2	158
D. Carolina .	78	156	121	16	1	168
Georgia . . .	64	151	108	26	11	622
Alabama . . .	53	96	100	25	2	152
Mississippi . .	28	69	66	16	7	454
Louisiana. . .	17	36	38	7	12	989
Tennessee . .	67	99	124	28	8	492
Kentucky. . .	77	141	132	48	10	1419
Ohio	33	33	103	62	18	1717
Indiana . . .	15	19	47	28	4	322
Illinois	24	10	65	14	5	311
Missouri . . .	27	42	50	18	6	495
Arcansas . . .	2	8	13	8	—	—
Michigan . . .	2	4	21	5	5	158
Florida	2	10	12	—	—	—
Wisconsin . .	—	—	3	—	—	—
Jowa	4	3	4	—	—	—
Columbia. . .	4	9	4	3	2	224
Összesen	977	1892	2093	833	173	16233

l é s i i s m e r e t e k.					
Akademiák és gymnasiumok.	Ezekbeni tanulók száma.	Kisebb iskolák.	Ezekbeni tanulók száma.	Kormány költségén tanulók.	Fehérek 20 éven felül, kik sem irni, sem olvasni nem tudnak.
86	8477	3385	164477	60212	3241
68	5799	2127	83632	7715	942
251	16746	3362	160257	158351	4448
52	3664	434	17355	10749	1614
127	4865	1619	63739	10912	526
46	4113	2402	82817	14701	2270
505	34715	10593	502367	27075	44452
66	3027	1207	52583	7128	6385
290	15970	4968	179989	73908	33940
20	764	152	6924	1571	4832
127	4178	567	16982	6565	11605
382	11083	1561	35331	9791	58787
141	4398	632	14937	124	56609
117	4326	566	12520	3524	20615
176	7878	601	15561	1333	30717
144	5018	639	16243	3213	22592
71	2553	382	8236	107	8360
52	1995	179	3573	1190	4861
152	5539	983	25090	6907	58531
116	4906	952	24641	429	40010
73	4310	5186	218609	51812	35394
54	2946	5121	48189	6929	38100
42	1967	1241	34876	1683	27502
47	1926	642	16788	526	19457
8	300	113	2614	—	6567
12	485	975	29701	998	2173
18	732	51	925	14	1303
2	65	77	1937	315	1701
1	25	63	1500	—	1118
26	1389	29	851	482	1033
3242	164159	47209	1845244	468264	549693

VII.

Föiskolák. — Vallási tárgyak. — Romai catholicusok. — Püspöki megyék. — Nevezetesb hitvallások jegyzéke.

Az éjszakamerikai egyesült statusok főiskolái.

1. Hittani föiskolák (collegia) 184⁰/₁.

Hitek s vallások.	Collegiumok.	Tanitók.	Tanitványok.	Könyvtárban létező könyvek.
	S	z	á m	a.
Congregationalisták	6	19	1746	32718
Presbyterianusok .	13	36	2070	54732
Episcopalisok . . .	3	12	459	11260
Baptisták	8	18	489	9850
Reformatusok . . .	4	9	265	4000
Lutheranusok . . .	4	7	189	9800
Associatisták . . .	1	2	69	1600
Összesen .	39	103	2287	123960

A romai-catholicusok seminariumainak s a többi vallásuak papnevendék-házainak jegyzékét eddig kezemhez nem kaphattam, ezeket tehát jelen munkám folytatásában közlendem. A romai-catholicusokra

nézve addig is megjegyzem, hogy Boston, New-York, Philadelphia, Baltimore, Richmond, Charleston, Mobile, New-Orleans, Natchez, Bardstown, Nashville, Cincinnati, Vincennes, St. Louis s Detroit városokban papnevendék-házak léteznek.

2. Jogtani föiskola $18^{41}/_{42}$ tiz létezett: Cambridge (Massachusettsban), New-Hawen (Connecticutban), New-York, Charlisle (Pennsylvainában), Williamsburg és Charlotteville (Virginiában), Raleigh s Mokville (Éjszak-Carolinában), Lexington (Kentuckyban) és Cincinnati (Ohióban) városokban 19 tanitóval és 392 tanitványnyal. Ezen iskolákba sokkal kevesebben járnak, mint a többi tudományos intézetekbe. Az elsö jogtani iskola felállitatott Litchfieldben (Connecticutban) 1798-ban s ezen évtöl 1827-ig (mellyben megszünt) 730 tanulót számlált.

3. Az orvostani föiskolák száma $18^{41}/_{42}$-ben 31 volt, 155 tanitóval és 2447 tanulóval. — 1791-töl 1838 évig bezárólag tanárczimet nyertek 11,388-an vagy 47 év alatt átméröleg 242-en, magában értödvén, hogy az elsö években alig lehete egy tizedrésze a mostani számhoz képest.

4. Bölcsészeti föiskola ($18^{41}/_{42}$) 101 volt, 93 elnökkel, 778 tanitóval és 45,441 tanulóval; könyvtáraik köteteinek száma 445,475.

Vallási tárgyak.

1. Romai-catholica anyaegyház.

Az egyesült statusok 16 püspök-megyére osztvák, 13 püspök- és 3 coadjutorral egy érsek kor-

mánya alatt. Az 1-höz Maine, Vermont, New-Hampshire, Massachusetts, Rhode-Island és Connecticut, a 2-hoz New-York s New-Jersey egy része, a 3-hoz New-Jersey másik része, Pennsylzania és Delaware, a 4-hez Maryland és Columbia kerület, az 5-hez Virginia, a 6-hoz Éjszaki s Déli Carolina és Georgia, a 7-hez Alabama és Florida, a 8-hoz Louisiana, a 9-hez Mississippi, a 10-hez Kentucky, a 11-hez Tennessee, a 12-hez Ohio, a 13-hoz Indiana és Illinois, a 14-hez Missouri s Arcansas, a 15-hez Michigan és Wisconsin, a 16-hoz pedig Jowa tartozik.

A mostani érsek Eccleston Sámuel, a püspökök pedig: Tenwik Benedek, Dubois János, Comwell Henrik, Englend János, Portier Mihály, Blanc Antal, Flaget Benedek, Miles Rikard, Burcell János, De la Hailandier Károly, Rosati József, Reze Friderik, Loras Mátyás. Püspöki coadjutorok: Hughes János, Kenrick Pál János, Chabrat György János. — Az első római-catholicus püspök az egyesült statusokban 1790-ik évben szenteltetett fel.

A romai-catholicusok száma főkép az europai bevándorlás óta sebesen növekedett; 1841-ik év elején már 512 romai-catholicus templom, 394 kápolna, 545 plebános, 18 collegium, 17 seminarium, 31 apáczazárda, 49 nőakademia, 72 irgalmi intézet és 8 egyházi időszakirat létezett az egyesült statusokban.

A protestans episcopalis vallás 27 egyházi megyében 21 püspököt s 1011 predikátort számlál.

A methodistai episcopalis vallásuaknak 6 püspökük van, kik azonban nincsenek különös megyékre szoritva, hanem hatóságuk az egész unióra kiterjed, s legtöbb idejüket az uniónak minden iránybani beutazásával töltik.

A nevezetesb hitvallások jegyzéke.

Vallások.	Fötemplomok vagy gyülekezetek.	Plebánosok, predikátorok stb.	Közelitőlegi szám.
Romai-catholicusok	512	545	800000
Baptisták	7130	4907	4300000
Christianiták	1000	800	300000
Congregationalisták	1300	1500	1400000
Hollandiai reformat.	197	192	450000
Episcopálok	950	849	600000
Barátok	500	—	100000
Német reformatusok	600	180	145000
Zsidók	—	—	15000
Lutheranusok . . .	750	267	540000
Menoniták	200	—	260000
Methodisták	—	3506	3000000
Morvai testvérek .	24	33	12000
Mormoniták	—	—	12000
Uj-Jerusalemiták .	27	33	5000
Presbyterianusok .	3744	2898	2175000
Shakerek	15	45	6000
Tunkerek	40	40	30000
Unitariusok	200	174	180000
Universalisták . . .	653	317	600000
Összesen .	17842	16286	14930000

VIII.

A szabad Éjszakamerika és Canada jelesebb városainak éjszaki szélessége s nyugoti hossza és Washington fővárostóli távolsága. — Különféle időjárási jegyzetek. — Hófergetegek, hómennyiség. — Gyümölcsfák virágzásának ideje. — Egyes statusok bankjai. — Vasutak.

A szabad Éjszakamerika s Canada jelesebb városainak éjszaki szélessége s nyugoti hossza és Washington fővárostóli távolsága.

Városok.	Status, mellyben a város fekszik.	Éjszaki szélesség.			Nyugoti hossz.			távolság Washingtontól
		fk.	1p.	2p.	fk.	1p.	2p.	am. m.
Albany	New-York . . .	42	39	3	73	44	79	376
Alexandria . . .	Columbia kerület	38	49	—	77	4	—	6
Amherst	Massachusetts .	42	22	13	72	31	36	383
Annapolis . . .	Maryland . . .	38	58	35	76	33	—	37
Auburn	New-York . . .	42	55	—	76	28	—	339
Augusta	Georgia	33	28	—	81	54	—	580
Augusta	Maine	44	18	43	69	50	—	595
Bakers Island .	Massachusetts. .	42	32	11	70	47	37	452
Baltimore . . .	Maryland. . . .	37	19	23	76	37	30	28
Bangor	Maine	44	47	50	68	47	—	661
Barnstable . . .	Massachusetts. .	41	42	7	70	18	16	466
Batavia	New-York . . .	42	59	—	78	13	—	370
Beaufort	D. Carolina. . .	32	25	57	80	41	23	629

Városok.	Status, melly-ben a város fekszik.	Éjszaki szélesség.			Nyugoti hossz.			távol-ság Was-hington-tól
		fk.	1p.	2p.	fk.	1p.	2p.	am. m.
Boston.	Massachusetts . .	42	21	22	71	4	9	432
Bridgeport . . .	Connecticut . .	41	10	31	73	11	46	284
Bristol	Rhode-Island . .	41	40	3	71	17	19	409
Brooklyn . . .	New-York . . .	40	41	50	73	59	30	227
Brunswick . . .	Maine	43	53	—	69	51	1	568
Bufface	New-York . . .	42	53	—	78	55	—	376
Burlington . . .	New-Jersey . .	40	5	10	74	52	37	156
Burlington . . .	Vermont	47	27	—	73	10	—	440
Cambridge . . .	Massachusetts . .	42	22	21	71	7	38	431
Camden	D. Carolina . .	34	17	—	80	33	—	467
Canandaigua . .	New-York . . .	42	54	—	77	17	—	336
Cape Ann . . .	Massachusetts . .	42	38	18	70	34	44	470
Cape Cod . . .	Massachusetts . .	42	2	22	70	4	9	507
Charleston . . .	D. Carolina . . .	32	46	33	79	57	27	544
Charlestown . .	Massachusetts . .	42	22	—	71	3	33	433
Chicago	Illinois	40	—	—	87	35	—	763
Cincinnati . . .	Ohio	39	5	54	84	27	—	497
Columbia . . .	D. Carolina . . .	33	57	—	81	7	—	500
Columbus . . .	Ohio	39	57	—	83	3	—	396
Concord	N. Hampshire . .	43	12	29	71	29	—	474
Dedham	Massachusetts . .	42	14	52	71	10	49	422
Detroit	Michigan . . .	42	24	—	82	58	—	526
Dorchester . . .	Massachusetts . .	42	19	10	71	4	19	432
Dover	Delaware . . .	39	10	—	75	30	—	114
Douer	N. Hampshire . .	43	13	—	70	54	—	490
Easton	Maryland	38	46	10	76	8	—	80
Easport	Maine	44	54	—	66	56	—	778
Edenton	É. Carolina . . .	39	—	—	77	7	—	284
Exeter	N. Hampshire . .	42	58	—	70	55	—	474
Frankfurt . . .	Kentucky . . .	38	14	—	84	40	—	551
Frederik	Maryland . . .	39	24	—	77	18	—	43
Frederiksburg .	Virginia	38	34	—	77	38	—	56
Georgetown . .	D. Carolina . . .	33	21	—	79	17	—	482
Gloucester . . .	Massachusetts . .	42	36	44	70	40	19	462
Grennfield . . .	Massachusetts . .	42	35	16	72	36	39	396

Városok.	Status, mellyben a város fekszik.	Éjszaki szélesség.			Nyugoti hossz.			távolság Washingtontól.
		fk.	1p.	2p.	ft.	1p.	2p.	am. m.
Hagerstown . .	Maryland . . .	39	37	—	77	35	—	68
Halifax	É. Carolina . . .	44	39	20	63	36	40	936
Hallovell	Maine	44	17	—	69	50	—	593
Harrisburg . . .	Pennsylvania . .	40	16	—	76	50	—	110
Hartford	Connecticut . .	41	45	59	72	40	45	335
Holme 's Hole .	Massachusetts . .	41	27	15	70	36	38	457
Hudson	New-York . . .	42	41	—	73	46	—	345
Huntsville . . .	Alabama	34	36	—	86	57	—	726
Indianapolis . .	Indiana	39	59	—	86	5	—	573
Ipswich	Massachusetts . .	42	41	2	70	46	27	462
Jackson	Mississippi . . .	32	23	—	90	8	—	1035
Jefferson	Missouri	38	36	—	92	8	—	980
Kingston	Canada	44	8	—	76	40	—	456
Knoxville . . .	Tennessee . . .	35	59	—	83	54	—	516
Lancaster . . .	Pennsylvania . .	40	2	36	76	20	33	109
Lexington . . .	Kentucky . . .	28	6	—	84	18	—	534
Little Rock . .	Arcansas	34	40	—	92	12	—	1068
Lockport . . .	New-York . . .	43	11	—	78	46	—	403
Louisville . . .	Kentucky . . .	38	3	—	85	30	—	590
Lowell	Massachusetts . .	42	38	48	71	18	57	439
Linchburg . . .	Virginia	37	36	—	79	22	—	198
Lynn	Massachusetts . .	42	28	—	70	57	—	441
Marblehead . .	dtto	42	30	—	70	52	—	450
Marblehead . .	dtto	42	30	14	70	50	39	448
Middletown . .	Connecticut . .	41	33	8	72	39	—	325
Milledgeville . .	Georgia	33	7	—	83	20	—	642
Mobile	Alabama	30	40	—	81	11	—	1033
Montpelier . . .	Vermont	44	17	—	72	36	—	524
Monomoi	Massachusetts . .	41	33	31	70	0	5	500
Montreal . . .	Canada	45	31	—	73	35	—	601
Nantucket . . .	Massachusetts . .	41	16	56	76	6	12	490
Nashville	Tennessee . . .	36	9	33	86	49	3	714
Nathez	Mississippi . . .	31	34	—	91	24	42	1146
Newark	New-York . . .	40	45	—	74	10	—	215
New-Bedford . .	Massachusetts . .	41	38	7	70	55	49	429

Városok.	Status, mellyben a város fekszik.	Éjszaki szélesség.			Nyugoti hossz.			távolság Washingtontól
		fk.	1p.	2p.	fk.	1p.	2p.	am. m.
Newbern . . .	É. Carolina . .	35	21	—	77	5	—	337
Newburg . . .	New-York . . .	41	31	—	74	1	—	282
Newburgport . .	Massachusetts . .	42	48	32	70	52	47	466
New-Castle . .	Delaware . . .	39	40	—	75	33	—	103
New-Haven . .	Connecticut . .	41	17	58	72	57	46	301
New-London . .	dtto	41	22	—	72	9	—	354
New-Orleans . .	Louisiana . . .	29	57	45	90	6	49	1203
New-Port . . .	Rhode-Island . .	41	28	28	71	21	14	403
New-York . . .	New-York . . .	40	42	40	74	1	8	226
Nobs. Point Light	Massachusetts . .	41	31	5	70	40	2	450
Norfolk	Virginia	36	50	50	76	18	47	217
Northampton . .	Massachusetts . .	42	19	8	72	38	21	376
Norwich	Connecticut . .	41	33	—	72	7	—	362
Pensacola . . .	Florida Terr. . .	30	28	—	87	12	—	1050
Petersburg . . .	Virginia	37	13	54	77	20	—	144
Philadelphia . .	Pennsylvania . .	39	56	59	75	9	54	136
Pittsburg . . .	dtto	40	32	—	80	2	—	223
Pittsfield	Massachusetts . .	42	26	55	73	16	5	380
Plattsburgh . .	New-York . . .	44	42	—	73	26	—	539
Plymouth . . .	Massachusetts . .	41	57	28	70	40	28	439
Portland	Maine	43	39	26	70	20	30	542
Portsmouth . .	New-Hampshire	43	4	35	70	45	50	491
Poughkeepsie .	New-York . . .	41	41	—	73	55	—	301
Princeton . . .	New-Jersey . .	40	20	41	74	39	30	117
Providence . . .	Rhode-Island . .	41	49	22	71	24	48	394
Quebec	Canada	46	49	12	71	16	—	781
Raleigh	É. Carolina . .	35	47	—	78	48	—	286
Richmond . . .	Virginia	37	32	17	77	26	28	122
Rochester . . .	New-York . . .	43	8	17	77	57	—	361
Sacketts Harbour	dtto	43	55	—	75	57	—	407
Saco	Maine	43	31	—	70	26	—	528
St. Augustine .	Florida	29	48	30	81	35	—	841
St. Louis	Missouri	38	36	—	89	36	—	856
Salem	Massachusetts . .	42	31	19	70	53	57	446
Sandvich	dtto	41	45	31	70	30	27	456

Városok.	Status, mellyben a város fekszik.	Éjszaki szélesség.			Nyugoti hossz.			távolság Washingtontól
		fk.	1p.	2p.	fk.	1p.	2p.	am.m.
Savannah . . .	Georgia	32	4	56	81	7	9	662
Shenectady . .	New-York . . .	42	48	—	73	55	—	391
Springfield . . .	Massachusetts .	42	6	1	72	35	47	357
Squam Harbour .	Massachusetts .	42	39	46	70	41	8	466
Straitsmouth . .	dtto	42	39	41	70	35	36	471
Stratford . . .	Connecticut . .	41	11	7	73	8	45	287
Tallahassee . .	Florida	30	28	—	84	36	—	896
Taunton	Massachusetts .	41	54	8	71	6	5	415
Torotoor-York .	Canada	43	33	—	79	20	—	500
Trenton	New-Jersey . .	40	14	—	74	30	—	166
Troy	New-York . . .	42	44	—	73	40	—	383
Tuscaloosa . . .	Alabama	33	12	—	87	42	—	858
University ofVir.	Virginia	38	2	3	78	31	29	124
Utica	New-York . . .	43	6	49	75	13	—	383
Vandalia	Illinois	38	50	—	89	2	—	781
Vevay	Indiana	38	46	—	84	59	—	556
Vincennes . . .	dtto	38	43	—	87	25	—	693
Washington . .	Columbia kerület	38	53	23	77	1	24	—
Washington . .	Mississippi . . .	31	36	—	91	20	—	1146
Wheeling . . .	Virginia	40	7	—	80	4	—	264
Williamstown .	Massachusetts .	42	42	51	73	13	20	406
Willmington . .	Delaware . . .	39	41	—	75	28	—	108
Willmington . .	É. Carolina . .	34	11	—	78	10	—	416
Worcester . . .	Massachusetts . .	42	16	13	71	48	10	394
York	Maine	43	10	—	70	40	—	500
York	Pennsylvania . .	39	58	—	76	40	—	87

Időjárási ismeretek.

Mivel az egész unióban a Fahrenheit-hévmérő van divatban, melly szerint szerkesztvék a következő jegyzetek is, szükségesnek tartám ennek a nálunk inkább ismeretes Reaumur-hévmérőveli összehasonlitó arányát ide rekeszteni.

Fahrenheit.		Reaumur.		Fahrenheit.		Reaumur.	
	121				86	24	
	120	39			85		
	119				84	23	
	118	38			83		
	117			82	82	22	
	116				81		
	115	37			80	21	
	114				79		
	113	36			78	20	20
112	112				77		
	111	35	35		76		
	110				75	19	
	109				74		
	108	34			73	18	
	107			72	72		
	106	33			71	17	
	105				70		
	104	32			69		
	103				68	16	
102	102	31			67		
	101				66	15	15
	100	30	30		65		
	99				64		
	98				63	14	
	97	29		62	62	13	
	96				61		
	95	28			60	12	
	94				59		
	93	27			58		
92	92				57	11	
	91	26			56		
	90				55	10	10
	89	25	25		54		
	88				53		
	87			52	52	9	

Fahrenheit.		Reaumur.		Fahrenheit.		Reaumur.	
	51				6		
	50	8			5	12	
	49				4		
	48	7			3	13	
	47			2	2		
	46	6			1	14	
	45				0		
	44	5	5		1	15	15
	43				2		
42	42				3		
	41	4			4	16	
	40				5		
	39	3			6	17	
	38				7		
	37	2		8	8	18	
	36				9		
	35	1			10	19	
	34				11		
	33				12		
32	32	0	0		13	20	20
	31				14		
	30	1			15	21	
	29				16		
	28	2			17	22	
	27			18	18		
	26				19	23	
	25	3			20		
	24				21	24	
	23	4			22		
22	22				23	25	25
	21	5	5		24		
	20				25		
	19				26	26	
	18	6			27		
	17			28	28	27	
	16	7			29		
	15				30	28	
	14	8			31		
	13				32	29	
12	12	9			33		
	11				34	30	30
	10	10	10		35		
	9				36		
	8	11			37		
	7			38	38		

Montreali jegyzetek.

1836—1840.

Montreal fekszik Canadában 45° 30′ éjsz. szél. s 73° 22′ nyug. hossz alatt.

1. Közép légmérsék hónapok szerint.

Év.	Januar.	Februar	Martius.	Aprilis.	Majus.	Junius.	Julius.	August.	Septemb.	October.	Novem.	Decemb.
1836	17.05	11.32	20.90	35.24	53.32	65.25	71.90	63.05	57.46	39.37	32.24	18.09
1837	8.70	15.78	25.15	40.40	52.15	65.55	65.60	65.15	58.30	43.20	33.70	20.95
1838	21.00	9.00	31.60	34.50	52.80	69.90	68.90	65.50	57.90	46.60	28.80	12.40
1839	12.70	20.80	29.30	45.50	52.90	62.20	70.00	66.50	59.60	50.00	34.40	25.00
1840	10.45	23.50	30.55	44.46	44.46	66.99	71.96	70.87	59.26	46.35	34.36	17.02
Köz.	13.09	16.08	27.50	40.02	53.38	65.97	66.67	66.21	58.50	45.10	32.70	18.69
												42.316

Év.	2. évi légmérsék.				3. Eső.	4. Időjárás.
	Közép légmérséklet.	Legnagyobb légmérséklet.	Legalacsonyabb légmérs.	Különbség.	Hüvelykn.	Átmérőlegi idő percentek szerint.
1836	40.43	90.00	19.00	109.00	19.20	Tiszta nap . . . 44
1837	41.22	99.00	18.00	108.00	16.90	Borult felhős nap 35
1838	41.58	90.00	13.00	103.00	18.60	Esös nap . . . 11
1839	44.07	90.00	18.00	109.00	15.90	Havas nap . . . 5
1840	44.29	91.00	14.50	105.50	27.55	Zivataros nap . 3
Közép	42.31	90.00	16.50	106.90	19.63	Ködös, jégesősnap 2

Ha az egész évi közelitőlegi szép, esős, havas stb. napokat tudni akarjuk, a fen emlitett percentes napokat sokszorozzuk 365-tél s oszszuk fel 100-zal, az eredmény $160^{60}/_{100}$ tiszta, $127^{75}/_{100}$ felhős, borult, $40^{15}/_{100}$ esős, $18^{25}/_{100}$ havas, $10^{95}/_{100}$ zivataros és $7^{30}/_{100}$ ködös jégesős napleend, mi öszszesen 365 egész napot tesz. — Ezen percentualis számitás sokkal czélszerübb, mint az eddig divatozott, mert az eső, hó s felhős idő ritkán, a zivatar, köd s jégeső soha sem tart folyvást 24 iráig.

5. Hómennyiség.

Év.	Hüvelyek.
$183^0/_1$ télen	73. 90.
$183^1/_2$ „	107. 60.
$183^2/_3$ „	60. 60.
$183^3/_4$ „	51. 00.
$183^4/_5$ „	84. 95.
$183^5/_6$ „	86. 45.
$183^6/_7$ „	65. 50.
$183^7/_8$ „	49. 85.
$183^8/_9$ „	47. 70.
$183^9/_{40}$ „	49. 40.
Közép mennyiség	67. 695.

E szerint az hó középmennyisége a fentjegyzett 10 évben évenkint tenne $67^{695}/_{1000}$ hüvelyket.

Bathi jegyzetek 1832—1840. Bath fekszik Maine statusban 43⁰ 54′ éjsz. szél. ’s 69⁰ 48′ nyug. hossz alatt.

1. Időjárási tábla.

Évek.	Hévmérő.					Időjárás.			Szelek.				
	Legnagyobb hév.	Nap.	Legnagyobb hideg.	Nap.	Különbség.	Szép napok.	Borult s felhős napok.	Esős havas napok.	Éjszaknyugoti.	Délnyugoti.	Éjszakkeleti.	Délkeleti.	Csendes napok.
1832	92	Jul. 1.	18	Jan. 27.	110	226	53	87	85	135	69	60	17
1833	95	„ 22.	17	„ 19.	112	261	29	75	101	114	70	53	27
1834	94	„ 8.	12	Febr. 8.	106	261	51	53	86	131	65	61	22
1835	90	„ 13.	22	Jan. 4.	112	259	55	51	104	140	52	44	25
1836	93	„ 8.	20	Febr. 4.	113	253	53	60	118	108	64	50	26
1837	88	Aug. 3.	27	Jan. 26.	115	276	31	58	123	122	43	52	25
1838	100	Jul. 9.	7	Dec. 31.	107	266	54	45	126	136	42	41	20
1839	99	Aug. 21.	17	Jan. 24.	107	242	65	58	123	122	43	52	25
1840	94	May 27.	20	„ 17.	114	238	64	64	107	133	51	46	29

2. Évi közép-légmérsék.

Évek.	Januar.	Februar.	Martius.	Aprilis.	Majus.	Junius.	Julius.	Augustus.	September.	October.	November.	December.	Évi közép-légmérsék.	Eső, hüvelyknyi magassága.
1832	25.1	23.3	33.1	38.8	50.3	58.7	63.6	66.2	58.7	50.1	37.6	24.1	44.1	49.04
1833	24.6	19.0	27.9	43.5	54.8	57.8	68.8	63.7	57.4	47.2	35.5	27.8	44.0	41.53
1834	18.4	28.9	32.9	42.4	50.6	61.6	70.5	65.5	62.0	45.8	36.4	22.1	44.7	31.99
1835	23.3	20.9	27.2	39.8	52.8	61.1	69.1	64.1	56.1	50.8	37.9	18.7	43.5	30.96
1836	23.0	16.7	28.4	39.6	51.3	59.2	67.8	62.7	56.8	43.3	35.3	25.3	42.4	37.55
1837	17.3	21.0	28.5	41.0	48.8	59.8	66.5	62.8	57.3	46.1	35.3	25.4	42.5	33.40
1838	28.7	16.8	34.4	39.3	50.1	65.1	70.3	68.0	59.1	45.6	30.8	20.9	44.1	31.19
1839	22.6	25.8	32.5	44.9	53.0	60.6	69.8	67.7	61.5	50.2	35.1	28.9	46.1	
1840	17.0	30.5	33.3	46.9	58.4	64.6	70.5	70.8	60.0	50.1	37.3	28.2	47.3	
1841	29.0	22.6	32.7	40.4	52.4	65.6								

3. Átmérőleges hónapi légmérsék 1832iktől 1840ik évig bezárólag.

Hónapok.	Hévmérő.				Időjárás.			Szelek.				Csendes napok.	Esőnek hüvelyknyi magossága.
	Napkeletkor.	2 órakor délut.	Napnyugotkor.	Egész hónapi.	Szép napok.	Borult, felhős n.	Esős napok.	Éjszaknyugoti.	Délnyugoti.	Éjszakkeleti.	Délkeleti.		
Januar	16.3	27.5	22.8	22.2	18.3	6.1	6.6	12.9	4.6	5.9	1.4	6.2	4.31
Februar	14.9	29.5	23.5	22.3	18.1	4.8	5.4	12.3	5.6	5.4	2.1	3.1	3.37
Martius	12.9	38.9	30.9	30.9	21.2	4.4	5.4	10.2	8.0	4.5	6.0	2.3	2.88
Aprilis	34.5	50.1	40.8	41.8	19.7	4.1	6.2	8.8	9.4	4.4	6.1	1.3	2.89
Majus	44.3	61.4	51.1	52.3	20.3	4.6	6.1	6.6	12.1	5.0	7.0	3	3.59
Junius	52.8	71.3	58.7	60.9	21.4	4.2	4.4	5.7	12.9	4.2	6.8	4	2.51
Julius	60.4	79.3	66.0	68.6	25.6	2.1	3.3	6.9	16.1	2.2	4.6	1.2	2.31
Augustus	57.2	76.6	63.3	65.7	25.6	1.7	3.7	5.8	17.0	3.8	3.8	6	3.07
Septemb.	51.1	67.9	57.4	58.8	23.4	3.0	3.6	6.9	15.0	2.8	4.0	1.3	1.77
October	41.2	54.6	47.3	47.7	21.2	4.5	5.3	8.6	11.7	4.7	4.0	2.0	3.35
November	38.1	41.4	35.6	35.7	19.5	4.9	5.6	9.8	9.4	6.0	3.1	1.7	3.27
December	18.8	29.7	24.3	24.3	19.1	6.2	5.7	3.8	5.2	6.3	2.1	3.6	3.72
Közép	37.0	3	43.5	44.3	253.4	50.6	61.3	108.1	126.8	55.4	51.0	24.0	37.08

4. Időjárási ismeretek 1840-ben.

Hónapok.	Időjárás.						Hévmérő.									Fő uralkodó szelek.								
	Leghidegebb.	Legmelegebb.	Tiszta.	Borult.	Esős.	Havas.	Legnagyobb hideg.	Nap.	Legnagyobb meleg.	Nap.	Különbség.	Középlégmérő.				Éjszaknyugoti.	Éjszaki.	Éjszakkeleti.	Keleti.	Délkeleti.	Déli.	Délnyugoti.	Nyugoti.	Csendes.
	Nap.		Napok száma.									Napkeletkor.	2 órakor délut.	Napnyugotkor.	Egész hónapi.	Napok.								
Jan.	16	30	20	6	—	5	20	17	38	10	58	11.8	22.9	16.3	17.0	16	—	4	—	—	—	4	—	7
Febr.	4	20	15	9	3	2	12	5	53	20	65	22.4	37.6	31.5	30.5	6	—	3	—	5	—	7	3	5
Mart.	12	31	18	5	4	4	—	9	52	28	52	26.0	40.4	33.6	33.3	6	1	3	1	9	—	6	2	3
April.	7	30	18	7	5	—	20	8	78	24	58	39.1	54.3	47.2	46.9	7	—	3	—	4	—	12	2	2
Majus	5	27	22	3	6	—	32	5	94	27	62	49.0	67.3	58.9	58.4	3	—	7	—	7	1	10	1	2
Jun.	2	29	19	4	7	—	44	2	88	24	44	55.8	74.5	63.6	64.6	9	1	2	—	4	—	10	2	1
Julius	20	17	28	1	2	—	54	20	92	16	38	63.8	79.0	68.7	70.5	4	—	—	—	2	3	20	1	1
Aug.	17	23	27	1	3	—	54	17	89	20	35	62.7	81.0	68.5	70.8	4	—	2	—	4	5	15	—	1
Sept.	22	10	23	3	4	—	42	22	82	7	40	52.3	68.9	50.7	60.0	10	2	1	—	2	1	13	—	1
Octob	27	3	19	5	7	—	29	7	70	6	41	45.0	56.4	49.0	50.1	13	—	4	—	3	2	9	—	—
Nov.	28	3	14	9	5	2	10	28	55	7	45	32.5	43.3	36.0	37.3	7	4	10	1	2	—	4	—	2
Dec.	25	16	15	11	1	4	8	25	51	16	59	18.8	31.1	24.6	28.2	15	—	4	—	2	—	7	—	3
Év			238	64	47	17	20	—	94	—	114	40.0	54.7	47.2	47.3	100	8	43	2	44	12	117	11	29

Worcesteri jegyzetek 1840. Worcester fekszik Massachusettsben, 42⁰ 15′ éjsz. szél. 71⁰ 48′ nyug. hossz alatt.

	Januar.	Februar.	Martius.	Aprilis.	Majus.	Junius.	Julius.	Augustus.	September.	October.	November.	December.
	H ü v e l y k n y i.											
L é g m é r ő.												
Közép napkeletk.	29.34	29.53	29.26	29.48	29.35	29.37	29.47	29.45	29.66	29.46	29.35	29.39
Délután 2 órakor	29.37	29.52	29.22	29.49	29.35	29.39	29.48	29.46	29.45	29.45	29.33	29.39
Napnyugotkor	29.37	29.53	29.22	29.48	29.35	29.39	29.48	29.44	29.45	29.46	29.34	29.39
H é v m é r ő.												
Közép napkeletk.	13.03	27.58	30.09	41.	47.87	57.70	63.38	63.19	52.66	44.67	34.30	22.12
Délután 2 órakor	22.03	36.86	41.19	56.06	64.16	72.76	79.61	77.70	65.96	56.09	42.30	30.80
Napnyugotkor	29.90	34.27	38.93	58.80	58.74	67.90	73.61	71.51	61.20	52.29	40.36	28.90

Napok száma.

	Januar.	Februar.	Martius.	Aprilis.	Majus.	Junius.	Julius.	Augustus.	September.	October.	November.	December.	Összesen.
Szép napok . . .	23	20	22	26	23	24	24	29	16	18	20	19	264
Borult s esős napok	8	9	9	4	8	6	7	2	4	13	10	12	92
Eső esett	2	8	8	6	9	11	11	12	9	11	8	1	96
Hó „	7	3	7	1	1	—	—	—	—	2	6	11	38
Hold udvara volt .	—	2	—	—	—	1	—	—	—	—	2	1	5
Éjszaki fény „ .	4	—	1	3	3	1	2	5	—	1	4	7	31
Éjszaki szél . . .	2	3	—	3	2	1	—	—	—	3	4	2	20
Éjszaknyugoti szél	16	12	11	9	4	11	5	6	13	10	14	9	120
Nyugoti „	4	—	—	1	2	1	3	2	1	2	1	3	20
Délnyugoti „	6	10	5	4	9	5	9	10	6	3	4	6	77
Déli „	1	1	1	5	2	1	4	7	7	2	—	3	34
Délkeleti „	—	1	3	5	1	4	1	4	1	5	—	1	26
Keleti „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Éjszakkeleti „	2	2	5	—	7	2	2	2	1	4	7	4	38
Csendes napok . .	1	—	—	2	4	3	7	6	4	2	1	—	30

Trentoni jegyzetek 1840. Trenton fekszik New-Jersey-statusban 40⁰ 14′ éjsz. szél. s 74⁰ 30′ nyug. hossz alatt.

Hónapok.	Hévmérő.				Gyakorti vagy túl érő szelek.	Esők.	Havak.
	Legnagyobb.	Legkisebb.	Különbség.	Közép lég-mérsék.		Száma.	
Januar	44	13	57	20.76	Nyugoti	4	5
Februar	68	7	75	35.51	Éjszakkeleti s déli	8	1
Martius	72	22	50	35.58	Éjszakkeleti s déli	6	4
Aprilis	83	31	52	53.36	Déli	7	—
Majus	82	38	44	58.30	Délnyugoti	7	—
Junius	86	46	40	66.05	Délnyugoti	8	—
Julius	90	55	35	68.42	Éjszaknyugoti	9	—
Augustus	87	55	32	70.74	Déli	9	—
September	76	40	36	58.70	Délnyugoti	10	—
October	74	28	46	52.16	Éjszaknyugoti	13	—
November	61	26	35	42.11	Éjszaknyug. s kel.	6	2
December	51	14	37	28.82	Nyugoti	4	7
Egész évi	90	13	103	49.21	Déli, délnyugoti és éjszaknyugoti	91	19

Leghidegebb nap ez évben volt januar 17, a középlégmérsék ezen napon $1^{66}/_{100}{}^{0}$; összesen öt nap volt igen hideg, ezeknek középlégmérséke 10⁰. Legmelegebb nap volt julius 16, e napi középlégmérsék 80⁰; összesen 47 nap volt igen meleg, s ezeknek átmérőleges légmérséke 70⁰.

Parsons Henrik csillagász jegyzései 1840, Pennsyl–
éjsz. szél. s 74° 58′ 47″

Hónapok.	Hévmérő.							
	Közép.			Legnagyobb.	Nap.	Legkisebb.	Nap.	Különbség.
	7 óra reggel.	2 óra délután.	9 óra estve.					
Januar	20.50	30.33	23.00	51	30	5	17	56
Februa.	32.32	41.00	29.66	68	23	6	5	74
Martius	35.30	50.00	39.50	70¼	4	16	11	54¼
Aprilis	51.10	63.30	50.00	84	26	27	9	57
Majus	65.00	69.33	55.50	84¼	31	37	10	47¼
Junius	70.20	76.10	64.30	88	25	42	8	46
Julius	73.10	80.20	67.10	89½	16	50	5	39½
August	71.30	79.00	66.30	88	21	47	10	41
Sept.	56.80	68.50	54.08	80½	2	32	22	48½
Octob.	48.13	59.73	49.32	72¾	9	26	27	46¾
Novem.	38.76	48.38	40.30	60½	6	24	21	36½
Decem.	25.13	35.13	27.32	47½	3	10	25	37½
1840	48.97	58.41	47.19	89½	16	6	5	95½
1839	49.25	60.36	48.95	95	19	1	1	94

Foglalatja az első

Januar	27.39	36.39	30.58	52½	6	¾	4	51¾
Februa.	24.10	35.13	26.84	49	21	1¾	12	47¼
Martius	34.22	45.45	36.35	74	28	17½	17	56½
Aprilis	41.93	50.90	43.47	66	2	24½	11	41½
Majus	52.74	63.50	52.80	85	22	29	3	56
Junius	65.86	73.60	65.86	92½	8	47	1	44½
Julius	68.30	77.84	66.29	91½	24	50	4	41½
7holna.	44.93	54.69	46.03	92½	8	¾	4	91¾

vaniában fekvő New-Town várost (40° 14' 30'' nyug. hossz) illetőleg.

Légmérő.							
Közép.			Legnagyobb.	Nap.	Legkisebb.	Nap.	Különbség.
7 óra reggel.	2 óra délután.	9 óra estve.					
30.046	30.013	30.076	30.58	26	29.28	23	1.30
30.155	30.115	30.117	30.52	16	29.44	10	1.08
29.860	29.810	29.850	30.33	22	29 35	24	0.98
30.090	30.010	30.020	30.47	28	29.59	4	0.88
29.900	29.870	29.890	30.37	25	29.17	4	1.20
29.940	29.970	29.940	30.23	10	29.58	4	0.65
30.040	30.020	30.020	30.24	5	29.70	24	0.54
30.010	29.990	29.970	30.35	17	29.71	14	0.64
30.056	30.035	30.040	30.30	25	29.60	20	0.70
30.048	30.023	30.023	30.31	17	29.57	29	0.74
29.954	29.901	29.942	30.35	2	29.50	23	0.85
30.026	30.024	30.031	30.47	4	29.46	26	1.01
29.010	29.982	29.993	30.58	26	29.17	4	1.41
29.984	29.982	29.969	30.74	1	28.90	28	1.84

7 hónapi légmérségnek 1841.

30.107	30.086	30.111	30.78	19	29.28	1	1.50
29.953	29.929	29.961	30.35	8	29.43	23	0.92
29.994	29.981	29.974	30.47	5	29.26	13	1.21
29.993	29.920	29.912	30.46	16	29.02	30	1.44
29.930	29.913	29.905	30.20	9	29.40	10	0.80
29.965	29.941	29.941	30.18	21	29.71	11	0.47
30.029	30.007	30.006	30.37	21	29.78	31	0.59
29.996	29.969	29.973	30.78	19	29.02	30	1.76

Időjárás 1840-ki januar 1-től 1841-ki julius 31-ig.

Hónapok 1840.	Tiszta.	Borult.	Esős és havas	Leesett viz mennyisége.	Hónapok 1841.	Tiszta.	Borult.	Esős és havas	Leesett viz mennyisége.
	Napok.			Hüv.		Napok.			Hüv.
Januar	4	7	7	1.753	Januar	2	13	13	7.056
Februar	3	8	10	2.591	Februar	1	3	4	1.308
Martius	2	6	10	2.525	Martius	1	3	10	4.952
Aprilis	3	2	7	5.954	Aprilis	2	8	20	5.470
Majus	—	4	11	3.064	Majus	—	2	19	2.887
Junius	1	4	9	5.037	Junius	1	2	13	5.104
Julius	3	4	4	3.067	Julius	—	1	9	4.400
Augustus	—	1	11	4.272					
Septemb.	4	—	10	2.403					
October	6	4	15	4.773					
November	5	4	7	2.895					
December	2	4	9	4.277					
1840. évi	31	48	110	41.612					
1839. „	18	52	97	44.008	7 hónap	7	32	88	31.177

Az idő mult télen igen változó vala. Leghidegebb s legmelegebb napok 1840-iki november 29 s 1841-ki martius 20-a voltak, mellyeken az idő 11° és 13′ változott. — Ez évben januar 4-én néhány óráig a hévmérő 0° 75′ a legnagyobb hideget mutatá, januar 6-án 52° 5′, 1841-ki martius 20-án 30° s 28-án 74° volt, három nap mulva pedig ismét leesett 23°.

Időjárási jegyzék, mellyet Rian János, Charleston város felügyelője, közlött. Charleston Déli Carolinában fekszik 32⁰ 46′ 33″ éjsz. szél. és 70⁰ 57′ 27″ nyug. hossz alatt.

Hónapok.	Hévmérő. Maximum. 7 ór. reggel.	Maximum. 2 ór. délután.	Maximum. 9 ór. estve.	Minimum. 7 ór. reggel.	Minimum. 2 ór. délután.	Minimum. 9 ór. estve.	7 órakor reggel.	2 órakor délután.	9 órakor estve.	Legmelegebb napok.	Leghüvösb napok.
Januar	59	62	60	24	34	31	44.25.31	51.28.31	48	29	2
Februar	65	70	66	32	43	38	57. 3.29	63.24.29	57.16.29	23	4
Martius	70	74	65	41	54	48	58.29.31	64. 5.31	60.30.31	20	26
Aprilis	74	83	75	50	57	50	64.13.15	75.13.15	67. 2.15	25	8
Majus	78	84	78	63	70	64	74.28.31	81.27.31	79. 2.31	4	11
Junius	84	91	83	70	71	68	76.11.15	82. 4. 5	78. 7.15	28	9
Julius	84	90	83	71	75	74	77.13.31	80.10.31	79.17.31	1	4
Augustus	83	89	82	76	81	74	78.18.31	85.13.31	79.20.31	6	13
Septemb.	79	88	80	63	74	63	84. 8.15	81. 4.15	71. 3.15	1	12
October	76	78	75	54	64	52	66.14.31	75. 3.31	70	15	26
November	66	74	67	39	47	44	81.19.30	61.23.30	57.13.30	8	19
December	54	57	57	33	41	38	44.29.31	52. 8.31	49.20.31	12	20

Dr. Posey János csillagász jegyzékei 1840-ki juniustól 1841-ki majus 21-ig, Savannaht illetőleg, melly Georgia-statusban 32⁰ 4′56″ éjsz. szél. s 81⁰ 7′ 9″ nyug. hossz alatt fekszik.

Évek és hónapok.		Datum.	Hévmérő. Legmeleg. 7 ór. reggel.	Legmeleg. 2 ór. délután.	Legmeleg. 7 ór. estve.	Nap.	Leghideg. 7 ór. reggel.	Leghideg. 2 ór. délután.	Leghideg. 7 ór. estve.	Közép-mérséklet. 7 ór. reggel.	Közép-mérséklet. 2 ór. délután.	Közép-mérséklet. 7 ór. estve.	Eső mérték. Hüvelyek.	Esős napok.
1840	Junius	28	82	98	77	10	66	83	75	74.77	88.30	79.97	3.365	9
"	Julius	2	81	95	84	4	69	74	73	76.42	86.06	79.80	12.360	14
"	August.	5	79	94	82	27	72	80	79	76.74	85.48	79.68	8.740	18
"	Septem.	10	75	90	83	13	62	79	70	69.97	81.80	75.80	2.330	4
"	October	12	68	87	78	26	41	68	57	63.06	77.68	72.16	4.525	7
"	Novemb.	8	65	80	66	27	31	56	46	49.00	68.40	59.64	1.580	3
"	Decemb.	12	56	70	69	28	28	50	45	43.81	61.29	54.22	0.800	2
1841	Januar	29	60	78	72	3	24	47	38	41.55	62.96	58.70	3.105	11
"	Februar	24	50	76	70	16	22	56	44	46.32	59.57	55.60	4.285	8
"	Martius	21	56	81	69	18	36	64	61	53.97	69.00	63.43	6.380	6
"	Aprilis	29	65	88	81	13	52	72	64	61.93	75.97	69.80	5.600	8
"	Majus	19	66	92	81	1	55	75	70	67.45	81.06	74.64	1.880	7

Legforróbb nap volt junius 28-ka, mellyen a hévmérő 2 órakor délután 98⁰ mutatott; leghidegebb pedig februar 16-a, midőn a hévmérő 7 órakor reggel 22⁰ mutatott 0 felett, mi Reaumur szerint 4¼ fokot tesz legközelebb a 0 alul.

Időjárási jegyzetek dr. Holbrook Mózses által szerkesztetve Augustában, melly Georgia-statusban 33° 28′ éjsz. szél. 81° 54′ nyug. hossz fekszik.

Hónapok 1840.	Hévmérő						Uralkodó szelek.					Időjárás.				
	Napkeletkor.	1 ór. délután.	9 ór. estve.	Közép havi légmérsék.	Legkisebb.	Legnagyobb.	Éjszaknyugoti.	Éjszakkeleti.	Délnyugoti.	Délkeleti.	Változó.	Szép.	Borult.	Esős.	Hav. és jégesős.	Változó.
Jan.	35.90	50.06	41.48	42.51	18	66	14	4	8	2	3	18	3	2	1	7
Febr.	45.86	63.10	52.76	53.91	24	72	4	5	9	10	1	9	4	2	1	13
Mart.	53.43	65.27	55.97	58.17	32	76	7	3	10	9	2	9	4	13	—	5
April	55.71	65.84	57.43	59.71	42	89	1	7	7	15	—	18	1	10	—	1
Majus	60.61	79.23	66.96	68.93	46	87	10	6	6	7	2	18	4	7	—	2
Jun.	68.63	87.70	74.76	77.03	58	96	2	6	13	7	2	45	2	11	—	2
Julius	71.29	86.16	75.42	77.62	63	96	1	11	8	9	2	11	1	15	—	4
Aug.	72.13	84.58	75.94	77.54	66	90	—	11	—	19	1	3	3	25	—	—
Sept.	61.83	75.87	66.57	68.09	52	88	3	25	—	2	—	22	—	8	—	—
Oct.	57.52	73.29	61.29	64.03	34	85	6	17	2	3	3	20	—	10	—	1
Nov.	37.90	57.03	43.90	46.28	23	71	10	5	9	4	2	23	2	5	—	—
Dec.	34.13	49.14	39.20	40.82	19	63	12	7	12	—	25	2	4	—	—	—
Évi közép	54.58	69.755	59.31	61.10	39.67	81.58	70	107	84	87	18	191	26	112	2	35

Legmelegebb nap vott junius 29-e és julius 3-a, hol a hévmérő 96° mutatott; leghidegebb pedig januar 19-e, midőn 18° és december 20-a, midőn 19°-ra szállott le a higany.

Mobile városban (Alabama statusban, 30^0 41′ éjsz. szél. s 81^0 11′ nyug. hossz) Dr. North István által tett észrevételek 1840-ki april 1-től 1841-iki martius 31-ig.

Hónapok s évek.	Hévmérő.			Középlégmérséklet.				Szelek.								Időjárás.		
	7 ór. reggel.	2 ór. délután.	9 ór. estve.	Legmelegebb.	Leghidegebb.	Legnagyobb.	Legkisebb.	Éjszaki.	Éjszakkeleti.	Keleti.	Délkeleti.	Déli.	Délnyugoti.	Nyugoti.	Éjszaknyugoti.	Szép.	Borult.	Esős.
1840 April	61.066	77.066	73.966	81.666	59.333	84	56	3	3	1	7	12	2	2	—	14	4	12
„ Majus	74.941	81.676	77.322	84.000	68.666	88	66	6	—	1	3	13	4	2	2	20	2	9
„ Jun.	79.866	85.888	82.366	86.333	70.333	92	77	4	1	2	—	18	2	3	—	17	4	9
„ Julius	82.516	85.935	82.890	87.333	81.000	92	78	3	2	—	—	17	4	1	4	12	—	19
„ Aug.	81.903	89.225	84.622	89.000	80.333	93	77	3	—	—	—	21	5	—	2	17	—	14
„ Sept.	75.800	82.300	79.800	85.666	71.666	90	67	10	4	1	3	10	1	1	—	14	6	10
„ Oct.	68.967	76.645	73.387	83.666	51.333	87	42	8	1	2	13	5	—	1	1	21	1	9
„ Nov.	53.366	66.700	57.633	73.333	43.666	80	36	14	1	4	8	1	—	1	1	23	—	7
„ Dec.	49.161	61.193	53.000	66.000	42.666	76	34	11	5	—	4	7	2	2	—	16	9	6
1841 Jan.	51.903	58.419	52.419	66.000	38.000	75	31	8	10	2	2	5	1	1	2	6	3	22
„ Febr.	52.892	61.928	55.964	66.333	41.333	79	33	4	8	—	4	6	3	—	3	13	6	9
„ Mart.	57.677	67.193	60.548	68.666	47.333	76	44	6	5	1	6	9	1	1	2	16	7	8
Egy évi	65.754	74.506	69.493	78.208	58.221	84.333	53.166	80	44	9	35	139	26	15	17	189	42	134

A szél irányára nézve 9 órakor délelőtt, 3 órakor délután és 9 órakor estve tétettek vizsgálatok. Januarban rendkivüli nedvesség uralkodott, és annyi eső esett e hónap alatt, hogy a legöregebb emberek sem emlékeznek hasonló esőbőségre, melly $14^{900}/_{1000}$ hüvelyket tön. — Tavaszszal, nyáron és őszszel az uralkodó szelek délről fujtak, mi a lakosok egészségét fen szokta tartani; ellenkező szeleknél gyakran sárgaláz üt ki.

New-Orleans (Louisianában) meteorologiai tabellai 1839-iki november 1-től 1840-ik évi october 31-ig, dr. Lilie Tamás által szerkeztetve.

Évek és hónapok.	Hévmérő. 8 ór. délelőtt.	2 ór. délután.	8 ór. délután.	Legnagyobb.	Legkisebb.	Különbség.	Légmérő. 8 ór. délelőtt.	2 ór. délután.	8 ór. délután.	Legnagyobb.	Legkisebb.	Különbség.
1839 Novem.	59.9	65.5	59.5	81.5	38	43.5	30.20	30.16	30.17	30.50	29.81	69
„ Decem.	50.3	58.6	51.1	66.0	41	25.0	30.18	30.13	30.15	30.44	29.81	63
1840 Januar	51.6	62.6	55.4	76.0	36	40.0	30.27	30.22	30.24	30.55	29.86	69
„ Februar	59.2	62.3	60.8	78.0	36	42.0	30.24	30.22	30.23	30.55	29.92	63
„ Martius	67.2	74.6	68.5	81.0	54	27.0	30.10	30.07	30.07	30.32	29.78	54
„ Aprilis	74.3	78.9	70.5	87.0	54	33.0	30.15	30.15	30.13	30.26	29.00	26
„ Majus	78.3	82.5	79.4	89.5	64	25.5	30.03	30.04	30.07	30.28	29.80	48
„ Junius	82.1	84.2	82.8	92.0	76	16.0	30.14	30.13	30.12	30.30	29.97	33
„ Julius	84.1	86.5	84.1	92.5	80	17.5	30.15	30.15	30.14	30.25	29.07	18
„ August.	85.0	88.1	83.7	92.5	76	16.5	30.12	30.12	30.11	30.25	29.00	25
„ Septem.	79.6	84.0	80.1	91.5	68	23.5	30.10	30.09	30.08	30.23	29.97	26
„ October	70.9	78.3	70.4	88.5	50	38.5	30.12	30.11	30.11	30.41	29.87	54
Évi átmérő	70.2	75.8	70.5	92.5	36	56.5	30.15	30.13	30.13	30.55	29.78	77

Időjárás, esőmennyiség, szél iránya és ereje.

Évek és hónapok.	Tiszta napok.	Borult napok.	Esős napok.	Szelek: Éjszaki.	Éjszakkeleti.	Keleti.	Délkeleti.	Déli.	Délnyugoti.	Nyugoti.	Éjszaknyugoti.	Szél ereje 1 a 10-hezi arányban.	Esőmennyiség.
1839 Novem.	7	14	9	12	2	5	3	1	1	—	6	2.8	7.198
„ Decem.	11	12	8	6	4	7	1	2	1	3	7	2.1	8.646
1840 Januar	4	21	6	8	—	8	2	4	2	4	3	1.6	1.548
„ Februar	5	15	9	2	4	9	4	6	2	—	2	2.0	5.578
„ Martius	2	21	8	7	1	3	—	12	—	7	1	2.5	3.399
„ Aprilis	1	22	7	—	3	4	5	16	1	1	—	2.6	3.864
„ Majus	5	18	8	6	—	7	4	5	2	2	5	2.3	4.611
„ Junius	3	20	7	—	1	7	3	8	4	6	1	2.0	5.434
„ Julius	—	15	16	6	—	3	1	12	3	5	1	1.7	5.870
„ August.	5	17	9	9	2	—	7	4	1	3	5	1.7	3.790
„ Septem.	3	16	11	7	2	4	4	9	1	2	1	2.5	2.840
„ October	7	17	7	9	1	5	6	8	—	—	2	2.4	6.269
Évi átmérő	53	208	105	72	20	62	40	87	18	33	34	2.2	59.047

Hófergetegek.

Doctor Fisk Károly észrevételei szerint Walthamban (Massachusettsban) $18^{40}/_{41}$-iki télben 28 havas fergeteg volt: 1840-iki october 26, november 18, 19, 22, 25 s december 6, 16, 20, 22, 26, 30 és 31, 1841-ikben pedig januar 1, 13, 15, 21, 24 s 29, februar 1, 3, 9 és 16, martius 6, 7, 10, 13, 16 és april 9 s 13-dik napjain. Az ez alkalommal egyszerre leesett hómennyiség 1, 2, 3, 4 és 5 hüvelyket tett, december 16-án azonban 6, december 6-án és januar 29-én 7, april 13-án 8, februar 1-én 10 és december 26-án 14 hüvelyknyire rugott fel, ugy hogy egész télen át összesen $87^{25}/_{100}$ hüvelyknyi hó esett.

Hómennyiség Hartford (Connecticutban) város jegyzetei szerint 1817-től 1841-ig.

Év.	láb	hüv.	Év.	láb	hüv.	Év.	láb	hüv.
$181\,^{7}/_{8}$	2	2	$182^{5}/_{6}$	1	9	$183^{3}/_{4}$	1	3
$181^{8}/_{9}$	3	2	$182^{6}/_{7}$	3	10	$183^{4}/_{5}$	3	2
$181^{9}/_{20}$	7	1	$182^{7}/_{8}$	1	10	$183^{5}/_{6}$	5	9
$18^{20}/_{21}$	7	6	$182^{8}/_{9}$	2	3	$183^{6}/_{7}$	1	5
$182^{1}/_{2}$	2	11	$182^{9}/_{30}$	3	0	$183^{7}/_{8}$	2	6
$182^{2}/_{3}$	6	6	$183^{0}/_{1}$	2	10	$183^{8}/_{9}$	0	10
$182^{3}/_{4}$	2	11	$183^{1}/_{2}$	5	4	$183^{9}/_{40}$	4	5
$182^{4}/_{5}$	2	10	$183^{2}/_{3}$	2	2	$18^{40}/_{41}$	6	9

A hó összes mennyisége 24 év alatt volt 84 láb 2 hüv. vagy átméröleg évenként 3½ láb.

Gyümölcsfák virágzásának ideje különféle helyeken 1841-ik évi tavaszszal.

Helyek nevei.	Év.	öszi baraczk.	Cseresznye	Alma.
Cambrigde, Massachusetts	1841	Maj. 2.	Maj. 12.	Maj. 24.
Perth, Ambay, New-Jersey . .	„	„ 7.	„ „	„ 17.
Paradise, Lancast. Connect. Pennsyl.	„	„ 1.	„ 1.	„ 15.
Augusta, Georgia	„	Feb. 20.	„ „	„ „
Baltimore, Maryl.	„	Apr. 20.	Apr. 25.	„ 1.
Norwalk, Ohio .	„	„ „	Maj. 5.	„ 12.

1840-iki tavaszszal Mariettában (Ohio-statusban) az öszi baraczk- és cseresznyefák már april 6-án, az almafák szinte april 16-án virágzottak.

Egyes statusok bankjainak száma.

Statusok.	Bank szám	Statusok.	Bank szám
New-York	177	átvitel .	350
New-Jersey	33	Massachusetts	16
Pennsylvania . . .	36	Vermont	6
Delaware	24	New-Hampshire . .	17
Maryland	31	Maine	29
Columbia-kerület .	8	Virginia	6
Connecticut	29	Éjszak-Carolina . .	12
Rhode-Island . . .	12	Déli-Carolina	17
Oldal . .	350	Oldal . .	453

Statusok.	Bank szám	Statusok.	Bank szám
átvitel .	453	átvitel .	550
Georgia	5	Indiana	14
Alabama	19	Illinois	16
Florida	7	Tennessee	7
Louisiana	31	Michigan	16
Kentucky	3	Wisconsin	3
Ohio	32		
Oldal . .	550	összesen .	606

A fentebbi jegyzékben nem foglaltatnak azon bankok, mellyek 1835-ben vagy később megbuktak, hanem csupán azok, — ide értvén a fiók-bankokat is, — mellyek papirosai arany- s ezüstben minden pillanatban beválthatók, némellyeknél ugyan kevés disconttal, melly azonban nem igen magas. — Ha átalában minden bankra 500,000 dollart számitunk (ámbár némellyek 8—10 millio dollarral dolgoznak), ezen bankok 303,000,000 dollart tesznek forgásba az egész unióban, hozzáadván az ezüstöt, aranyat, mellyekből ha nem több, annyi bizonyosan van forgásban, 17,068,666 lélekre jön mintegy 606,000,000 dollarnyi forgó tömeg, holott ez az egész austriai birodalomban mintegy 30,000,000 lélekre a forgásban levő ezüst- és aranynyal nem fogja meghaladni a 25,000,000 forintot pengőben. — Megjegyzendő még, hogy az austriai birodalomban a bevitel tetemesen felülhaladja a kivitelt, s a forgásban levő pénzmennyiség évenként csökken, holott Amerikában a kivitel évenként növekszik, s minden beván-

dorló ezüstöt s aranyat hoz magával, bár nem sokat is; de nem ritkán Angol- s Francziaországból 100—200,000 dollarral jőnek bevándorlók.

Hogy olvasómnak némi fogalma legyen a vasutak jövedelmezéséről, a következő jegyzékben közlöm némelly rövidebb vasutak épitési költségét, hoszszát, kiadásait és jövedelmét 1839-ik évben.

Nevezetesen.	Mérföld.	Bevétel.	Kiadás.
		Dollar.	
PhiladelphiábólBaltimoréig	97	490605	169130
Camdenből Amboyig .	61	685329	258043
Uticából Syracusig . .	53	197923	65648
dtto Shenectadyig .	78	400671	119630
Bostonból Lovellig . .	25½	241220	92151
dtto Providenceig	41	312907	93562
dtto Worcesterig	44½	231807	126384
Estern, még be nem végzett vasut jelenleg . .	25	125623	53174
Tauntoni vasut egyik ága	11	58018	40711
Nashuaból Nowellig . .	14½	55053	29885
Összesen .	450½	2799186	1048318
Levonván a költséget .		1048318	
Marad tiszta haszon . .		1750868	

Minthogy ezen vasutak drága időben épittettek s átalában bérczeken, posványokon és széles folyó-

kon vezetnek keresztül, a' költség 16,164,505 dollart tett, s mind a mellett már 1839-ik évben közel 11 pcentet jövedelmeztek; mint mondják, 1841-ben 18½ percentre növekedett a jövedelem, melly, ha egészen elkészülnek, mindinkább fog növekedni. — Vannak egyébiránt az egyesült statusokban olly vasutak is, mellyek 40 s több percent jövedelmet hoznak. Ezeket munkám folytatásában bővebben leirandom.

IX.

Amerikai fenyit-törvények. — Jury, békebirák, egyéb birósàgok 's törvény-székek. — Egyes statusok törvényszékei és hatóságuk. — Birák s más tisztviselők fizetése.

Mindenek elött kellö méltánylatot érdemel azon körülmény, hogy az éjszakamerikai szabad statusokban a néptömeghez képest igen csekély a gonosztevők száma. Ezt több europai utazók is elismerték ugyan, de ennek okát abban vélik találni, hogy a birói hatalmat igen korlátolják az esküdtek (jury), s ezek által a bünös többször külön tekinteteknél fogva felmentetik. — Erre csak azt felelhetem, miképez — tán némelly ritka esetet kivéve, millyen tudomásomra nem jutott, — rendszerint nem történik, mert a szabad amerikai polgárok átalában olly igen irtóznak a gonosztettektöl, hogy illyet, főkép azon férfiakról, kiket a közbizalom e czélra választott, feltenni épen nem lehet. Hogy pedig bizonyitványok hiánya miatt a gonoszság büntetlen maradjon, ez sokkal inkább megfér az emberiséggel, mintsem hogy csupa gyanuból az ártatlan lakoljon.

Ámbár az amerikai fenyitő-törvények közelsem olly szigoruak, mint az angolországiak, mégis sokkal keményebb büntetéseket mérnek a gonoszokra, mint Európa több tartományaiban s főkép

honunkban is; mert olly tolvajságra, melly nálunk 30 bottal büntettetik, ott 5, 6, 8 évi kemény fogság van kimondva, s ezelőtt halállal is fenyittetett, melly büntetés a jelen korszellemhez képest az unio nagy részében már most csak némelly főbünökre s Pennsylvaniában csak a szándékos gyilkolásra van fentartva. — Angolországban még 1819-ben 156 bünnemre halál volt határozva, midőn Pennsylvaniában már 1786-ban a házak feltörése, rablás, bestialitas és sodomia elleni halálbüntetés, valamint a bélyegezés, füleknél fogvásti kiszegezés és fülmetszés eltörültetett.

Az éjszakamerikai egyesült statusokban igazságot szolgáltatnak:

1-ör A' békebirák, kik némelly statusokban a kormányzó, másokban a nép vagy parlament által választatnak. Ezen békebirák a bünösöket sherif által (minden megyében van egy fő- s egy alsherif) fogatják el, s olly esetben, hol ezt a törvény megengedi, kezesség mellett szabadon bocsátják, ellenkezőleg pedig a törvénynapig elzárva tartják.

2-or Az utazó birák, kik bizonyos időkben járásaik helyein megjelennek s a bünösöket elitélik.

3-or Az egyes statusokban létező főtörvényszékek.

4-er A középponti főkormányszéki birák, kik hatalma az egész unióra kiterjed.

5-ör Több nagyobb városokban különös városi törvényszékek léteznek, ugymint: a tanácsi-, rendöri- és polgármesteriek.

A' régiebb statusokban még egyéb törvényhatóságok is vannak, ugymint: egy fötörvényszék, melly különösen a status elleni pártütöket itéli el, 's egyszersmind a törvényszolgáltatásban netán történt tévedéseket hozza helyre. — Továbbá a court of chancery (cancellaria-fötörvényszék), hol a nagyobb tárgyak elitélése mellett a' felebbvitt perek vizsgáltatnak, és a vice-chancellors court (alcancellár törvényszéke) stb.

A kisebb áthágásokat kivéve, minden büntárgy legelöbb jury és birák elött az ügyvédek által, szóbeli feleselés mellett, vitattatik meg s befejeztetvén mind a két rész szóváltásai, az elnökbiró által ismét felvétetik s az esküdtek itélete alá bocsáttatik, kik azonnal a jury-terembe távoznak el, hol a vádlottnak bünös vagy büntelen létén mindnyájuknak meg kell egyezniek, mint nálunk a statariumnál, és csak akkor, ha ezek a veszélyes „Guilty!“ (vétkes)-t kimondják, szabad a biráknak a vádlottra törvény által rendelt büntetést kimondani, ellenkezö esetben tüstént szabadon bocsáttatik.

Az egyesült statusok törvényszékei következök:

1-ör Legföbb törvényszék (supreme court) egy elnök- s nyolcz segédbiró-, egy fö ügyész- (attorney general), egy elöadó- (reporter) egy jegyzö- és egy rendezöböl (marshal) áll. Az elnöknek évenkénti fizetése 5000, a segédbiráké 4500, a föügyészé 4000, az elöadóé s jegyzöé 1000 dollar. A' marshalnak csak napdij és mellék-adományok járnak. Ezen legföbb törvényszék évenként Washington-

ban ülvén össze, a felebbvitt pereket vizsgálja s az alsóbb törvényszékek itéleteit vagy helyben hagyja, vagy megmásitja. Az ülés januar második hétfőjén kezdődik.

2-or Kerületi törvényszékek (circuit courts). Ezek szerint az egyesült statusok 9 kerületre osztvák: az 1-ső kerülethez Maine, New-Hampshire, Massachusetts és Rhode-Island, a 2-hoz Vermont, Connecticut és New-York, a 3-hoz New-Jersey és Pennsylvania, a 4-hez Delaware és Maryland, az 5-hez Déli-Carolina és Georgia, a 6-hoz Virginia és Éjszak-Carolina, a 7-hez Ohio, Indiana, Illinois és Michigan, a 8-hoz Kentucky, Tennessee és Missouri, a 9-hez Alabama, Mississippi, Louisiania és Arcansas tartoznak. — Ezen kerületek mindenikében évenként kétszer tartatik törvényszék, egy elnök, ki egyszersmind a legfőbb törvényszéknek közbirája (a 4-ik kerületi törvényszékeknél a legfőbb törvényszék elnöke ül elő), és egy kerületi biró által azon kerületből vagy statusból, mellyben a törvényszék ülését tartja.

3-or Országbirák, ügyészek, jegyzők s rendezők. New-York statusban van két biró 3500 és 2000 dollar fizetéssel, két ügyész, két jegyző s két rendező; Pennsylvánia- és Virginia-statusban szintannyi, de amott a birák fizetése 2500 és 1800, itt pedig 2000 és 1600 dollar. Alabama-, Missisippi-, Louisiana- s Tennessee-statusok egy egy birót s két két ügyészt, jegyőt és rendezőt számlálnak. Louisianában a biró fizetése 3000, Alabamában 2500, Mississippiben 2000 s Tennesseeben 1500

dollar. A többi statusokban és Columbia-kerületben egy egy biró, ügyész, jegyző és rendező hivatalkodik. A birák fizetései: Columbia-kerületben 2700, Massachusetts-, Déli-Carolina- és Georgiában 2500, Maryland-, Éjszak-Carolina-, és Arcansasban 2000, Maineben 1800, Rhode-Island-, Conecticut-, New-Jersey-, Delaware-, Kentucky- és Michiganban 1500, Vermont- és Missouriban 1200 és New-Hampshire-, Ohio-, Indiana- és Illinoisban 1000 dollar. Az ügyészek fizetése — az egy louisianait kivéve, kinek 600 dollár jár, — 200 dollar és mellékdijak. Massachusetts- s New-York-statusban egyiknek s a pensylvaniai- s marylandinak határozott fizetésük nincs, hanem nap- és mellékdijuk; a rendezők ugyane rendszabály szerint fizettetnek, csakhogy a louisianainak szinte csak 200 dollar és mellékdijak járnak. A jegyzőknek nap- és mellékdijakon kivül fizetésük nincs.

Ezen birák a reájuk bizott statusokban ügyészeik, jegyzőik és rendezőikkel tartanak törvényszékeket azon tárgyak felett, mellyek egyenesen a középponti kormány birói hatósága alá tartoznak, millyenek: az egész egyesület elleni pártütés, árulás, lázadás, hamispénz csinálása és kiadása, neutralisok elleni vétkek, tengeri rablás stb. és pedig New-York-statusban évenként 17-tet, Virginia-statusban 12-töt, Pensilvánia-, Alabama- és Éjszak-Carolinában 6-tot, Déli-Carolinában 5-töt, Maine-, New-Hampshire-, Rhode-Island-, Connecticut-, New-Jersey-, Maryland- és Georgiában 4-et, a töb-

bi statusokban 2-öt, Arcansas- statusban pedig csekély népessége miatt csak egyet.

Az egyes statusok és birtokok törvényszékei.

Maine - status.

1. A legfőbb törvényszék áll egy elnök és két főbiró- 1800, egy főügyész- 1000 és egy előadóból 600 dollar fizetéssel.

2. A kerületi törvényszék négy biróval, kiknek fizetése 1200 dollar.

3. A városi törvényszék Portland városban egy biróval, kinek évi dija 700 dollar.

New-Hampshire-status.

1. A főtörvényszékeknél egy elnök s három segédbiró itél, kik évenként minden megyében egy egy, összesen tehát 10 törvényszéket tartanak s a kétséges jogkérdések stb. felett határoznak, és igy bizonyos esetekre a főcancellariai hatóság jogával birnak.

2. A köztörvényszékeknek, — mellyek előtt minden adóssági, szerződési, teljesitési stb. perek folynak, — törvényes birái a főtörvényszéki birákból választatnak ketten, többnyire a földbirtokosok közül, kiknek azonfelül főkötelességük a megye közdolgaira, országos utakra, megye költségeire stb. felügyelni. E köztörvényszékek félévenként tartatnak minden megyében. — A főtörvényszéki elnök

fizetése 1400, biráké 1200, a köztörvényszéki biráké pedig 150—100 dollar.

3. A végrendeleti törvényszék (court of probate) áll: tiz biróból 100-334, s tiz sorozóból 125-462 dollar fizetéssel. Ezen különböző fizetések oka az, hogy azon megyékben, hol több az ember, több időt tölt a biró a végrendeletek megvizsgálásával, mint kisebb népesség mellett; az amerikai pedig minden nemzetek közül legjobban tanulá méltányolni az idő becsét, s közmondássá lett: „Time is money“ (az idő pénz), a fizetés tehát ezen arány szerint szabatik meg, például: Rakingham-megyében, hol 45,771 lélek létezik, a biró fizetése 334, a sorozóé 462 dollar; a 9849 lelket számláló Coos-megyében pedig a birónak 100 s a sorozónak 125 dollar jár.

Vermont-status.

Itt igazságot szolgáltatnak:

1. Egy legfőbb törvényszék, mellynél egy elnök négy segédbiróval itél. Fizetésük 1375 dollar, s az itt alkalmazott egy előadó évenként 450 dollart kap. Ezen törvényszék évenként minden megyében egy-egy gyülést tart, s birái egyszersmind cancellárok és elnökök a megyei törvényszékeknél. Itt vizsgáltatnak még a felebbvitt perek.

2. A cancellaria évenként két bizonyos hónapokra kitüzött gyülést tart minden megyében.

3. Megyei törvényszék (county courts) öt létezik ezen öt kerületre osztott statusban, mellyek közül négyben három három, az ötödikben pedig két me-

gye van. Illy törvényszékek kétszer tartatnak minden megyében, s kerülő vagy járó törvényszékeknek neveztetnek. Az elnökséget a legfőbb itélőszéki birák egyike viszi, segédbirái pedig minden megyéből két megyei biró és a békebirák, kik évenként a törvényhozó hatalom vagy parlament által választatnak.

Massachusetts-status.

1. A legfőbb törvényszék áll egy elnökből 3500, három segédbiróból 3000, egy főügyészből 1200, négy kerületi ügyészből s egy előadóból külön 1000 dollar fizetéssel. Suffolk-megye (mellyben Boston fekszik) ügyésze is 1800 dollart huz fizetésképen. Ezen törvényszék hatásköre ugyan az, mi a többi statusokbeli illy törvényszékeké. — Üléseit Bostonban tartja előre kitüzött határnapokon, s addig folytatja, mig a tárgyakat el nem végezte.

2. A kerületi törvényszékek, mellyek egy elnök- és négy biróból állnak (amaz 2100, ezek 1800 dollar fizetéssel), évenként minden megyében kétszer tartatnak. — A 14 megye négy kerületben foglaltatik, hol a kerületi ügyészek foglalkoznak, mindenik saját kerületében.

3. Boston város törvényszéke, egy biróval és fentebb emlitett ügyészével (kinek azonban csak értesitő szava van, valamint a négy kerületi ügyésznek is) — és egy jegyzővel. A biró fizetése 1250 dollar, a jegyzőnek dijak és mellék adományok járnak. — Törvényszék minden hónap első hétfőjén tartatik.

4. A bostoni rendőrségi törvényszéknek hatósága egyedül kisebb bünvádi tárgyakban Boston lakosaira terjed ki s három birája van külön 1500 dollar fizetéssel. — Ülések a vasárnapot kivéve, minden nap reggeli 9 órától 2 óráig s délutáni 3 órától esti 6 óráig tartatnak.

5. Végrendeleti törvényszék minden megyében egy és igy összesen 14 van. Biráiknak fizetése külön megyében különböző, u. m. 1000, 800, 700, 500, 450, 425, 400, 350, 280, 200 és 100, valamint a sorozóké is u. m. 2000, 1500, 1400, 750, 600, 500, 460, 300, és 150 dollar.

Rhode-Island-status.

1. A legföbb törvényszék adóssági, csalárdsági, osztályos, társasági, csödületi stb. ügyekben itél, s egy elnök- és két segédbiróból áll; annak 650 ezeknek pedig 550 dollar jár évenként.

2. A megyei itélöszékek öt rendes biróval ellátvák, kiknek nem rendes évenkénti fizetés, hanem napdijak járnak. A birák, jegyzök s végrehajtóbirák stb. az évenkénti közgyülésen választatnak.

Connecticut-status.

A legföbb és fötörvényszék egyesülve van, mint a tárgyak elöadják magokat, s ezen felebbviteli fötörvényszéket egy elnök, négy segédbiró s egy elöadó alakitják; különben pedig csak egy itél ezen birák közül mint elnök a megyei birákkal. Az elnök fizetése 1100, a biráké 1050, az elöadóé 350 dollar.

New-York-status.

A városi törvényszékeken kivül az egész statusra nézve három főbb és két altörvényszék létezik, ugymint:

1. A legfőbb törvényszék egy elnök- s két segéd biróval és egy előadóval. Az elnök és birák fizetése 3000, az előadóé 500 dollar.

2. A cancellariai törvényszéket egy cancellár 3000, két sorozó 3000 és 2500 s egy előadó 500 dollar fizetéssel képezik. A jegyzők és irnokok fogadtatni szoktak, s ezekre és a cancellariai költségekre 7500 dollar van kivetve.

3. Alcancellárok törvényszékei. New-York-status 7 kerületre van osztva s minden kerületben egy alcancellár tart törvényszéket. Az 1-ső és 7-ik kerületnek a rendes birákon kivül különös alcancelláraik vannak, a 6-ik kerületben pedig a rendes biró egyszersmind alcancellár.

4. Kerületi itélőtábla 8 van, ugyanannyi elnök- s biróval, kik, az első s 8-ik kerületet kivéve, egyszersmind alcancellárok.

5. A megyei törvényszékek minden megyében (e status 58 megyéből áll) tartatnak s egy elnök-, négy segédbiró-, egy előadó- és egy jegyzőből állanak.

A városi törvényszékek következők:

a) Nev-York városnak főtörvényszéke. Ámbár itt több főtörvényszék létezik, mellyeken a felebbvitt perek vizsgáltatnak, New-York városnak mind a mellett kiterjedt kereskedése tekintetéből, s hogy az

érdeklett főtörvényszékek annyira ne terheltessenek, egy elnök-, két segédbiró-, egy előadó- s egy jegyzőből álló saját főtörvényszéke van. Az elnök és birák fizetése 2500 dollar. Az előadónak és jegyzőnek rendes fizetés nem jár, hanem nap- s váltságdijak. — Az ülések minden hónak első hétfőjén kezdődnek.

b) New-York város rendőri törvényszéke (Police court), s

c) New-York város kisgyülési törvényszéke (court of petit sessions). Mindkettő kisebb bünbeli tárgyakban, esküdtek nélkül, rövid uton itél. Amannál a rendőrségi tisztek (police officers) minden másod-köznapon, az utóbbinál két tanácsnok (alderman) egy levéltárnokkal (keeper of the archives) kétszer egy hétben törvényszéket tartanak.

New-Jersey-status.

1. A kegyelmezési és felebbviteli törvényszéknek (court of pardons and appeals) rendes (ex officio) elnök-birája a kormányzó, s 14 segédbirája van, kik évenként választatnak; évenként kétszer tart gyülést Trentonban.

2. Cancellariai törvényszék. A kormányzó egyszersmind cancellár, s ezen főtörvényszék évenként négy gyülést tart szinte Trentonban.

3. A főtörvényszéknél egy elnök 1500 és négy segédbiró 1400 dollar fizetéssel itél, mellettük egy főügyész (attorney general), egy előadó és egy jegyző müködik; az elsőnek 80 dollar s napdijak, a másodiknak 200 dollar járnak évenként; a jegyző

napdija mellett a kiadási dijakat is szedi. — Az érdeklett birákat a törvényhozó-test nevezi ki hét évre. — Évenként négy gyülés tartatik Trentonban: az első februar utolsó keddén, 2-ik májusban, 3-ik septemberben és a 4-ik novemberben. E főtörvényszék birái tartják egyszersmind, mindenik a maga kerületében, a' kerületi és polgári törvényszékeket (courts of oyer and terminer) négyet évenként minden megyében, Atlantic és Cape-May megyéket kivéve, mellyekben csak két két gyülés tartatik.

4. A megyei törvényszékek négyszer tartatnak minden megyében avagy összesen 18 megyében 74 egy év alatt. Biráit szinte a törvényhozó-test nevezi öt évre ki. Ezen birák, ugymint a főtörvényszékiek, az öt év elmulta után ismét kinevezhetők. Fizetésük nincs, s a törvény számukat sem határozza meg.

5. Az évnegyedes törvényszékek (courts of quarter session) a békebirák által évnegyedenként tartatnak kisebb bünvádi tárgyakban, mert a nagyobb bünvádi esetek a megyei törvényszékek által itéltetnek el.

Pennsylvania-status.

1. A legfelsőbb törvényszékek tagjai egy elnök, 2666 dollar 67 cent s négy segédbiró 2000 dollar fizetéssel és napdijjal, ezeken kivül három jegyző. Ezen birák rendes fizetésükön kivül 4 dollar napdijt kapnak utiköltség fejében, mig kerületi gyülésüket tartják. E legfőbb itélőszék évenként

egyszer tartja gyüléseit négy külön kerületben: a napkeleti kerületre nézve Philadelphiában, a középkerületit Harrisburgban, az éjszakkerületit Sunburgban és a nyugoti kerületit Pitsburgban.

2. Kerületi törvényszék három létezik e statusban:

a) A philadelphia-megyei s egyszersmind városi kerületi törvényszék egy elnök- s két segédbiróval és egy főjegyzővel; amazok fizetése 2600 dollar, ennek pedig napdijak s mellék adományok járnak.

b) A lancaster-megyei s városi kerületi törvényszék egy főbiróval, kinek fizetése 2400 dollar.

c) Az alleghany-megyei kerületi törvényszék tagjai egy elnök 2500 dollar fizetéssel és egy segédbiró. — Ezen kerületi törvényszékek birái egyszersmind polgári itélőhatósággal felruházvák, melly a kerületekhez tartozó megyékben azon esetekre terjed ki, hol a tárgy egy bizonyos sommát felülhalad.

3. A philadelphiai fenyitő-törvényszék egy elnök- és két segédbiróból áll.

4. A philadelphiai polgármesteri törvényszék kisebb bünvádi tárgyakban.

5. A megyei törvényszékek. E status 19 kerületre van osztva, mellyekben külön külön az igazság egy elnök s több segédbiró által szolgáltatik ki. A philadelphiai kerület elnökének s két segédbirájának 2000, öt kerületben az elnök-birónak 2500, a többi kerületek elnök-biráinak 2000, a segédbiráknak pedig 260 dollar fizetésük van.

6. Az évnegyedes törvényszékek kisebb bünvádi tárgyak- s polgári perekben a törvény által meghatározott bizonyos sommáig itélnek, s minden megyében évenként négyszer tartatnak.

Delaware-status.

1. A legfőbb törvényszék áll egy elnök- s három segédbiróból, kiknek fizetése 1200 dollar, az első segédbirónak mint előadónak azonkivül még 200 dollar jár.

2. A cancellariai törvényszék tagjai egy cancellár 1100 és egy főügyész 300 dollar fizetéssel; az utóbbinak napdij is jár.

3. A megyei törvényszékek.

Maryland-status.

1. A cancellariai főtörvényszékeknél egy cancellár 3600 dollar fizetéssel, egy sorozó (register) és egy vizsgáló (auditor) müködnek, a két utóbbi rendes fizetés nélkül s csak napdijak és sportulák mellett.

2. Felebbviteli törvényszék (court of appeals) egy elnök-, öt segédbiró-, egy jegyző- s egy előadóval. Az elnök fizetése 3500, segédbiráké 2200 dollar. A jegyzőnek és előadónak pedig nap- és a kiadási dijak járnak. Ide vitetnek felebb a megyei, városi, cancellariai s végrendeleti törvényszékektől a perek.

3. Megyei törvényszékek. A status 6 kerületre van osztva s minden kerületnek egy fő- s két segédbirája van; hatóságuk a kerületükben fekvő me-

gyékre terjed ki, s ők itélnek minden követelések felett, mellyek 50 dollaron alul nincsenek. Itt vizsgáltatnak meg felebbvitel utján a békebirák itéletei, szóval: ezen törvényszékek ugyanazon hatósággal birnak saját körükben, mint a cancellariai törvényszék az egész statusra nézve.

4. Baltimore főváros törvényszéke egy elnök- és két segédbiróból áll, amannak fizetése 2400, ezeknek pedig 1500 dollar.

5. Végintézeti és árva-törvényszék minden megyében egy létezik, három biróval.

6. A békebirák törvényszéke, mellynél a békebirák a juryval kisebb polgári és bünvádi tárgyakat itélnek el. — A szabad Amerikában, főkép az ujabb időkben alapitott statusokban minden városhatárban (township), melly 36 angol négyszög-mérföldből áll, egy, két, néha három békebiró van.

Virginia-status.

1. A felebbviteli törvényszék (court of appeals) egy elnök- 2750 és négy segédbiróból 2500 dollar fizetéssel, áll; a biráknak meg van engedve, fizetésükön felül minden amerikai mérföldre utiköltség fejében 25 centet felszámitani. Ezen törvényszék évenként két gyülést tart, egyet Lewisburgban, az ugynevezett kékhalmi vonaltó (blue Ridge) nyugot felé fekvő megyék számára, melly julius második hétfőjén kezdődik 's 90 napig folyvást tart, ha csak a tárgyak előbb be nem fejeztetnek, s egyet Richmond fővárosban azon megyék számára, mely-

lyek az emlitett halmoktól keletfelé fekszenek; határnapjának kitüzése a biráktól függ, kik azt hirlapok utján jó eleve közzé teszik. Ezen törvényszék 160 napig tart, hacsak tárgyait előbb fel nem dolgozza.

2. A közgyülési főtörvényszék (general court), mellynek birái egyszersmind a kerületi törvényszékek elnökei, Richmondban két közgyülést tart. Az elsőnek határnapja julius utolsó hétfője, a másodiknak december 15-dike. A 15-ik kerület főbirájának kötelessége ezen gyüléseket rendezni, s a határozat érvényességére legalább 11 biró szükséges; egyébiránt a birák rendes száma 21. Ezen főtörvényszék utolsó felebbviteli biróság a bünvádi tárgyakban, mint első biróság pedig á végrendeleti ügyekben itél. Hozzá tartoznak a közkormányzási tárgyak, mint tulajdonképi s egyedül e czélra létező hatósághoz, s némelly a közjót érdeklő kérdések elintézése.

3. Különös felebb-viteli főtörvényszék tartására (speciel court of appeals) némelly különös esetekben, midőn például a felebbviteli törvényszék rendes biráinak saját ügyei forognak kérdésben, vagy bármelly más érdek gátolja biráskodásukat, a fentebb emlitett 21 biró felszólittatik, kikből öt öt egyedből álló 4 osztály alakul, egy közülük pedig a gyülést kormányozza.

4. Kerületi főtörvényszék és cancellar törvényszéke. Az egész status 10 birói kerületre van osztva, s minden kerület két járásra (circuit), a 4-ik kerületet kivéve, melly 3 járást foglal magában; az egész status tehát összesen 21 járásból áll. A 21-ik já-

rásnak kivételesen két föbirája van: egy kerületi és egy a cancellaria részről, ez 2000, amaz 1800 dollar fizetéssel. Halál, lemondás vagy elmozdittatás esetében a megmaradt tartozik a másiknak kötelességeit végezni a nélkül, hogy azért fizetéséhez pótlást kivánni joga legyen. A többi 20 járásban csak egy egy föbiró van, hol a kerületi s cancellariai törvényhatóság ezen egy személyben központosul. Ezen birák fizetése 1500 dollar, s 4 dollar minden 20 amerikai mérföldre utiköltség. Ülések évenként minden megyében kétszer s addig tartatnak, mig elintézendö tárgy van.

5. Megyei törvényszékek minden megyében hónaponként tartatnak négy vagy több békebirák által. Az e törvényszékekhez járuló esküdtek (jury) elöbbkelö megyei urakból (Country-Gentlemen) és egyszerü földmüvelö gazdákból (of plain farmers) vegyesen választatnak. Hatóságuk mindennemü polgári, bünvádi stb. ügyekre kiterjed; polgári ügyekben mint elsö biróság a 20 dollart meghaladó követelések felett határoznak; ök itélik el a rabszolgák által elkövetett bünteteket és kihágásokat, ök vizsgálják elölegesen a szabadok azon büntetteit is, mellyeket aztán a kerületi törvényszékek itélnek el.

Éjszak-Carolina-status.

1. A legföbb törvényszék tagjai egy elnök és két segédbiró 2500 dollar fizetésssel, s egy elöadó 300 dollar fizetéssel és kiadási dijakkal.

2. Kerületi főtörvényszék a kerületek számához képest hét van, ugyanannyi kerületi főbiróval, egy főügyésszel és hat ügynökkel (solicitor), kiknek 20 dollar jár minden törvényszéktől, melly a külön megyékben tartatik. A főügyész azonfelül még 100 dollart kap minden törvényszakért a legfőbb curiánál. A főbirák évdija 1950 dollar.

3. Az altörvényszékek ugy vannak szerkeztetve, mint Virginiában.

Déli-Carolina-status.

1. Részrehajlatlan cancellárok törvényszékei. Illy cancellár négy van, egy 3500, a többi 3000 dollar fizetéssel. A megyékből ide vitetnek felebb a polgári ügyek.

2. Közgyülési biró és megyei törvényszéki elnök hat van; kettő 3500, a többi 3000 dollar fizetéssel, ezeken kivül egy status-előadó (State Reporter) 1500 dollar évdijjal. Itt vizsgáltatnak felebbvitel utján a bünvádi perek.

3. A hibajavitó törvényszéknél (court for the Correction of errors) az 1. és 2-dik szám alatt emlitett birák teljes számmal egyesülnek s azon kérdéseket veszik vitatás alá, mellyekre nézve a fentebbi törvényszékek egyike vagy másika külön véleményü volt, vagy midőn az emlitett birák közül egy kettő a tárgy további vizsgálatát sürgeti, ugy szinte e statusnak saját vagy az egész uniónak alkotmányát érdeklő kérdéseket.

4. Az altörvényszékek alkotása hasonló a fentebbi statusokéihoz.

Georgia-status.

Ezen status 11 kerületre van osztva, ugyanannyi föbiróval, kiknek évdija 2100 dollar. Ezeken kivül van még egy főügyész napdijakkal 's mellékjövedelmekkel, és két különös föbiró, kik a részeket kihallgatják és itéleteket hoznak, az egyik Savannah a másik Augusta város részére.

Az al- vagy megyei törvényszékek minden megyében öt biró által tartatnak, kiket a nép 4 évre választ. Ezek egyszersmind a végrendeleti tárgyakat és árvák ügyeit is viszgálják. Ezen biráknak sem napdij, sem évi fizetés nem jár.

Alabama-status.

1. A legföbb törvenyszéket egy elnök és két segédbiró képezi 2500 dollar fizetéssel.

2. A cancellári törvényszék. A cancellárok (2000 dollar évdijjal) egyike a déli, másika az éjszaki tartományra ügyel, s e tekintetben minden tartomány 3 vagy az egész status 6 kerületre van osztva. Minden kerületben két gyülés tartatik évenként, s a cancellárok felszólittatnak, mikép ugy váltsák fel az elnökséget, hogy egyik se elnököljön kétszer egymásután ugyanazon osztályban.

A legföbb törvényszék azon bünvádi pereket vizsgálja, mellyek a kerületi vagy megyei törvényszékektöl vitetnek felebb, a cancellárok pedig,

mint másod felebbviteli biróság, polgári ügyekben itélnek. Amaz Tuscoloosa városában januar és julius első hétfőjén kezdi üléseit s 6—8 hétig folytatja azokat. E főtörvényszékek véleményei (opinions) irásba foglalva az előadó (reporter) által közhirré tétetnek.

3. A kerületi törvényszékekre nézve Alabama-status 10 kerületre osztatik, ugyan annyi kerületi főbiróval és ügyészszel, kilencz birónak évenként 2000, a tizediknek pedig 1500 dollar s az ügyészeknek nap- és mellékdijak járnak. E törvényszékek illetősége alá tartoznak minden polgári és bünvádi ügyek saját kerületükben; ők egyszersmind első felebbviteli törvényszékek az altörvényhatóságoktól parancs mellett hozzájuk küldött perekben. Tőlük azután a bünvádi tárgyak a legfőbb törvényszékhez, a polgári ügyek pedig a cancellárokhoz vitetnek felebb. Minden kerület 4—5 megyét foglal magában, gyülést minden főbiró a maga kerületében tart, hol egyik hol másik megyében évenként kétszer; az első tavaszi, a második őszi törvényszéknek neveztetik, s mindenik 8 hétig tart. Minden kerületben van egy statusügyész, kinek tisztében áll az ottani bünösöket kereset alá venni. Fizetése 250 dollar s napdijak.

Mississippi-status.

1. A hibajavitó és felebbviteli főtörvényszéket (high court of errors and appeals) egy elnök, két segédbiró 3000, egy főügyész 1000 dollar fizetéssel és egy jegyző kiadási dijakkal, alakitják. Ezen

főtörvényszék hatásköre, mint neve mutatja, csak az alsóbb törvényszékek itéleteinek vizsgálatára terjed ki. Üléseit évenként kétszer tartja januar és december első hétfőjén Jackson városban.

2. A cancellariai főtörvényszéknél egy cancellár 4000 dollar fizetéssel, s egy jegyző azon polgári ügyek vizsgálatával foglalkoznak, mellyek az alsóbb biróságoktól ide hozatnak fel. Üléseit Jackson-, Oxford- és Augustában tartja.

3. A kerületi törvényszékek 1840-ik évben ujolag rendeztettek el, 's 11 kerület alapittatott mindenik egy főbiróval (kinek fizetése 2000 dollar), és egy ügyészszel. Illy törvényszékek a kerületi birák által évenként kétszer tartatnak a kerületükhöz tartozó megyékben, s az 50 dollart meghaladó tárgyu polgári perekben itélnek. Hatóságuk kiterjed azon ügyekre is, mellyek rendesen a cancellariai főtörvényszékhez vitetnek felebb, ha a somma 500 dollart felül nem halad.

4. A megyei s többi biróságok szerkezete ugyanaz, melly a fentebb emlitett statusokban. A főtörvényszék birái és a cancellár 6, a kerületi ügyészek 4, a többi tisztviselők pedig két évre a status polgárai által választatnak.

Louisiana-status.

1. A legfőbb törvényszék egyenlő rangu és fizetésü (5000 dollar) öt főbiróból áll, kik közül a legidősb elnököl.

2. A kerületi törvényszékek száma ezen status kerületeinek számához képest 9, ugyanannyi kerületi biróval. Az elsö kerület birája évenként 4000, a többi 8 pedig 3000 dollar évdijt huz.

3. A megyei törvényszékek és békebirák s esküdtek (jury) széke szintugy elrendezvék, mint a fentebb emlitett statusokban.

4. A kereskedési törvényszék New-Orleansban (commercial-court of New-Orleans)

5. New-Orleans városának büntetö-törvényszéke.

Arcansas-status.

1. A legfőbb törvényszék egy elnök-, két segédbiróból 1800 dollar fizetéssel és egy elöadóból áll. Felebbvitt ügyekben, a törvény által kijelelt eseteket kikvéve, egyedül e törvényszék itél. Birái a közgyülés által 8 évre választatnak.

2. A 7 kerületi törvényszék ugyanannyi főbiróval, kiknek fizetése 1200 dollar; mint elsö biróság a bünvádi és azon polgári pereket itéli, mellyek a békebiróságoknak alávetve nincsenek, s különösen a 100 dollart meghaladó tárgyu szerződési ügyeket.

Tennessee-status.

1. A legfőbb itélöszék 3 főbiróból áll, kik mind a két ház egyesült szavazatai által választatnak 12 évre. Fizetésük 1800 dollar.

2-ik A cancellári törvényszéknél a cancellárok hatósága alá tartartozó polgári ügyekben

négy cancellár biráskodik ugyanannyi osztályban. Fizetésük 1500 dollar. Szintugy választatnak, mint a fentebbiek, de csak 8 évre.

3. Kerületi törvényszék a kerületek számához képest 14 van, mindenik egy elnök-biróval, kinek évenkénti fizetése 1300 dollar. A birák ugyan olly módon és annyi időre választatnak, mint a cancellárok.

4. Az altörvényszékek szerkezete ugyanaz, mi a fentebbi statusokban.

Kentucky-status.

1. A felebbviteli törvényszéket képezik egy elnök 's két segédbiró 2000 dollar fizetéssel, egy főügyész 400 dollar fizetéssel és dijakkal, egy jegyző és egy előadó, kiknek a' dijak járnak.

2. A louisvillei cancellár törvényszéke egy cancellárral, kinek évdija 3000 dollar, egy ülnökkel (master of chancery), egy rendezővel és egy jegyzővel, kiknek csak dij jár.

3. A kerületi törvényszékek birái, kiknek száma a kerületek számához képest 18, évenként 1500 dollart huznak.

4. A többi altörvényszékek a fentebb emlitett altörvényszékekhez hasonlóan alakitvák.

Ohio-status.

1. A legfőbb törvényszék négy főbiróból áll, kik közül a legidősb elnököl. Fizetésük 1500 dollar.

Ezen birák, valamint a cincinnatii főtörvényszék birája, s a megyei birák, 7 évre választatnak a törvényhozó-test által.

2. Cincinnati város főtörvényszékénél egy rendes főbiró müködik, kinek évi fizetése 1200 dollar. E főtörvényszék a hamilton-megyei törvényszékkel egyesülve gyakorolja hatóságát minden polgári és bünvádi ügyekben.

3. A megyei törvényszékek. Ohio-status 79 megyéjét 15 kerület foglalja magában, mindenik egy rendes főbiróval, kinek évdija 1200 dollar. Ezen főbiró elnöksége alatt évenként rendesen háromszor tartatik a megyék nagy részében törvényszék, csak az ujabban rendezett megyékben kétszer. Az elnökön kivül három segédbiró itél, kiknek minden törvénynapra $2^1/_2$ dollar napdij jár.

4. A békebirák, jury, sherifek stb. törvényes hatalmukat épen ugy gyakorolják, mint az emlitett statusokban.

Michigan-status.

1. A legfőbb törvényszék tagjai egy főbiró 1600 s három segédbiró 1500 dollar fizetéssel, és egy főügyész napdijakkal. E birákat a kormányzó választja a tanács (council) véleménye s jóváhagyása mellett 7 évre.

2. A cancellariai törvényszéknél egy cancellár müködik 1500 dollar fizetéssel.

3. A kerületi törvényszékek száma négy, s a legfőbb törvényszék biráinak elnöksége alatt tartatnak

Indiana-status.

1. A legfőbb törvényszéknél egy elnök két segédbiróval itél; fizetésük 1500 dollar. Van e törvényszéknek egy jegyzője is, ki nap- s váltsági dijakat huz. A birák két évre választatnak a kormányzó és senatus által, a legidősb közülük elnököl. Ülések majusban és novemberben Indianopolisban tartatnak. Ezen legfőbb törvényszék csak felebbvitt pereket vizsgál, azon eseteket kivéve, hol a törvényhozo-test valamellyik kerületi elnöknek érdekeltsége miatt stb. az eredeti bünvádi vagy polgári ügyet ide származtatni jónak találja.

2. Kerületi törvényszékek tekintetében 11 kerületre van felosztva e status, ugyanannyi elnök-biróval és vádló ügyészszel. Az elnökök és ügyészek két évre választatnak, a törvényhozó-test, a segédbirák s jegyzők pedig ugyanannyi időre a nép által. Az elnökök évdija 1000 dollar; az ötödik kerület elnöke azonban, mintaz e kerületben fekvő megyéknek egyszersmind főbiztossa, azonfelül 300 dollart huz. Az ügyészek fizetése 150 dollar s mellékjövedelmek. E birák két törvényszéket tartanak évenként minden megyében, két segédbiró hozzájárultával, kiknek csak 3 dollar jár naponként, mig az ülések tartanak.

Illinois-status.

1. A legfőbb itélőszék tagjai egy elnök s 8 segédbiró 1500 dollar, egy főügyész 600 doll. fize-

téssel s napdijakkal, egy tudositó és jegyző szinte napdijakkal. E birákat a törvényhozó- test választja, kik mindaddig hivatalukban maradnak, mig jóviseletük engedi. Hogy a törvényszék teljes legyen, öt birónak kell jelen lennie.

2. A kerületi törvényszékeknél, mellyek száma 9, a legfőbb törvényszéki birák elnökölnek, mindenik saját kerületében. Segédbirákat a végrendeleti és békebirák közül nyernek. Minden kerületben van egy ügyész 350 dollar fizetéssel és mellékjövedelmekkel.

3. A végrendeleti törvényszékek illetőségéhez tartoznak a végintézeti ügyeken kivül az adóssági és szerződési ügyek, végintézeti végrehajtók (executores testamenti) elleni panaszok stb., hol a tárgy 1000 dollart felül nem halad. Illy törvényszék minden megyében létezik.

4. A békebirák hatósága alá tartoznak minden adóssági s szóbeli szerződési perek, mellyek tárgya 100 dollart felül nem halad; tettleges személybántalmak- s verekedésekre nézve pedig kizárólag ők biráskodnak, valamint a személyes tulajdont illető áthágások és talált holmik felett is itélnek, hol a kárpótlás nem több 20 dollarnál.

Missouri-status.

1. A legfőbb törvényszéket illetőleg négy kerületre van osztva a status, s évenként mindenikben kétszer tartatnak ülések. Ezen törvényszék vizsgálja a kerületi törvényszékektől ide felhozott ügyeket, ez adja

ki a birói parancsokat és bocsátja szabadon a törvénytelenül fogva tartott egyéneket. Határozatai minden törvényszakban hirlapok által közzé tétetnek; a főügyész e törvényszék minden döntvényeit (decisio) összeszedi s félévenként röpirat- alakban adja ki. Az elnök és segédbirák, kik e legfőbb törvényszéket alakitják, 1100 dollar évdijt huznak.

2. Kerületi törvényszékek, mellyek száma 14, minden megyében tartatnak egy elnök-biró s ügyész által; amannak fizetése 1000 dollar, ennek 250 dollar és dijak. Mind a legföbb-törvényszéki, mind a kerületi birákat a kormányzó nevezi ki, s a senatus erősiti meg; jóviselet mellet hivatalukban maradhatnak, míg 65 évüket tul nem haladják. — A kerületi törvényszékek illetőségéhez tartoznak minden kárpótlási, szerződési stb. ügyek a 90 dollárosokon felül, ha a kereset világos, és 50 dollart meghaladó tárgyu szóbeli szerződések, a bünvádi tárgyak pedig kizárólag; ezek ellenörködnek a megyei törvényszékek és békebirák felett is.

3. A megyei törvényszékek hatósága csupán a végintézeti és saját megyéjükbeli dolgokra, utakra, stb. terjed; tartatnak minden megyében s három biróból állanak, kiket a nép négy évre választ. Innen a kerületi törvényszékekhez vitetnek fel az ügyek.

4. A st. louisi köztörvényszéknél várospolgárok közti kisebb perek itéltetnek el. Van egy elnökbirája, kinek évdija 2000 dollar.

5. A St. Louis-megyei s városi bünvádi törvényszék egy elnök-biróval (évdija 1000 dollar);

hatósága az egész megyére kiterjed. Innen egyenesen a legfőbb törvényszékre történik a felebbvitel. Ezen utóbbi két törvényszék biráit mind a két ház közgyülésben együtt választja; hivatalukban mindaddig megmaradhatnak, mig ellenük hütelenség nem bizonyittatik be.

Florida-birtok.

Ezen még a statusok sorába fel nem vett birtok, az igazság könnyebb kiszolgáltatása végett, öt kerületre osztatott fel, ugyanannyi elnökbiróval, rendezővel és kerületi ügyészszel. Négy birónak évdija külön 1800 dollar, egynek pedig 2300 dollar jár. A felebbviteli törvényszéket az egyesült kerületi birák alakitják, s évenkint egyszer tartanak üléseket, januar 1-ső hétföjén. E birtok 20 megyére van osztva, s a megyei törvényszékek fél évenként tartatnak.

Wisconsin-birtok.

1. A felebbviteli törvényszék egy elnök- és két segédbiróból, évenkénti 1800 dollar fizetéssel, s egy főügyész- és egy rendezőből áll; a két utóbbinak napdijakon s mellékjövedelmeken kivül 200 dollar jár évenként. Itt vizsgáltatnak meg a felebbvitt ügyek.

2. Kerületi törvényszékek. A birtok lakott része három kerületre van felosztva s a fentebbi birák közül mindenik egyik kerületben bizonyos, jó eleve kihirdetett határnapokon kétszer, vagy, ha a szük-

ség úgy kivánná, többször is évenként különféle megyékben törvényszéket tart.

3. A békebirák törvényhatósága kisebb bünvádi tárgyakra és olly polgári ügyekre, mellyek 100 dollart felül nem haladnak, terjed ki.

Jowa-birtok.

1. A felebbviteli törvényszék szerkezete csaknem ugyanaz, mi Wisconsinban, azon különbséggel, hogy a birákon, föügyészen és rendezön felül még egy elöadója s jegyzöje van. Amannak 300 dollar fizetésén felül dijak is járnak, — a jegyzönek pedig évi fizetése nincs, hanem nap- s kiadási dijakat kap. Valamint ezen, ugy a többi birtokok fötisztviselöit a praesidens nevezi ki. A mostaniak négy évre vannak kinevezve.

2. Kerületi törvényszék a kerületek számához képest szinte három van, mellyeknél a fentebbi törvényszék biráinak elnöksége alatt szolgáltatik ki az igazság. Minden kerületben egy ügyész is létezik, kinek a dijakon kivül rendes fizetése nincs.

3. A békebirák hatósága ugyanaz, mi a wisconsini békebiráké.

Columbia-kerület.

1. A kerületi törvényszék áll egy elnök- és két segédbiróból s egy ügyész-, egy rendező- és két jegyzőből. Az elnök fizetése 2700, a biráké 2500 dollar, a többi tisztviselőknek csak dijak járnak.

2. Az alexandriai törvényszéknél szinte a ke-

rületi törvényszék elnöke ül elöl; vannak azonkivül e törvényszéknek közbirái, jegyzője és ügyésze dijakkal.

3. A büntető törvényszéknél egy elnök 2000 dollar fizetéssel, két jegyző s közbirák müködnek.

4. A végintézeti törvényszéknek két birája, 1000 dollar fizetéssel, és két sorozója van, kiknek egyedül dijak járnak.

X.

Igazságszolgáltatás. — Fogházak, rabok. — Kegyelmezési jog. — Házasságtörés, nőnem elleni erőszak, sodomia, brutalitas, gyilkosság, gyujtogatás, honárulás, tolvajság, rablás, hamisitás és ezekre szabott büntetések az egyes statusokban. — Különféle büntettek miatt elitélt egyének s végrehajtott halálos itéletek száma. — Szegény- s őrjintézetek rendőrségi felügyelése. — Árvák, törvénytelen gyermekek, csavargók. — Erdőgyujtás, rabszolgakereskedés és vadászati kihágások rendőrségi hatóság alá tartoznak.

A különféle törvényszékek előszámitása után lássuk, mikép szolgáltatnak igazságot bünvádi és polgári ügyekben. — Az elsőket illetőleg már fentebb emlitém, hogy a szabad Amerikában a törvény szigoru, de ez alkalommal nem tartom feleslegesnek megjegyezni, mikép majd minden egyes status e szigoruság mellett azon ügyekszik, — mire Pennsylvania adá az első ösztönt, — hogy a fogoly ne csak fenyittessék, de javittassék is, s igy idővel még hasznos tagja lehessen a polgári társaságnak. — E részben nem csak mi magyarok, hanem a müvelt Europa többi országai is tanulhatnak az amerikaitól, a mint valóban már Németországból, Helvetiából s Angliából tudós férfiak csupán a büntető rendszer és fogházak vizsgálása végett látogaták meg az éjszak-amerikai szabad statusokat.

A szokások és rendszabályok nemcsak minden statusban, hanem majd minden fogházban különbözők, de átalában a fentérdeklett czélra mindenütt igen alkalmatosak. Nem akarom olvasóim türelmét az általam meglátogatott illynemü intézetek- s azok rendszabályainak egyenkénti elősorolása által fárasztani; csak azt jegyzem meg átalában, hogy a raboknak naponként kitüzött munkájukat pontosan el kell végezni, hogy mindenik magányosan szobájában eszik, alszik, s némelly fogházakban dolgozik is, hol pedig többen dolgoznak együtt mühelyekben, teremekben vagy szabad ég alatt, némán végzik munkájukat, s csak a felügyelőknek szabad hozzájuk szükség esetében szólani. Midőn az udvart bizonyos időben mozgás és fris levegő végett sorban kerülik meg, nemcsak az egymáshozi beszéd, de még a jeladás, integetés stb. is tilos. A makacsság, rosz munka stb. kemény böjttel büntettetik.

Vasárnaponként különféle vallásu papok látogatják a vallásukon lévő rabokat s nemcsak hitbeli tekintetben oktatják, hanem erkölcsiségre is ösztönözik őket, s többnyire jó sikerrel; mert bármi kevés józan itélettel biró fogoly is könnyen átláthatja, hogy a gonoszbani megrögzés által magán nem segithet, sőt állapotját még szomorubbá teszi; és azért igen nagy ritkaság, ha az egyszer elbocsátott gonosztevő másodszor is fogházba kerül. Előttem feküsznek több status-fogházak jegyzékei; ezekből kitünik, hogy például Massachusettsben (737,699 lakossal) 1812-től 1840-ig azaz 29 év alatt 5498

nagyobb bünü fogolyból 739 követett el ismét gonosztettet, Marylandban (469,232 lakossal) 1812-től 1840-ikig szinte 29 év alatt 3271 rab közül 388, New-York-statusban (2,428,921 lakossal) 1797-től 1840-ikig, azaz 44 év alatt 10,783 közül 979, Virginiában (1,239,797 lakossal) 1800-tól 1840-ig, azaz 41 év alatt 2093 közül 102, Pennsylvaniában pedig (1,724,033 lakossal) 1826-tól 1840-ig 1426 közül 43. — Igy tehát Massachusettsben egy évre 25, vagy 29,508 lakosra évenként 1, Marylandban egy évre átalánosan 13, vagy 34,556 lakosra 1, New-York-statusban összesen egy évre 22, vagy 110,405 lakosra 1, Virginiában egy évre átalában $2^1/_2$, vagy 495,918 lakosra évenként 1, Pennsylvaniában pedig átméröleg egy évre nem egészen 3, vagyis 574,677 személyre évenként 1 itéltetett el ismételt gonosztett miatt. — Ha tekintetbe vétetik, hogy az imént emlitett statusok mind tengermellékiek s igen népes városokkal ellátvák, hol az europai kivándorlók tömege (kik közt sok elfajult is találkozik) csödül össze, s hogy a nagy városokban a büntettek mindig gyakoriabbak, mint a patriarchalis mezei életben, — kétséget nem szenved, mikép a belsöbb fekvö statusokban ezen magában is csekély arány csak nem a semmiségig száll le. Támogatja ezt Wisconsin-birtok kormányzójának, Doty urnak, ott létemkori nyilatkozata, melly szerint az utolsó év alatt 30,946 ottani lakos közül csak kettő büntetetett tolvajság miatt, az egyik felszabadult szerecsen, a másik pedig Németországból bevándorlott

egyén *). A felhozott példa annál hihetőbb, mivel jegyzékem szerint az utolsó 20 év alatt New-York-status javitóházaiba küldött 4613 rab közül 1118 idegen országbeli, 1457 az unio más statusaiból származott, 491 szerecsen és mulatt s 47 indian volt. — Számitásom szerint, összehasonlitván különféle e tárgybeli jegyzéseimet, a városi fogházban 100 fogoly közt 34 külországi s 66 benszülött létezik; a statusok fogházaiban pedig 94 benszülöttre 6 külországi esik. — Átalában minden statusban évről évre, — főkép mióta a fentemlitett javitások behozattak, — észrevehetőleg kevesebbül a nagyobb büntettek részeseinek száma. Hibázna pedig, ki azt vélné, hogy a nagyobb büntét alatt Amerikában az értetik, mi nálunk; mert sok bünnemek, mellyekre nálunk vagy épen semmi, vagy igen csekély büntetés van mérve, az egyesült statusok nagyobb részében, főkép hol a rabszolgatartás megszünt, s a lakosok erkölcsiségre nézve kitünők, igen keményen fenyittetnek. Egy ló elorzásának büntetése példaul, miért a tolvaj nálunk legfelebb félévi börtönnel lakol, New-Hampshire-statusban 3—7 évi fogság a javitóházban; Rhode-Island-statusban 3 évi börtön a javitó-házban, 100 korbács és a ló értékének kétszeres megtéritése; Delaware-statusban egy óráigi bitófa, 39 korbács, rabszolgauli eladás 7 évre a

*) Több statusban a jószág éjjel nappal őr nélkül isten gondviselésére hagyatik; az ajtókon zár vagy lakat, s az ablakokon rostély nincs.

status határain kivül s négyszeres kárpótlás; Maryland-statusban 2—14 évi börtön és kárpótlás; Virginia-statusban 5—10 évi börtön és kárpótlás; Tennessee-statusban 3—10 évi börtön, becstelenség és kárpótlás; Ohio-statusban 3—15 évi börtön; Georgia-statusban 2—14 évi börtön; Vermont-statusban először 10 évi börtön és 1000 dollar, másodszor pedig 15 évi börtön és 1000 dollar.

A gonosztevők, mint fentebb emlitém, az amerikai börtönökben nem hizlaltatnak ingyen, hanem munkájukkal nemcsak a tartásuk, ruházatuk s egyebekre szükséges költségeket fedezik, hanem az intézetnek még tetemes hasznot is hajtanak. De sokkal üdvösebb még azon kegyelem-osztogatás, mellyet a középponti kormány rabjaira nézve a praesidens, a többi foglyoknál pedig az illető kormányzók gyakorolnak, s mellyben adataim szerint Massachusetts-, New-Hampshire-, New-York-, Rhode-Island-, Pennsylvania- és Ohio-statusban átmérőleg véve 27 év alatt 6873 egyén, és igy közel $^3/_4$-e a hoszabb ideig tartó javitó-házi börtönre itélteknek részesült.

Nem mulaszthatom el e tárgy iránti véleményemet ezuttal kijelenteni, annyival inkább, mivel több europai utazó, söt némelly amerikai honfiak is nézeteikben tőlem eltérnek, észre nem véve a virulmány többi fényes magzati közt ezen ragyogó virágot. Az amerikai fenyitő törvények az angolok után, — mint a felhozott példa is tanusitja, — minden más müvelt országok törvényeinél szigorubbak, mert ezen szigor által a törvényhózok kitüzött czéljukat talán

könnyebben vélték elérhetni s az aljasabb lelküeknél is félelem által kieszközölhetni azt, mi az erényes embernél részint vele született, részint nevelésadta, ajándék. — Ezen különben nem menthető keménység e tekintetben az érdeklett ok által kellően támogattatik ugyan, de egy gyenge árnyéklata a boszuvágynak mégis fenmarad, mellyet a törvény szentségének sérelme nélkül csak a kegyelmet osztogató enyhe kéz törülhet ki s czélirányosan ki is törül, ha a büntetteikért már darab ideig szenvedett foglyokat szabadsággal ajándékozza meg, és igy bünhödésük ideje alatt rendes és munkás életre szoktatott emberekkel szaporitja hasznos polgárai számát, s mivel a halandók gyarlósága miatt a tökély tetőpontját bármelly intézetnél elérni lehetetlen, e hiányt a lehető legalkalmasabb módon pótolni kivánja.

A fenyités szent czélját, t. i. a gonosztevők javitását ezen kegyelemosztogatás tetemesen elősegíti; mert milly inditó oka lehetne a roszban már megrögzöttnek, kiben minden nemes érzés el van fojtva, az erény utjára visszatérni (mi nála bizonyosan áldozatokba kerül), ha valamelly jutalom reménye még távolról sem kecsegtetné?

Lehet, hogy olvasóim közül némellyek okaimat nem elég kimeritőknek találandják, s e tárgyról nézeteimmel ellenkező véleményeket s okoskodásokat olvastak. Ezek megnyugtatására egy példát hozok fel, melly tettleg bizonyitja, mikép a gyakorlat gyümölcsei százszorta értékesebbek minden elméleti okoskodásnál, Amerika pedig valóban gyakorlati ország.

Virginia-statusban egy ideig a kormányzónak tilos vala megkegyelmezni a gonosztevőknek, s ennek az lön következménye, hogy a rabok közt semmi ipar nem mutatkozott a jóbani előhaladásra, miért is ezen tilalom visszavonatott.

Ha a törvényes vizsgálatok a házassági hitszegésre nézve csalhatlan mértékül szolgálhatnának, ugy a köztudomásra jutott illy hitszegési perek Franczia-országban azt mutatnák, hogy ezen ország a házassági hüséget illetőleg a szabad Amerikával egy fokon áll; mert amott 33,600,000 népesség mellett évenként átmérőleg csak 37 személy büntettetett e vétek miatt; holott Amerikában e bün miatt (a rabszolgatartó statusokon kivül, mellyek jegyzékeiben e miatt büntetett személyek elő nem fordulnak) 1785-től 1840-ig 297 egyén itéltetett el, mi átmérőleg 833,333 lélekre évenként egyet tenne. Vonjunk most le, kutforrásunk csonkaságát s azon egyének számát tekintve, kik vagy még el nem érték, vagy már felülhaladták azon időszakot, hol a vér heve illy kicsapongásokra ingerel, három negyednél többet a fentebbi sommából, évenként 200,000 lélekre egy vétkes esik, tagadhatlan jeleül azon magas erkölcsiségnek, mellyel főkép e tekintetben Amerika méltán dicsekhetik. — Ha pedig ezen eredmény mellett e két ország az erkölcsiségnek különösen e tekintetbeni állását teszszük párhuzamba, fájdalommal kell megvallanunk, hogy ezen adat inkább árnyékot, mint fényt vet a müvelt franczia nemzetre, s tettleg tanusitja, mikép néhány különös eset törvény elé csak azért hozatik,

hogy e bünnem neve tartassék fen; mert Páris város hiteles jegyzékeiből világos levén, hogy a benszülött gyermekeknek csak nem fele törvénytelen ágyból származott, könnyen vonható azon következmény, hogy ott a házasságtörés régen megszünt bünnek tekintetni; ellenben milly fénykörben áll erre nézve az ujvilág ama szüz magzata, a szabad Éjszak-Amerika, hol a törvények alkotása- s igazság-kiszolgáltatásban cselekvő hatalmat gyakorló nép, tántorithatlan szivbélyege tanuságaul, ezen bünt a sulyosb vétkek közé kivánta számitani, mellyért Ohio-statusban 30 napi kemény fogság, kenyér- és viznél s 200 dollar; Georgia-statusban két hónapi fogság s 500 dollar; Indiana-statusban 3 hónapi börtön s 300 dollar; New-Jersey-statusban félévi rabság s 1000 dollar; Rhode-Islandben 6 hónapi fogság és 200 dollar; Pennsylvaniában 3—12 hónapi rabság s 200 dollar; Missouriban egy évi fogság és 200 dollar; New-Hampshire-statusban egy évi rabság s 400 dollar; Maine-statusban három évi kemény fogság; Vermontban szinte 3 évi kemény fogság vagy 1000 dollar; Connecticutban 5 évi kemény börtön; Massachusettsben pedig egy órányi ülés az akasztófán kötéllel nyakán, és nyilvános kikorbácsolás ér illy bünöst.

Ezen alkotmányi fának törzsöke mély gyökeret verve a társas erények szüz földén, sebesen növekedett, vidámul virágzott s drága gyümölcsöket termett. Virágai valának a házi szent béke, a házas társak egymássali elégültsége s forró szerelmük egymás iránt és egyéb erények; gyümölcsei pedig csak

nem megszámithatlan ivadékok sorai, mellyek egy fél századot kevéssel meghaladó idő alatt a $3^1/_2$ milliónyi nepességet 12 millióra növelék.

Innen olvasóm figyelmét egy más bünre vezetem, melly nálunk is keményebben fenyittetik, tudnillik a gyengébb nemen elkövetett erőszakra. Ha már a fentemlitett büntett fenyitéséből észrevehettük, mennyire becsültetik Amerikában az erkölcs tisztasága még ott is, hol mind a két rész egy akarattal járult a vétekhez, az alább felhozandó büntetések által még kitünőbben igazoltatik, milly nagy véteknek tartatik, ha bünös ártatlant akarata ellen vétekre kényszerit, s milly szigoru keménységgel fenyittetnek különösen azok, kik a gyenge ártatlanságot megszeplősiteni nem rettegnek. A büntetés pedig nem csak a szabad fehérnemen, hanem a tulajdon rabszolgálóikon erőszakot elkövetőkre egyiránt kiterjed. Ezen állitásom igazolására szolgálhatnak a rabszolgát tartó következő hét statusban a fentérintett büntettre szabott fenyitések: Marylandban a körülmények szerint egy évi rabmunkától felakasztásig; Georgiában 2 évtől 20 évig terjedő rabmunka; Virginiában 1 évtől 21 évigi javitóházi börtön; Kentucky- és Tennesseeben egész 21 évig terjedő kemény rabmunka; Missouriban, ha az erőszak 10 éven aluli leánykán követtetett el, castratio; Delaware-statusban pedig két évi rabságtól 14 évrei rabszolgakénti eladásig, 60 korbács, egy órányi bitófa s 400—5000 dollarnyi birság; sulyositó körülmények közt halál.

A következő statusokban, hol a rabszolgatartás már eltiltatott, az erőszakra kimért büntetések ezek: New-Yorkban egy évi fogságtól a megyei fogházban *), vagy 1000 dollar birságtól 10 éven felüli börtönig a javitóházban; Pennsylvaniában első esetben két évtől 12 évigi, ismétlés esetében holtiglani javitóházi börtön; Ohióban 3 évtől holtig terjedő javitóházi börtön; Indianában 5 évtől 21 iévg tartó javitóházi fogság s becstelenség; Maine-, Connecticut-, New-York- és New-Hampshire-statusban holtiglani rabság a javitóházban; New-Jerseyben először 15 évi javitóházi börtön s 1000 dollar bündij; — ismétlés esetében halál; Massachusettsben halál, és ha az erőszak 10 évet el nem ért személyen követtetett el, azok is halállal büntettetnek, kik a bünteΤthez segédkezet nyujtottak.

Azt is szükséges itt megemlitnem, mikép ezen s más sulyos büntetteknél a merénylet magában is, bár a gonosztett végbe nem vitetett, a körülményekhez képest kisebb vagy nagyobb fenyitékkel illettetik.

---

*) Felvilágositásul szükségesnek tartom megjegyezni, hogy a többször emlitett csekélyebb büntetéseknek csak akkor van helye, ha a panaszló rész a rajta elkövetett erőszakot vagy nem bizonyithatja be, vagy különben is nem legtisztább erkölcsü; vagy más könnyebbitő körülmények jőnek közbe. Némelly statusokban a bünnemek lépcsőnkénti osztályozása a birák kényétől függ; másokban pedig ezen osztályzat törvény által van kimondva s a büntetés meghatározva. Rövidség kedveért csak a legkisebb s legnagyobb büntetést jegyzettem fel.

Adataim, mellyek a régibb s népesebb statusokra névze 1785, 1787, 1797, 1800, 1804 és 1806-iktól, az ujakat illetöleg pedig 1812, 1813, 1815, 1816, 1817 és 1819-töl 1840-ig terjednek, az egész uniót s elöbbi időszakokat tekintve, csak közelitölegi sinormértékül szolgálhatnak, annyival inkább, mivel a két Carolina-, Arcansas-, Alabama-, Mississippi- s Missouri-statusokból jegyzeteim nincsenek; a négy utóbbi status azonban fiatal kora s csekélyebb népessége miatt az egészre nézve nagy különbséget nem okozhat, s csak a két Carolina mint régibb statusok e tárgybani sorozatainak hiánya fontosabb.

Jegyzékeim összevetése nagyobb sommát mutat ugyan, mint a felhozottak után remélni lehete, azonban itt is világosan mutatkozik, hogy ezen büntett a rabszolga-statusokban fordul elö leginkább, hol részint az erkölcsi müveltség azon fokra, mellyen főkép az éjszaki és atlanti statusokban áll, még nem emelkedett, részint pedig a balul értett s gyakorolt és a törvényszabta korlátokat áthágni törekvő uri hatalom jogait a rabszolga-leányokra e tekintetben is kiterjeszti. Tettleg elkövetett erőszakért 53 év alatt 20 szabad statusban 346, a merényletért pedig 519-en itéltettek el.

A sodomiát és brutalitast, jóllehet mind a kettő természet elleni, az amerikai fenyitő törvény átalában *) nem bünteti olly szigorun, mint a fentebbit,

*) Csupán Georgiában fenyittetik keményebben a sodomia és brutalitas a gyengébb nemen elkövetett erőszaknál, Connecticutban pedig egyforma a büntetés.

csalhatlan jeleül annak, hogy itt józan észszel inkább figyelmeztek a polgári élet- és jövendő viszonyaiba mélyen beható roszra, mint a külső névre s átszármazott szokásokra. Ezen két bünnemre, mellyek — diszére legyen mondva a szabad Amerikának — főkép a benszülött fehérek közt igen ritkán fordulnak elő, következő büntetések szabvák a törvény által: Kentuckyban 2 évtől 5 évigi rabmunka; Delaware-statusban 3 évi fogság, 60 korbács vagy 1000 dollar birság; Illinoisban 1 évtől 5-ig terjedő fogság és 100—500 korbács; Pennsylvaniában először 1 évtől 5-ig, másodszor 10 évigi javitóházi börtön; Virginia-, Maine-, New-Hampshire-, Maryland-, Massachusetts- és New-York-statusokban 10 évi börtön a javitóházban; Tennesseeben 5 évtől 15 évigi börtön a javitóházban és becstelenség; New-Jerseyben 21 évi javitóházi börtön és 1000 dollar birság; Connecticut- s Georgiában holtig tartó börtön javitóházban, s Rhode-Islandben először 4 óráigi ülés az akasztófán 1000 dollarig terjedő birsággal s 3 évi fogság; ismétlés esetében halál. —

E két büntett miatt az egyesült statusokban 53 év alatt elitéltettek 74-en t. i. sodomia miatt 31-en, s részint végbevitt, részint merészlett brutalitas miatt 43-an, és igy évenként az elsőnél minden 6,451,600 személyre, kik a 16 évet elérték, egy, az utóbbinál pedig minden 4,651,150-re szinte egy esnék.

A gyilkosságot átalánosan először két főrendre osztja az amerikai törvény: szándéklott gyilkosságra (murder) és szándéktalan gyilkosságra (manslaugh-

ter) s ezeket ismét több osztályra, például Pennsylvaniában, Ohio-, Virginia-, Marylandban stb. a szándéklott gyilkosság két fajra osztatik: az elsőnek akkor van helye, midőn a körülmények és adatok gonosz czélra mutatnak, vagy ha a gyilkosság elkövetett vagy merénylett rablásnál, gyujtogatásnál, házfeltörésnél, nőnem elleni erőszaknál stb. történt; a másodiknak pedig akkor, ha a gyilkos megsérteni szándékozott ugyan a megöltet, de életétől megfosztani nem. New-Yorkban a szándéktalan gyilkosság négy osztályra szakad: az első osztályhoz tartoznak azon esetek, hol a tett véletlen halált okozott, például a bünös gondatlansága által történt halál valamelly elkövetett büntettnél, melly azonban kisebb a feloniánál; a születlen gyermek véletlen megöletése olly megsértése által a teherben járó nőnek, melly sértés, ha a nő meghalna, a gyilkosságok sorába tartoznék; az öngyilkosnak akármi módon nyujtott segitség szándéka végrehajtásánál. — A második osztályhoz tartozik a szándék nélküli gyilkosság az indulat első hevében (prima furia); az ellentállásnáli gyilkosság; ha valaki feloniát elkövetni szándékló egyént szükségtelenül megöl, mert ha a gyilkosság védelmére elkerülhetlen volt, akkor az a büntettek sorába nem számittatik; ha valaki teherben járó nőnek olly szereket ad, mellyek a magzatot megölik. — A harmadik osztály azon gyilkosságokat foglalja magában, mellyek ugyan az indulat első hevében történtek, de veszélyes eszközökkel, például: puska-, gyilok-, kard-, fejszével stb; ha valaki felo-

niánál kisebb büntettet elkövetni szándékozót akarata ellen megöl; ha orvos mámorában halált okozó gyógyszereket rendel vagy ad; ha a gőzerőművek tulságos erőtetés miatt elpattannak s ez által halál történik; ha egy felbőszitett állat által valaki megöletik. — A negyedik osztályba soroztatnak végre mindazon gyilkosságok, mellyeket semmi módon menteni nem lehet. Ellenben ugyanazon statusban a „murder“ nincs osztályozva, s ide tartozik a feltett szándékkal elkövetett gyilkosság; ha valaki felonia elkövetése által, vagy mellette embert öl; ha bajvivás vagy más tett által, mellyből a gyilkolási szándék kitünik, halál okoztatott.

A szándéktalan gyilkosságra az egyesült stasutokban következő büntetések szabvák:

Rhode-Islandben fél évtől két évi börtönig, 1000 dollarig terjedő birság s kezesség jövendőre; Delaware-statusban először egy évtől két évigi fogság s 100—300 dollar bündij, ismétlés esetében 4 évig terjedő fogság és 400—600 dollar birság; Illinoisban 1—2 évi börtön; Missouriban 3 évi fogság, 3000 dollarig terjedő bündij; Tennesseeben 1—10 évi javitóházi börtön és becstelenség; Georgiában 4 évig terjedő börtön javitó- házban és pénzbüntetés; Connecticutban 2—10 évi javitóházi börtön és 1000 dollar bündij; Virginiában 2—10 évi javitóházi fogság s kezesség jövendőre; Kentuckyban először 10 évi javitóház és kezesség, ismétlés esetében 14 évig terjedő javitóházi börtön; Massachusetts- s Marylandban 10 évi javitóház; Maine-statusban 3—10 évi

fogság s 1000 dollarig terjedő bündij; Ohióban 3—10 évi javitóházi börtön; New-York-statusban az első foknál egy éven alól megyei fogházbani letartóztatástól két évi börtönig a javitóházban, vagy 1000 dollar bündij, a második foknál 2—4 évi javitóházi fogság, a harmadik foknál 4—7 évi, s a negyedik foknál 7—14 évi javitóházi fogság; Pennsylvaniában először 2 évtől 6 évig, ismétlés esetében 12 évig terjedő javitóházi börtön; Indianában 1—21 évi fogság a javitóházban s 1000 dollarig terjedő bündij; New-Hampshire- statusban könnyebbitő körülmények közt 1000 dollar bündij, sulyosbitók közt pedig holtiglani börtön javitóházban, vagy azonfelül még 1000 dollar bündij; Vermontban 1000 dollar birságtól holtiglani börtön a javitóházban; New-Jerseyben először 10 évi javitóházi rabság és 1000 dollar bündij, ismétlés esetében halál.

A szándéklott gyilkosság első foka minden statusban halállal büntettetik, — Massachusetts-, New-Jerey-, és Maine- statusokban sulyosabb eseteknél a holttest felkonczolásával, mi a párviadal miatt halállal fenyitett egyedeknél elkerülhetlen.

Ugyane bünnemnek 2-ik foka Pennsylvaniában először 4—12 évi, másodszor holtiglani, Virginia- s Marylandban 5, Kentuckyban 5—18, Tennesseeben 10—21 évi s Ohióban holtiglani javitóházi börtönnel fenyittetik.

Adataimból kitünik, hogy az egyesült statusokban, a legutóbb nevezett hatot kivéve, 53 év alatt 1840-ikig 1243 személy szándéktalan, 584 pedig

szándéklott gyilkosság, 37 megétetés (poisoner) 9 megétetési kisérlet és 1326 szándéktalan s szándékos gyilkosság kisértése miatt itéltetett el. E szerint évenként átmérőleg, az előbbeni impopulatiót a mostanihoz hasonlitva, 320,000 lélekre egy szándéktalan s 683,760-ra egy szándéklott gyilkosság és 301,400-ra egy gyilkolási kisérlet kerülne. Ha pepedig a szándéktalan és szándéklott gyilkosságok sommáját egybehuzzuk (1827), az 1790 és 1840-ik évi öszveirások *) szerint az érett koru férfiak 4,470,087 főt tevő sommájából a fentemlitett 53 évre 122,498 érett koru férfi közül évenként egy itéltetett el véletlen vagy szándéklott gyilkosság miatt; mi valóban a szabad Amerikára e tekintetben nagy árnyékot vetne, melly még növekedik az által, hogy néhány statusokból adatink hibáznak, és számosb párviadali s más nemü gyilkosságokat elkövetett egyének a mérhetlen vadonokban s más kormányok alatt levő országokban keresvén menedéket, törvény elé-

*) Az 1790 évi összeirás szerint találtatott:

Fehér férfi 16 éven felül	814,166
Rabszolga	230,022
Felszabaditott szerecsen és mulatt . . .	14,713
összesen	1,058,901

Az 1840 évi összeirás szerint pedig

Érett koru fehér férfi	6,931,571
„ „ rabszolga	825,245
„ „ szerecsen és mulatt	126,457
összesen	7,881,273

be nem állítathattak. A legujabb forrásokból azonban megnyugtatásunkra kitetszik, hogy e bűntettek száma is évenként aránylag fogy. Mentségül szolgálhat a gyilkosság gyakoribbságának némileg az, hogy minden amerikai polgár született katona (26-ik évtől 40-ig a praesidens felszólitására s főkép háboru-időben mindenki katonáskodni tartozik), továbbá a gyakori fegyverrel bánás, vadászat, nem különben azon majd határtalan szabadság, melly szerint az amerikai polgár, ugy szólván, mindent tehet kénye szerint, mi isten s országa törvényei ellen nincs. Kétségtelen, hogy e viszonyok, ezen önállás öt számtalanszor sok egyenlő szabadságu, de különböző nézetü s véleményü embertársaival szükségkép összehozzák, hol egyik a másiknak utat engedni nem akar, hol szóváltásokból villongások s nem ritkán fegyveres kézzeli elégtét erednek, hol az egyik vagy másik rész felhevült indulatai által elragadtatva, sokszor egy örtelen pillanatban azon keskeny vonalon, melly a tilost a szabadtól választja el, keresztül tör és szándéka ellen bünbe keveredik, mellyért sok évi fogsággal s néha éltével is adózik. — Mentségül szolgálhat továbbá a halálos itéletek nagyobb számának az is, hogy azok egy része olly tettek miatt hozatott, mellyek más országok törvényei szerint vagy bünnek sem tekintetnének, vagy csak könnyebb dorgálással illettetnének, mint New-York-statusban a szándéktalan gyilkosságra mért büntetések tanusitják.

Valamint a gyilkosságot, ugy a gyujtogatást

(arson) is több fajra osztja az amerikai törvény, hogy ez által az esküdtek s birák önkénye némileg korlátoztassék. — New-York-status törvényei négy fokra osztják e bünt: 1-sö fok, ha éjszakának idején olly házban vitetett végbe, mellyben emberek laknak; 2-ik ha ugyanott nappal történt; 3-ik ha éjjel üres ház, gabona vagy széna gyujtatik meg, s 4-ik ha ez nappal történik, és e fokozatok szerint a büntetés halál és egy évi fogság közt a megyei tömlöczben változik.

Az egyes statusokban ezek büntetései a gyujtogatásnak: Indianában 1—10 évi javitóházi börtön; Rhode-Island- és Maine-statusban 1 évi fogságtól felakasztásig; Georgia-, Kentucky-, s Virginiában 1 évi börtöntől felakasztásig; Missouri- és Vermontban 10 évi javitóházi rabságtól és 1000 dollar bündijtól felakasztásig; New-York statusban 1-sö fok halál, 2-ik fok 10 évi javitóházi börtön s felebb, 3-ik fok 7—10 évi javitóházi börtön, 4-ik fok pedig 2—7 évi javitóházi börtön, könnyebbitö körülményekben leszállitathatik egy évi megyei fogságig; Pennsylvaniában elöször 1—10, másodszor 15 évi javitóházi fogság; Massachusettsben 500 dollar bündijtól felakasztásig; New-Hampshireben egy évi fogságtól holtiglani rabságig a javitóházban, Tenneseeben 2—21 évi javitóházi börtön; Ohióban 3—20 évi javitóháztól felakasztásig; Delaware-statusban 3000 dollarig terjedö bündij, 39 korbács és rabszolgakénti eladás 4 évre, sulyosb esetekben halál; Connecticutban 7 évi javitóházi börtöntől felakasztásig;

New-Jerseyben először 15 évi börtön a javitóházban, ismétlés esetében halál; Illinoisban halál.

Adataim szerint 1840-ben sulyosb, könnyebb s kisérlett gyujtogatásokért 673-an itéltettek el, mi átméröleg 747,847 lélekre egy gyujtogatót mutat.

A hazaárulás vagy hütelenség (treason) Pennsylvaniában először 6, ismétlés esetében 10, Kentuckyban pedig 6—12 évi javitói fogsággal, a többi statusokban halállal fenyittetik; de akár az egyes statusok, akár az egész unio ellen czéloztatott árulás, az elitéltnek jószágai nem koboztatnak el, mint nálunk.

Jegyzékeim szerint ezen vétekért egy sem itéltetett el 53 év alatt, mi annál különösebb, mivel az egyesült statusok lakosai közt nem kevesen vannak, kik, mint külföldről ide szakadtak, nem vonzódnak azon édes honszeretettel, melly velünk születik s nő fel, egy idegen országhoz, ha mindjárt uj hazájuknak választották is. Ehhez járul, hogy a benszülöttek egy kisebb, de hatalmas és gazdag része, a hajdan ugynevezett cavalierok ivadéka, könnyen megtörténhetönek véli, mikép a szabad Amerika idővel egy angol királyi házból származott herczeg kormánya alá juthat, s ezt tartózkodás nélkül akarhol ki is mondja.

Házak, boltok stb. feltörése (burglary) alatt azon tolvajlásokat érti az amerikai törvény, mellyek falak áttörése vagy lakatok, zárak fenyitása mellett követtetnek el, de személyek elleni erőszak nélkül; különben rablásnak (robbery) neveztetik. A burglaryra következő büntetések szabvák az egyes statusokban:

Marylandban kárpótlás s $^1/_4$ — 12 évi javitóházi börtön; Georgiában 3—7 évi rabság a javitóházban; Kentuckyban 1—10 évig javitóházban töltendő rabság; Virginiában ugyanaz és kárpótlás; Pennsylvaniában először 2—10 évi, ismétlés esetétében 15 évi javitóházi börtön; Ohióban 3—10 évi rabság a javitóházban; New-York-statusban ezen büntett 3 fokra osztatik, az első fok legkisebb fenyitéke 10, a harmadik fok legnagyobb büntetése 5 évi javitóházi börtön; Missouriban 7 évi javitóházi börtön, 500 dollar bündij, három órányi bitófa, 39 korbács és háromszoros kárpótlás; Indianában 1—14 évi rabság javitóházban s 1000 dollarig terjedő birság; Connecticutban 10 évi javitóházi börtön; Tennesseeben 1—15 évi javitóházi börtön, becstelenség és kárpótlás; New-Hampshireben 2 évtől holtiglani rabság javitóházban; Maine-statusban 5 évtől holtiglani javitóházi börtön; Vermontban először 15 évi javitóházi fogság vagy 1000 dollar bündij s infamia, másodszor holtiglani fogság; Delaware-statusban egy órányi bitófa, 39 korbács, egy évi fogság és szolgakénti eladás 2 évre négyszeres kárpótlással, sulyositó körülmények közt felakasztás; Massachusettsben 10 évi javitói börtöntől felakasztásig; New-Jerseyben először 10 évi javitóházi börtön és 5000 dollar bündij, vagy könnyebbitő körülmények közt a kettő közül egyik, ismétlés esetében halál; Rhode-Islandban halál.

Jegyzékeim nyomán 1840-ig 53 év alatt 34 85 egyén fenyittetett e büntett miatt, és igy a fentebbi

kulcs szerint 152,958-ra évenként egy személy esnék.

A tolvajság (larceny) büntetései következők: Maine-statusban 15 dollar bündijtól 15 évi javitóházi börtönig; Rhode-Islandban kétszeres kárpótlástól 2 évi fogságig és 50 korbács; Connecticutban egy hónapi fogság-, háromszori kárpótlás s 7 dollar bündijtól 5 évi javitóházi börtönig s 50 dollar birságig; Ohióban 30 napi fogságtól kenyérnél s viznél és kétszeres kárpótlástól 7 évi javitóházi börtönig; New-Hampshireben egy hónapi fogságtól 10 évi javitóházi börtönig; Virginiában 1 hónapi fogság- 39 korbács- s kárpótlástől 10 évi javitóházi börtönig; Illinoisban először 31 korbácsig, kétszeres kárpótlás s kétszeres pénzbüntetés, ismétlés esetében 39 korbács, kétszeres kárpótlás s négyszeres bündij; Indianában 60 napi fogság- s kétszeres kárpótlástól 14 évi javitóházi börtönig; Missouriban két órányi bitófa- s 38 korbácstól, a lopott jószág visszaadása s árának kétszeres megtéritése mellett, egy évi rabság-, 39 korbács- és 500 dollar bündijig; Marylandban kárpótlás s 3 hónaptól 15 évig terjedő javitóházi börtönig; Georgiában fél évtől öt évigi javitóházi börtön; Pennsylvaniában 3 évi javitóházi fogság, a lopott jószág visszaadása s ennek értékét felérő bündij; Vermontban 7 évi javitóházi börtönig s 1000 dollar birságig; Kentuckyban 1—10 évi javitóházi fogság s kárpótlás, becstelenség s 1—10 évi javitóházi börtön; New-York-statusban 500 dollaron aluli bündijtól 10 évig terjedő fogságig a javitóházban; Delaware-sta-

tusban egy órányi bitófa, 39 korbács, négyszeres kárpótlás s szolgaképi eladás két évre; New-Jerseyben 10 évi javitóházi börtönig és 59 dollar bündijig; Massachusettsben 50 dollar bündijig s 15 évi fogságig a javitóházban.

Nagyobb tolvajságok miatt 1840-ig 53 év alatt elitéltetett 15,732 személy, mi évenként egyet 33,993 lélekre tenne. Ezek közt ló-lopásért 2175, rabszolgalopásért 93, marhalopásért 23, birkalopásért 27 és sertéslopásért 15 fenyittetett. Kisebb tolvajságokért (egy tyúk vagy bármelly csekélység elorzása a szigoru büntetést ki nem kerüli) fenyittettek száma 24,563, mi átmérőleg 21,837 lélekre egyet tenne. Ha pedig a kisebb és nagyobb tolvajságokat egybe huzzuk (40294), jöne átmérőleg egy tolvaj 13,284 lélekre; holott Poroszországban 1843, Spanyolországban 1765, Angolországban 1734 és Francziaországban 1421 lélekre egyegy tolvaj esik.

Bankjegyek s váltók hamisitására s hamis pénz csinálására, valamint kiadására s ezek melletti segélynyujtásra stb. az egyes statusokban következő büntetések szabvák: Illinoisban 3 órányi bitófa s kétszeres kárpótlás 75 korbácsig és becstelenség; Missouriban 5 évi rabságig s 5000 dollar bündijig; Pennsylvániában 1—10 évi javitóházi börtön; Kentuckyban 1—15 évi rabság javitóházban s 1000 dollar birság; New-York-statusban (itt ezen büntettnek is négy fokozata van) a legkisebb vagy 4-ik fokozatra egy évi megyei fogság, az elsőre 10 éven felül holtiglani javitóház; Connecticutban 10 évi javitóházi fogság;

Virginiában 1—20 évi javitóházi börtön; Georgiában 2—10 évi javitóházi börtön; Vermont- s Indianában 2—14 évi javitóházi fogság s 1000 dollarig terjedő bündij; Marylandban 2—20 évi javitóházi börtön; Delaware-statusban 2 évi fogságig, 500—4000 dollarig bündij, egy órányi bitófa s egy 6 hüvelyknyi F betünek (falsifier) vörös posztóból a felső ruháni hordozása; Massachusetts- s Maine-statusban 2 évtől holtiglani fenyitőházi rabság; Tennesseeben kárpótlás s 3—15 évi javitóházi börtön; Ohióban 3—20 évi javitóházi fogság; Rhode-Islandban 16 évigi javitóházi fogságig 4000 dollarig terjedő bündij, bitófa, füllevágás és bélyegzés, a büntett minőségéhez képest vagy mind összesen, vagy egy a felhozottak közül; New-Hampshireben 20 évig terjedő javitóházi fogság; New-Jerseyben először 10 évi javitóházi fogság, ismétlés esetében halál.

Hamis pénz csinálás- s kiadásaért vagy ezek melletti segélynyujtás miatt 1937, bankjegyek, váltólevelek s egyebek hamisitásaért pedig 2476 egyén itéltetett el; az első büntettre nézve tehát évenként 276,601, az utóbbit illetőleg pedig 215,838 fejre egy esnék.

Ezen eredmények különböznek azoktól, miket más eropai utazók iparkodtak kiszámitani, s jóllehet némelly adatok hiánya miatt ezek is csak közelitőlegesek, az egészre nézve mégis sokkal tökéletesebbek s kimeritőbbek, mint az érdeklett utazókéi, mivel többen közülük csak egyes statusokat s különö-

sen tengermellékieket, hol a legnagyobb városok léteznek, s az idegenek legsürübben sereglenek öszsze, vettek számolataik alapjául, mások ismét egyedül legnépesebb városokat, hol köztudomás szerint a büntettek sokkal gyakoribbak. És igy látkörükből kimaradt azon nagy tömeg, melly Amerikában a mezőt lakja és az egész népességnek kilencz tizedét teszi, s nem vették tekintetbe azon férfiakat, kiknek az ősi erény, a hit legszentebb birtoka, kiknél minden tizedik ajtón alig találni zárt vagy lakatot, s a ló, barom, sertés majd egész éven át pásztor nélkül járkál erdőben és sikokon, kiknél a záratlan házakból, műhelyekből, boltokból stb. valaminek eltulajdonitása vagy szabadon s önkényére hagyatott jószág elorzása olly ritka eset, mint üstökös csillag megjelenése; holott New-Yorkban csak ez évi novemberben 73 személy fogatott be kisebb nagyobb tolvajság miatt, mi évenként 916 egyént tesz, vagyis New-Yorkban minden 351 lakosra egy tolvaj esik. Ezen eredménynek fentebbi számolatimmali összevetése mutatja, hogy New-York városban magában annyi tolvajság követtetik el, mint az egyesült statusok egész határának egy 38-ad részében, s ugy hiszem, igen keveset hibáznék, ha a büntettek egész összegének $^2/_3$-dát a városokra, s a mezei lakosokra csak $^1/_3$-át számitanám, s mivel, mint emlitém, az egész népesség $^9/_{10}$-e mezei lakosok, önkényt következik, hogy 18 városi gonosztevőre csak egy mezei esik.

Nem akarom további részletekkel fárasztani ol-

vasóm türelmét, s csak azt jegyzem meg, hogy, ki a többi bünnemek arányát tudni ohajtja, azt a bünnemek röviden előadandó sommájából a fentebbi elvek szerint fáradság nélkül kivonhatja.

A rablás első fokozata az egyes statusok törvényei szerint halállal büntettetik, *) Pennsylvaniát kivéve, ha csak gyilkossággal nem párosult. Rablásért 53 év alatt 743 egyén itéltetett el: 227 utonállási, 458 egyéb rablások, 21 gyilkolással és 9 gyilkolás nélkül elkövetett tengeri rablás, 28 pedig postakirablás miatt. Orgazdaság miatt, melly a tolvajsággal csaknem egyenlően büntettetik, 53 év alatt 563, nőrablás **) miatt 61, szabados szerecsen vagy mulatt eladása miatt 28, elszökött rabszolga 81, tömlöczböli elszökés miatt 306, rabszolgáknak ***) a szabad amerikai határba lett behozása

*) A tengeri rablás a középponti kormány törvényszékének birósága alá tartozik s rendesen halállal fenyittetik, melly elkerülhetlen, ha a rablásnál gyilkosság követtetett el.

**) Nőrablás az is, midőn a szülők hatalma vagy gyámság alatt levő nőszemély egyetért a rablóval, habár vele egyuttal egybe kel is.

***) A rabszolgák behozatása 1819-ikben törvény által eltiltatott, s e törvény megszegői a középponti kormányi biróság által itéltetnek; a benszülött rabszolgákkali kereskedés azonban azon statusokban, hol a rabszolgaság még el nem töröltetett, nem tilos, s itt a rabszolgák, hogy a férj nőjétől s gyermekeitől el ne választassék, rendesen családonként árultatnak, s illy 5 — 6 egyénből álló családok nyilvános árverés utján, mi alatt egy asztalon állanak, adatnak el.

miatt 3, lázongás miatt 173, lázadási merényért 117, csendháborgatás miatt 147, zajongás miatt (alarm) 295, rendőri szabályok áthágása miatt 1932, rendőrségi tisztségnek lett ellenszegülés miatt 67, makacsság miatt 2741, megsebesités és csonkitás miatt 318, verekedés miatt 4123, felonia név alatt foglalt büntettek miatt 309, kétnejüség miatt *) 319, hamis eskü miatt 396, csalárdság miatt 471, vérfertelem miatt (incest) 38, házasságon kivüli gyermek szülésért 51, alattomos szülésért 41, önmagzatölés miatt 9, **) feslettség miatt 29, bordélytartás miatt 394, részegséget elömozditó csapszékek tartása miatt 137, szeszes italok tilos árulása miatt 83, részegség miatt 5279, ***) korhelység miatt

*) Csodálatos, hogy kétnejüség miatt (melly azelőtt, mint az Angoloknál, halállal s még most is 6, 10—15 évi javitóházi börtönnel büntettetik) több elitélések nem fordulnak elő, mert tán sehol a világon erre nincs alkalmasabb hely, mint az egyesült statusok, hol minden világrészből s annyi országból sereglenek össze a népek, s a benszülöttek közül is számosan az atlanti vidékekről a déli s nyugoti tartományokba szüntelen vándorolnak.

**) Azon rendelet, mellynél fogva házasságon kivül teherbe esett személyeknek állapotukat eltitkolni tilos, Angolországból vette eredetét, s üdvös hatását tanusitja a magzatölés miatt fenyitett személyek csekély száma. Kik az alattomos szülést elő segitik, szinte büntetés alá esnek.

***) A részegség — ha más bün nem követi, — magában 5 s több napi fogsággal büntettetik, söt Salem városban (Massachusettsben) a megrögzött részegesek (drunkard) 6 hónapra záratnak el.

16, tilos hangászat miatt 16, jövendőlés miatt 5, koldulás miatt 5, isteni szolgálat háborgatása miatt 19, sirsértés miatt 2, káromkodás miatt 17, becsületsértő gunyirat miatt 23, zsarolás miatt 3, pénzzeli megvesztegetés miatt 3 s álarczos csalárdság miatt 7 személy fenyittetett.

Halálos itélet 1786-tól 1840-ig 1093 hajtatott végre. Ha ezen sommát a 20 status (mert 6 statusból adataim nincsenek) 1786-iki és mostani népességéhez képest átméröleg veszszük, 416,655 lélekre jöne évenként egy halállal büntetett gonosztevő.

A szegény- és őrjéntézetek rendőrségi felügyelés alatt állanak, valamint az árvák, törvénytelen gyermekek, csavargók s erkölcstelenek is.

Szegényintézetek csak a régibb statusokban találtatnak, mert az ujabbakban valódi koldusok nem is léteznek, de nem is létezhetnek, mivel a benszülöttek, kik restség miatt épen nem vádoltathatnak, munkájuk után mindig gazdag jutalmat nyernek s ott munka soha sem hiányzik, a dologkerülő pedig az ujabb statusokba és birtokokba bizonyosan nem siet, jól tudván, hogy ott csak munka által élhet; ezen ujabb vidékek különben is nagyon távol esnek a tengerparti régibb statusoktól, s oda pénz nélkül jutni majd lehetetlen. A szegény europai kivándorlók tehát nagyrészint a tengermelléki statusoknak esnek terhére, ha betegség stb. miatt kézi munkával nem kereshetnek élelmet. Az atlanti nagy városok szegényeinek sokszor felét, jobbadán egy harmadát vagy negyedét ezen külszegények teszik. Tizenkét régibb

statusban, — mert Georgiából nincsenek adatim, — $18^{39}/_{40}$ évben azon szegények száma, kik vagy részenként nyertek segélyt, vagy a nyilvános intézetekben tartattak, 21,856 volt, s a rájuk tett költség azon évben 1,085,782 dollarra rugott, az utolsó 10 évben szegények felsegélésére pedig 8,016617 dollar fordittatott, melly tetemes sommák némelly helyeken e czélra fenhagyott földekből, másutt fejenként vagy a vagyonértékre kivetett adóból, másutt ismét bündijakból gyülnek össze. Philadelphiában a szegények háza közel 1,500,000 dollar vagyis 3,000,000 pengő forintba került.

Az őrültek számára minden egyes statusban s Columbia-kerületben is intézetek léteznek, s csak Florida-, Wisconsin- és Jowa-birtokokban tartatnak még magányhelyeken e szerencsétlenek. Az egész unióban 17,434 őrült s bárgyu (insane and idiot): 12,272 magányőrizet alatt, 5162 közintézetekben létezik.

Az árvák vagy külön intézetekben vagy magányházaknál tartatnak.

A rendőrség hatósága alá tartoznak az erdőgyujtogatás, rabszolgakereskedés és vadászati kihágások. Az erdőgyujtogatás mindenütt tilos, — a saját tulajdont kivéve, de ott is olly megszoritással van megengedve, hogy ha a tüz másnak határában kárt okoz, az egész kár megtéritésében marasztatik el a károsító.

A rabszolgakereskedés az éjszaki s éjszaknyugoti statusokban és birtokokban (territory) egészen

tilos, a rabszolgatartó statusokban pedig bizonyos szabályok megtartása mellett szabad. — A vadászatra nézve szinte némelly rendelések állanak fen; bizonyos vadakat, például szarvast, dámvadat, nyulat stb. januártól augustusig 12 dollar birság alatt tilos lőni, a kártékony vadakra ellenben különös jutalom van kitüzve; például egy farkasra 3 s több dollar, párduczra 12—80 dollar, rókára 2 s több dollar.

XI.

Kereskédés, müvészetek és mesterségek szabad üzhetése. — Némelly korlátok. — Az adó. — Gépminták raktára Washingtonban. — Jégfürészszel ellátott gőzhajók. — A hidak feleslegesek. — Uj modorban épitett gőzös. — Gőzkapa. — Gyalugép. — Szegverő-gép. — Cséplő-gép.

Ámbár minden mesterség s kereskedés az egész unióban átalában szabadon üzethetik, s a veszedelmes czéheknek még neve sem ismeretes, a közjó mindazáltal megkivánja, hogy némellyekre nézve ezen szabadság bizonyos korlátok közé szorittassék, főkép ott, hol az erkölcs, élet, egészség s vagyon forog kérdésben. Azért orvosok, gyógyszerárusok csak az illető tudományban jártas és gyakorlott egyének lehetnek; bankok csak országgyülési szabaditék mellett alapithatók s folyvást köz felügyelés alatt állanak, valamint a biztositó s zálogintézetek is; szeszes italokat készitő gyárt és korcsmát szabaditék nélkül felállitani szinte tilos, illy szabaditékok pedig a megyei tisztség által adatnak ki; ugy szinte a révekre, hidakra, malmokra is ott nyerhető privilegium, a vizeket kártékony gátokkal ellátni azonban nem engedtetik meg.

Az adó különféle elvek szerint vettetik ki az egyes statusokban, s a megyei adószedők (county

collectors) által, kiket a nép választ, hajtatik be. — Mivel ezen adóból sem katonaság, sem küludvaroknál létező követek stb., sem más a középponti kormány által pótlandó költségek nem fizettetnek, ezen adó igen mérséklett, főkép azon statusokban, mellyeket nevezetesb kormányi adósság nem terhel. — 1840-ik évben az egyes statusokban egy egy személy átmérőleg véve következőleg adózott:

Statusok.	Dollar.	Cent.	Statusok.	Dollar.	Cent.
Louisiana	1	99	Rhode-Island . .	—	34
Michigan	—	66	Kentucky	—	33
Maine	—	63	Vermont	—	31
Massachusetts . .	—	60	Georgia	—	27
Mississippi	—	57	Connecticut . . .	—	25
Maryland	—	55	New-Jersey . . .	—	21
Arcansas	—	54	Indiana	—	18
D. Carolina	—	51	New-Hampshire .	—	17
Virginia	—	47	Alabama	—	16
Pennsylvania . . .	—	39	Tennessee . . . ,	—	16
Illinois	—	39	Éjsz. Carolina . .	—	14
New-York	—	37	Ohio	—	14

Delaware és Missouriból adatim nincsenek.

Washington leirásánál feledém emliteni a szépmüvek, uj találmányok és gépek raktárát, hol az egész unióban feltalált uj gépek vagy bármilly uj találmányok mintái láthatók. Ezzel a patens-hivatal van össze kapcsolva, hova kiki, ha találmányára

pátenst kiván nyerni, uj találmányának mintáját kicsinyben a találmány hiv leirásával együtt beküldeni tartozik, s a patens csak ennek teljesitése után adatik ki. Számtalan e raktárban látott uj találmányt sorolhatnék elö, de csak néhányat kivánok megemliteni, mellyeket nem csak mintában, de később New-Yorkban müködni is szemléltem.

New-Yorknál a Hudson- és a Souna-folyók télen át befagyván, ez által a gőzhajózás s a fővárossali közlekedés gátoltatott. Ezen akadály elháritására Stuins Robert new-yorki lakos két kerék füreszt talált fel. Ezen füreszek a hajó orra elébe jobbról és balról alkalmazva s a hajó gőzerömüve által hajtva, vágják a jeget, egy vas lapát pedig a hajó alá nyomja; a gőzös kerekei vasból készitvék, hogy a netán feljövő jégdarabokat szétzuzhassák. Azon sebesség, mellyel e füreszek 2—3 lábnyi vastag jeget keresztülvágnak, képzelhetlen (mindegy bár 10 lábnyi legyen is a jég), s csodálatos gyorsasággal halad a gőzös 3—4 lábnyi jég közt minden akadály s veszedelem nélkül, és az előtte levő gát daczára 10 mérföldet tesz egy óra alatt. Nem költenek itt milliókat hidakra, nem vetnek országokat adó alá, mint a pesti lánczhidnál történt. — Itt közönségesen minden folyón, melly $1/4$ mérföldnél szélesebb, gőzkomp jár annyi és olly gyakran, mint azt a népesség és közlekedés megkivánja. Illy kompokban kocsi, lovas, gyalog sebességgel tétetik át csekély dijért, mert természetes, hogy egy gőzkomp épitése sokkal kevesebbe kerül, mint egy hid s ennek jó karban tar-

tása; azonkivül a hidon menni kell a gyalognak s csak lassan halad, holott gözhajón a szobában ül, s fáradság nélkül tizszer elöbb ér át, és ez áll a kocsiknál is, a bér pedig félannyi mint a hidakon. — A hidak elöbb azért valának czélszerübbek a közönséges kompnál, mert illy komp evezökkel hajtatván, az átjárás széles folyón sokáig tartott, s télen át gátolva volt a közlekedés; de az érdeklett találmány által mindezeken segitve van, a hidépités szükségtelenné vált, s a régiebb idökben épitett hidak sem használtatnak. — Erre azt fogja némelly olvasóm mondani: igen, de Pest s Buda közt tavaszszal a jégmenet által gátoltatik a közlekedés, s akkor a fürészes gözkomp nem használna.“ Ezen ellenvetésre azt felelem, hogy ezen jégmenet a komponi közlekedést talán néhány óráig vagy legfelebb fél napig gátolhatná; és érdemes-e illy kevés idö miatt egész nemzetet három- négyszeres adózás alá vetni?

Ezen találmány nem csak átjárásoknál, hanem 400—500 ló ereju gözhajóknál is alkalmaztatik, mellyek 300—400 mérföldre rendesen járnak, s más gözösöknek is utat csinálnak. Ezek után mindenki bölcs itéletére bizom, milly hatalmas és jótékony ezen találmány az emberi nemzetre s különösen azokra nézve, kik már most is használják.

A Troja gözhajó New-York és Troja város közt jár a regényes Hudson-folyón s 180 mérföldet tesz napjában, ámbár legalább 50-szer megáll utközben, utasokat kitenni és bevenni a folyó partján; minden órában 20 mérföldet megy, de kevés erötetéssel

23-at s többet is mehet. Ezen hajó uj modorban van épitve: egész hossza 420 láb, orra és tatja élbe megy ki, mi a viztorlást gátolja. Orrának szélessége nem több egy hüvelyknél és igy aránylag növekedik közepeig, hol 25 lábnyi széles, mire ismét keskenyedik, s tatja négy hüvelyknyire olvad le. E hajónak azonban csak a vizben levő része 25 lábnyi széles, s a vizen felül mintegy 2, 3 lábra az oldalból karfák vannak kiépitve, ezeken fekszik a vizen felüli rész, melly a legszélesebb ponton 52 lábnyi széles. A kerekek, azaz evedzők átmérője 62 lábnyi. Az erőmü uj találmány szerint van alkotva. A gőzerőmü felett van egy szélmalom, a nálunk gabonatisztitásra használni szokott szélrostákhoz hasonló, melly a gőzerőmü által villámsebes mozgásban tartatik; az igy támasztott nagy szél egy csővön át a gőzkazán tüzére hajtatik, mi által igen erős léghuzam gerjesztetik a kazán alatt. Ennek hasznai többfélék: a kazán alatti tüzre erős szél hajtatván, a kőszenet bőven meg lehet vizzel locsolni, ez által egy harmaddal kevesebb fogy s nagyobb lángot ad, holott közönséges gőzösöknél szárazon kell hagyatnia, különben nem ég. Minthogy továbbá a külső levegő szükségtelen, az ajtók mind elzárvák s csak akkor nyittatnak ki, ha szén vettetik be; ha tehát valamelly előre nem látott szerencsétlenség történik, például a szelep záródikbe vagy törik el, a szélmalom egy csekély nyomás által a gőzüstön tüstént megáll, és a tüz ereje, mivel az ajtók zárvák, azon szempillanatban megszünik. Azon nyomás, melly a szélmalmot

állitja meg, egyszersmind nagy mennyiségü hideg vizet bocsát a kazánba, ugy hogy a gözt is egyszerre megszünteti, s azon uj találmány átalában a gözüstnek elpattanását lehetetlenné teszi. Végre minthogy a léghuzamra nem kell tekintettel lennie, az épitö mindenkor olly helyre alkalmazhatja a kazánt, hol gyuladástól nem félhetni, s ez által elmellöztetik azon iszonyu veszély, melly, mint a tapasztalás mutatja, számos hajókat ért. — Ezen gözös 600 lóerejü s egyike a legnagyobb gözösöknek, mellyek eddig épittettek, sebes haladása legcsendesebb idöben is olly szelet okoz, hogy az utas kalapját szünet nélkül tartani kénytelen, járása mindazáltal olly szende és zaj nélküli, millyet más hajón nem tapasztalhatni. Az asztalosmunka benne gyönyörü, s szobái és ebédlöi napkeleti fénynyel ékesitvék. E hajó tömérdek pénzbe került ugyan s képzelhetlen olcsó rajta a bér, mégis már elsö évben nagy részint kifizette magát. E télen tulajdonosai még pompásabbat, nagyobbat és sebesebbet épittetnek, melly 30 mérföldet teend egy órában, ugy hogy egy nap alatt New-Yorkból Albany-ig (160 mérföldre) megy, s az nap s vissza is fog járni.

Gözkapa.

Mew-York átellenében Brooklyn város egy része posványos s mivel egy házhely értéke 3000—10000 dollar, sok házhely-tulajdonos arra tökélte el magát, hogy birtokát a szomszéd hegyekböl bozandó földdel tölti ki, mi azonban egy házhelyre 1000 dol-

larnál többe került. — Ezen nagy költség elkerülésére egy gőzerőmü, a gőzkapa, találtatott fel. Ezen gép ugy van alkotva, hogy mindenhova könnyen elvitethetik. A gőzerőmüvek hasonlók a gyárakban közönségesen használtatni szokott erőmüvekhez; a forgó korong végén egy öntött vaskerék van, mellynek átmérője 42 hüvelyknyi; ezen kerék egy réz viszonkerékben fut, melly egy kisebb korongot hajt, s ezen korongon ismét egy öntött vas- és egy rézviszonkerék van, aránylag kisebbek amazoknál, s e kerék végén egy korong négy kerékkel és csigával közepén. E csigán egy a 22 lábnyi hosszu s $1\frac{1}{2}$ lábnyi széles és erősen megvasalt mozgékony karfára kifutó láncz jár, mellynek egyik vége e karfához, másika pedig az erőmü jobb felén levő vaskerékhez van erősitve, ugy hogy egy vasperecz emelése vagy leeresztése által a karfa tetszés szerint ide vagy amoda fordittathatik. Egy másik láncz az erőmü bal felén létezik egy hasonló keréken, melly által a karfa leeresztetik és taszittatik s azután ismét felhuzatik, ezen karfa végén pedig lánczokon egy felül szegletes, alul félgömölyü láda, aczélásó s kapa alaku eszközökkel tetején. Az erőmüvész leeresztvén a ládával ellátott baloldali kerék által a karfát egészen a földig és egyszersmind előre lökvén azt, az ásó és kapa mélyen a földbe taszittatik, s a vasláda egy pillanat alatt egy tonna nehézségü földdel megtöltetik; erre a bal keréken levő lánczczal a karfa s rajta levő tölt láda felemeltetik, s a jobboldali kerék, láncz és perecz segitségével sebesen a kocsik

felé fordittatik, s meghuzatván egy vékóny láncz a vasláda feneke felnyilik, és az egész föld egyszerre a kocsiba ömlik ki, vagy ha csatorna ásatik a partra. Mindez egy percz müve, s ezen gépet két ember kormányozza.

Ezen erömü feltalálója tetemes szerződésekre lépett a házhelyek tulajdonosaival, s ezer meg ezer házhely megtöltését jutalmas áron vállalta fel. Czélja elérésére egy vasut formára tölgyfával kirakott utat épittetett a hegy lábánál kezdve felfelé elegendő eséssel, ugy hogy a kocsik minden más erö nélkül rendeltetésük helyére lefuthassanak, honnan egy ló által négy öt kocsi a szinte fából készült mellékuton felhuzatik. Ezen kocsik csodálatos sebességgel töltetvén meg a leirt erömü által, elinditatnak; 8—10 kocsit egy ember kormányoz lefelé, s midőn rendeltetésük helyén megérkeznek, egy szeg kihuzása által egyeszerre kiüresednek, s e szerint 8 ember és 2 ló egy nap alatt ezer és több tonnányi földet egy két mérföldre elhordani képes. Vedd ezt figyelembe, olvasóm, s gondold meg, milly hasznos lenne ezen erömü a honunkban annyira szükséges csatornák ásására és töltések készitésére a Dunamentében, hol annyi ezer meg ezer hold gyönyörü termékeny föld vizáradásnak van kitéve.

Gyalu-gép.

Ezen gép ló által is hajtathatik, de minthogy a göz olcsóbb, közönségesen ez alkalmaztatik mellette, s egy 2 ló ereju gözerömü elegendő hajtására. Hasonló ezen gép a gözhajókéhoz azon különbséggel,

hogy a korong hosszu, s arra tetszés szerint annyi kerék alkalmaztathatik, hányat a gőzerőmü hajtani képes. A két ló erejü gőzmü négy gyalu-gépet, köszörükövet és esztergát hajt. A gyalugép kétféle: az egyik csak egy oldalát gyalulja a deszkának és széleit ereszti össze, mint a padlások és padlóknál szokás; a másik pedig mind a két oldalt gyalulja s az eresztéket is kivájja. Ezen gépek $1/2$—2 lábnyi széles deszkák gyalulására alkalmazhatók. Maga az erőmü 12 lábnyi hosszu és 3 lábnyi széles. — Vannak olly gyalu-gépek is, mellyek a fát legszebb alakú ablak rámáknak, ajtóknak minden ékitményekkel kigyalulják, s csak össze kell aztán állitani. A fentebbi gép naponként 2000tizenkét lábnyi hosszu deszkát mindkét oldalán tökéletesen meggyalul, de a gyalulandó deszka lehet 20 s több lábnyi hosszu is; az ablak- és ajtógyaluk aránylag dolgoznak. Egy illy gyaluhoz kell egy ember, ki a deszkát rakja be, s ha ló által hajtatik, egy lóhajtó, ha pedig gőz által tétetik mozgásba, egy fütő. — Egy gép ára 400 dollar, s vannak olly gépek, mellyek már három év óta folyvást dolgoztak s igazitást még nem kivántak.

Figyelemre méltó a dongagyalu-gép is. Ezen gép gyaluszék formára egymásután végig rakott közönséges kézi gyalukból áll; a gyaluvasak gömbölyüek és olly nagyságuk, mint a készitendő hordódonga nagysága kivánja. Ezen gyaluk két félgömbölyü rámába vannak rakva, az első nagyol, a másik már finomabbat fog, s igy tovább; az utolsó a legfinomabb gyalulást végzi. A felső rámában levő

gyaluk domboru-, az alsók pedig homorura gyalulják a dongát, s egy donga gyalulása egy percz müve. A donga elül betétetik és egy ütéssel a dongára egy fiók által gyalultan esik ki a másik félen. Ezen fiók egy gerendelyhez van mozgékonyan erősitve, a gerendely két keréken áll, ezeken egy szij van, melly a főkeréken fut; a felső két kerék forgása által a mozgékony fiók fel s alá taszittatik s eszközli a dongára az ütést; mihelyest ezen donga beüttetett, más dongát tesz a felvigyázó bele, melly az előbbeni fiók által odább taszittatik, s az előbb betett dongát mind két felől meggyalulva kitaszitja. Ezen donga olly tökéletesen és finomul van meggyalulva, hogy bár fényezni lehetne, s az illy dongákból csinált hordó sokkal jobb, mint bármilly ügyes pintér által készült, mivel a gép mindig egyenlőbben viszi a gyalut, mint a kéz, és a pintér talán két gyalulással beérte volna, holott itt 12 gyalun megy keresztül. Egy ember elláthatja ezen gépet, s ha gőzre van, még egy tüzelő, ha pedig lóra, egy lóhajtó szükséges. Naponként minden erőtetés nélkül 2000 akónyi dongát készit, s csak össze kell állitani a hordót. Ára egy gépnek 350 dollar. Ez hasznos gép volna Magyarországon, hol annyi ezer meg ezer boros hordót készitenek, és olly kevés a kádár.

Szegverő-gép.

Ezen erőmünél egyszerübbet képzelni alig lehet. Az egész hasonló egy vasladához, mellyből hosszan fel egy vasrúd, ebben pedig egy nyelv nyulik vé-

gig; ezen nyelven van egy erős vasnyomó, mellynek vége a ládán felül levő kezelőhöz van erősitve; a felnyuló vas jobb felén egy csipő van, melly a sinvasat a felnyuló vashoz szoritja; a láda tetején olly lyuk van, mint a sin széles, s a láda belsejében két éles sajtó, egy vágó és egy fejező létezik; a kezelőn keresztül van egy korong, ezen egy kerék, s a gép felett szinte egy kerék, mellyen keresztben, valamint a felső kerékről a korongon levő kerékre is, szij vonul, s az hozza az egészet mozgásba. Mihelyt a gép megindul, a kezelő felemelődik és ismét leszáll; ez által a jobb félen felnyuló vashoz csipett sin magától lemegy a ládán vágott lyukba, egyenesen a sajtóba, ez összeszorittatik, a vágó elvágja, s a fejező megfejezi s mindez egy nyomás által történik, és a legfinomabb szeg magától jő ki a láda csatornáján. Az illy szeg tökéletes és jobb, mint a kézzel csinált. Ezen gépet egy ember könnyen hajthatja, vagy ha több dolgozik, akkor ló- vagy gőzerő alkalmaztathatik, s egy 10 ló erejü gőzmü 30 illy gép hajtására elegendő. Egy gép naponként 30,000 szeget készit; ára 350 dollar.

Cséplő-gép.

Hazánkban többek közt Mezőhegyesen van egy cséplő-gép, melly legalább is 30—40,000 forintba került s minden évben mintegy 30 ökröt ront el, 10—12 embert foglalatoskodtat, ... és 40 véka buzát csépel, s ugyanannyit a szalmában hágy. — Hozattak több fő rangu személyek magoknak Angol-

országból nagy költséggel illy gépeket, mellyek jobbak ugyan, mint a mezőhegyesi, de távol sem olly tökéletesek, mint az amerikaiak, miről összehasonlitás által győződtem meg, mert volt alkalmam angol és amerikai cséplő-gépet együtt munkában látni. Az amerikai cséplő-gép egy igen egyszerü müszer; alkrészei: két henger ellenkező szegekkel, egy öntött vasszoritó, a láda végén egy szélrosta, egy csatorna, hol a gabona betétetik, és egy csatorna, hol a tiszta szem megrostálva jő ki; a hengerek végén továbbá van egy öntött vaskerék, mellyről szij megy egy a fészeren kivül levő korongra (a cséplő-gép a fészerben áll), a korong végén pedig egy kerék van, mellyről 3—4 mintegy 14 lábnyi hosszu rúd nyulik ki; ide fogatik 4 ló és hajtatik körül, mint a malomban, egy gyermek által; bent egy ember rakja a csatornába a gabonát, mint a szecska-ládába a szalmát; ez tüneményes sebességgel behuzatik, s a szem tisztán jő ki. Ha a gép magasabban áll, nincs mellette emberre szükség, ki elszedje a tiszta szemet, minthogy ez magától lehull a hambárba. Egy illy gép 4 lóra 250 véka buzát csépel ki és tisztit meg, egy 6 lóerejü 320-at és egy 8 lóerejü 400-nál többet, zabot és árpát pedig kétannyit. Ezen gépet egy helyről másikra egylovas kocsin el lehet vinni, nem kell számára külön épület s szabad ég alatt is felállitható. Amerikában egy 4 lóerejünek ára 150, egy 6 lóerejünek 200 és egy 8 lóerejünek 250 dollar. Ez valódi áldás volna hazámra nézve annál inkább, mivel ezt bármelly mesterember, ki

a kovácsmunkát csak kevéssé érti, elkészitheti, s nálunk nem kerülne többe 150 váltó forintnál. De hagynom kell e müvek leirását, mert ivek kellenének hozzá.

XII.

Visszatérés New-Yorkba. — Cholera. — Penn Vilmos. — Pennsylvania. — Gyárak. — Mezei gazdaság. — Philadelphia. — Utczák, házak, boltok, középületek. — Statusház, hol Amerika függetlenségének kijelentése iratott alá. — Bankok. — Iskolák. — Vizmü. — Hadhajó-gyár. — Templomok. — Amerikai társaság. — Museum. — Franklin intézete. — Játékszinek. — Séták. — Hirlapok. — Gyárak, — Kereskedés. — Kormányzás. — Lakosok három osztálya. — Koldus nincs. — Szegényadó. — Különféle jótékony intézetek és társulatok.

Huzamosb ideig tartózkodván Washingtonban, miután minden szükséges adatok birtokában valék, Baltimoreba szándékozám utazni, de levél érkezék, mellyben Bryant társam értesite, hogy nejével New-Yorkba érkezett s engem ott várand be, mivel többek iránt értekeznie kell velem s több rendbeli árukat is szándékozik vásárlani Széptáj számára. Utamat tehát ismét New-Yorknak vevém, hol számos barátimmal jövék össze; de örömem csakhamar megzavartatott a veszedelmes cholera által, melly New-Yorkban nem üte ugyan ki igen nagy mértékben, de engem, tengeri rákkal rontván meg gyomromat, csakugyan ágyba fektete; Bryant s nöje szives ápolása alatt azonban egészségem nem sokára helyre állt, csakhogy nagy gyengeséget hagya maga után e veszélyes nyavalya.

Miután társam már igenis népesedni kezdő telepünk számára a szükségeseket megszsrzé, visszaindult, én pedig mr. Jackson ajánlását elfogadván, egészségem tökéletes helyreállításavégettNew-Yorktól 30 mérföldre fekvő jószágára mentem, hol pompás nyári palotája üresen állott. Nevezett barátom nem maradhata ugyan velem jószágán, mert halmos foglalatosságai a városba térni kényszeriték; de engem minden képzelhető kényelemmel látott el, cselédeinek meghagyván, hogy legnagyobb figyelmet mutassanak irántam s parancsomra mindig készen legyenek. Szóval leirhatlan szivességet tanusita irántam azon idő alatt, mig ott valék; hetenként kétszer háromszor kijött az orvossal látogatásomra, holott különben évenként alig jött kétszer háromszor e paradicsomi tájon fekvő jószágára.

Helyre állván egészségem, visszamenék New-Yorkba s onnan két nap mulva Philadelphiaba utaztam, hogy e várost, melly világszerte legszebbnek mondatik, önszemeimmel láthassam s leirhassam.

Philadelphiát Penn Vilmos, ki 1680-ban II-ik Károly angol király általaz egészPennsylvania-tartománynyal ajándékoztatott meg, 1683-ban alapitá. Penn Vilmos atyja az angol kormánynál admiral levén, 1664benJamaikát fedezte fel és az angol birodalom alá vetette; de a sz. domingói csatában szerencsétlen volt, s hazajöttével Cromvell által a towerbe záratott. Midőn a Stuartok léptek a trónra, ismét kegyelembe jutván,szabadságba tétetett s parancsnokságot nyert a hollandiak ellen York herczeg alatt, de 1668-ban a

parliament által pénzbeli csalárdság miatt elbocsáttattot, melly vád azonban soha sem bizonyult be ellene.

Ez időben fia, Vilmos, az oxfordi egyetemben tanult, s az atya nagy reményt helyeztete benne, de a fiu 16-ik évében egy quaker predikátort hallván, ennek beszéde olly hatalmas benyomást tett reá, hogy azonnal eltökélé magát e felekezethez csatlakozni. Atyja megtudván szándékát, keményen megfenyité s házától elüzé öt, azt hivén, hogy fiát ez által jobb utra hozza; de csalatkozott. Más módokhoz kelle tehát nyulnia s fiát utazni küldé Francziaországba, hol a legszabadabb társaságokba vezetteté öt ottani ismerösei által. Ez némikép használt, s midőn fia viszszatért, öt egészen megváltozva találta. Vilmos azonban 1666-ban Irlandba ment, hol ismét azon quakerrel találkozék s az elöbbeni vonzalom ujra hatalmas erövel ébredvén fel benne, a quakerhitet és ruházatot vette fel; de jelleme megfejthetlen maradt, mert nem egyeztethetik meg hitével, hogy ő quaker létére a despotai II-ik Jakab király s kormányának nagy pártolója és barátja vala.

1680-ban II. Károlynak egy kérelmet nyujta be, elöadván, mikép a korona atyjának bizonyos pénzöszlettel tartozik, mit a Delaware és Maryland közt fekvő amerikai birtokért átengedni kész, elösorolá egyszersmind azon hasznot, melly ebből a koronára háramlanék, mivel azon birtokot nem csak angol és irlandi, hanem némethoni quakerekkel telepitené meg. Kérelme teljesitve lön, s a korona csak

azon jogot tartá fen magának, hogy minden található arany és ezüst egy ötödrésze öt illesse, s Penn minden évben két medvebört fizessen adóul. A király Pennek kivánná neveztetni e birtokot, de Penn, erdős vidéke miatt, ezen szót „sylvania“ könyörgé hozzá tétetni, s Pennsylvaniának neveztetett.

Az adománylevél kiadása után mindjárt két hajót külde Penn kivándorlókkal uj birtokába 1681-ben Markham rokona alatt, kit helyettesül rendelt. — 1682-ben az első törvényekkel ajándékozá meg ezen uj tartományt, mellyek emberiségen, szelid és józan elveken valának alapitva. Még azon évben maga is elment Pennsylvaniába, hol azokon kivül, kiket már elöbb küldött, 3000 német és svéd, többnyire quaker, érkezett meg.

1682-ki december hónapban tartá az első parliament ülését Penn elnöksége alatt, melly alkalommal uj törvények hozattak. — Ez évben az indiánoktól is nagy birtokot vásárlott, kikkel a lakosok háboritatlan békében éltek, minthogy vallásuk minden fegyverviselést s a legkisebb megbántást tiltá; s későbbi példák tanusiták, mikép az indiánok quakert legvérengzőbb csatában sem bántottak meg s most is legnagyobb barátsággal viseltetnek iránta.

1683-ban uj meg uj hajók érkeztek többnyire quakerekkel. Ez időben tervezé Penn Philadelphia város épitését, s a hely legszerencsésebben választatott épen a Delaware- és Shuylkill-folyók közt. A munkát nagy figyelemmel maga vezeté, s neki köszönheti e város, hogy a világon legszabályosabb városnak

neveztethetik. — Miután mindent elrendezett és tökéletes megelegedésben látá népét, ismét visszatért Angolországba 1684-ben. Ekkor a városban 300 ház létezett, és az egész birtok lélekszáma 6000-re becsültetett. — 1693-ben II-ik Jakab király megbukván s IV-ik Vilmos lépvén trónra, Penn, mint Jakab király pártnoka s barátja, Pennsylvaniától megfosztaték, de egy év mulva jogaiba visszahelyezteték; 1695-ben már 20,000 lelket számlált birtoka. — Penn 1699-ben ismét átjöve, birtokát megtekinté s öt évi ittmulatása után visszatért Angolországba.

Különféle politicai és pénzbeli visszonyok miatt végre kénytelen volt Penn ezen birtokot elzálogositani, söt a kormánynak 12,000 font sterlingért örökös joggal kinálta; de ezen szerzödésnek létesülte hirtelen halála által gátoltaték, s Pennsylvania a megszabaditási háboru idejeig örököseinek birtokában maradt.

1776-ban Philadelphia volt az elsö hely, hol Amerikának Jefferson Tamás által szerkesztett s a nagylelkü s felvilágositott elméjü hazafiaktól aláirt függetlensége jelentetett ki. Igy teremték e dicsö országot, melly csakhamar a világ minden országait haladni fogja hatalmasságában. Ez idöben a városnak 5640 lakosa volt, de, mint minden város, ugy ez is a szabadság nagy napja után sebes és biztos lépésekkel növekedék, mint következik: 1790-ben 42,520, 1800-ban 70,287, 1810-ben 96,664, 1820-ban 108,116, 1830-ban 167,118 s 1840-ben 228,691 lelket számlált.

Pennsylvania délnek fekszik a szélesség 39—42, s a hossz 74—81 fokai közt; területe 47,000 négyszögmérföldet vagy 29,935,200 acret foglal magának. Tudva van, hogy olly különféle ásványtani és füvészi ritkaság illy terjedelmü helyen seholsem találtatik. Az egész status hegyes és nincs terjedtebb lapály, földe mindazáltal termékeny. Fája, erdeje és egyéb terméke elég van, mindenféle gyümölcsöt is bőven terem s gazdag érczerekkel bir.

Pennsylvaniát már számtalan gyárok is gazdagitják. — 1836-ban 72 pamut-gyára volt, s a beruházott tőkepénz 4,000,000 dollarnál többre becsültetett, jelenleg pedig 94 pamut-gyárt számlál 5,000,000 dollar tőkével, mellyek mult évben 39,475,000 rőf szövetet készitének. Van továbbá 194 vashámor, olvasztó mü s egyéb vasgyár, 45 pléhkészitő henger-malom, 216 szeggyár, 103 papirosmalom, 32 üveggyár, stb.

A törvényhozó test üléseit Harrisburgban tartja, melly mintegy 100 mérföldre fekszik Philadelphiától s 6000 lakossal bir. Az országgyülések azon okból nem tartatnak a fővárosokban, minthogy ezek rendesen a status szélén helyeztetvék, s a tagok némelly részének alkalmatlan volna a status egyik széléről a másikra menni; országgyülési helyül tehát, menynyire lehet, a status közepén fekvő városok választatnak.

Pennsylvania számos gazdag s jó birtoku helyeket számlál. Főgyárvárosa Pittsburg; nevezetesebb városai Lancaster, Reading, Beesir; ezen utóbbit csupa

németek lakják, kik jóllehet már itt születtek, az angol nyelvet beszélni nem képesek. Bethlehem- és Kairóban számos kalap-gyár van.

Pennsylvaniára nézve méltán mondhatni, mikép az egész unióban egy status sem bir szebb s dúsabb mezei gazdaságokkal, szorgalmasb s erkölcsösb néppel, mint az, mi ösi lakosai, a quakerek, szelid becsületessége- s igazságszeretetének tulajdonitható.

Philadelphia fekvése, mint minden nevezetes amerikai városé, nagyszerü s e város a Delaware- és Shuylkill-folyók közti rónát foglalja el, mellyek szélességét korlátozzák. Éjszaknak s délnek azonban semmi gát nem akadályozza növekedhetését. Az utczák párhuzamosan futnak egyik folyótól a másikig, s éjszaktól délnek egyenes szegletben metszetnek keresztül; ez gyöngyörü alakot ad a városnak, s mindenki könnyen feltalálja magát bármelly részében. Több helyütt nyilvános sétahelyek s nagy szép térek, zöld füvel, utakkal s árnyékos fákkal, ékesitik a várost.

Az utczák nem csak egyenlő távolságra vannak egymástól, de szélességre nézve is hasonlók; két szélesebbet a High- és Broad- utczákat kivéve; amaz 100 ez 113 lábnyi széles, s mindkettőn vasut vezet végig. A kövezet igen jó karban tartatik, azonban már itt is, mint New-Yorkban, kő helyett fával kezdik kirakni az utczákat. De legnagyobb diszei az utczáknak a házaktól aránylagos távolságra és néhány lábnyira egymástól egyenes vonalban ültetett gyönyörü fák; s meglepő tekintet végignézni a két mér-

földnyi utczákon, mi olly kellemes benyomást tesz az idegenre, hogy csakhamar kimondja, mikép ennél szebbet sehol sem látott. Kellemes az idegenre nézve az is, hogy az utczáknak nincsenek hosszu szokatlan neveik, hanem folyó számokkal vannak ellátva, s ha valaki a nyelvet nem érti is, könnyen akad a keresett helyre, csak az utcza és ház számát tudja.

A házak többnyire vörös téglákból jó izlésben épitvék; az utczáról felszolgáló lépcsők nagyrészint fehér márványból állanak csinos vasrostélylyal; az ajtók mind fényezettek, s kilincseik és egyéb kölső czifraságaik ezüsttel boritvák. Mind az utczákon, mind azon házaknál, mellyek belsejét alkalmam volt látni, lehető legnagyobb tisztaságot tapasztalék. Némelly magány-épületek fehér márványból alkotvák, az épitő remek izlését tanusitják s nagy sommákba kerültek; legszebb Mr. Newkukmarban lakháza s valódi disze utczájának.

A fényüzési czikkek árulására szolgáló boltok szebbek és pompásabbak a new-yorkiaknál; a vendéglők sem olly nagyok, sem olly kényelmesek, mint New-Yorkban a Mansionhouse, Masaint s Washington vendéglők, de még is szép és nagy házak, s bármelly europai fővárosban első rangot érdemelnének.

A középületek közt legérdekesb a régi statusház, melly nem remek épitése miatt nevezetes, hanem azért, minthogy itt jelentetett ki Amerikának függetlensége. — Ezen statusház egy agg modorú tégla-épület, az Independence square közepén áll, s itt tartatnak rendesen most is a községi gyülések.

Homlokzatán egy torony-alaku épitmény emelkedik, honnan az egész várost láthatni. Az épület második emeletében létezik azon terem, hol az elsö congressus tartatott s a forradalom kormányzói és vezetői a szabadság kijelentését irák alá. — Nagy becsben tartatik ezen terem minden amerikai által, de méltán is; szép emléke ez a nagy münek! Későbbi időkben a város kormányzósága némelly változásokat tőn e teremben, de a nép mindent régi helyére alkalmazott, ugy hogy most minden ugy van, mint a fentebb emlitett időben vala, s minden látogatónak nagy elragadtatással mutogatják helyét azon férfiaknak, kik itt ama nagy müben részt vettek. Azon harang is, mellyel összehivattak, gondosan tartatik fen az épületben.

A börze-épület, melly a 3-ik utcza sarkát foglalja el, nagy diszére szolgál a városnak; architecturája gyönyörü, Pennsylvaniában talált fehér márványból van épitve, eleje fél gömbölyü, pompás oszlopsorral; a rotunda belsejében több emeltmü van, s a padolat mozaikkal kirakva. Egy nagy teremben a' világ minden országaiból hirlapokat láthatni, csak magyarok hiányzanak. Itt egész napon át számtalan egyén olvasással tölti idejét. A postahivatal össze van kötve ezen épülettel, s biztositó társulatok irodái (bureau) léteznek itt; ezek okozzák, hogy egész nap nagy embertömeg jár ki s be.

Az egyesült statusok bankja, a Girardbank s a philadelphiai bank szinte emlitést érdemelnek, mert

architechturára, külső csinra s jó izlésre felülmulják a londoni és párisi bankokat.

Az egyetem már 1753-ban építtetetett s mint iskola használtatott; 1779ben collegium s 1789-ben egyetem lett. — A várostól $1\frac{1}{2}$ mérföldre éjszaknyugotnak létezik a Girardcollegium, melly nem sokára elkészül; architecturája gyönyörü. Ezen collegium Girard gazdag philadelphiai banquier hagyomából épül. Girard alsorsú franczia szüléktől származott. Átjövén Amerikába, nagy iparral és szerencsével tetemes vagyont szerzett s 7,000,000 dollart hagyott maga után, melly öszletből 2,000,000 dollart az érdeklett iskola építésére, a többit pedig, nehány legatum kifizetése után, az iskola fentartása-, gyermekek nevelése-, és ruházatára rendelte. Ezen intézet tehát legalább 5,000,000 dollar tőkével bir jelenleg, minthogy a legatumok más vagyonból elégittettek ki, ugy hogy a 7,000,000 egészen megmaradt. — Nevezetes e jótevő férfiunak azon rendelése is, hogy soha bármiféle vallásu papi személy ezen intézetben kormányzó-, más kisebb tisztviselő- vagy tanitónak meg ne választassék. — Ezen rendelkezését, ugy vélik, azért tevé, nehogy valamellyik vallásfelekezet benne uralkodóvá legyen, s más vallásu gyermekek kizárassanak. Girard maga római catholicus volt. — Az intézet épitése nem felel meg egészen alapitója rendelkezésének, mert az ő terve szerint igen egyszerü s disz nélkülinek kell vala lennie; végrendeletének teljesitői azonban látván, hogy a hagyományból pompás épület emeltethetik, némelly

módositást tettek az eredeti tervben. Kétséget nem szenved, hogy az egész unióban ezen épület lesz a legszebb minden iskolák közt.

Emlitést érdemel a philadelphiai viz-reservator is. — Az épület nem különös ugyan, de gyünyörü fekvése nyáron át számtalán társaságot gyüjt össze. A Shuylkill-folyó keleti oldalán fekszik sokkal magasabban, mint a város bármelly épülete. A hegy teteje egyenesre ásatott, és körülfalaztatván, egy viztartó készittetett, azután a folyón keresztül töltés épittetvén több nagy kerék alkalmaztatott, mellyek számos szivárványok által a vizet mintegy 60 lábnyi magasságra viszik az érdeklett viztartóba, melly a város legmagassabb épülete felett 50 lábnyira fekszik. Minden épületben, söt templomokban, minden sarokban s irányban, söt még a tornyokon is viz-csövek léteznek, magányházaknál csaknem minden szobában, padláson, konyhában, pinczében viz-csövek és csapok vannak, hol ezek megcsavarása által jéghideg vizet nyerhetni. Az istálókban márvány-jászlokból itatják a lovakat. Minden utcza, ház és még a tető is legtisztábban tartatik, mert viz elég van, s nem tanácsos szerdán és szombatom korán reggel sétálni az utczán, mert mindenfelöl hatalmas zápornak teszi ki magát az ember. — A viz-csatornák és csapok nagyon hasznosak a városra s lakosaira nézve, mivel a tisztaságot mozditják elö, s a viz nem kerül egyes családnak annyiba, mintha azt külön egyén által hordatná két három emeletre. A vizért minden lakó házához s abban ta-

láltató csövek számához képest 50 centtől 5 dollarig fizet évenként. Az erőmü naponként 20 s több millio gallon vizet képes adni. Az egész vizmü mintegy 1,200,000 dollarba került, a kamatot azonban bőven meghozza, s nem sokára maga a tőke is egészen ki lesz fizetve s akkor csak néhány cent lesz fizetendő minden háztól az erőmü fentartására. — Hogy Philadelphia egyike a legtisztább városoknak az egész világon, egyiránt erősitik mindazok, kiknek ezen várost másokkal összehasonlitani alkalmuk volt, mit csupán ezen viz-erőmünek köszönhet.

A hadhajó-gyár s kikötő szinte nevezetes; számtalan kész hajó van elrakva hoszu fészerekben, szükség esetén csak összeállitandó; tömérdek fa- és müszer készen áll, s mondják, hogy képes lenne ezen gyár három hónap alatt 13 első nagyságu vitorlás hadi hajót csatába állitani. — Az ottani parancsnok szivességéből alkalmam vala mindent megvizsgálni és egy gyakorlatnál a Pennsylvania nevü hajón az egész manoevret nézni. Ezen hajó a fentérdeklett gyárban épittetett s legnagyobb minden eddig létező hadi hajóknál a világon ; még az angol irigység is elismerni kénytelenittetett, mikép ezen hajó legtökéletesebb az egész földön és legsebesebb vitorlázó. — Valódi öröm gyakorlat alkalmával illy hajón lenni s látni, mint fut üzőbe vett ellene után, milly villámsebességgel fordul, és süti el egész hosszán levő 60 s több ágyuját egyszerre végtelen hirtelenséggel ismét egy fordulást tesz, ujonnan másik oldalának mindannyi ágyuit menydörögteti, stb; illy gya-

korlat felülmul minden száraz földöni gyakorlatokat; de a vendég jólteszi, ha tanácsomat követve fülét erősen bedugja pamuttal és lábait, mennyire lehet, szétveti, mert különben a hajó padolatán bezuzott orral fogja találni magát. Három napi gyakorlat után ismét szárazra tétettem, s nem kevés idő kellett, mig fülemből a szünet nélküli zugás eltünt. Örömem szint olly nagy volt, midőn szárazra léptem, mint mikor hajóra szállottam.

Philadelphiának számtalan temploma van, mellyek közül néhány gyönyörü mü s feles költséggel épittetett. Van továbbá nagyszámu kisebb és nagyobb iskolája, mellyekre nagy figyelmet forditanak a lakosok. Az igazgatók minden évben választatnak, fizetést azonban nem huznak, de mind a mellett nincs példa, hogy csak egy személy is elhanyagolta volna hivatalát; sőt legnagyobb szorgalom s fáradsággal láttatnak el illy dijtalan hivatalok. Ámbár ezen tisztviselők nem nemesek, mégis tudják, mi a becsületérzés.

A többi tudományos intézetek között főhelyen áll a köz literaturai s philosophiai társaság, melly jelenleg a philadelphiai atheneum épületét foglalja el, az elsőt 1728-ben Franklin Benjamin alakitá; a másik 1744-ben „amerikai philosophiai társaság“ név alatt alapittatott. Ezen két intézet azonban 1769-ben egyesittetett „philosophiai társasag“ czim alatt. Könyvtára 13,000 darab válogatott és ritka munkát s számtalan görög és latin nagy értékü kéziratokat számlál, egyszersmind Amerika történeteit tárgyazó

legnevezetesb festvényekkel bir; levelezésben van 64 europai tudományos társasággal. Museuma legnagyobb az egyesült statusokban. Van itt számos mexicoi és perui régiség; itt látható Columbus széke, melylyen rendesen szokott vala ülni hajóján; továbbá Jefferson széke s iróasztala, mellyen általa a függetlenség kijelentése fogalmaztatott, s következő napon a hazafiak által merész akarattal aláiratott. Itt mutatják Penn Vilmos fiatalkori arczképet is.

A philadelphiai könyvtár, melly szinte Franklin Benjamin által alapittatott, 50,000-nél több könyvvel bir s jelenleg egy társaság által tartatik fen, mellynek tagjai évenként 4 dollart fizetnek. A tagok száma jelenleg 2891. Ezen könyvtár nem sokára kétségkivül egyike lesz a legnevezetesb könyvtáraknak, minthogy a bejövő nagy summa mindig uj könyvek vásárlására fordittatik, s a tagok száma napról napra szaporodik.

Franklin intézete és a nemzeti tudományos academia remek intézetek. — A philadelphiai museum gazdag mindennemü állatok- s ritka régiségekkel. Most egy nagy épület készül ezek számára a város közepén, mellyben olly nagy terem van, mint a Westminster-Hall Londonban.

A városnak három játékszine s egy hangverseny-tereme van, mellyben 1200 személy fér el. A hangászat buzgóbban üzetik itt, mint az egyesült statusok más részeiben, de Europához képest még igen hátra van.

Philadelphiában számos négyszög-térek létez-

nek, árnyékos fákkal, zöld pázsittal és fövenyes utakkal, de nem igen használtatnak a közönség által, minek oka az lehet, hogy a fákkal beültetett utczák magok kellemes árnyékot és hüvöst adnak, s itt épen olly kényelmesen sétálhatni, mint a közsétákon.

Mint minden nagy városnak az egyesült statusokban, ugy Philadelphiának is számos hirlapja van; naponként 11 jelenik meg s egy hetenként; ezek közül 5 csupán vallást tárgyaz.

Gyár Philadelphiában még nincs ugyan sok, de nem sokára ezekkel is meg lesz áldva, minthogy már több épül a város különféle részeiben. A jelenleg müködő szőnyeg-, vasmüszer-, üveg- és porczellán-gyárak külföldre még semmit sem küldenek, mert készitményeik saját statusuk szükségeinek fedezésére sem elegendők. — Legnevezetesb a nagyszerü modorban felállitott gőzerőmü-gyár, melly jó és erős gőzmüveket készit gőzhajók és gyárak számára.

A kereskedést korántsem lehet olly élénknek mondani, mint a new-yorki, mert a kikötőben horgonyozó hajók száma sokkal kisebb.

A város főtisztviselője egy mayor, kit a nép választ, évi fizetése 2000 dollar. Ez a többi hivatalokat kinevezés által tölti be, kivevén a recordert és 15 aldermant, kiket a kormányzó nevez ki. — A Mayor- court elnöke a mayor, s a recorder- s aldermanekkel minden a városban előforduló bünvádi esetek felett itél. A Common Council 20 tagból áll, kik a felső és alsó házat képezik a városi tanácsnál;

az alsó ház tagjai minden évben, a felső ház tagjai pedig három évre választatnak olly módon, hogy minden évben egy harmada lép ki a hivatalból, két harmada ben marad, s a kilépett tagok helyébe ujak választatnak. Ezen tanácstagok két külön teremben ülnek, mindeniknek negativus votuma van, ugy hogy egy ház a másik helybenhagyása nélkül nem végezhet. Ezen két ház tagjainak fizetésük nincs.

Philadelphia lakosai három osztályt képeznek, melly osztályozat törvény által nemismertetik ugyan el, de mintegy közmegegyezésen alapul. Az első osztálybeliek jó családból eredteknek nevezik magokat. Ide tartoznak azok, kik rendesen azon családokbó származtak, mellyek hajdan nemesi kiváltságokkal éltek és most is birják ősi tulajdonukat. — Ezek együtt tartanak, külön társaságot képeznek és magok közt nemes vérből lett származásukban büszkélkednek. Kereskedést nem üznek, foglalatosságuk mulatság, vadászat, társaságos összejövetelek; nyáron fürdőket és vizeséseket látogotnak; nagy tonus szerint élnek, számtalan szolgákat, pompás hintót s lovakat tartanak, és drága butorokkal ellátott fényes házakban laknak. Vannak köztük finom nevelésü s tudományos müveltségü férfiak, kik társasága kellemes és udvari.

A második osztályhoz azon gazdag személyek tartoznak, kik jó szerencse mellett megtölték erszényüket, s most nyugalomnak adák éltük következő napjait. Ezek már a velük társalkodó férfi rangjával nem gondolnak s nem nézik, nemes vérből

eredt-e vagy sem. Társaságuk nagyobb és számosab. Közülük sokan nagy sommákat áldoznak évenként jótékony intézetekre, miről az amerikaiak átalában hiresek.

A harmadik és legnagyobb osztály kereskedők-, ügyvédek-, papok-, orvosok-, mesteremberekből stb. áll, kiknek társasága idegenre nézve legkellemesb, minthogy ezektől mindenről értesitést nyerhet, és vannak köztük férfiak, kik nem ritkán fényes tudománynyal birnak. Ezeknél család-, gazdagság- vagy összeköttetésre nincs tekintet s egyformán mozognak a köz-ipar közt.

Philadelphia községét átalában igen tisztességesnek lehet mondani; az utczákon fel s alá mozgó tömeget tekintve, szép és csinos öltözetü férfiakat s nőket láthatni, tartozzanak bár mellyik osztályhoz. A nők öltözete nem olly tulságosan fényes és drága, mint New-Yorkban. A nőnem valamint New-Yorkban, ugy itt is, 16 évtől 25 évig átalánosan szép, azontul ritkább a szép nő, minthogy Amerikában a szépség sokkal előbb elenyészik, mint Europában.

A városban, valamint az egyesült statusok minden nagyobb varosában, koldust nem lát az utas, sem fel s alá tántorgó részeg embereket, mi Europa minden városában nem ritkaság, s megjegyzést érdemel, hogy egész Amerika egy városában sem tünnek szembe fel s alá járó vagy kávéházak s korcsmákban megjelenő hárfások és más illy kóborlók, kik nem csekély száma egész Europában a népnek ezen szemtel enkoldulással alkalmatlankodik s azt mint-

egy adóztatja, mert koldulásnál s adóztatásnál egyébnek nem nevezhetem, minthogy nem ritkán két három illy naplopó banda egy ebéd alatt jó formán annyiba kerül, mint az ebéd maga, s még nap közben is, estve pedig minden bizonynyal, ujonnan adó alá veti a vendéget.

Az itteni szegényadó a mennyire jótékony, annyira káros, mert minden henyélő csekély kifogások mellett bejut a szegényintézetekbe s terhére esik az iparkodó népnek; ezen adó már annyira megszaporodott, hogy ha e részben czélirányos rendelés nem tétetik, felülmulja bármelly europai kormány törvényes adóját, s a lakosok már is érezni kezdik sulyát e tulságos emberi szeretetnek.

Emlitést érdemel a világtalanok intézete is. Ez mintegy 7 év előtt néhány emberszerető magányférfiak által alapittatott, kik Németországba egy alkalmas tanitóért küldének s ezt Fridland urban meg is nyerék. Ez négy szerencsétlennel kezdé el munkáját, kik kevés idő alatt derék mesterük alatt tett előmenetel által az egész közönség figyelmét magokra vonták. Kérelem nyujtatott be tehát a status törvényhozó testületéhez egy közintézet épithetése végett, mi nemcsak megengedteték, hanem 10,000 dollar azonnal meg is ajánltatott, s további adakozások utján nem sokára összesen 26,000 dollar jött be. Ezen sommából egy alkalmas hely vásároltatott a városban nem messze a Shuylkill- folyó partjától, mellyre egy csinos, a czélnak megfelelő ház épittetett, hol 1200 tanitvány kényelemmel lakhatik s tanulhat. Az

épület kerülete pázsittal s fákkal van ellátva, hol a szerencsétlenek kényelmesen sétálhatnak s éldelhetik a fris levegőt. — Ezen intézet mindinkább magára voná a közfigyelmet, s számos adakozások szaporiták jövedelmét; 1837-ben Young Berch Vilmos 15,000 dollart ajándékozott nekie. A mostani növendékek száma 81. A tanitásmód hasonló a többi illynemü intézetekéhez. Rend, tisztaság s a növendékek gyors haladása által jelessé lett. Nem rég egy uj épülettel nagyobbittatott.

A szegények háza a Shuylkill- folyó partján fekszik s több rendbeli épülettel bir; fekvése gyönyörü. Az épületek rendes négyszöget képeznek, háromemeletüek, s a szobák és teremek $16^1/_3$ bécsi lábnyi magasak. A középet 10 acre föld foglalja el, melly séták- és pázsitnak van felosztva. Az épület megetti 200 acre föld egy része sétaul, más része gyümölcsös és konyhakertül s az intézethez tartozó marhák legelőjeül használtatik. Télen 2500-3000, nyáron 2000-2500 szegény tápláltatik ezen intézetben. Az egész intézet 1,250,000 dollarba került, az esztendei költség pedig 200,000 dollart halad meg, melly adóként vettetik ki a város határában fekvő ingatlan vagyonra mintegy $1^1/_2$, s az ingóra 1 pcenttel. Hogy ez a lakosokat nem kevéssé terheli, kétségtelen; s mindez rendében volna, ha csupán nyomorult s tehetetlen személyek vétetnének fel, mit az emberiség megkiván; de itt minden faju emberek menedéket találnak, s láttam számtalanokat, kik fris egészséggel s oroszlányi erővel birtak. A főkormányzó, kivel az

intézetben járék, mondá, hogy azok száma, kik aggság vagy más nyavalya által gátoltatnak dolgozni s kenyerüket keresni, mind a két nemet véve, nem több rendesen 500—800-nál, holott a többi képes a munkára, s ámbár az intézetben egy 12 lóerejü gőzerőmü van, melly többféle mesterségek eszközeit hajtja, ezek mindazáltal nem használtatnak, minthogy a felfogadottakat munkára szoritani nem lehet, magoktól pedig dolgozni nem akarnak.

Nem messze ezen intézettől áll a Naval asylum (hajósok menedéke) nyilt helyen. Az épület hossza 386, szélessége 175 láb, két szárnyra s három emeletre van épitve, 8 fehér márvány-oszlopon álló szép porticóval. Az egész épitmény fehér márványból áll s granitalapon nyugszik. Szárnyainál vasrostélyos feljárat vezet fel s az épület körül, hasonló karzat fut, mellyet vasoszlopok tartanak. Alul pincze helyett egy 113 lábnyi hosszu ebédlő-terem van s a konyhák és a fütő-hely, honnan az egész épület minden részei csövek által melegittetnek. Innen minden irányban fehér márványlépcsők vezetnek. Az első emeletben nagy teremek léteznek, hol a tisztek jőnek össze. A tisztek háló-szobái a 3-ik emeletet foglalják el, a közhajósok számára pedig 180 háló-szobában 400 ágy van; ezen szobák is elég világosak s fris levegővel elláthatók. — Minden hajóslegények hónapi béréből 20 cent visszatartatik, s ez által minden agg és kiszolgált hajótiszt, közlegény és matróz jogot nyer ide vonulhatni, akár hadi, akár keresdedő-hajón szolgált legyen.

Angolországban a Greenvich Hospital szinte igy van rendezve, azon különbséggel, hogy oda mind a hadi, mind a kereskedő-hajókon szolgáló katona s matróz fizet hónaponként 6 pennyt; de az intézetbe csak hadi hajókon szolgáltak vétetnek fel. — Véleményem szerint azon matróz, ki életét veszélyezteti az ország lakosait s kormányát boldogitó kereskedésben, egyenlő tekintetet érdemel azzal, ki az országot ótalmazza, mert kereskedés talpköve az egésznek. Ha Angolországnak kereskedése nem volna, az országot védő katona feleslegessé válnék, mert kereskedés nélkül nem sokat érne az egész ország, nehezen gerjesztené fel valamellyik hatalomnak hóditási vágyát és soha sem érheté vala el mostani nagyságát. Én az egészt egy méhkashoz hasonlitom: azon méhek, melylyek a mézet messze földről hordják a kasba s ez által fentartják az egészt, csak ugy érdemlik az eledelt, mint a kas előtt őrködők; mert mi lenne az őr méh nélküli kasban?

A Navalasylum nyugoti részéről fenséges a kilátás: a tekervényes Shuylkill, a vizmü, a tul parton emelkedő szegényintézet, status javitó-háza, Girard iskolai épülete látható e pontról, s a fel s alá vitorlázó számtalan apró hajók emelik ezen intézet tekintetét.

Megemlitendő a város közepén álló pennsylvaniai kórház is, melly magányosak alapitványa, de 1751-ben a törvényhozó-testület által a közintézetek sorába vétetett fel. Ezen intézetre az egész status lakosai adóznak, s a ki 50 dollar értékü vagyontól az erre eső részt fizeti, szavazattal bir. A kormányzó

16*

12 tagot minden évben a közadózók választják. Későbbi időben a philadelphiai lovasezred a forradalmi háboruban tett szolgálatiért neki járandott fizetését ezen intézetnek ajándékozá olly rendelkezéssel, hogy bizonyos számu tisztességes magaviseletü szegény asszonyok vétessenek fel. Az intézet szabályainál fogva semmi része jövedelmének másra nem fordittathatik, mint betegekre, s ezek minden különbség nélkül Pennsylvania-status bármelly részéből nyernek itt helyet.

Az adózók minden évben majus első hetében tartják gyülésüket, melly alkalommal a fentérdeklett 12 kormányzót választják magok közül és egy kincstárnokot; ezeknek fizetésük nincs. A kormányzók minden évben három orvost és sebészt választanak, s ezek az orvosi és sebészi kötelességekre ügyelnek fel, de nem az intézetben laknak; az intézetben magában két orvos és egy sebész van fizetés mellett alkalmazva, kik az intézetben kötelesek lakni. Van ezen kórháznak saját gyógyszertára is.

A tanuló ifjak, kik mütételek alkalmával bocsáttatnak ide, évenként 10 dollart fizetnek az intézet javára a nyert gyakorlatért, de egyszersmind joguk van az intézetnek 6000 válogatott kötetből álló könyvtárát használni, mellyet 25 dollar lefizetése mellett minden ott lakó, mig él, használhat olvasás végett bent a teremben.

Az épület egyik szárnyában a kápolnában egy remek festvény van, melly a betegeknek Krisztus urunk általi orvoslását ábrázolja; ezen festvény a

hires West Benjamin által ajándékoztatott az intézetnek s évenként mintegy 400 dollart jövedelmez; mióta ezen intézet birtokában létezik, mintegy 112,000 dollart hozott be. — Itt látható Penn Vilmosnak bronczozott ólomból készült szobra, valamint ennek karszéke is. — 1750 évi februar 11-től 1840-ig 39,435 személy gyógyittatott ezen intézetben, kik közül csak 18,113-an fizettek tartásukért. Ezeken kivül számos egyének ingyen nyertek orvosi ápolást és gyógyszereket, kik rokonaiknál vagy saját házuknál levén, a kórházba nem hozattak. — A meggyógyultak száma 19,120-ra ment. — A fizetők a nem-fizetőktől nem különböztetnek meg, de figyelem fordittatik a jobb nevelésü s gyengébb alkatu stb. betegekre, akár fizetnek, akár nem; az illy személyeket rendesen együvé adják s a kevesbbé neveltektől elkülönözik.

Vannak Philadelphiában számos társulatok, melylyek vallásosság terjesztése vagy jótékony czélok eszközlése végett álltak össze. Emlitésre méltó a Seamanfriends társulat, mellynek czélja a matrózok tengerröli megérkeztekor arra ügyelni, hogy ezek csapszékekbe ne csábittassanak. E végett egy vendéglőt alapitott e társaság, hol szoros felvigyázás alatt italon kivül mindent nyer a matróz felette csekély áron, mert a társaság nyereséget nem vesz, s ezen vendéglőben az étel is jobban s tisztábban készül. Ezen társaság a külországi kikötőkben ügyviselőket tart, hogy minden amerikai hajós ott is e jótéteményben részesüljön.

A Magdalena társaság asszonyok s csaknem kizárólag quakernék által alapittatott, kik az elcsábitott s fajtalan életre vetemült hölgyeket veszik ótalmuk alá s az erény utjára visszatériteni iparkodnak. E végre egy épületet bérlettek ki, hol a megtérők tartózkodhatnak s munkával láttatnak el és egyéb segedelmet is nyernek. Ha egészen visszatértek az erény utjára, vagy rokonaikhoz küldetnek vagy tetszésük szerint szolgálatba léphetnek. Ezen társaság létesülése óta mintegy 640 személyt vezérlett az erkölcsiség ösvényére vissza, kik közül jelenleg sokan boldog nők és anyák, áldva a pillanatot, mellyben ezen magas érzetü nők által szemeik felnyittattak borzasztó pályájukon.

A szükölködő özvegynők és leányok társasága csupán nőkből áll, kik egy intézetet tartanak saját költségükön, hol a szegény özvegynők s leányok élelemmel láttatnak el. Mostani számuk 73, kik mint látszik, a legnagyobb egyességben élnek, néha azonban mégis kell némi fergetegnek dulni közöttük; mert a főügyelő néhány hónapi jelentéseiben többek közt ezeket olvasám: „E hónapban az intézeti tagok csendesen viselték magokat s izetlenség nem történt közöttük.“ Néha tehát csakugyan perelnek egymással, mit, hol annyi asszony van együtt, véleményem szerint sem Amerikában, sem Europában elkerülni nem lehet.

A philadelphiai árvák társasága szinte nőtagokból áll, kik a szegény árva gyermekeket veszik fel intézetükbe, élelmezik, ruházzák s a szükséges ismere-

tekre és mesterségekre tanittatják ezen elhagyott teremtményeket. — Ezen intézet esztendei költsége 6000 dollarra megy, melly sommát a társaság tagjai adják össze.

A vakok és nyomorékok intézetébe azon éltesebb világtalanok, kik a fentebb leirt vak-intézetbe *) helyt nem nyernek, s más szerencsétlen nyomorékok vétetnek fel. — Ezt a nagylelkü Will János létesité, ki 108,000 dollart ajándékozott e czélra, melly somma más emberbarátok adakozása által 132,000 dollarra növekedett. A fundus és épület 57,000 dollarba került; a fenmaradt tőke az intézet fentartására szolgál. — A többi apróbb intézetek elsorolását hely szüke miatt mellőzöm el.

Minden utazónak tanácsolhatom, hogy Philadelphiából a Delaware-folyón gőzössel menjen le Delaware-statusba és a vasuton térjen vissza. A gőzös Wilmingtonig megy, melly a most nevezett statusban fekszik. A folyó partján számtalan apró virágzó falucska mosolyog a vándor elé. Az egész status mostani népsége 78,085 lélek, kik mezei gazdaságnak köszönik jólétüket. — Delaware és Rode-Island legkissebb statusok az unióban. Az első telepitők svédek és dánok valának Gusztáv Adolf uralkodása alatt 1627-ben. — 1655-ben a hollandiak kormánya alá jutának, kik New-Amsterdam (a mostani New-York) birtokkal New-Nederland név alatt egyesültek, melly azonban az Angolok által 1664-

*) Ebbe csak 6 — 22 éves egyedek vétetnek fel.

ben a többi hollandi birtokkal együtt elfoglaltatott és II-ik Károly angol király által testvérének, János herczegnek (duc of Yorknak) ajándékoztatott, ez pedig 1682-ben Penn Vilmosnak adta át. — Miután az ország függetlensége kikiáltatott, ezen status is mint független status Delaware név alatt az unióba felvétetett. Hossza éjszaktól délnek 90, szélessége kelettől nyugotnak 25 mérföld. — Az egész félszigetet képez, egy felöl a Delaware-folyó, más felöl pedig a Chesapeak-öböl által környezve, mellyet most a Delaware-folyóval csatorna köt össze. Ezen csatorna hossza 14 mérföld s szélessége 60, mélysége pedig 10 lábnyi. A Philadalphiából Baltimoreba vezető vasut majd egészen ezen statuson megy keresztül. Legnevezetesebb városai: Willmington, New-Castle, Dover, Milford, Lewistown és Georgtown, mellyek mind sebes növekedésben vannak. — Földe többnyire róna s termékeny. Kikötőjében 200 legnagyobb rendü hajó horgonyozhat.

XIII.

Baltimore eredete, növekedése s gyönyörü és kedvező fekvése. — Washington emléke. — Utczák, kövezet, járdák. — Kereskedés. — Intézetek.

Megszerezvén Philadelphiában a szükséges adatokat, Delaware-statusbóli visszatértem után elhagyám e várost s a Baltimoreba vezető vasuton néhány óra mulva az utóbbi városba érkeztem. Philadelphiától Baltimoreba két ut vezet, az egyik New-Castle- és Frenchtownnak részint gőzhajón, részint vasuton, hossza 115 mérföld; a másik Havre de Grace- és Wilmingtonnak; mindenütt vasut megy, hossza 921 mérföld. Minthogy ezen második ut rövidebb, s nem kell kétszer háromszor majd hajóra, majd gőzkocsikra szállni, ezen utóbbit választám.

Baltimore leirásánál szükségesnek látom ezen város eredetét megemliteni. — 1620-ik évben lord Baltimore, akkor sir Charles Calvert, nyert I-ső János angol királytól (kinek titoknoka volt), egy adománylevelet Amerikában bizonyos földre, de ez New-Foundlandban vala, hol az első telepedők, kiket ide küldött, nem igen dicsekedhettek előmenetellel. Midőn gyarmatát meglátogatá, Virginia

nagyon megtetszett nekie s ott szándékozék letelepedni népével, de Virginia protestans lakosai amazokat mint romai catholicusokat befogadni nem akarák. Ennek folytában fejedelméhez folyamodott, s a Potomac-folyó éjszaki részét és a Chesapeak-öböl végén fekvő földet kéré magának azon czélra, hogy üldözött hitsorsosait ide szállithassa. Végre sikerült kérelme, de terveinek létesitését hirtelen halála gátolá. Fia Cecilius felfogván atyja szándékát, a nyert birtokot a maga nevére iratá át s ennek megtörténte után fiatalabb testvérét, Baltimore Leonardot, nevezé ki uj birtoka kormányzójának.

Azon időben a romai catholicusok annyira üldöztettek Angolországban, hogy sokan nem türhetvén a további kegyetlenségeket, Amerikába kénytelenittettek kiköltözni, mi ezen gyarmatnak nagy előmenetelére szolgált; mert számos jó családból származott és tudományos férfiu vala az első kivándorlottak közt, kik saját tapasztalásból tudván, milly keserves a vallásbeli üldöztetés, azon józan elveket alapiták meg, hogy minden hitü s vallásu bevándorlók egyenlő joggal birjanak s egyik vallás se uralkodjék a másik felett.

Az első megszállók száma, kik Baltimore Leonárddal hajóztak át, mintegy 200 vala, többnyire nemesi rangu vagyonos férfiak és mindnyájan romai catholicusok. Ezek közel a Potomac torkolatánál a Chesapeak-öbölben vetének horgonyt, elfoglalák a birtokot s az angol király nevében egy keresztet tüzének ki a part szélén. De hogy igazságosan jussa-

nak a föld birásához, egy összejövet határoztatott az indián fönökkel s a föld ára iránt alku köttetett, mire a kialkudt somma tüstént ki is fizetteték. — Az indiánok ezen nemes tettük miatt igen megkedvelék őket s a fönök következőleg fejezé ki irántoki nagy hajlandóságát: „Én annyira szeretem az angolokat, hogy ha azok megölni akarnának, s még anynyi erőm volna, hogy szólhatnék, megparancsolnám népemnek, meg ne bosszulják halálomat; mert meg vagyok győződve, hogy az angolok meg nem ölnének, ha a halált meg nem érdemelném."

A város, melly a Potomac-folyó éjszaki partján mintegy a Chesapeak-öböl közepén épittetett, Sz. Máriának, az egész kerület pedig Marylandnak nevezteték. A letelepedők olly sebesen és nagy iparral dolgoztak, hogy már második évben 10,000 bushel kukoriczát küldtek New-Englandba müszerek- s egyébért cserébe. Ezen gyors haladásnak hire csakhamar eljutott Angolországba, s azok, kik előbb, főkép az indiánoktóli félelem miatt, nem mertek átköltözni, nagy számmal sereglének ide s tökéletes biztossággal telepedének le az első megszállók körül. Lord Baltimore saját erszényéből mintegy 40 ezer font sterlinget költött olly kivándorlókra, kik az átjöveteli bért fizetni képesek nem valának, azonkivül minden megérkezőnek 50 arce földet örökös joggal ajándékozott minden valláskülönbség nélkül.

1639-ben az első assembly hivatott össze Marylandban, a tagok szavazás utján választattak a közönség által s burgesseknek neveztettek. A szava-

zásnál egy feltünő szabály volt. Olly egyénnek, ki nem adá votumát a közönség által megválasztott tagra, joga volt személyesen megjelenni a törvényhozó testületnél s ülést foglalni. — Ez alkalmasint onnan származott, hogy ha a választó bizodalmát nem helyeztethette a kijeleltben s nem szavazott reá, ez nem tekintetheték képviselőjének, s a választó személyes megjelenhetésre volt jogositva.

Megfejthetlen marad azon körülmény, hogy lord Baltimore, kinek keble nagylelküsége mellett mindenkor szabadságért lángolt, a rabszolgaságot nemcsak nem gátolá, söt helyeslé s törvény által engedé meg, holott ez a romai-catholica vallás elveivel ellenkezik, mi abból is kitetszik, hogy midőn Hawkins János, Erzsébet protestans angol királynétól szabadságot nyert, az afrikai partokon szerecseneket rabszolgákká tenni s azokkal kereskedést üzni, X-ik Leo pápa, minthogy elébe e tárgyban ellenmondás terjesztetett, kinyilatkoztatá, mikép nemcsak a romai-catholicus hit, hanem az emberiség maga is felkiált ezen igazságtalan s irgalom nélküli tett ellen.

Később az uj megszállók nem viseltettek olly lélekismerettel az indiánok iránt, mint az első bevándorlók; megsérték jogaikat, birtokukat kérdés nélkül elfoglalák. Szeszes italt adván nekik, ez az egyes csapatok közt visszavonást s végre háborut szült, melly mindkét résznek tetemes veszteségével két évig tartott. Helyre állván a béke, az assemblyben törvény által kimondatott, mikép senki se vehes-

sen önhatalmából az indiánoktól földet a törvényhozó-test jóváhagyása nélkül, s egyszersmind büntetés szabatott az ellen, ki valamelly indiánnak fegyvert vagy szeszes italt elád vagy ajándékoz.

1649-ben a törvényhozó-test egy czikket alkotott, melly által kemény büntetés terhe alatt tiltatott, bárkit vallása miatt megbántani vagy üldözni, hogy kiki követhesse vallását. Mig a catholicusok ezen malasztos rendszabályokat hozák, a protestansok ellenkezőt tevének a szomszéd birtokokban, s nem kevesen, kik általuk bármi tekintetből üldöztettek, Marylandban keresének menedéket a nagylelkü catholicusoknál, hol azt megis nyerék, de nem ritkán legnagyobb háladatlansággal viszonzák jótevőik szivességét.

1661-ben egész Maryland 12,000 s 1666-ik évben már 16,000 lelket számlált. — Angolországból ezen helylyel kereskedést száznál több hajó üzött. Minden dolgozó személy nagy bért kapott, s a szükség egy osztálynál sem vala ismeretes. Számos kereskedők, kik Angolországban szerencsétlenek valának, ide jöttek át veszteségüket helyre pótolni, mi közönségesen sikerült is.

1676-ban a mindenek által tisztelt lord Baltimore, tisztes öregséget érve el, meghalálozott. Minden kebel érzé ezen kedvelt pártfogónak veszteségét, ki annyi önfeláldozással számos embernek szerzett közboldogságot az uj világban. Józan, szabad törvényei s elvei mély belátásu s nagy tudományu férfiunak bélyegzik öt. Halála által e gyarmat nem szenvedett

dett változást, mert fia atyja nemes elveit követé.

Angolországban azalatt mindinkább növekedék minden nem-protestans vallásnak üldöztetése, s annyira ment, hogy 1692-ben Vilmos és Mária angol király s királyné alatt lord Baltimore Maryland tulajdonától és kormányzásától megfosztatott azon oknál fogva, mivel catholicus vala, miután itt a legnagyobb szabadsággal és békében 56 évig minden vallás szabadon gyakoroltathatott.

1695-ben a kormány Marylandban az angol protestans egyházat jelentette ki mint uralkodót, s kemény büntetés alatt tilta el minden catholicust a nyilvános isteni szolgálattól, söt egy parancs által minden romai-catholicus akár köz-, akár magányiskolák eltörültettek, s a catholicusok protestans iskolákba kénytettek járatni gyermekeiket.

Mindezek ellenére nem szünt növekedni e birtok, mert 1690-ben már 30,000 lelket számlált és jóval több dohányt, mi föterméke vala, exportált, mint idösb szomszédtársa, Virginia város.

1796-ban Anapolis város alapittatott a Chesapeak-partján felebb, melly akkor a birtok fövárosának szánatott.

1711-ben méretett ki legelöször azon hely, hol most Baltimore fekszik; e czélra elöbb egy magányostól 31 acre föld vásároltatott meg, s késöbben más vásárlások által 550 acre-re szaporittatott.

1729-ben törvény által egy városnak a Potomac-folyó éjszaki partjáni alapitása határoztatott el.

A szükséges föld acreje 40 angol shillingen adatott el a tulajdonosok által örök áron. A vásárlásra felhatalmazott biztosok azon utasitást nyerék, hogy a' kialkudt pénzt dohányban fizessék ki, fontját egy pennyvel számitva, mert ezen időben s már előbb Marylandnak folyó pénze, ugy szólván, dohányból állott; csaknem minden dohányon vásároltatott; a tisztviselők dohánynyal fizettettek; a taksák dohánynyal elégittettek ki, melly Angolországba küldetvén, ott szükséges árukért cseréltetett be. Ez időben arany és ezüst igen kevés vala, s a papirospénz még nem divatozott, de nem sokára ez is nagy mennyiségben hozatott be. E város növekedése a régi gyarmatrendszer mellett lassu vala a respublicai kormány alattihoz képest.

1752-ik évben 25 háza s ezek közül téglából csak 4, a többi mind fából volt épitve. Ugyan akkor csak két hajó tartozott a város tulajdonához, s egyik nem is vala tengeri hajózásra alkalmas. — Az egész statusban egy hirlap jelent meg.

Az amerikai statusok függetlensége, mint minden egyéb itteni városokra, ugy Baltimorera is legnagyobb hatással volt. Ezen város csakhamar a külországi kereskedésnek helye lett az uniónak e részén, s nagy kereskedést üzütt dohánynyal Europába, liszttel Nyugot-Indiába; a Chesapeak-öbölbeni halászat is tetemes nyereséget ada. Számos hajók is épittettek, mik által nagy kereskedés nyilt meg, s már 1790-ben több baltimorei hajó vitorlázta körül a jó remény fokát.

1793-ban az anyaországot s Franczhont csakhamar követő St. Domingón kiütött lázadás nagy előmenetelül szolgált Baltimorenak. Számos franczia kivándorlók itt kénytettek menedéket keresni, s a lakosok száma nem kevés gazdag családdal szaporodott, kik vagyonukon kivül tudományt, nemes érzést és vendégszeretetet hoztak magokkal, mik nagy összehangzásban valának az első megszállóktól származott lakosok természetével.

1796-ban Baltimore a városok sorába emeltetett a törvényhozó-test engedelmével s megválasztá mayorját.

Ugy nevezett Baltimore Clippers vitorlahajói által, mellyek sebességre minden más országi hajót meghaladtak, nagy csempészetet vala képes üzni Nyugot-Indiával, ugy a spanyol birtokokkal s Mexico- és a déli tartományokkal.

1812-ik évben Baltimore is, valamint a többi tengerparti városok, szenvedett az angol háboru által, de e csapás sem érte olly sulyosan, mint többi társait. Nagy hajói azon időben többnyire más nemzeteknél valának, kik békében élének egymás között; honlevő Clippers vitorlásai közül pedig egyet sem foghattak el, olly gyorsan el tudtak illanni az erősb hadi hajók elől tetemesen kárositák minden irányban az angol hajókat.

1814-ben az angol hadi hajók a Patabsko torkolatánál közel Baltimorehez horgonyozván, az amerikaikat megtámadák, kik által azonban nagy veszteséggel verettek vissza. Ezen csatában az ango-

lok Ross tábornokot, a sereg főparancsnokát is elveszték. E veszteség után visszavonulának hajóikra s többé a várost nem rohanák meg

1815-ben a béke kihirdetése után ismét gyorsan kezde haladni Baltimore, s népessége nagy mértékben növekedék. Kereskedése kevés idő alatt keletnek India-, Batavia- és China-, délnek s nyugotnak a békés tenger szigeteiig terjedett ki, Europának pedig minden nagyobb kikötőjébe utat találtak a baltimorei hajók, s franczia, német és angol gyármüveket hozván be, ezeknek az ország belsejében lett eladása által nagy nyereség juta a városnak. A föld- és háztulajdon értéke évenként reményen felül emelkedett s mai napig folyvást növekedik, és nincs ok további haladásán kételkedni. Azon 25 ház helyett, mellyben 1752-ben mintegy 100 lélek lakott, 1840-ben már 13,000 házat s 102,313 lelket számlált. — Ez Baltimore város történeti vázlata s hasonló majd minden városéhoz ezen dicsö országban. Mindezt a szabadság, egyenlö jog és törvény szülé.

Baltimore fekvése szép és kedvezö éjszaki partján a Patabsko-folyónak, melly mintegy 50 mérföldre alább, 120 mértföldre a nagy tengertöl, ömlik a Chesapeak-öbölbe. Kikötéjénél kedvezöbbet képzelni nehéz. Azon számos folyók, mellyek a keleti és nyugoti, de föképp az utóbbi részen ezen öbölbe szakadnak, a belföldöni gözhajózást tetemesen könnyitik s száz meg száz mérföldre elömozditják; a nagy tengeri hajóknak utja pedig tiszta és semmi által nem gátoltatik.

Legszebb kilátás nyilik a Federal Hill-, Washington emlékének karzata- s az orvosi collegium- és megette emelkedő hegyről. A Federal Hill dél felé 100 lábnyi magasan fekszik a város felett; egy ház áll rajta, honnan a néző gyönyörködve tekinthet végig a Chesapeak-öblön. Minden hajó érkezését, mihelyt a láthatár szinére érkezik, telegraph jelenti. A kilátás messze kiterjed s gyönyörü. Éjszakról a város mint egy szép festvény terjed a néző előtt, s innen minden középület kivehető. Délnek és délnyugotnak a Patabsko és Chesapeak-öböl látható; s ugyanazon irányban, de közelebb a tervezett s már el is kezdett védvárak, mellyek háborukor a hadi hajóknak városba jutását gátolandják; egyike, Fort Henry, már kész. Éjszaknak az ugynevezett Basin hullámzik, mellyen számtalan gőzös és apróbb vitorlás horgonyoz vagy fel s alá jár, távolabb sürü erdőként tünnek szembe a számtalan nagy tengeri vitorlás hajók árboczai, mellyeken a lobogók különféle nemzeti szinekben lengenek.

Washington emlékének karzatáról tökéletes mappáját láthatni a városnak, minden utcza s a számtalan középületek tisztán kivehetők; gyönyörü kilátás ajánlkozik a Federal Hilly-, Fort Henry- és a Chesapeak-öbölre is. Ezen emlék a város éjszaki végén emelkedik.

Az orvosi collegium- és a megette fekvő hegyről a város keleti oldala tünik a néző szemébe.

Baltimore szép rendben van épitve, már felépült része két mérföldnél tovább terjed keletről nyu-

gotnak, s mintegy $^3/_4$ mérföldre éjszaktól délnek, és most is minden felöl uj épületek keletkeznek. — Földe nem olly róna, mint New-York vagy Philadelphiaé, s itt ott dombok emelkednek, a magassabbak száma 50-re megy; de ezen apró hegyek feltünöleg gyönyörü nézetet adnak a városnak, mert némelly utczáiból majd az egész város fekvése szemlélhető. Utczái tágasak, többnyire 80 és 100 lábnyi szélesek s rendes szegletben metszik egymást keresztül. A követet jó karban tartatik s több utczákban már fával váltatott fel. — Valamint minden eddig látott városában az uniónak, ugy itt is minden utcza két felén mintegy 20 lábnyi széles járda létezik, közönségesen 12 négyszöglábnyi nagyságu kövekkel kirakva. — Ezeken kocsinak járni nem szabad, mi a gyalogmenökre nézve igen biztos és kellemes; mert nincsenek kitéve minden perczben a kocsik vagy lovak által történhető veszélynek, mi csaknem minden europai városokban gyakran szokott megesni.

E város kereskedése a kikötő hosszában központosul a Light-utczától a basinig, nyugotnak a Tham-utczáig és Fels Pointtöl végső széléig keletnek.

Hogy Baltimore leirását bövebben nem adhatom, a hely szüke okozza, mert valamint ennek, ugy az egyesült statusok egyéb városainak leirásával, intézeteik különbféleségét és érdekét tekintve, iveket lehetne megtölteni. — Baltimoreban a philadelphiai fentebb leirt intézetekhez hasonlók léteznek s olly számmal, ha többel nem. — Befejezésül még

azt jegyzem meg, hogy Baltimore az egyesült statusok egyik legérdekesb városa; kereskedésre nézve felülhaladja Philadelphiát, s állithatni, mikép New-York és Boston után e tekintetben legjelesebb. — Lakosai nagy mértékben vendégszeretetők s mondhatom, hogy derék és olvasott férfiak társaságában felejthetlen órákat tölték. Az élet társasabb, mint Philadelphiában, s a társalgás fesztelen és vidám. — Fényes tánczmulatságok s álarczos vigalmak adatnak, a szinházak minden időben telvék, s nyári estéken a sétatérek több látogatóval dicsekednek, mint az unio más nagyobb városaiban tapasztaltam.

XIV.

New-York eredete. — Fekvése. — Környéke. — Utczák. — Középületek. — Templomok. — Vendéglők. — Politikai pártok. — Jótékony intézetek. — Vizmü. — Köziskolák. — Magánynevelőházak. — Látogatások. — Szolgák. — Vendégszeretet. — A játékosok és részegesek nem szenvedtetnek. — Székek ára a templomokban.

Baltimoreból Washingtonon keresztül New-Yorkba utaztam. — Ezen várost illető adataimat következőkben terjesztem elő.

Long-Islandot s azon helyet, hol most a roppant New-York fekszik, 1690-ikben a német nyugotindiai társaság szolgálatában levő Hudson Henrik hajózó fedezte fel; de az indiánok által gátoltatva, ki nem szállhatott, kik ajándékit el nem fogadák, s az ajánlott cserekereskedésbe bocsátkozni nem akarának. Átevezett tehát a másik partra, itt az indiánoktól kedvezően fogadtatott, azután néhány indián által vezettetve, felvitorlázott az éjszaki folyón, mintegy 160 mérföldre, s Hudson-folyónak nevezte, mellynevet e folyó most is viseli. Ezen irányban egy sziget van, mellyet cserekereskedés üzése végett néhány lakos szálla meg. — Mintegy 3 év mulva azon rész, mellyen New-York fekszik, megadá magát, s 1612-ben az első vár épittetett azon helyen, hol jelenleg

a Bateria daczol a haragos tenger hulláminak.—Szaporodván a népesség, a város éjszaknak kezde terjedni és New-Amsterdámnak neveztetett.

1664-ben angolok hódoták meg e várost. 1673-ban visszajutott a németek birtokába, de nem sokára ismét az angoloké lett, s II-ik Károly király János testvérének, York herczegnek, ajándékozta, kitől a város mostani nevét nyeré. — Ezen időtől fogva lassan, de biztosan növekedett. 1725-ikben az első hirlap adatott ki „Weekly Gazette“ czim alatt; 1729-ben pedig egy Angolországban lakó társaság a várost könyvtárral látta el, melly igen jótékony hatásu vala a népességre.

1765-ben a népességre nézve nyomasztó Stamp Ciet behozatása nagy forrongást gerjeszte, és a new-yorki congressust létesité, mellyre az ország minden részeiből követek küldettek.

1776 év kezdetén az amerikai sereg szállá meg a várost; azon évben julius 8-kán, négy nappal később, mint Philadelphiában, a függetlenség kiáltatott ki s a sereg elött felolvastatott. Az angol sereg azonban Long-Islandot kezére keritvén, New-Yorkot minden akadály nélkül elfoglalta. Ugyanazon terhes esztendőben a városnak 3500 házából, melylyekben 20,000 lélek lakott, tüz által mintegy 500 emésztetett fel.

1783-ban tökéletesen megszabadittatott New-York az angol seregtől Washington tábornok által november 25-én, melly nap jelenleg minden évben nagy fénnyel ünnepeltetik. — A szabadsági háboru befe-

jezése után itt tartatott az első congressus a régibb városház teremében, és 1789-ben Washington tábornok, mint az éjszakamerikai szabad statusok első praesidense, ugyanazon épületben avattatott fel.

Ezen áldáshozó béke után óriási erővel kezde New-York növekedni, s minden nemzetekkel kereskedési viszonyokba törekedék lépni. — Sebes növekedését a következő adatok tanusitják: 1786-ban 23,614, 1790-ben 33,131, 1800-ban 60,489, 1810-ben 96,373, 1820-ban 123,706, 1830-ban 203,007 s 1840-ben 312,710 lelket számlált. — 1791-ben a kivitel 2,505,465 dollarra ment. 1816-ban a behozott árukérti vám 16,000,000 dollar vala magában New-Yorkban, mi az egyesült szabad statusok kincstárába fizettetett. 1836-ban a kivitt áruk értéke 128,663,000, a behozottaké 189,980,000 dollart tett. 1789-ben e város nem volt hosszabb fél mérföldnél, holott most 4 mérföldre terjed sürün egymás mellé épitett s magas házakkal, és még tovább mintegy 3 mérföldre, de itt a házak már ritkábban állanak; azonban ezen résznek is minden utczája ki van világitva, s az üres házhelyeken mindenfelől épületek emelkednek; 1841-ik évben 2,321 ház épittetett.

1786-ban New-York- s lakosai vagyonának értéke 12,000,000-ra, 1825-beu 125,000,000, és 1834-ben 342,000,000 dollarra becsültetett. 1786-ban a hajók száma, a 20 tonnás dereglyéket is betudva, 120 volt, melly 18,000 tonna terhet birt; 1836-ban New-York már 464,575 ton-

na terhet biró 3423 vitorlás hajóval és 322 nagyobb és kisebb gőzössel szaporodott.

Azon hely, hol New-York fekszik, egy nyelvet képez, melly nyugot felöl a Hudson-, kelet felöl pedig a Saund-folyók által mosatik; a Saund azonban nem annyira folyó, mint inkább ága az oceánnak, melly Long-Island körül hullámzik. Ezen nyelv mintegy 14 mérföldre a Spit-Devil által hasittatik keresztül a Hudsontól a Saundig s szigetet képez, melly mintegy 21¾ □ mérföldet vagy 13,920 acre földet foglal magában. Alig kell egy század, s ezen egész sziget egy roppant népes város leend.

A világ többi négy része hasonló fekvésü várost nem mutathat fel. Mindkét felöl hatalmas és mély folyó mossa, s nyitva áll a büszke vitorlásoknak, bár ezer s több tonnások legyenek; mindkét felöl bátran kiköthet a hajó 14 mérföldnyire, s bárhol kössön ki, terhét a város közepeig legfelebb fél mérföldnyire kénytetik tengelyen vinni. A város utczái déltől éjszaknak s kelettől nyugotnak futnak ugy, hogy ha a néző a város közepén áll, bármelly utczába lelát a sürü árboczokra, mellyek erdőként emelkednek mindkét felöl; a legmagasb pontról, Brood Way-utczából, lelátni a tengeröbölbe.

A város déli felén a Hudson a Saund-folyóval egyesül s a tengeröböl által vétetik fel. Itt terjed a Bateria nevü sétahely is, magas árnyékos fákkal; ennek végén pedig a Bateria erősség áll, melly háboru idején hadi hajók ellen ótalmazza várost; most azonban mulató-épületül használtatik Castle-

Garden név alatt, s nyáron át tüzjáték adatik itt a néző közönség számára.

Ezen Castle-Garden tetején, hová lépcső vezet, padok és asztalok kinálkoznak, s felséges kilátás örvendezteti a nézőt. Délnek a tágas kikötő és tengeröböl, mellyben ezer meg ezer hajó kényelmesen horgonyozhatna, egyszerre tünik szembe, közép magas hegyektől környezve, mellyeken romai izlésben épült szép házak kerteikkel mosolyognak a néző elébe; távolabb a vesztegintézetet láthatni; átellenben pedig a Governors-Island kis sziget fekszik egy erős várral, melly a tengerszoroson bejövő hajók tökéletes ura; épületei majd földszint vannak s hasonló Komáromhoz, és számos ágyuval bir. Ezen tul a kősziklából álló Bedloes-Island, s tovább ismét dél és nyugot közt Staten-Island emelkedik a hullámok közül, mellyen Richmond s New-Brigton falu fekszik több gyönyörü majorral. Staten-Island nyugoti és Long-Island keleti részén a tengerszoros beszolgál s egy öböllé válik. E szorulaton keresztül tekintve, csillámlani látja a néző a nagy tengert s Shandy-Hook telegraphot. Nyugotnak pedig a Hudson tulsó partján Jersey-Cityt szemléli, s keletnek fordulva a város alsó részét számtalan roppant hajóval a kikötőben; délnek tulnan Brooklyn fekszik, mint Pestnél Buda, résznyire emelkedő hegyen. Éjszaknak ismét a Hudson mentében a házak hosszu sorai s az ezer meg ezer horgonyzó s vitorlázó hajók lepik meg a bámuló szemet.

A Bateriánál New-York legszebb utszája, a

Broad Way kezdődik, s három mérföldre terjed egyenes vonalban, jobbról és balról gyönyörü épületekkel, földszint a legszebb boltokkal, mellyek a londoniakkal vetélkednek. A boltok eleje mind üvegből levén, az egész egy üvegutczát képez milliókat érő mindenféle árukkal, mellyekre estve a különféle alakban égő légszesz, majd rózsát, vagy tulipánt, majd emlényt s más virágot képezve, árasztja fénysugárait. Europában egyedul London boltjai dicsekedhetnek illy légszesz-világositással, de ez korántsem tesz olly nagy benyomást, mint New-Yorkban, minthogy amott a légszesz nem képez különbféle alakokat, hanem egy tömegben ég. — A nevezett utczával jobbra s balra egyenközüleg futnak s szinte fényes boltokkal ellátvák a Greenvich- és Hudson-utczák, mellyeket a többi hosszant futó utczákkal egyenes szegletben metszenek át a' kereszt-utczák. — Ezen város terve is szabályos, s erre nézve felülmulja Europa minden városait; de még sem olly rendes, mint Philadelphia. A város régibb, azaz déli részében még több rendetlen utcza volt, mellyek közül azonban 1835-ben sok leégett *) s az uj házak épitése előtt nagyrészint szabályozva lett.

A Bateriából mintegy fél mérföldre fel a Broad Way-utczában fekszik a park, egy 10 acre földet elfoglaló négyszög, sétautakkal s fákkal; közepén a pompás városház áll, mellynek hossza 216

*) A tüz által okozott kár 30,000,000 dollarra számittatik.

szélessége pedig 150 láb. Déli-, nyugoti- és keleti oldalai tiszta fehér, olaszországi márványból, éjszaki része pedig vörös granitköből épitvék. Itt azért használtatott a granit, mert épitői nem hitték, hogy a város éjszaknak ezen épületen tul fog terjedni; holott most 3 mérföldre tul rajta sürün állanak a házak s majd négy mérföldnyi tér egymástól távolabb alló házakkal van ellátva. Az épület tetején az igazság szobra tartja kezében a mérleget. Ezen városház talpköve 1803-ban tétetett le, s az épités 1813-ban fejeztetett be. Többe került 1,000,000 dollarnál.

A vámhivatal remek épület s majdnem egészen be van végezve. Az egész kivül s belül a legtisztább faju fehér márványból áll; az ablaktáblák, ajtók, karzatok fényes bronsz. Belsejében több kerek s négyszögü teremek márványoszlopokon nyugszanak. Az egész épitési költség egy és fél millio dollarra megy.

A börze még nagyobb és pompásabb épület, kivül szöke granit-, belül fehér-szöke márványból épitve. Teremei tulságig fényesek. Jövő évben egészen elkészül. Az épitési költség 2,000,000 dollart felülhaladand.

New-Yok most 162 különféle vallásu templomot számlál, mellyek közül 1800-ban csak 24 állt, a többi mind később épittetett. Több közülük szép izlést tanusit, s belseje majd mindeniknek kényelmes és fényes. Sokban a szónokszék s egyes családok padjai mahagonifából készitvék, és a padok átalában majd mindenikben nehéz vörös szőrkelmével

boritvák s lőszőrrel kitömvék. Nem ritka pad vörös bársonynyal van behuzva.

A vendégfogadók nagyobb szellemben s kényelemmel épitvék, mint bármelly nagy városában Europának, Londont és Parist sem véve ki. — Az Astor-vendéglőt Astor Jakab épittette. Ezen bevándorlott német, ki Amerikába érkeztekor 42 centből álló egész vagyonát zsebében hordá, most leggazdagabb az egész statusban. Esztendei jövedelme 4,000,000 dollart meghalad, melly mind ingatlan birtokból származik, mivel már néhány év előtt a kétes kereskedéstől visszavonult s ennek áldásaival megelégedve, nyugalomban éli napjait. A vendéglő 800 vendégágygyal van ellátva, a szolgai személyzet 175 egyénből áll; minden a legszebb izlésben van készitve. Mindennap 600—700 vendég ebédel itt egyszerre, mindnyájan teljes megelégedésre szolgáltatva, csendesen és lárma nélkül. Az egész épület granitból van épitve. Valamivel kissebbek ugyan, de készületre s rendre nézve hasonlók ehhez a City-Hotel, Warhengton, Wawerley, Mansion-house, Clarendon, Globe, Atheneum stb. vendéglők.

A magánylakházak, mint minden városban, izlésre, alakra s fényre nézve kölönbözők. Sámtalan ház homlokoldala fehér, szőke s tarka márványból vagy granitból van épitve, s majd mindenháznál az utczáról márvány- s más kövekből faragott lépcsők pompás vaskorláttal s nem ritkán bronszszal ékesitve vezetnek fel. — Átalában itt a lakházak épitése nagyobb fényüzést mutat, mint London- vagy Páris-

ban; belsejüket széles folyosók, tágas nagy szobák diszesitik, mellyek pompásan butorozvák, mert erre sokat tartanak a városi lakosok; a házak azonban nem olly hosszak és nagyok, mint Pesten a Wurmhof, Orczy-ház, két török stb; s homlakoldaluk ritkán szélesebb 120 lábnál; de minthogy ház házhoz van épitve, ugy látszik, mintha egy volna.

New-Yorkban, valamint az egész statusban, két politikai főpárt van: az egyik Whig vagy az utolsó választás óta Hardcider, a másik Democrats vagy Loco-focos nevet visel. A whig-párt elveit illetőleg: ez a középponti kormányt nagyobb jogokkal felruházni hajlandó; a közföldeket ugy kivánja az egyes statusok közt felosztani, hogy azok szabadon rendelkezhessenek velük; szavazati jogban csak olly személyeket akar részesiteni, kiknek legalább is 70 dollar jövedelmük van évenként. Baráti ezen whigek a bankoknak is, és egy nemzeti bankot ohajtanak. Ezen felekezet párthivei számosak New-Yorkban, mert majd minden kereskedő, banquier s ügyvéd ehhez tartozik. Nevelték számukat az utolsó években Jackson és van Buren presidensek is, kik a nemzeti bank szabaditékát megtagadták, s minken kormányi adót, földekért bejövő pénzt, vámot stb. arany- és ezüstpénzben fizetni rendeltek. Ez okozta a rettenetes bankbukást. Ehhez járult a nagy tüz, melly mintegy 30,000,000 dollarnyi kárt okozott, s minden biztositó intézeteket fizetési tehetségtől megfosztott; a leégett épületek felállitása s a tüz által megemésztett áruk beszerzése pedig ismét sok-

ba került, s ez mindössze a forgásban levő pénzből 60,000,000 dollarnál többet kivett csupán ezen egy városban, mi nem kevéssé mozditá elö ama hallatlan s példa nélküli bukást, melly jó formán mindenkit kisebb nagyobb mértékben ért; ezek tehát eget földet kiáltának a nevezett kormányemberekre, mint kik ezen szerencsétlenséget hozák fejükre, s mindent elkövettek a democratata-párt megbuktatására, mi végre sikerült is az által, hogy a közönségnek egy uj nemzeti bankot igértek, melly után minden polgár, legyen gazdag vagy szegény, egyiránt sovárog; de valódi elveiket eltitkolák. A választás után a közönség nagy része titkos czéljukat és terveiket átlátva, tőlük elpártolt s a demokratákhoz csatlakozott, kikkel azelött tarta és csak igéretek altal csábittatott el. — A demokraták az idei congressusra küldendő követek választásakor 300,000 votummal haladák felül a whigeket, holott tavaly 400,000 szótöbbséggel birt a whig-felekezet, melly most tökéletetesen el van temetve, mert a közönség minden hiedelmét elveszté iránta.

A demokrata-párt erős oszlopa a valódi respublicai elveknek s csak akkor kiván módositást, ha az idő szükségessé teszi azt. Csaknem minden demokrata a bank-rendszer ellensége, s egyedül arany- és ezüstpénzt kiván forgásban látni.

A külföldi utazó elött különösen feltünnek New-Yorkban a sok és különbféle jótékony intézetek, melylyek legnagyobb renddel kormányoztatnak s a lakosok senvedő emberiség iránti jószivüségét tanusitják.

— Ezen intézetek közül először az őrültek házát látogatám meg.

Ez egy quaker által alapittatott; mintegy 7 mérföldre fekszik a várostól s Bloomingdalenek neveztetik. Kormányzói mind quakerek, kik legnagyobb emberiséggel viseltetnek a szegény szerencsétlenek iránt. Az épület fekvése gyönyörü, s kertekkel, sétákkal és az intézethez tartozó házakkal van környezve. Belsejében legnagyobb tisztaság uralkodik s a szerencsétlenek mindennel el vannak látva: könyvekkel, különféle hangszerekkel stb. A nagy teremben bizonyos időben, a veszedelmes őrülteket kivéve, összejönek, mulatnak, a kertekben sétálnak, kikocsiznak felvigyázóik őrizete alatt. Minden hónapban egy tánczmulatság adatik számukra, mire igen örülnek, főkép a nők nagy készületek közt várják azt, s azon szabály, melly szerint az, ki valamelly csint követ el, a tánczmulatságból kizáratik, elegendő őket jó magaviseletre birni. Ezen szerencsétlenek látása, több napig tartott mély benyomást tőn reám.

A siketnéma-intézet egy kis szigeten fekszik, a várostól 3 mérföldre, kertekkel és sétákkal környezve. Mintegy 220 növendéke van, kik mindnyájan szép előmenetelt tesznek; de véleményem szerint a váczi siketnéma-intézet elsőbbséget érdemel e felett.

A Bellevue nevü szegényház közel a városhoz a Saund-folyó partján fekszik, — s ide mindazok felvétetnek, kik nem képesek élelmüket megszerezni. Ezen intézetet a városi hatóság kormá-

nyozza, s fejenként fizeti a költséget. Ehhez hasonló intézet létezik Long-Islandon, mintegy 10 mérföldre a várostól, hova az árva s gyermekeiket nevelni nem képes szegény szüléktől származott gyermekek vétetnek fel, kik mezei s más munkákra alkalmaztatnak, mi által nemcsak élelmüket szerzik meg, hanem felelesleg is marad, melly kiléptükkor nekiek átadatik. — Ezen intézetet egy magányszemély alapitotta s azt több acre földdel, épületekkel és a szükséges mezei eszközökkel is ellátta. — Hogy ez nagy áldást hozó intézet, kétséget nem szenved, mert az elhagyatott gyermekek nem csak jó nevelést kapnak, irni, olvasni stb. tanulnak, hanem már fiatal korukban munkához szokván, jó és szorgalmas emberekké válnak. — Hasonló ehhez egy másik intézet, hova mind két nembeli olly gyermekek és serdült kort meg nem ért ifjak és leányok vétetnek fel, kik csekélyebb csint követtek el; ezen egyének itt szoros ügyelés alatt tartatnak s az eléjük adott munkát naponként okvetlenül elvégezni kötelesek. Ez által elszoktattatnak a henye élettől, s a rosz indulat zsenge korukban elnyomatván, hasznos polgárivá lesznek a közönségnek.

Figyelmet érdemelnek a hajóslegények számos intézetei, mellyek közül néhányat meglátogaték.

A vesztegintézeti korház Staten-Islandon létezik közel New-Yorkhoz. Ezt az egyesült statusok kormánya alapitá és igazgatja. Minden hajóslegény fizetéséből hónaponként 20 centet bead ezen intézetbe, mit a kapitány a hónapi bérből szokott rendesen kifogni. Ez által minden hajóslegény jogot nyer, meg-

betegedése esetére ezen kórházba vonulni, hol étellel, itallal; orvosi segedelemmel és gyógyszerekkel ingyen láttatik el.

Hasonló ehhez a „Seamans Retreat.“ Ez azonban New-York status tulajdona, s ez által kormányoztatik. Ide minden New-York statusbeli hajón szolgáló legény, külországban tett utróli megérkeztekor 1 dollart fizet, miért betegsége esetére jó és figyelmes ápolásban részesül. — A „Sailors Snug Harbour“, abban különbözik a fentebbi intézetektől, hogy nem betegek, hanem elaggott és szolgálatra tehetetlen hajósok számára van alapitva.

A „Seamens Friend Society“ 1826-ban alakult és 15 külföldi kikötőben fizet káplánokat, kik isteni szolgálatot tartanak az oda jutó amerikai hajósoknak, s könyvekkel és bibliákkal látják el őket. Ezen társulat a város kikötőjénél egy intézetet is állitott fel, mellyben minden hajóslegény mérséklett áron reggelit, ebédet és estvelit kap, mi által a megérkező hajós azon házaktól óvatik meg, hova különben elcsábittatva, a részeges és fajtalan nép közé kénytelen keveredni, s hol közönségesen pénzétől is megfosztatik. Van a hajósnépnek egy bankja is, mellybe hátramaradt néhány dollarját beteheti, hogy aggkorában szükséget látni ne kénytelenittessék.

A vakok intézete közadakozás által 1832-ben alakult. Mr. Broorman e czélra a Hudson-folyó partján egy 10,000 dollart érő fundust ajándékozott, mellyre a mostani épület tétetett. Ezen intézet 200 ezer dollar tőkével bir s jelenleg 110 sze-

rencsétlennek ad szállást. Elrendelésére nézve hasonló az europai illynemü intézetekhez. — Örömmel mondhatom azonban, hogy Europában is több illy intézetet vizsgáltam meg, de az eddig látottak közül a pesti vakintézetnek adok elsöséget.

New-York városban létezik az egyesült statusok fökórháza, melly kitünö renddel kormányoztatik. Szobái czélszerüen vannak épitve, s könyvtára legnagyobbnak mondatik az egész világon; minden munka meg van itt, melly az orvosi tudomány bármelly ágában kezdettöl mostanig bármi nyelven s melly országban jelent meg. A könyvek száma meghaladja a 17,000-et, mellyek kizárólag orvosi tudományt tárgyaznak.

A fogházakat szükségtelennek tartom leirni, minthogy azokat Bölöni Farkas Sándor kimeritöleg leirá s rajzukat és igazgattatásukat a „Fillértár“ adá elö.

Még egy nagy és remek müvet kell leirnom. A város vize sem legjobb, sem elegendö nem levén, egy óriási vizmü jö létre, mellynek segitségével a legjobb viz 43½ mérföldröl a hegyekböl ólomcsöveken vezettetik egy a város végén hét mérföldre déli végétöl létezö, kövel kirakott, 25 lábnyi, négyszögletü s 106 lábnyi mély viztartóba, honnan azután a város minden részeibe szinte ólomcsöveken terjed szét, ugy hogy a legmagasabb pontra s bármelly ház tetejére szöktethetik a viz börcsövek segitségével, mellyek a kut csövére csavartatnak, mi különösen gyuladásoknál nagy hasznára leend a lakosoknak.

Milly pompás ugró kutakat fog ez a városban létesiteni! Ezen vizmü ez idén elkészül, s 18,500,000 dollarba kerülend.

A köziskolák mindennek figyelmét, ki barátja a közhaladásnak s a köznép baromi állapotjábóli kiemeltetését ohajtja, nagy mértékben megérdemlik. E részben nagy elömenetel tétetett az utolsó években nemcsak New-Yorkban, de az egész unióban. Taylor János Ervin tanitó egy hirlapot „Common Scool assistant“ czim allatt inditott meg, mellynek czélja, mindenkiben a közfelvilágositás elömozditását parancsoló nagy és szent kötelességet felébreszteni. Ezen hirlap jelenlenleg 50,000 előfizetőt számlál, Jelen valék egy gyülekezetben, melly uj iskola alapitása iránt tartatott. Ezen iskolára 22,000 dollar kivántatott, s még azon estve a gyülekezetben 13,500 dollar iratott alá a nagylelkü adakozók által s négy nap mulva nemcsak az aláirás, hanem a pénz is meg volt szerezve.

Az egész New-York-status népessége 2 millio 428,921 lelket tesz, ezek közül 642,454 fi- és leány gyermek jár iskolába; az iskolák száma pedig 13,423-ra megy, mellyekre évenként összesen 1,345,121 dollar költetik. Az iskolai alaphoz tartozó tőke tesz 2,321,675 dollart, melly évenként mintegy 114,000 dollart kamatoz; a többi pénz pedig földre és vagyonra vetett adó által szereztetik meg. Ezen fenemlitett számok azonban sem a New-York városi növendékeket, sem az itteni iskolaköltséget magokban nem foglalják, mert New-York város külön

16,232 tanitványt számlál köziskoláiban mellyek mintegy 108,000 dollarba kerülnek évenként.

Ezen iskolákba naponként mindenki küldheti gyermekét fizetés nélkül. Kormányzásuk és a bennük divatozó tanitásmódra nézve minden eddig általam látott iskolákat felülmulnak.

Azonkivül egy társaság létezik, melly semmi költséget nem kimélve, missionariusokat nagy számmal küld szerte az egész unióban, kik nem vallási gyülekezeteket tartanak, hanem élénk szinekkel festik le az áldáshozó felvilágositást s szónoki nyelvvel mutatják a népnek, milly szükséges gyermekeiket iskolába küldeni, s ha talán némelly, vakságban élő szülék ezelött nem gondoltak gyermekeik neveltetésével, ezen felszólitás ritkán marad siker nélkül, s illy esetben szomszédaik megvetésétől kell tartaniok.

Vannak New-Yorban magány-nevelőházak is mind két nem számára. Az ezekben tanuló mind két nembeli növendékek számát 1200-ra teszik. Vannak itt több fő- jelesen orvosi, földmérői stb. iskolák is, hova mindenki ingyen járhat s tudományt szerezhet. A tanszékek átalában tanult férfiak által látvák el.

Az épitészetben New-York óriási előmenetelt tett az utolsó 20 év alatt, mint ezt a régibb s ujon épült házak közti különbség tanusitja. Különös figyelmet érdemel e részben a Justice Hall. Homlokzatában a büntető-törvényszék tartja üléseit, hátul pedig a még el nem itélt rabok vannak fogva. Ezen épületa egyptusi stilben van épitve, homlokzata 122 lábnyi, osz-

lopai gyönyörü tekintetet adnak az egésznek, s ezen épület még sokkal nagyobb benyomást gyakorolna a nézőre, ha mintegy 10 lábbal magasabbra emeltetett volna a földszinen felül.

Mi a szokásokat illeti, feltünő itt, hogy nem a jövevény teszi az első látogatási tisztelkedést a lakosoknál, hanem a lakosok tisztelkednek először nála, s tőle váratik a viszonlátogatás, mi ha megtörtént, theára vagy tánczmulatságra hivatik meg. Ez igen sok időt elvesz az idegen utazótól, mert az őt meglátogató nála hagyja ugyan jegyét, s erre a látogató neve fel van jegyezve, de lakása nincs; ennek felkeresése igen alkalmatlan, mivel nem ritkán több egyenlő vezeték- és keresztnevü egyén találtatik, s az idegen sokszor egészen ismeretlennél teszi látogatását. Ezen hibára már többek által figyelmeztettek a lakosok, de mindenkor azt válaszolják, hogy hiba ugyan, de ez a városi szokás.

A szolgák majd átalában szerecsenek, kiket némelly aristocratiai érzésü urak liberiába öltöztetnek, mire azonban legfelebb egy gallér vagy fényes kalap mutat. Fehér amerikait liberia-viseletre semmi fizetés nem birna. Egy anecdotát nem hagyhatok e helyütt emlitetlenül.

Egy angol főrangu pap New-Yorkba érkezvén Angolországból, hintaja az utczán állott meg két cselédruhába öltözött inassal hátul; az emberek mind inkább összesereglének, s végre kaczagásra fakadtak mondván: „Nézzétek az angolt; két angol kell azon szolgálat teljesitésére, mellyet itt

egy szerecsen elvégez." Azt hivék tudnillik, hogy egy angol nem képes a hintó kürüli szolgálatot elvégezni, eszükbe sem jutván, hogy ezen két szolga fényüzésből áll a hintón.

Az amerikai nemzet hires vendégszeretetéről is, jóllehet ez itt nem olly nagy mértékben divatozik, mint Magyarországon. A gazdagabb lakosok nem ritkán nagy és fényes mulatságokat adnak, hol táncz s egyéb vigalmak közt telik az idő, de a kártyajáték pénzre nincs divatban, söt ez nemcsak minden társaságból, hanem a kávéházakból is számüzve van. Némelly kártyás szerencsehősök azonban tanyájukat titkon ütik fel s a tudatlan fiatal embereket elcsábitják; de ez igen ritkán történik, s mihelyt kitudatik, az illy játékosok tüstént kizáratnak minden társaságból s megvettetnek. Néha az is megesik, hogy a játékost elöbb katrányba mártván, azután toll közt hömpölyögtetik meg, s illy alakban az utczákon keresztül kergetik és üzik a városból, minek magam is tanuja valék egy városban, hol a kártyások három izben megintettek, de minden intés daczára tovább üzék mesterségüket, mig végre elfogatván, a fentebb emlitett mütétel után kiüzettek.

A közönség számára tánczmulatságok tartatnak, hova sok fiatalság tódul, mellynek köréből azonban a részegség és tivornyázás számüzve van. Milly megvetés követi a részegséget, tanusitja a következő esemény. A Clinton-vendéglőben valék szállva, s ebéd felett egy fiatal ember, kit rendesen láték ezelőtt az asz-

talnál, meglehetősen becsipett; minden szem reá vala függesztve, s ezen tette közelégületlenséget szüle a vendégek közt. Ebéd után ezen fiatal ember lemenvén az olvasó-terembe, bort kére a pinczértől, mire a főfelvigyázó bejöve s igy szóllitá meg öt: „Itt ön nem kap többet inni; szégyelje magát viselete miatt; s hogy röviden szóljak, itt önnek helye tovább nincs; illy embereknek mi szállást nem adunk. Mondja meg, hova kivánja vitetni holmiját. Csengetésére egy szolga jelent meg, kinek meghagyá, hogy az illető számu szobából minden holmit tüstént hozzon ki s oda vigye, hova ezen ur rendeli. — Mindez számtalanok jelenlétében történt, s egy sem pártolá a részeget. Később kérdezősködém, ha valljon tartását s szállását már régebben nem fizette-e meg; azonban azt nyerém válaszul, hogy mindig rendesen fizetett s meglehetős vagyonnal bir; de most már másodizben részegedett meg, s a vendéglő nem akarja rosz hirbe hozatni házát, mintha itt részegség s dorbézolás uralkodnék, különben minden vendége elhagyná.

A templomokban minden évben árverés utján béreltetnek ki az ülések s kinek itt bérlett széke nincs, állani kénytelen. — Egy illy árverésen jelen valék, hol egészben 82 ülés adatott el egy évre, összesen 45,277 dollaron; ezeken kivül még számos kisebb ülések vannak, mellyek jövő hónapban fognak árvereztetni. 1834-ben ezen templom összes ülései 344,237 dollaron adattak el.

Az egész városban 13 különbféle bank van, mellyek jegyei most jók ugyan, de meddig maradnak azok, nem tudom.

Emlitést erdemel még az orvosi kar. Az orvosi iskolában tanuló ifjuság száma jelenleg 725; a folyam 4 és 5 évig tart, melly idö elteltével a fiatal orvos oklevelet nyer, s bizonyos lehet, hogy középszerü tehetség mellett is 6- 10,000 dollart szerezhet évenként; a hiresebb orvosok 30 s több ezerre mennek fel.

XV.

Készületek hazautazásra. — Amerika kereskedelmi kapcsolata Magyarországgal. — Többféle kereskedési czikkek ára New-Yorkban. — Eladott áruczikkek mennyisége. — New-Yorkból induló hajók száma. — Elindulás. — Szélvész a tengeren. — Hazaérkezés.

Elintézvén Wisconsinban levő uj birtokomat illető némelly ügyeimet, a hazautazásra tevék rendeléseket. Jóllehet már késő ösz volt, s mindenki tanácslá, hogy december hónapban ne veszélyeztessem éltemet az oceánnak illyenkor szünet nélkül duló hullámain; de honom és családom utáni vágytól ösztönözve, nem fogadhatám el barátim tanácsát; s határozatomban megerősite még azon körülmény is, hogy felháborodott állapotjukban kivántam látni a hatalmas oceán duló elemeit.

Minden készületek meg levén téve el utazásomra, barátim bucsulakomát adának, mellyen nem legvigabban voltunk, mert többek iránt valóban mély részvét, s barátsággal viseltettem, mit ők is viszonozni látszának.

Amerikába csupán azon czélból utaztam, hogy saját szemeimmel vizsgálhassam e magasztalt országot, s távol valék azon gondolattól, ott magamnak birtokot szerezni vagy letelepedni; de nem tagadom, mikép azon fenhéjázó remény kecsegtete, kereskedési kapcsolatba hozni honomat Éjszak-Amerikával,

E reményemet mindinkább valósulni hivém, midőn tapasztalni kezdém, hogy hazám készitményei s termékei közül némellyekre szüksége van az egysült statusoknak; ide tartoznak: a kender, eperjesi négynyüstös vászon, varrott gabonazsákok, erdélyi s pesti pokróczok, bor stb. Nem mulaszték el tehát semmi alkalmat, egy társaságot alakitani, melly azon világ-részben egészen ismeretlen Magyarországgal kereskedési viszonyokba lépne. Iparkodásomnak azon sikere lön, hogy három nagykereskedő-ház ajánlásomat elfogadá, megigérvén, hogy következő évben egy közülük hazám fővárosába utazand s engem felkeres, és ha a fentebb érdeklett tárgyak ára ezek kivitelét nem gátolandja, azokból évenként minden bizonynyal 1,000,000 dolláron veendenek.

Hogy olvasómnak némi fogalma legyen az áruk és termékek Amerikában divatozó áráról, e végett a következő jegyzéket közlöm *).

---

*) Az itt feljegyzett árukat a New-Yorkban hetenként kétszer megjelenő „Shipping and Commercial List“ czimü hirlap 1841-ik évi december 1-én kiadott számából vontamki. Ezen hirlap csupán a hajózást és kereskedést tárgyazza s a hetenként megérkező hajók számát, az eladott áruk menynyiségét stb. tudatja a közönséggel.

Kereskedési árak nagyban. *)

	Dollar.	Cent.	Dollar.	Cent.
Hamuzsir 100 amerikai font (81¼ bécsi font) legjobb	5	75	5	87½
Hamuzsir 100 amerikai font középjóságu	5	37½	5	50
Soda (tisztitott széksó) vámmentve teneriffei per tonna a 2240 font	34	—	35	—
Fekete cserfa-héj per tonna . .	—	—	28	—
Viasz (20 pC. vámmal) Cuba szigetből, fehér, fontja . . .	—	50	—	55
Viasz (20 pC. vámmal) a déli tartományokból, sárga	—	28	—	30
Üvegpalaczkok (vám 2 dollár tizenkét tuczettől 144 darab) egy itczénél nem nagyobbak, ugynevezett Porter Butelia . . .	8	50	9	9
Bor Butelia	7	—	8	50
Kenyér (vám 20 pC. ad valorem)				
„ Hajó tiszteknek való 1 font	—	—	—	4¾
„ „ népnek való 1 font	—	3¼	—	3¾
„ kétszersült 1 font	—	5¼	—	5¾
Serték (vámmentve)				
„ Sz. Pétersburgból 1 osztály	1	6	1	10
„ „ 2 „	—	—	—	33
„ Okatkai fehér faj . . .	1	55	1	60
„ Souckoyi	—	55	—	60
„ Amerikai	—	25	—	65
Gyertyák (vám fagygyu gyertya 5 cent, viasz gyertya 6 cent, spermacet gy. 8 cent.) Öntött fagygyu gyertya fontja	—	11	—	14
Spermacet gyertya	—	35	—	37
Kőszén (vám 6 cent per bushel) (chalder számra árultatik 1 chalderben van 32 bushel)				

*) Hol a vám a 20 percentet (ad valorem) meghaladja, a felesleg két ötödrésze levonatik.

	Dollar.	Cent.	Dollar.	Cent.
Liverpoolból egy chalder . .	10	—	10½	—
Newellei	7½	—	8½	—
Scocziai	7½	—	8	—
Sidneyi s pictori	7¼	—	7½	—
Kéntől tisztitott, szagatlan per 2000 font	8	—	9	—
Caucau (vám 20 pC. ad valorem)				
Caracasból nem volt.				
Trinitadból 1 font	—	—	—	9½
Maracayból	—	—	—	15
Guayaquil egy para	—	8	—	8¼
Sz. Domingo	—	—	—	7½
Kávé (vám mentve)				
Java 1 font	—	11	—	12
Sumatra	—	—	—	9¾
Porto Rico	—	10	—	11
La Guayra	—	9¾	—	10¼
Cuba	—	10	—	10½
Brasilia	—	9	—	10½
Sz. Domingo	—	8½	—	8¾
Kötelek (vám a szurkozott kötélnél 4 cent, a szurkozatlannál 5 cent per font)				
Külországiak 1 font	—	10	—	11
Amerikaiak	—	11	—	12
Bálokban 1 font	—	7	—	10
Dugaszok (vám 12 cent per font)				
Legfinomabb 12 tuczet . . .	—	40	—	50
Közönségesek	—	23	—	30
Orvosi üvegecskékbe valók . .	—	6	—	12
Pamut (vám 3 cent per font)				
N. Orleansi közönséges per font	—	8	—	9
„ középszerü . . .	—	9¾	—	10
„ legfinomabb . . .	—	11	—	11¼
Alabamai közönséges . . .	—	7¾	—	9¼
„ legfinomabb . . .	—	9½	—	11
Floridai	—	7½	—	10
Zsákvásznak (vám 3½ cent egy négyszög rőftől)				

	Dollar.	Cent.	Dollar.	Cent.
Lenből egy négyszög rőf . .	—	18	—	22
Kenderből egy négyszög rőf .	—	19	—	23
Abrosz- és asztalkendőknek való szövetek per négyszög rőf . .	1	75	1	80
Pamut szövetek (belországiak)				
Ingeknek való barnák per rőf	—	5	—	8
„ „ finomabb fehér	—	7	—	9
„ „ legfinomabb fehér	—	10	—	12
Lepedőknek stb. való szövetek				
Fehéritetlenek	—	$6^1/_2$	—	$8^1/_2$
Finomabb fehérek	—	12	—	15
Fehéritettek per rőf	—	8	—	14
Legfinomabbak „	—	13	—	16
Más pamutszövetek				
Kék per rőf	—	10	—	14
Különbféle	—	7	—	20
Csikos	—	7	—	10
Selyem szövetek per rőf . . .	—	40	1	25
Kötni való pamut fonal N⁰ 5—13 per font	—	17	—	9
Kötni való pamut fonal N⁰ 14—19 per font	—	20	—	21
Kötni való pamut fonal N⁰ 20—23 per font	—	22	—	24
Füszer- anyag- és festékczikkek (vám: timsó $2^1/_2$ dollar zöld gáliczkő 2 dollar 1 amerikai mázsától, vagyis $8^1/_4$ bécsi fonttól; kék gáliczkő 4 cent; gáliczolaj 3 cent; ónczukor 5 cent per font; Sulphur magnesiae, Sulphas Chinchinae és Acidum tartaricum 15 percent ad valorem; a többi czikkek, melylyek vámtól felmentve nincsenek, 20 percentet ad valorem fizetnek.				

	Dollar.	Cent.	Dollar.	Cent.
Aloe 1 font	—	24	—	25
Timsó 1 font	—	3½	—	3¾
Dárdany (in crudo)	—	7	—	8
„ (regulus)	—	14	—	16
Borkő (in crudo)	—	10½	—	11½
Assa foetida	—	10	—	16
Copaiva-balzsam	—	30	—	33
Kén, darabokban, 1 font . .	—	3½	—	3¾
Kénvirág	—	—	—	5
„ (in crudo) tonnája .	37½	—	40	—
Borax 1 font	—	20	—	21
Kámfor (in crudo) 1 font . .	1	3	1	5
„ finomitott „	—	—	1	15
Kőrösbogár	—	78	—	80
Székfü-virág	—	40	—	45
Cochenilla (legfinomabb veres festék) 1 font	1	—	1	15
Zöld gáliczkő 1 font	—	1¼	—	2
Cremor tartari „	—	16½	—	—
Cubebák „	—	20	—	22
Sárkányvér	—	30	—	60
Bergamott-olaj	—	—	2	40
Czitromhéj-olaj	1	40	1	50
Ginseng	—	45	—	50
Gummi Arabicum 1 font . . .	—	15	—	45
„ Mirrhae „	—	15	—	45
„ Tragant „	—	25	—	35
„ Copal „	—	—	—	40
„ Benjamin „	—	—	—	40
„ Senegal „	—	—	—	17
Radix Ipecacuanha „	—	35	—	40
„ Jalappa	—	35	—	58
Creosot 1 uncia	—	25	—	28
Fekete czukor	—	11½	—	16
Festő gyökér	—	10	—	14
Marna selecta	—	30	—	60
„ communis	—	12	—	15
Magnesia (in crudo)	—	—	—	25
„ calcinata	—	55	—	75
Gallus Aleppo	—	19	—	21

	Dollar.	Cent.	Dollar.	Cent.
Anisolaj	—	—	1	25
Cassiaolaj 1 font	1	87½	2	—
Hódony (castoreum)	1	50	1	65
Mentaolaj	1	75	1	80
Mákony (opium)	2	37½	2½	—
Rózsaolaj 1 uncia	3	90	4	—
Kéneső 1 font	1	—	—	—
Rhebarbara gyökér 1 font . .	—	50	1	25
Sal aeratus	—	—	—	5¼
Sal amoniacum	—	5¼	—	16
Sal Sodae (natrum)	—	2¾	—	3¼
Sassaparilla	—	12	—	26
Senna Alexandrina	—	25	—	30
Kigyó gyökér	—	28	—	30
Ónczukor	—	13½	—	14
Sulphas Chinchinae 1 uncia . .	2	—	2	30
Acidum tartari 1 font	—	40	—	42
Kék gáliczkő.	—	—	—	8½
Festő fák (vámmentve)				
Camvood (Afrikai vörös fafesték) 1 tonna	82	50	85	—
Sárga fa, 1 tonna	14	—	32	—
Kék börsöny	15	—	29	—
Tollak (vám 20 pC. ad valorem)				
Külországiak 1 font	—	13	—	29
Amerikaiak „	—	33	—	42
Halak (vám 20 pCent ad valorem)				
Tőkehal, száraz, 100 font . .	—	2⅛	—	2½
Halak, besózottak, hordóban 196 ft.	—	—	2	75
Lazacz besózott 196 font . .	17	—	18	—
Skomber (makrela)	6	—	12	—
Hering	12	—	13	—
Len (vámtól felmentve)				
Oroszországi 1 font	—	7½	—	10
Amerikai 1 font	—	7½	—	8
Száraz gyümölcsök (vám 20 pC. ad valorem).				
Malozsa szőlő 1 hordó . . .	3½	—	—	23
„ „ 1 skatula . . .	1	10	—	12½
Zultán malozsa 1 font . . .	—	10	—	28

	Dollar.	Cent.	Dollar.	Cent.
Apró szőlő	—	9	—	—
Citrom 1 font	—	22	—	23
Mandolák héjban	—	9	—	12½
„ héj nélkül	—	25	—	28
Mogyoró	—	4½	—	—
Száraz szilva Bordeauxból 1 font	—	10	—	18
Vadbőrök (vám a kikészitett 20 percent ad valorem; a kikészitetlen vámment.)				—
Hódbőr kikészitett 1 font . . .	4	—	1½	—
„ nyers, éjszaki	2½	—	3½	—
„ „ nyugoti . . .	2	—	3	—
„ „ déli	—	75	1	—
Vidrabőr darabja	2	—	4	—
Mosó-medvebőr, déli tartományi darabja	—	10	—	15
Mosó-medvebőr nyugoti tartományi darabja	—	20	—	30
Mosó-medvebőr detroiti . .	—	50	—	60
Tengeri kutya bőre	4	25	—	—
„ „ szőre	—	25	1	25
Kecskebőr curacaoi	—	45	—	48
„ magadorei	—	30	—	35
„ madrasi	—	20	—	24
„ calcuttai	—	17	—	22
„ mexicoi	—	—	—	60
Szarvasbőr lekopasztva 1 font	—	25	—	30
„ nyári szőrben . . .	—	20	—	30
„ téli „ . . .	—	12½	—	18
Mundliszt (vám 50 cent per 122 font) Troy, Michigan, Ohio, Brandisvine, Georgetown, Baltimore, Richmond stb. 1 barrel (196 font)	6	12½	6	62½
Másnemü lisztek.				
Rozsliszt 1 barrel	4	25	—	—
Kukoriczaliszt 1 barrel . . .	3	12½	3	25
Gabona (vám, tiszta buza 25; zab 10 cent per bushel; a többi 20 pcent ad valorem)				

	Dollar.	Cent.	Dollar.	Cent.
Tiszta buza, Ohio, Genessee per bushel	1	35	1	37½
Tiszta buza, déli tartományi .	1	30	1	32½
Rozs, éjszaki tartományi . .	—	80	—	83
Kukoricza	—	65	—	71
Árpa	—	73	—	—
Zab	—	40	—	50
Üvegek (vám 3—4 dollar per 100 négyszög láb, angol korona-üveg, ugyan annyi 50 négyszög lábtól)				
6″—8″ széles, 10″—13 hosszu	4	—	4½	—
10″—14″ „ 12″—17″ „	5	—	5½	—
12″—18″ „ 16″—26″ „	6	—	7	—
New-Yorki henger				
7″ széles 9″ hosszu	2	75	3	—
8″—10″ széles 10—12″ hosszu	2	75	3	—
8″—10″ „ 10″—14″ „	3¼	—	3½	—
Lőpor (vám 8 cent per font)				
Amerikai 25 font	2¾	—	5	—
Angol 1 font	—	75	—	—
Kender (vám: oroszországi 40 doll. per tonna; manillai és a' többi 20 percent ad valorem)				
Kender, oroszországi tiszta 1 tonna	232	—	237½	—
„ „ 2-ik osztályu	225	—	230	—
„ „ féltiszta . . .	210	—	212½	—
Manillai	170	—	—	—
Bombayi	125	—	—	—
Olaszországi	225	—	230	—
Csávázatlan bőrök (vámmentve).				
Buenos-ayresi 1 font	—	14½	—	15½
Oronokoi, angosturai, san juani	—	15½	—	—
Mexicoi, déli tartományi	—	14	—	—
Buffaloi	—	11	—	—
Calcuttai darabja	1	35	1½	—
Méz (vám 20 percent ad valorem)				
Cubai egy gallon	—	55	—	60
Komló (vám 20 pcent ad valorem)				
legfinomabb 1841-ik évi 1 font	—	14	—	16

	Dollar.	Cent.	Dollar.	Cent.
Szarvak (vámmentve)				
Ökör szarvak 100 darab . . .	5	—	9	—
Tehén „ „ „ . . .	2	—	—	—
Indigo (vám 15 pcent ad valorem)				
Bengaliai 1 font	1	20	1	65
Madrasi „	1	—	1	10
Manillai „	—	75	1	—
Caracasi „	1	—	1	30
Guatemalai	—	80	—	140
Vas (vám: müveletlen 18 dollár, hámorozott 30 dollar, vasércz 10 dollar, ócska és hulladékok 12½ dollar per tonna; négyszögü rud, sin, abroncs és pléh 3 cent per font; egész hajó terhek fizetnek átalában 2½—5 dollar per tonna).				
Angol és scocziai müveletlen 1 tonna	34	—	35	—
Amerikai jobb	30	—	35	—
„ közönséges . . .	26½	—	28½	—
Oroszországi, müvelt . . .	80	—	105	—
Svédországi „	85	—	87	—
Amerikai „	85	—	87½	—
Angol „	80	—	85	—
Oroszországi abroncsnak való 1 font	—	13½	—	14
Angol és amerikai abroncsnak való 1 font	—	6	—	6½
Angol és amerikai pléh-vas per 100 font	6	—	6¼	—
Elefantfog (vámmentve) 1 font .	—	70	1½	—
Ólom (3 és 2 cent vám per font)				
Öntött 1 font	—	4¼	—	4½
Rudak „	—	5¼	—	—
Táblák „	—	5¾	—	—
Készitett talpbőr				
Gubacsokkal készült 1 font . .	—	23	—	30
UgynevezettHemlock vagy gyorsan készült jobb	—	21	—	21½

	Dollar.	Cent.	Dollar.	Cent.
Középszerü	—	19½	—	20½
Könnyü	—	16½	—	17½
Hibákkal	—	15	—	16½
Igen hibás	—	9	—	12
Epület- s egyéb faneműek.				
Vastag deszkák 1000 négyszög láb	30	—	40	—
Vékonyabbak 1000 négyszög láb	15	—	16	—
Keritésnek való vastag deszkák 1000 négyszög láb	25	—	30	—
Keritésnek való vékonyabbak 1000 négyszög láb . . .	20	—	28	—
Hajó-deszkák	55	—	60	—
Hordó-dongák	34	—	65	—
Abroncsnak való 1000 darab .	25	—	30	—
Épületfa, 1 koczka öl tölgy . .	20	—	25	—
„ „ „ fenyő . .	—	—	14	—
Mahagonyfa (vám 20 pcent ad val)				
St. domingoi 1 láb	—	8	—	42
Hondurasi 1 láb	—	7	—	16
Szörp (vám 5 cent per gallon)				
Porto-ricoi 1 gallon	—	21	—	25
Milvasi 1 „	—	22	—	25
Trinitadi, cubai	—	19	—	20
Havannai	—	16½	—	19
Szegek (vám 5 cent per font)				
4től 40 egy fontra 1 font . .	—	5¼	—	5½
Kisebbek	—	12	—	15
Patkószegek	—	22	—	23
Hajószerek.				
Katrány per 1 barrel (196 font)	1	62½	—	—
Szurok per 100 font	1	75	—	—
Gyanta per 100 font	1	18¾	1	56
Terpentin, sürü	3	—	—	—
„ olaj egy gallon . .	—	37	—	38
Szösz (vám 20 pcent ad valorem)				
Oroszországi 1 font	—	4½	—	5
Olaj (vám: pálmaolaj szabad, lenmagolaj 25 cent, faolaj hordókban 20 cent per gallon, a többi mind 20 pcent ad val.)				

	Dollar.	Cent.	Dollar.	Cent.
Napraforgóolaj 30 üveg . . .	5	50	—	—
Provencei 12 üveg	3	50	—	—
Faolaj hordóban 1 gallon . .	1	50	—	—
Pálmaolaj 1 font	6	6½	—	—
Lenmagolaj 1 gallon	—	87½	—	95
Czetolaj	—	36	—	—
Czetvelő (nyersen)	—	90	—	93
„ „ téli . . .	1	5	—	—
Festékszerek.				
Minium, amerikai 1 font . . .	—	7	—	—
„ angolországi olajfesték 1 font	—	12½	—	—
Ocher sárga 1 font	—	1	—	2¾
„ „ olajfesték 1 font .	—	5	—	8
„ barna 100 font	1	—	1½	—
„ „ olajfesték 1 font .	—	4½	—	5
Firnaisz 1 gallon	—	22	—	37½
Velenczei vörös 100 font . .	3	75	4	—
Czinober chinai 1 font . . .	1	80	—	—
Gléta (lythargirum) finom 1 font	—	7	—	—
„ darabokban 100 font . .	7	—	8	8
Párisi fehér festék 100 font .	1½	—	2	2
Mész 1 tonna	1½	—	2	2
Gipsz (vámmentve)				
„ párisi 1 tonna	2	37½	—	—
Eledelek (vám: disznóhus 3, marha hus 2, vaj 5, zsir, szalonna 3 és sajt 9 cent per font).				
Válogatott marhahus per barrel	7½	—	8½	—
Közönséges „ „ „ „	4½	—	5¼	—
Válogatott sertéshus „ „	9¼	—	10	—
Közönséges	7	—	8	—
Sertészsir 1 font	—	6½	—	8
Irósvaj első minőségü 1 font . .	—	20	—	21
„ nyugoti tartományi . . .	—	15	—	17
„ közönséges	—	10	—	14
Sajt amerikai 1 font	—	6½	—	7½
Füstölt sonka	—	6	—	9
Indiai nád (vám nélkül)				
Kötetekben 1 font	—	2¼	—	5

	Dollar.	Cent.	Dollar.	Cent.
Rongyok (papirosnak valók, vámmentve)				
Livornóból 1 font	—	4½	—	8¾
Siciliából 1 font	—	5¼	—	5⅜
Triestből 1 font	—	5	—	8¼
Ris (vám 20 pcent ad valorem)				
„ 100 font	3	25	3	37½
Só (vám 10 cent per 6 font)				
Török szigetekről egy bushel	—	28	—	—
Cadizi, st. ubesi, lisaboni . .	—	27	—	—
Curaçaoi, liverpooli, finom 1 zsák	1	88	2	23
Salétrom (finomitott vámja 3 cent per font; tisztátalan vámment).				
Salétrom finomitott per font . .	—	7½	—	—
„ tisztátalan per font . .	—	5¾	—	6½
Vetemény-magvak (vám lóhere s timotheus mag 20 pcent ad valorem; len vámment).				
Lóhere-mag 1 font	—	12½	—	13
Timotheus fümag 7 bushel . .	17	—	—	—
Lenmag 7 bushel	13	—	—	—
Lepedő-vásznak (vám 20 percent ad valorem)				
Oroszországi fehéritett 1 darab	10½	—	11	—
„ fehéritlen 1 darab	8½	—	11	—
Serét (vám 20 percent ad valorem)				
Patent a 1 font	—	6	—	—
Bakserét 1 font	—	6½	—	—
Szappan (vám 4 cent per font)				
New-Yorki barna 1 font . . .	—	4½	—	7
Castiliai	—	14¼	—	14½
Horgany (zink) vámment.				
Lemezekben a 1 font	—	8½	—	9
Füszerek (vám 20 pc. ad valorem)				
Cassia a 1 font	—	20	—	—
Szegfübors 1 font	—	29	—	30
Fehér bors „	—	4½	—	—
Szerecsendió „	—	85	—	92½
Sumatrai bors „	—	7	—	7¼

	Dollar.	Cent.	Dollar.	Cent.
Pimento Jamaica 1 font . . .	—	5½	—	6
Aczél (vám 1 dollar 50 cent per 112 font)				
Németországi per font . . .	—	10½	—	13
Angolországi „ „ . . .	—	12	—	13
Triesti „ „ . . .	—	6½	—	7
Amerikai „ „ . . .	—	5¼	—	5½
Czukor (vám: barna 2½, fehérliszt 3½, finomitott 10 és 12 cent per font).				
St. croixi 1 font	—	7	—	8¾
New-orleansi 1 font	—	4½	—	7
Cubai muscovada 1 font . . .	—	6	—	7
Porto-ricói „ . . .	—	6	—	7¾
Cubai fehér „ . . .	—	7½	—	9
„ barna „ . . .	—	6½	—	7½
Brasiliai fehér „ . . .	—	7½	—	7¾
„ barna „ . . .	—	5	—	6
Manillai „ . . .	—	5½	—	6
Eczetfa (Sumach) (vámment)				
Siciliai 1 tonna	50	—	—	—
Triesti „	35	—	—	—
Amerikai „	30	—	35	—
Fagyu (vám 1 cent per font)				
Déli amerikai 1 font	—	7½	—	8
Thea (vámment).				
Imperial, gun powder 1 font .	—	55	—	85
„ Hyson, oldaud Young 1 font	—	55	—	90
Imperial, cantoni	—	43	—	44
Fehér-ón (czin) (vámment).				
Déli amerikai darabokban 1 font	—	15¾	—	16
Angolországi „ „	—	18	—	18¼
Lemezekben 50 font	9	25	—	—
Dohány (vám 20 pcent ad valorem).				
Richmondi és petersburgi 1 font	—	4	—	8
Éjszak-carolinai	—	4	—	6
Kentuckyi	—	5	—	9
St. domingoi	—	15	—	20

	Dollar.	Cent.	Dollar.	Cent.
Cubai	—	12½	—	20
Havannai	—	25	—	45
Halhéj (vám 20 pcent ad valorem)				
Lapos 1 font	—	22¾	—	—
Borok (vám: cataloniai 10 cent; claret, hordókban 6 cent, marseillei fehér 10 cent; franczia palaczkokban 22 cent per gallon; a többi borok vámja 20 pC. ad valorem).				
Cheri és Madeira egy gallon .	—	60	2	—
Oportoi, lissaboni „ .	—	55	1½	—
Canariai, teneriffai „ .	—	55	1	—
Tener-Cango, Sicily, Medeira Woodhouse egy gallon . .	—	40	—	60
Marseillei, madeirai oportoi egy gallon	—	30	—	33½
Malaga ó és édes egy gallon .	—	28	—	32
Claret hordókban, 1 hordó .	12	—	—	—
„ palaczkokban, 12 darab	1	75	3	—
Gyapju (a fontonként 8 cent értékü gyapju vámja 4 cent per font, vagy 40 percent ad valorem; a 8 centen aluli vámment).				
Amerikai gyapju 1 font . . .	—	42	—	45
„ egész vérü merino 1 font	—	35	—	38
„ ¾ „ „ „	—	33	—	—
„ ½ „ „ „	—	30	—	—
Született ¼ „ „ „	—	20	—	24
Nr. 1 gerebenezett 1 font . .	—	32	—	35
Nr. 2 „ „ . .	—	25	—	27
Közönséges mosott „ . .	—	8	—	10
Válogatott 1 font	—	16	—	18
Válogatott mosatlan 1 font . .	—	5	—	7
Afrikai 1 font	—	7½	—	12
Smirnai „	—	9	—	14
Mexicoi „	—	11½	—	12½

1841 évi november 26-tól december 1-ső napjáig, és igy négy nap alatt az alább feljegyzett czikkekből New-Yorkban következő mennyiség adatott el:

Hamuzsir	978	barrel
Kőszén	320	chaldron
Kávé	900	zsák
Pamut	2645	bál
Sóshal	750	barrel
Száritott és füstölt hal	400	quintal
Különbféle gyümölcsnemek: mint czitrom, narancs, malozsa-szőlő, szerecsendió stb. .	2420	dollar
Tiszta buza-liszt	4960	barrel
Tiszta buza	11,100	bushel
Zab	10,000	„ „
Kukoricza	11,700	„ „
Manillai kender	230	tonna
Nyers marhabőr	2350	font
Különbféle vas	200	tonna
Ólom, darabokban	227,500	font
Szörp	300	barrel
Különbféle olaj	1800	gallon
Sós és füstölt marhahus . . .	3282	barrel
Sertéshus	3555	barrel
Zsir	11,826	„ „
Czukor	8420	„ „
Dohány	800	tonna
Bor	200	gallon

Vágó marha 1500 darab volt az álláson; ezekből 950 adatott el $4^1/_2$, $5^1/_2$ és $6^1/_2$ centtel fontja; mivel

az élő marha, sertés és birka suly szerint árultatik az éjszak-amerikai szabad statusokban. — 410 borjas tehén közül elkelt 325, borjastul 20-40 dollaron. 3000 darab birkából eladatott 2630 vágni való, fontja $4^1/_4$ centen; tartani való fiastul 2 dollar 25 centen darabja.

Széna nagy mennyiségben adatott el, 100 font 1 doll. $12^1/_2$ centen. — De elég e tárgyról, s még csak arra kell figyelmeztetnem az olvasót, hogy az érdeklett hónap a vásárlásokra nézve egyike a legrosszabbaknak, mert ekkor már minden vásárlások megtörténtek a nyugoti s déli tartományok számára. Augustus- és septemberben négy-, söt nem ritkán tizszer annyi adatik el.

December 1-től 4-ig New-York kökötöjéből 70 vitorlahajó indult külországokra; e várostól távolabb fekvő belföldi kikötökbe 45; a közelebb fekvő tengerparti városokba pedig november 22-től december 1-ső napjáig összesen 314 két három árboczos hajó vitorlázott el.

Elbucsuzván barátimtól, mint fetebb emlitém, 1841-ki december 4-én elindulék. A kikötőbe számos ismerősim által lekisértetvén, Ontario posta hajóra ülék, melly elé $11^1/_2$ órakor Hercules gözös fogatott. Hajónk 14 mérföldre a gözös által vonatott, azután pedig felhuzván vitorláit, csakhamar eltünének szemeink elől a partok. Utunkat szünetnélküli szélvész közt s háborodott és duló tengeren folytattuk sebesen haladva, s ez volt minden, mit ohajték.

December 19-ig minden jól ment. Estve mindinkább emelkedett az ugy is erős szél, s a kapitánynak minden vitorlát le kelle huzatni. Hajónk most a haragos és mennydörgö hullámok hátán toronymagasságnyira hányatott, s minden utas rémülten várta a nedves sirba temettetését. Kapitányunk azonban jóreménynyel biztatott, mert távol levén a partoktól, nem lehete hajótöréstől félnünk. 9 óra tájban én s a kapitány nem nagy kényelemmel ugyan, de elég nyugodtan szivtuk czigarróinkat az ugy nevezett rundellában, a pad felett lógó kötélhez kapaszkodva, midőn egyszerre egy iszonyu hullám nagy erővel csapott hajónk oldalához s azt vélém, hogy ezt millio s millio darabokra zuzta szét; ugyanazon pillanatban hajónk a dühöngö vihartól megkapatott s félre dőlt, a hullámok pedig magasan összecsaptak a hajó felett, s mintegy 100 tonna viz zuhant reá. E magasról leeső nagy viztömeg az ebédlő-terem feletti deszkatetőt bezuzván, darabjaival a tört ablak-üvegekkel s nagy mennyiségü vizzel együtt le zuhant, s ez mind egy percz müve volt. Kapitányunk kiugorván a rundella ajtaján s látván, hogy az ebédlöbe tódul a viz, visszakiálta reám, szaladjak le s mentsem a gyermekeket és asszonyokat, ő pedig meghuzá az őrharangot s parancsot ada a középárbocz elvágására, mi egy percz alatt megis történt, mert gondos kapitányunk 6 legényt fejszékkel a hajó fedezetére állitott, hogy veszély esetére készen legyenek. — Látván a veszedelmet, leszaladék a terembe, mellyben már nyakig ért a viz; bent iszonyu volt a zavar,

s kiki azt hitte, hogy már viz alatt vagyunk. A közel álló férfiakat felszólitám, hogy csak a gyermekeket hordják ki, mi megis történt, s mire mind ezeket, mind a nőket felhordtuk, a hajó is rendben volt, mert mihelyt az árbocz elvágatott, mindjárt emelkedni kezde minden segitség nélkül.

Matrózok s utasok egyesült erővel a vizet kezdtük kihordani teremünkből, s ez reggelig egészen tiszta volt. A vihar még mindig rettenetesen dult, s midőn a nap felkelt, a természet egész nagyságában mutatkozék. Szebb tekintetet nem képzelhet az ember, mint midőn a tenger bérczmagasságra hányja habjait rettentő morajjal, mellyben minden emberi szó hallatlanul hangzik el; fehér tajtékzó háta hóval lepett hegyeket képez s a hatalmas és merész halandó fából készült hajóján, daczol a nagy természet dühének.

Végre 36 órai dühöngés után megszünt az elemek harcza, s mindnyájan örültünk, hogy azt szerencsésen kiálltuk; csak szakácsunk lőn nehéz beteg, mert midőn a hajó megdőlt, a tüznél álló serpenyükből reá ömlött a forró viz, s a beteg Londonba érkezte után harmadnapra ki is adá lelkét. Utunk a következett napokon sem volt legcsendesb, az évszakhoz képest azonban meglehetősnek mondhatom, mert decemberben csendesen látni a tengert épen olly ritkaság, mint Magyarországon e hónapban a villám és mennydörgés.

Hajónk jóval lassabban halada, mert középárbocza hibázott; e' helyett más tétetett ugyan, de ezt

távol sem lehete annyira megterhelni vitorlákkal, mint az előbbit. Szelünk egyébként kedvező lőn, december 26-án Portsmouthnál kiszállottunk a szárazra, s e szerint 22 nap alatt jövénk New-Yorkból Angliáig.

Portsmouthból Londonba menék, hol meglátogatám barátimat, kik nem kevéssé csudálkoztak ezen évszakbani megérkeztemen.

Négy napot töltvén Londonban, gőzösre ülék s Ostendénél partra szálék. Londonból 1842-ik évi januar 1-sőén reggel 8 órakor indultam el, s 8-kán Bécsben valék. Képzelhetni milly sebességgel utaztam. — Utam Belga-, Porosz- és Bajorországokon vezete keresztül. Belgaországban mindenütt vaspályán utaztam; Poroszországban pedig postán, s egy részben Kölnig vasuton, hol még nyitva levén a Rajna, helyet az utolsó gőzösön válték, melly e télen Mainczig mene fel, honnan Frankfurtig vasuton tevém utamat, innen pedig postán egész Bécsig.

Bécsben négy napig maradék némelly ügyeim elintézése végett, honnan hazám fővárosaiba utaztam, s néhány napi itt mulatás után enyéim karjai közé sieték, kik már tudósitva voltak általam Londonból s vágyva várták hazajöttemet.

V É G E.

TARTALOM.

I.

II.

III.

IV.

Oldal.

Oldal.

XIII.

XIV.

XV.

